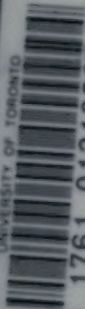

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01310262 9

100
6

SCRIPTURUM
ECCLESIASTICORUM
OPUSCULA
PRAECIPUA QUAE DAM.

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

R.

SCRIPTORUM
ECCLESIASTICORUM
OPUSCULA

PRAECIPUA QUAEDAM.

RECENSUIT,
NOTASQUE SUAS ET ALIORUM
ADDIDIT,
MARTINUS JOSEPHUS ROUTH, S.T.P.

COLLEGII S. MAGDALENAE OXON. PRAESES.

EDITIO TERTIA.
TOM. II.

OXONII,
E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.
M. DCCC. LVIII.

UNIVERSITY OF TORONTO

LIBRARY

ST. JEROME

THE UNIVERSITY OF TORONTO

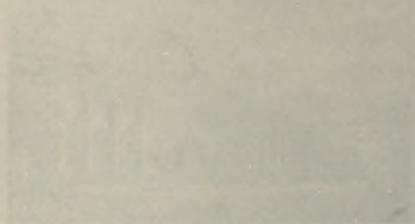
LIBRARY

LIBRARY

53-49
29/9/80 W

LIBRARY

LIBRARY

LIBRARY

LIBRARY

LIBRARY

CANONES
EPHESINI CONCILII

ANNO CHRISTI CCCCXXI CELEBRATI.

CANONES

CONCILII EPHESINI GENERALIS.

Κανόνες τῶν διακοσίων ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων τῶν ἐν Ἐφέσῳ συνελθόντων.

5 Canones ducentorum sanctorum beatorum Patrum, qui Ephesi convenerunt.

Epistola Synodica.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ συγκροτηθεῖσα ἐκ θεοπίσματος τῶν εὐσεβεστάτων Βασιλέων [Impp. Theodosii et Valentiniani], τοῖς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τε καὶ πόλιν Ἐπισκόποις, Πρεσβυτέροις, Διακόνοις, καὶ παντὶ τῷ λαῷ.

Sancta et oecumenica Synodus, ex decreto piissimorum Imperatorum Ephesi congregata, singularum provinciarum ac civitatum Episcopis, Presbyteris, Diaconis, et universo populo.

ΣΥΝΑΧΘΕΝΤΩΝ ἡμῶν κατὰ τὸ εὐσεβὲς γράμμα ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει, ἀπίστησάν τινες ἐξ ἡμῶν, ὄντες τὸν ἀριθμὸν τριάκοντα μικρῷ πρὸς, ἔξαρχον τῆς ἑαυτῶν ἀποστασίας ἐσχηκότες τὸν τῆς Ἀντιοχείων Ἐπίσκοπον Ἰωάννην ὧν καὶ τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· πρῶτος οὗτος Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, καὶ Ἰωάννης Δαμασκοῦ, Ἀλέξανδρος

Quorum quatuordecim Ephesi secundum prius Imperatorum litteras congregati, defecerunt quidam a nobis numero paulo plus triginta, defectiois suae antesign-

nanum Joannem Antiochenum Episcopum habentes. Horum nomina haec sunt. Primus ipse Joannes Antiochiae Syriae Episcopus. Joannes Damasci Epi-

Ἀπαμείας, Ἀλέξανδρος Ἱεραπόλεως, Ἱμέριος Νικομηδείας, Φριτιλῆς Ἡρακλείας, Ἑλλάδιος Ταρτουῦ, Μαξιμίνος Ἀναζάρβου, Θεόδωρος Μαρκιανουπόλεως, Πέτρος Τραϊανουπόλεως, Παῦλος Ἐμίσης, Πολυχρόνιος Ἡρακλειωτῶν πόλεως, Εὐθέριος Τυάνων, 5
 Μελέτιος Νεοκαισαρείας, Θεοδώρητος Κύρου, Ἀπρίγιος Καλχηδόνος, Μακάριος Λαοδικείας τῆς μεγάλης, Ζώστυς Ἐσβούντος, Σαλούστιος Κωρύκου Κιλικίας, Ἡσύχιος Κασταβίλης Κιλικίας, Οὐαλεντίνος Μουτλοβλάκης, Εὐστάθιος Παρνασοῦ, Φίλιππος 10
 Θεοδοσιανῶν, Δαμιῆλ τε, καὶ Δεξιανὸς, Ἰουλιανὸς τε, καὶ Κύριλλος, Ὀλύμπιός τε, καὶ Διογένης, Πολιὸς, Θεοφάνης Φιλαδελφείας, Τραϊανὸς Αὐγούστης, Αὐρήλιος Εἰρηνουπόλεως, Μουσαῖος Ἀράδου, Ἑλλάδιος Πτολεμαίδος· οἵτινες τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωρίας 15
 μηδεμίαν ἔχοντες ἄδειαν ὡς ἐξ ἀθηντίας ἱερατικῆς, εἰς τὸ δύνασθαι τινὰς ἐκ ταύτης βλάπτειν ἢ ὠφελεῖν, διὰ τὸ καὶ τινὰς ἐν αὐτοῖς εἶναι καθηρημένους, πρὸ πάντων μὲν τὰ Νεστορίου καὶ τὰ Κελεστίου φρονή-

scopus, Alexander Arameae, Alexander Hierapolis, Himerius Nicomediae, Fritilus Heracleae, Helladius Tarsi, Maximinus Amazarbi, Dorotheus Marcianopolis, Petrus Trajanopolis, Paulus Emisae, Polychronius Heracleopolis, Eutherius Tyannensium, Meletius Neocesariensis, Theodoretus Cyri, Apringius Chalcedonis, Macarius Laodicene magnae, Zosys Esbuntis, Sallustius Coryci Ciliciae, Hesychnus Castabulae Ciliciae, Valentinus Mutlolaene, Eustathius Parnassi, Philippus Theo-

dosiopolis, Daniel, et Dexianus, et Julianus, et Cyrillus, et Olympius, et Diogenes, et Palladius, Theophanes Philadelphinae, Trajanus Augustae, Aurelius Irenopolitanus, Musicius Aradi, Helladius Ptolemaidis. Hi nullam omnino ecclesiasticae communionis facultatem habentes, ut ex auctoritate sacerdotali cuiquam nocere vel prodesse possint, propterea quod etiam quidam ex ipsis sunt depositi, cum in primis Nestorii et Celestii sequi sententias manifeste ex eo sunt deprehensi.

ματα ἐπιφερόμενοι σαφέστατα ἀπεδείχθησαν, ἐκ τοῦ μὴ ἐλέσθαι μεθ' ἡμῶν Νεστορίου καταψηφίσασθαι οὓς τινὰς δόγματι κοινῶ ἡ ἁγία Σύνοδος πάσης μὲν ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀλλοτρίους ἐποίησε, πᾶσαν δὲ αὐτῶν ἐνέργειαν ἱερατικὴν περιεῖλε, δι' ἧς ἠδύνατο βλάπτειν ἢ ὠφελεῖν τινάς.

quod Nestorium nobiscum condemnare noluerunt: quos sancta Synodus communi decreto ab
10 omni ecclesiastica communione alienos esse statuit, et omnem sacerdotii functionem illis ad-

mit, per quam aliquibus vel nocere vel prodesse poterant.

Apud Concilia, edit. Harduin tom. I. pag. 1621. edit. Labbe et Cossart. tom. III. p. 801.

ΚΑΝΩΝ Α.

ΕΠΕΙΔΗ δὲ ἐχρῆν καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς
15 ἁγίας Συνόδου, καὶ μείναντας κατὰ χώραν ἢ πόλιν διὰ τινὰ αἰτίαν ἡ ἐκκλησιαστικὴν ἢ σωματικὴν, μὴ ἀγνοῆσαι τὰ περὶ αὐτῶν τετυπωμένα, γνωρίζομεν τῇ ὑμετέρῃ ἀγιότητι καὶ ἀγάπῃ, ὅτιπερ εἶτις Μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας ἀποστατήσας τῆς ἁγίας καὶ οἰ-
20 κουμενικῆς Συνόδου, προσέθετο τῶ τῆς ἀποστασίας συνεδρίῳ, ἢ μετὰ τοῦτο προστεθείῃ, ἢ τὰ Κελεσιτίου ἐφρόνησεν ἢ φρονήσει, οὗτος κατὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας Ἐπισκόπων διαπράττεσθαι τι οὐδαμῶς δύναται,

Interprete Gentiano Herveto.

CANON I.

QUONIAM oportet etiam eos qui sanctae Synodo non interfuerunt, propter aliquam causam vel ecclesiasticam vel corporalem, non ignorare ea quae in ipsa statuta sunt, vestrae cunctitati et dilectioni notum

facimus, quod si quis Metropolitanus a sancta et universali Synodo deficiens, apostasiae seu defectionis consensui ac conventiculo adhaerit, vel posthac adhaerit, vel cum Celestio sensit aut senserit, is adversus suae provinciae Episcopos nihil penitus agere potest, omni ce-

πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐντεύθειν ἤδη ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐκβλημένος καὶ ἀνείργητος ὑπάρχων· ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς ἐπαρχίας Ἐπισκόποις καὶ τοῖς περίξ Μητροπολίταις τοῖς τὰ τῆς ὀρθοδοξίας φρονοῦσιν ὑποκίεεται, εἰς τὸ πάντη καὶ τοῦ βαθμοῦ 5 τῆς Ἐπισκοπῆς ἐκβληθῆναι.

ΚΑΝΩΝ Β.

Εἰ δέ τινες ἐπαρχιώται Ἐπίσκοποι ἀπελείφθησαν τῆς ἀγίας Συνόδου, καὶ τῇ ἀποστασίᾳ προτετέθησαν, ἢ προστεθῆναι πειραθεῖν, ἢ καὶ ὑπογράψαντες 10 τῇ Νεστορίου καθαιρέσει ἐπαλινδρόμησαν πρὸς τὸ τὴν ἀποστασίας συνέδριον, τούτους πάντη κατὰ τὸ δόξαν τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ ἀλλοτρίους εἶναι τῆς κερωσύνης καὶ τοῦ βαθμοῦ ἐκπίπτειν.

ΚΑΝΩΝ Γ.

15

Εἰ δέ τινες καὶ τῶν ἐν ἐκάστῃ πόλει ἢ χώρᾳ κληρικῶν, ὑπὸ Νεστορίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων, τῆς κερωσύνης ἐκωλύθησαν διὰ τὸ ὀρθῶς φρονεῖν, ἐδι-

clesiastica communione abhinc a Synodo ejectus, et ad nullum exercendum munus officiumque sit idoneus; sed et ipsis provinciae Episcopis, et iis qui sunt circumvicinis Metropolitanis, qui quae sunt rectae opinionis sentiunt, omnino subicietur, et de Episcopatus gradu deicietur.

CANON II.

Si autem nonnulli provinciales Episcopi sanctae Synodo non interfuerunt, et apostasiae

accesserunt, vel accedere conati fuerunt; vel, quum etiam Nestorii depositioni subscripissent, ad apostasiae concessum recurrerunt, ii omnino, ut sanctae Synodo visum est, sint a sacerdotio alieni et gradu excidant.

CANON III.

Si qui autem ex clericis qui sunt in unaquaque urbe vel regione, et sunt sub Nestorio et iis qui sunt cum ipso, sacerdotio autem sunt interdicti, eo quod recte sentiunt, ut ii quo-

καιώσαμεν καὶ τούτους τὸν ἴδιον ἀπολαβεῖν βαθμὸν·
κοινῶς δὲ τοὺς τῇ ὀρθοδόξῳ καὶ οἰκουμενικῇ Συνόδῳ
συμφρονουῦντας κληρικούς, κελεύομεν τοῖς ἀποστα-
τήσασιν ἢ ἀφισταμένοις Ἐπισκόποις μηδὲν ὑπο-
5 κείσθαι κατὰ μηδένα τρόπον.

ΚΑΝΩΝ Δ.

Εἰ δέ τινες ἀποστατήσασιν τῶν κληρικῶν, καὶ
τολμήσασιν ἢ κατ' ἰδίαν ἢ δημοσίᾳ τὰ Νεστορίου ἢ
τὰ Κελεστίου φρονῆσαι, καὶ τούτους εἶναι καθηρη-
10 μένους, ὑπὸ τῆς ἀγίας Συνόδου δεδικαίωται.

ΚΑΝΩΝ Ε.

Ὅσοι δὲ ἐπὶ ἀτόποις πράξεσι κατεκρίθησαν ὑπὸ
τῆς ἀγίας Συνόδου ἢ ὑπὸ τῶν οἰκείων Ἐπισκόπων,
καὶ τούτοις ἀκανονίστως κατὰ τὴν ἐν ἅπασιν ἀδια-
15 φορίαν αὐτοῦ ὁ Νεστόριος, καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονούν-
τες, ἀποδοῦναι ἐπειράθησαν ἢ πειραθεῖεν κοινωνίαν
ἢ βαθμὸν, ἀνωφελήτους μένειν καὶ τούτους, καὶ εἶναι
οὐδὲν ἤττον καθηρημένους ἐδικαίωσαμεν.

que proprium gradum reci-
piant, justum censuimus; com-
muniter autem omnibus, qui
cum orthodoxa et universali
Synodo consentiunt, clericia,
jubemus his qui desciverunt vel
descendant Episcopis nullo pe-
nitus modo subici.

CANON IV.

Si qui autem clerici defece-
rint, et ausi sint vel privatim
vel publice, vel cum Nestorio
vel cum Celestio sentire, eos
quosque esse a sancta Synodo
depositos justum visum est.

CANON V.

Quicumque autem propter
indigna sua facta a sancta Sy-
nodo vel a proprio Episcopo
condemnati sunt, et eis non ca-
nonice, prout omnia facit indis-
criminatim Nestorius vel qui
idem cum eo sentiunt, resti-
tuere tentarunt vel tentaverint
communione vel gradum, id
nihil eis prodesse, et depositos
nihilominus manere justum
putarunt.

ΚΑΝΩΝ 5.

Ὅμοίως δὲ καὶ εἴτινες βουλευθεῖν τὰ περὶ ἐκάστων πεπραγμένα ἐν τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ τῇ ἐν Ἐφέσῳ οἰφθήσονται τρόπῳ παρασαλεύειν, ἡ ἁγία Σύνοδος ὤρισεν, εἰ μὲν Ἐπίσκοποι εἴεν ἢ κληρικοί, τοῦ οἰκείου παντελῶς ἀποπίπτειν βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀκωνωνήτους ὑπάρχειν.

ΔΙΑΛΛΑΛΙΑ τῆς αὐτῆς ἁγίας Συνόδου, ἐκφωνηθεῖσα μετὰ τὸ ἀναγνωσθῆναι τὴν ἔκθεσιν τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, καὶ τὸ δυσσεβές σύμβολον τὸ ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας παραπλασθῆναι, καὶ ὑπὸ Χαρισίου Πρεσβυτέρου Φιλαδελφίας ἐπιδοθῆναι τῇ αὐτῇ κατὰ Ἐφεσον ἁγίᾳ Συνόδῳ.

ΚΑΝΩΝ Ζ.

15

Τούτων τοίνυν ἀναγνωσθέντων, ὤρισεν ἡ ἁγία Σύνοδος, ἐτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξείναι προσφέρειν ἢ γουὺν συγγράφειν ἢ συντιθέναι, παρὰ τὴν ὀρισθεί-

CANON VI.

Similiter autem, si qui voluerit quae in sancta Ephesina Synodo de singulis acta sunt quovis modo labefactare, decrevit sancta Synodus, si sint quidem Episcopi vel clerici, a proprio gradu omnino excidere, ei autem laici, excommunicatos manere.

DECRETUM ejusdem sanctae Synodi pronunciatum postquam

lecta fuisset expositio cxxxviii beatorum Patrum Niceni Concilii, et impium symbolum a Theodoro Mopsuestinae factum, et a Charisio Presbytero Philadelphinae eidem sanctae Synodo traditum.

CANON VII.

His lectis, decrevit sancta Synodus, non licere cuiquam aliam fidem afferre vel scribere vel componere, quam eam

σαν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν τῇ Νικαίῳ συναχθέντων πόλει, σὺν Ἁγίῳ Πνεύματι.

Τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συνιθῆναι πίστιν ἑτέραν, ἢ γοῦν προκομίζειν ἢ προφέρειν τοῖς θέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐξ Ἑλληνισμοῦ, ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ, ἢ γοῦν ἐξ αἰρέσεως οἰασθήποτε, τούτους, εἰ μὲν εἶεν Ἐπίσκοποι ἢ κληρικοί, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικούς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι. Κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον, εἰ φωραβεῖν τινες, εἴτε Ἐπίσκοποι, εἴτε κληρικοί, εἴτε λαϊκοὶ, ἢ φρονούντες ἢ διδάσκοντες τὰ ἐν τῇ προκομοσθείσῃ ἐκθέσει παρὰ Χαρισίου τοῦ Πρεσβυτέρου, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἢ γοῦν τὰ πικρὰ καὶ διεστραμμένα τοῦ Νεστορίου δόγματα, ἃ καὶ ὑποτέτακται, ὑποκείσθωσαν τῇ ἀποφάσει τῆς ἁγίας ταύτης καὶ οἰκουμενικῆς Συνόδου· ὥστε δηλοῦντι τὸν μὲν Ἐπίσκοπον ἀπολλοτριῦσθαι τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ εἶναι καθηρημένον· τὸν δὲ κληρικὸν ὁμοίως

quae a sanctis Patribus qui Nicensae congregati sunt, in Sancto Spiritu definita est.

Qui autem aliam fidem audent componere vel adducere, vel offerre sua, qui se ad veritatis agnitionem volunt convertere, vel ex gentilitate, vel ex Judaismo, vel ex quacunque secta, eos qui sunt quidem Episcopi vel clerici, ab Episcopatu esse alienos Episcopos, et clericos a clero; si autem sint laici, anathematizari. Eosdem

modo autem si deprehensi fuerint aliqui, sive Episcopi, sive clerici, sive laici, vel sentire vel docere ea quae sunt in expositione allata a Charisio Presbytero, de humanae naturae susceptione unigeniti Filii Dei, sive scelerata et perversa Nestorii dogmata, quae etiam subiecta sunt, subiiciantur sententiae hujus sanctae et universalis Synodi, ut Episcopus quidem scilicet sit ab Episcopatu alienus, clericus autem gradu si-

ἐκπίπτειν τοῦ κλήρου· εἰ δὲ λαϊκός τις εἴη, καὶ οὗτος ἀναθεματιζέσθω, καθὰ εἴρηται.

ΨΗΦΟΣ τῆς αὐτῆς ἀγίας Συνόδου, ἐκφωνηθεῖσα ἐκ προσελεύσεως γενομένης αὐτῆ παρὰ τῶν Κυπρίων Ἐπισκόπων.

5

ΚΑΝΩΝ Η.

Πράγμα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων Πατέρων καινοτομούμενον, καὶ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἀπτόμενον, προσήγγειλεν ὁ θεοφιλέστατος συνεπίσκοπος Ῥηγῖνος, καὶ οἱ σὺν 10 αὐτῷ θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι τῆς Κυπρίων ἐπαρχίας, Ζήνων καὶ Εὐάγριος· ὅθεν, ἐπειδὴ τὰ κοινὰ πάθη μείζονος δεῖται τῆς θεραπείας, ὡς καὶ μείζονα τὴν βλάβην φέροντα, καὶ μάλιστα εἰ μηδὲ ἔθος ἀρχαῖον παρηκολούθησεν, ὥστε τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων πολέως 15 τὰς ἐν Κύπρῳ ποιεῖσθαι χειροτονίας, καθὰ διὰ τῶν λιβέλλων καὶ τῶν οικείων φωνῶν ἐδίδαξαν οἱ εὐλαβέστατοι ἄνδρες οἱ τὴν πρόσοδον τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ ποιησάμενοι, ἔξουσι τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον οἱ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Κύπρον προεστῶτες, 20

militer excidat: si sit autem quis laicus, anathematizetur et ipse, ut prius dictum est.

Decretum sanctae Synodi promulgatum e supplicatione facta eidem a Cypriis Episcopis.

CANON VIII.

Rem praeter leges ecclesiasticas et sanctorum Patrum canones innovatam, et omnium

libertatem attingentem, renunciavit nobis imprimis pius Episcopus Rhoginus, et qui cum eo sunt, Cypriorum provinciae religiosissimi Episcopi, Zeno et Evagrius. Quamobrem quoniam communes morbi majori medicina opus habent, ut qui majus etiam damnum afferant, et maxime si neque antiqua consuetudo concessita est, ut Antiochenae civitatis Episcopus

κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ὁσίων Πατέρων καὶ τὴν ἀρχαίαν συνθήκην, δι' ἑαυτῶν τὰς χειροτονίας τῶν ἐνλαβεστάτων Ἐπισκόπων ποιούμενοι· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπαρχῶν παραφυλαχθήσεται, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων Ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἐτέραν οὐκ οὔσαν ἄνωθεν καὶ ἐξαρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ, ἤγουν τῶν πρὸ αὐτοῦ, χεῖρα καταλαμβάνειν. Ἄλλ' εἰ καὶ τις κατέλαβε καὶ ὑφ' ἑαυτῷ πεποιήται βιασάμενος, ταύτην ἀποδιδόναι· ἵνα μὴ τῶν Πατέρων οἱ Κανόνες παραβαίνωνται, μηδὲ ἐν ἱερουργίας προσχήματι, ἐξουσίας τῦφος κοσμηκῆς παρεωδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἣν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερώτης*.

Ἔδοξε τοίνυν τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, σῶζεσθαι ἐκάστη ἐπαρχίᾳ καθαρὰ καὶ ἀβίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξαρχῆς ἄνωθεν, κατὰ τὸ

in Cypro ordinationes faciat, quemadmodum libellis et propriis vocibus nos docuerunt viri religiosissimi, qui ad sanctam Synodum accesserunt: iis qui sacris Cyprî Ecclesiis præsunt fraudi ac probro non erit, nec ulla vis aut impedimentum eis afferetur, si secundum sanctorum Patrum canones et antiquam consuetudinem, per se religiosissimorum Episcoporum electiones faciant. Idem autem et in aliis diocesisibus et quae sunt ubique provincie servabitur, ut nullus Episcopo-

rum religiosissimorum provinciam aliam, quae non multis retro annis, et ab initio, sub sua, vel eorum qui illum praecesserunt, manu fuerit, invadat. Sed et si quis invaserit, et sibi per vim submiserit, eam reddat, ne sanctorum Patrum Canones transilientur, nec sub sacerdotalis muneris praetextu saecularis potestatis fastus subeat, nec libertatem paulatim imprudentes amittamus, quam nobis proprio sanguine dedit Dominus Jesus Christus, omnium hominum liberator

* Gal. 3. 1.

πάλαι κρατήσαν ἔθος, ἄδειαν ἔχοντος ἐκάστου Μητροπολίτου τὰ ἴσα τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οἰκίον ἀσφαλές ἐκλαβεῖν. Εἰ δέ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὀρισμένοις προκομίσει, ἄκυρον τοῦτον εἶναι ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ καὶ οἰκουμνικῇ Συνόδῳ.

Sanctae ergo et universali Synodo visum est, ut unicuique provinciae pura et inviolata serventur jura quae ab initio et multis retro annis habet, secundum consuetudinem quae jam olim servata est; potestatem habente unoquoque Me-

tropolitano, actorum exemplaria ad suam securitatem accipere. Si quis autem constitutionem aliquam, iis quae nunc definita sunt repugnantem attulerit, eam quoque esse irritam visum est toti sanctae et universali Synodo.

Expliciunt Canones Ephesini Concilii.

**S. CYRILLI
ALEX. AD NESTORIUM
SYNODICA EPISTOLA
ANNO CHRISTI CCCCLXXX CONSCRIPTA.**

EX LIBELLO SYNODICO,
ALEXANDRINA CYRILLI.

ΚΑΙ Νεστορίος ἐξ Ἀντιοχείας, ὁ φρενοβλαβῆς
Πρεσβύτερος, διαδέχεται τὸν Σισίννιον. [Archiepi-
5 scorum CPol.] Ὃς τῆς ἀληθείας τὸν λόγον παρίθυκε,
Θεοτόκον λέγειν τὴν παναγίαν Παρθένον μὴ προσιέ-
μενος, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν τοῦ Σωτῆρος
τῶν ὄλων Χριστοῦ δοξάζειν οὐκ ἀνεχόμενος· καθ'
οὗ Κύριλλος ὁ μέγας ἀγωνισάμενος Σύνοδον θείαν
10 καὶ ἱερὰν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνήθροισεν. Ἦτις ὄρον
κεφαλαίων δύο καὶ δέκα ἐκθεμένη, τῷ Νεστορίῳ ἀπέ-
στειλεν, ὄντινα μᾶλλον ἀποσεισάμενος τῇ κιβδήλῳ
ἑαυτὸν δόξῃ προσέθηκε, τῆς Ἐκκλησίας ταράττων τὸ
σύστημα. p. 50. edit. Argentorat.

15 SISINNIO autem insanus ille Nestorius ab An-
tiocchia successit, qui sermonem veritatis corruptit,
quum non sustineret ut beata Virgo Θεοτόκος, id est
Deipara, diceretur, neque concederet ut hypostatica
Christi Servatoris omnium unio praedicaretur. Con-
20 tra eum Cyrillus ille magnus depugnans, Synodum
divinam et sacram Alexandriae congregavit, quae
decretum capitum duodecim edidit, Nestorioque
transmisit. Sed hoc ille aversatus, adulterinae sese
opinionis adjunxit, et Ecclesiae compagem turbavit.

S. CYRILLI

ET

SYNODI ALEXANDRINAE

AD NESTORIUM EPISTOLA,

ADJUNCTIS CAPITULIS DUODECIM,
POSTEA APUD EPHESINUM CONCILIUM GENE-
RALE RECEPTA.

Ἰσον Ἐπιστολῆς Κυρίλλου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας
πρὸς Νεστόριον περὶ τῆς ἀκοινωνησίας.

Exemplum Epistolae Cyrilli Episcopi Alexandrini ad Nestorium de excom-
municatione.

5 Τῶ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῶ
Νεστορίῳ, Κύριλλος καὶ ἡ συνελθοῦσα Συνόδος ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆ Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως ἐν Κυρίῳ
χαίρειν.

Α.

10 ΤΟΥ Σωτῆρος ἡμῶν λέγοντος ἐναργῶς, ‘Ὁ φιλῶν
‘πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος,
‘καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου
‘ἄξιος’, τί πάθωμεν ἡμεῖς, οἱ παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας
ἀπαιτούμενοι τὸ ὑπεραγαπᾶν σε τοῦ πάντων ἡμῶν

• Matth. x. 37.

Σωτήρος Χριστοῦ; τίς ἡμᾶς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἀνῆσαι
 δυνήσεται, ἢ ποίαν εὐρήσομεν ἀπολογία, σιωπῆν
 οὕτω τιμήσαντες [ἢ αὖ. τηρήσαντες] τὴν μακρὰν ἐπὶ ταῖς
 παρὰ σοῦ γενομέναις κατ' αὐτοῦ δικαστημίαις; καὶ εἰ
 μὲν σαυτὸν ἠδίκηεις μόνον, τὰ τοιαῦτα φρονῶν καὶ δι- 5
 δάσκων, ἤπτων ἂν ἦν ἡ φροντίς· ἐπειδὴ δὲ ἑσκανδά-
 λισας Ἐκκλησίαν, καὶ ζῦμην αἰρέσεως ἀήθους καὶ
 ξένης ἐμβέβληκας τοῖς λαοῖς, καὶ οὐχὶ τοῖς ἐκείσε
 μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ περιηρέθη τῶν
 σῶν ἐξηγήσεων τὰ βιβλία, ποῖος ἔτι τῶν [ὡστ. τῆς] 10
 παρ' ἡμῖν σιωπῆς ἀρκέσει λόγος; ἢ πῶς οὐκ ἀνάγκη
 μεμνησθαι τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ἐμὴ νομίσητε ὅτι
 ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν.
 Ἐλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐ-
 τοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς· Πίστεως 15
 γὰρ ἀδικουμένης, ἐρρέτω μὲν ὡς ἔωλος καὶ ἐπισφαλῆς
 ἢ πρὸς γονέας αἰδώς, ἡρεμείτω δὲ καὶ ὁ τῆς εἰς τέκνα
 καὶ ἀδελφοὺς φιλοστοργίας νόμος, καὶ τοῦ ζῆν ἀμείνων
 ἔστω λοιπὸν τοῖς εὐσεβέσιν ὁ θάνατος, ἵνα κρείττονος
 ἀνασταίσεως τύχωσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον^b. 20

B.

Ἴδου τοίνυν ἅμα τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ τῇ κατὰ τὴν
 μεγάλην Ῥώμην συνελεγμένη, προεδρεύοντος τοῦ
 ὀσιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἀδελφοῦ καὶ συλλει- 25
 τουργοῦ ἡμῶν Κελεστίνου τοῦ Ἐπισκόπου, καὶ τρίτῳ
 σοι τούτῳ διαμαρτυρόμεθα γράμματι, συμβουλευόντες
 ἀποσχέσθαι μὲν τῶν οὕτω σκαιῶν καὶ διεστραμμένων
 δογμάτων ἃ καὶ φρονεῖς καὶ διδάσκεις, ἀνθελεῖσθαι δὲ

^a Matt. x. 34. 35.^b Heb. xi. 35.

τὴν ὀρθὴν πίστιν τὴν ταῖς Ἐκκλησίαις παραδοθείσαν
 ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελισ-
 τῶν, οἱ καὶ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου γεγό-
 νασι^ο. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο δράσειεν ἡ σὴ εὐλάβεια, κατὰ
 5 τὴν ὀρισθεῖσαν προθεσίαν ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ μνη-
 μοικειθέντος ὀσιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἀδελφοῦ καὶ
 συλλειτουργοῦ ἡμῶν τοῦ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας
 Ἐπισκόπου Κελεστίνου, γίνωσκε σαυτὸν οὐδένα κλη-
 ρον ἔχοντα μεθ' ἡμῶν, οὐδὲ τόπον ἢ λόγον ἐν τοῖς
 10 ἱερεῦσι τοῦ Θεοῦ καὶ Ἐπισκόποις. Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται
 περιδεῖν ἡμᾶς Ἐκκλησίας οὕτω τεθορυβημένας, καὶ
 σκανδαλισθέντας λαοὺς, καὶ πίστιν ὀρθὴν ἀβητουμένην,
 καὶ διασπώμενα παρὰ σοῦ τὰ ποιμνία τοῦ σώζειν ὀφεί-
 λοντος, ἔπερ ἦσθα καθ' ἡμᾶς ὀρθῆς δόξης ἐραστής,
 15 τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων ἰχνηλατῶν εὐσέβειαν. Ἄπασι
 δὲ τοῖς παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας κεχωρισμένοις διὰ
 τὴν πίστιν, ἢ καθαιρεθεῖσι, λαϊκοῖς τε καὶ κληρικοῖς,
 κοινωνικοὶ πάντες ἡμεῖς ἐσμέν· οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον
 τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν ἐγνωκότας σαῖς ἀδικεῖσθαι ψήφοις,
 20 ὅτι οἱ [σοὶ *ἢ αὐτῶν. Dionysius*] καλῶς ποιοῦντες ἀν-
 τετήρηκασιν. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ καταμεμήνηκας ἐν τῇ ἐπι-
 στολῇ τῇ γραφείσῃ παρὰ σοῦ πρὸς τὸν τῆς μεγάλης
 Ῥώμης ἀγιώτατον καὶ συνεπίσκοπον ἡμῶν Κελεσ-
 τίνον. Οὐκ ἀρκέσει δὲ τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὸ συνομολο-
 25 γῆσαι μόνον τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, τὸ ἐκτελεῖν
 κατὰ καιροὺς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι παρὰ τῆς ἀγίας καὶ
 μεγάλης Συνόδου τῆς κατὰ καιροὺς [*abest κατὰ καιροὺς*
a Dionysii Iustor] συναχθείσης ἐν τῇ Νικαίᾳ. Νενόηκας
 γὰρ καὶ ἡρμήνηκας οὐκ ὀρθῶς αὐτὸ, διωστριμμένως

^ο Luc. i. 2.

δὲ μᾶλλον, κἄν ὁμολογῆς τῇ φωνῇ τὴν λέξιν. Ἄλλὰ γὰρ ἀκόλουθον ἐγγράφως καὶ ἐνωμότως ὁμολογήσαι, ὅτι καὶ ἀναθεματίζεις μὲν τὰ μαρὰ σαιτουὶ καὶ βίβηλα δόγματα, φρονήσεις δὲ καὶ διδάξεις ἅ καὶ ἡμῖς πάντες, οἳ τε κατὰ τὴν ἐσπέραν καὶ τὴν ἐφᾶν Ἐπί- 5 σκοποι καὶ διδάσκαλοι καὶ λαῶν ἡγούμενοι· συν-έθετο δὲ καὶ ἡ κατὰ τὴν Ῥώμην ἁγία Σύνοδος, καὶ ἡμῖς ἅπαντες, ὡς ὀρθῶς ἐχοῦσαις καὶ ἀνεπιλήπτως, ταῖς γραφικαῖς ἐπιστολαῖς πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν παρὰ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας. Ὑπετάξαμεν δὲ 10 τούτοις ἡμῶν τοῖς γράμμασιν ἅ τε δεῖ φρονεῖν καὶ διδάσκειν, καὶ ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει· αὕτη γὰρ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις, ἣ συναινοῦσιν ἅπαντες οἳ τε κατὰ τὴν ἐσπέραν καὶ τὴν ἐφᾶν ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι. 15

Γ.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονο-γενῆ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν ἐκ τῆς 20 οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν 25 κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν

ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ
 ὅτι ἐξ οὐκ οὐτων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας τινὸς ὑποστά-
 σεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, καὶ τρεπτὸν ἢ ἀλλοι-
 ωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθο-
 5 λικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Ἐπόμενοι δὲ παντα-
 χοῦ ταῖς τῶν ἀγίων Πατέρων ὁμολογίαις, αἱ πεποιήνται
 λαλοῦντος ἐν αὐτοῖς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸν
 τῶν ἐν αὐτοῖς ἐννοιῶν ἰχνηλατοῦντες σκοποῦν, καὶ βα-
 σιλικὴν ὡσπερ ἐρχόμενοι τρίβον, φαμέν, ὅτι αὐτὸς ὁ
 10 μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς τῆς
 οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὁ ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ Θεὸς ἀληθινός,
 τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτὸς, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε
 ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ, τῆς ἡμέτερας ἕνεκα
 σωτηρίας κατελθὼν, καὶ καθὲς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν,
 15 ἐσαρκώθη τε καὶ ἐνηθρώπησε, τουτέστι σάρκα λαβὼν
 ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, καὶ ἰδίαν αὐτὴν ποιησάμενος
 ἐκ μήτρας, τὴν καθ' ἡμᾶς ὑπέμεινε γέννησιν, καὶ προῆλ-
 θεν ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, οὐχ ὅπερ ἦν ἀποβεβληκὸς,
 ἀλλ' εἰ καὶ γέγονεν ἐν προσλήψει σαρκὸς καὶ αἵματος,
 20 καὶ οὕτω μεμενηκὸς ὅπερ ἦν, Θεὸς δηλονότι φύσει τε
 καὶ ἀληθείᾳ· οὔτε δὲ τὴν σάρκα φαμέν εἰς θεότητος
 τραπήναι φύσιν, οὔτε μὴν σαρκὸς εἰς φύσιν τὴν ἀπόρ-
 ρητον Θεοῦ λόγου παρενεχθῆναι φύσιν, ἄτρεπτος γάρ
 ἐστὶ καὶ ἀναλλοίωτος· παντελῶς μὲν ὁ αὐτὸς ἀεί-
 25 ῶν [Αἱ μείων] κατὰ τὰς γραφάς· ὁρώμενος δὲ, καὶ
 βρέφος ἐν σπυργάνοις μείων [ἵστα ὦν] ἔτι καὶ ἐν
 κόλποις τῆς τεκούσης Παρθένου, πᾶσαν ἐπλήρου τὴν
 κτίσιν, ὡς Θεὸς, καὶ συνίδρος ἦν τῷ γεγεννηκότι· τὸ
 γὰρ θεῖον ἄποσόν τέ ἐστι καὶ ἀμέγεθες, καὶ περι-
 30 ρισμὸν οὐκ ἀνέχεται.

Δ.

Ἡκῶσθαί γε μὴν σαρκὶ καὶ ὑποστῆσαι ὁμολο-
 γοῦντες τὸν Λόγον, ἕνα προσκυνοῦμεν Υἱὸν καὶ Κύριον
 Ἰησοῦν Χριστὸν, οὔτε ἀνὰ μέρος τιθέντες καὶ διορί-
 ζοῦντες ἄνθρωπον καὶ Θεόν, οὔτε [ἴσοι οὔτε ὡς *Vid. Not.*] 5
 συνημμένους μᾶλλον ἀλλήλοις τῇ τῆς ἀξίας καὶ αὐ-
 θεϊτίας ἐνότητι· κενοφωνία γὰρ τοῦτο, καὶ ἕτερον
 οὐδέν· οὔτε μὴν Χριστὸν ἰδικῶς ὀνομάζοντες τὸν ἐκ
 Θεοῦ Λόγον, καὶ ὁμοίως ἰδικῶς Χριστὸν ἕτερον τὸν
 ἐκ γυναικός· ἀλλ' ἕνα μόνον εἰδότες Χριστὸν, τὸν ἐκ 10
 Θεοῦ Πατρός Λόγον μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός. Τότε
 γὰρ ἀνθρωπίνως κέχρισται μεθ' ἡμῶν, καίτοι τοῖς ἀξίσις
 τοῦ λαβεῖν τὸ Πνεῦμα διδοῦς αὐτὸς, καὶ οὐκ ἐκ μέτρου,
 καθά φησιν ὁ μακάριος Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης· ἀλλ'
 οὐδ' ἐκεῖνὸ φαμεν, ὅτι κατώκησεν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος ὡς 15
 ἐν ἀνθρώπῳ κοινῷ τῷ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγενη-
 μένῳ, ἵνα μὴ Θεοφόρος ἄνθρωπος νοεῖτο Χριστός. Εἰ
 γὰρ καὶ ἑσκήνωσεν ἐν ἡμῖν ὁ Λόγος, εἴρηται δὲ καὶ
 ἐν Χριστῷ κατοικῆσαι ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότη-
 τος σωματικῶς^β, ἀλλ' οὐν ἐννοοῦμεν, ὅτι γενόμενος 20
 σὰρξ, οὐχ ὡσπερ ἐν τοῖς ἀγίοις κατοικῆσαι λέγεται,
 κατὰ [ἴσοι ἢ κατὰ] τὸν ἴσον καὶ ἐν αὐτῷ τρόπον
 γενέσθαι διοριζόμεθα τὴν κατοίκησιν· ἀλλ' ἐνωθεῖς
 κατὰ φύσιν, καὶ οὐκ εἰς σάρκα τραπεῖς, τοιαύτην
 ἐποίησατο τὴν κατοίκησιν, ἣν ἂν ἔχειν λέγοιτο καὶ ἡ 25
 τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς σῶμα.

Ε.

Εἰς οὖν ἄρα Χριστός, καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος, οὐχ ὡς

^α Joan. iii. 34.

^β Coloss. ii. 9.

συναφείαν ἀπλῶς τὴν ὡς Θεὸν [*vera delectum* Θεὸν,
vid. Act.] ἐνότητι τῆς ἀξίας, ἤγουν αὐθεντίας, ἔχοντος
 ἀνθρώπου πρὸς Θεόν· οὐ γὰρ εἰνοὶ τὰς φύσεις ἢ ἰσοτι-
 μία· καὶ γοῦν Πέτρος τε καὶ Ἰωάννης ἰσοτίμοι μὲν
 5 ἀλλήλοις, καθὼ καὶ Ἀπόστολοι καὶ ἄγιοι μαθηταί, πλὴν
 οὐχ εἰς οἱ δύο. Οὔτε μὴν κατὰ παράθεσιν τὸν τῆς συν-
 αφείας νοοῦμεν τρόπον· οὐκ ἀπόχρη γὰρ τοῦτο πρὸς
 ἔνωσιν φυσικὴν· οὔτε μὲν ὡς κατὰ μέθεξιν σχετικὴν, ὡς
 καὶ ἡμεῖς κολλώμενοι τῷ Κυρίῳ κατὰ τὸ γεγραμμένον,
 10 ἔν πνεύμα ἔσμεν πρὸς αὐτόν·^a· Μᾶλλον δὲ τὸ τῆς
 συναφείας ὄνομα παραιτούμεθα, ὡς οὐκ ἔχον ἰκανῶς
 σημῆναι τὴν ἔνωσιν. Ἄλλ' οὐδὲ Θεόν, ἢ δεσπότην
 τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ὀνομάζομεν,
 ἵνα μὴ πάλιν ἀναφανδὸν τέμνωμεν εἰς δύο τὸν ἕνα
 15 Χριστὸν τὸν Υἱὸν καὶ Κύριον, καὶ δυσφημίας ἐγκλή-
 ματι περιπέσωμεν, Θεὸν ἑαυτοῦ καὶ δεσπότην ποι-
 οῦντες αὐτόν. Ἐνωθεὶς γὰρ, ὡς ἤδη προείπομεν, ὁ τοῦ
 Θεοῦ Λόγος σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν, Θεὸς μὲν ἔστι
 τῶν ὅλων, δεσπόζει δὲ τοῦ παντός. Οὔτε δὲ αὐτὸς
 20 ἑαυτοῦ δουλὸς ἔστιν, οὔτε δεσπότης· εὐηθες γὰρ,
 μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ δυσσεβὲς, τὸ οὕτω φρονεῖν καὶ
 λέγειν· ἔφη μὲν γὰρ Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα, καίτοι
 Θεὸς ὢν φύσει, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐκ
 ἠγνοήκαμεν, ὅτι μετὰ τοῦ μείναι Θεὸς, καὶ ἄνθρωπος
 25 γέγονεν ὑπὸ Θεῷ, κατὰ γε τὸν πρόποντα νόμον τῆ τῆς
 ἀνθρωπότητος φύσει. Αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ πῶς ἂν γένοιτο
 Θεὸς ἢ δεσπότης; οὐκοῦν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὅσον
 ἦκεν εἰς γε τὸ πρόπον τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις, ὑπὸ
 Θεῷ μετ' ἡμῶν ἑαυτὸν εἶναί φησιν, οὕτω γέγονε καὶ

^a 1 Cor. vi. 17

ἰπὸ νόμον, καίτοι λαλήσας αὐτὸς τὸν νόμον, καὶ νομοθέτης ὑπάρχων ὡς Θεός.

5.

Παραιτούμεθα δὲ λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ, διὰ τὸν φοροῦντα τὸν φορούμενον σέβω, διὰ τὸν ἀόρατον 5 προσκυνῶ τὸν ὁρώμενον. Φρικτὸν δὲ πρὸς τοῦτω κἀκεῖνο εἰπεῖν, Ὁ ληφθεὶς τῷ λαβόντι συγχρηματίζει Θεός· ὁ γὰρ ταῦτα λέγων διατέμνει πάλιν εἰς δύο Χριστοὺς [*scilicet addend. ex V. cl. Interp. τὸν ἕνα ὄντα*], καὶ ἄνθρωπον ἴστησιν ἀνὰ μέρος ἰδικῶς, καὶ Θεὸν 10 ὁμοίως· ἀρκίται γὰρ ὁμολογουμένως τὴν ἔνωσιν, καθ' ἣν οὐχ ὡς ἕτερος ἐν ἑτέρῳ συμπροσκυνεῖται τις, οὔτε μὴν συγχρηματίζει Θεός, ἀλλ' εἰς νοεῖται Χριστὸς Ἰησοῦς, Υἱὸς μονογενῆς, μᾶ προσκυνήσει τιμώμενος μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός. Ὁμολογοῦμεν δὲ ὅτι αὐτὸς ὁ 15 ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς Υἱὸς, καὶ Θεὸς μονογενῆς, καίτοι κατὰ φύσιν ἰδίαν ὑπάρχων ἀπαθῆς, σαρκὶ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ἦν ἐν τῷ σταυρωθέντι σώματι τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀπαθῶς οἰκειούμενος πάθη. Χάριτι δὲ Θεοῦ καὶ ὑπὲρ παντὸς 20 ἐγένεσθε θανάτου*, διδοὺς αὐτῷ τὸ ἴδιον σῶμα, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων ζωὴ, καὶ αὐτὸς ὢν ἡ ἀνάστασις. ἵνα γὰρ ἀρρήτῳ δυνάμει πατήσας τὸν θάνατον, ὡς ἐν γε δὴ πρώτῃ [*scilicet πρωτευούσῃ, Vid. Not.*] τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ, γένηται πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοι- 25 μημένων, ὁδοποιήσῃ τε τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομὴν, χάριτι Θεοῦ, καθάπερ ἔφημεν ἀρτίως, ὑπὲρ παντὸς ἐγένεσθε θανάτου· τριήμερος δὲ ἀνεβίω σκυλεύσας τὸν ἄδην· ὥστε κἄν λέγεται

* Heb. ii. 9.

δι' ἀνθρώπου γενέσθαι ἢ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν^a,
 ἀλλὰ νοοῦμεν ἄνθρωπον τὸν ἐκ Θεοῦ γεγονότα Λόγον,
 καὶ λελύσθαι δι' αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὸ κράτος· ἤξει
 δὲ κατὰ καιροὺς ὡς εἰς Υἱὸς καὶ Κύριος ἐν τῇ δόξῃ
 5 τοῦ Πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ,
 καθὰ γέγραπται^b.

Z.

Ἀναγκαίως δὲ κἀκεῖνο προσθήσομεν· καταγγέλ-
 λοντες γὰρ τὸν κατὰ σάρκα θάνατον τοῦ μονογε-
 10 νοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 τὴν τε ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς
 ἀνάληψιν ὁμολογοῦντες, τὴν ἀναίμακτον [*forte*. ἀναι-
 μίκτου] ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τελοῦμεν θυσίαν [*forte*.
 θυσίας λατρείαν, *Vide Notam*]. πρόσμιέν τε οὕτω ταῖς
 15 μυστικαῖς εὐλογίαις καὶ ἀγιαζόμεθα, μέτοχοι γενό-
 μενοι τῆς τε ἁγίας σαρκὸς, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος
 τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ οὐχ ὡς
 σάρκα κοινὴν δεχόμενοι· μὴ γένοιτο· οὔτε μὴν ὡς ἀν-
 δρὸς ἡγιασμένου, καὶ συναφθέντος τῷ Λόγῳ κατὰ τὴν
 20 ἐνότητά τῆς ἀξίας, ἡγουν ὡς θείαν ἐνοίκησιν ἐσχηκό-
 τος, ἀλλ' ὡς ζωοποιὸν ἀληθῶς, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ
 Λόγου. Ζωὴ γὰρ ὢν κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, ἐπειδὴ γέ-
 γοικεν ἐν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, ζωοποιὸν ἀπέφηεν
 αὐτὴν· ὥστε κἂν λέγη πρὸς ἡμᾶς, Ἐμὴν ἀμὴν λέγω
 25 ὑμῖν, εἰάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώ-
 που, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα^c, οὐχ ὡς ἀνθρώπου
 τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνὸς καὶ αὐτὴν εἶναι λογιούμεθα· πῶς
 γὰρ ἡ ἀνθρώπου σὰρξ ζωοποιὸς ἔσται κατὰ φύσιν
 τὴν ἑαυτῆς· ἀλλ' ὡς ἰδίαν ἀληθῶς γενομένην τοῦ δι'

^a 1 Cor. xv. 21.^b Act. xvii. 31.^c Joan. vi. 53.

ἡμῶν καὶ υἱοῦ καὶ ἀνθρώπου γεγονότος τε καὶ χρημα-
τῖσαντος.

H.

Τὰς δὲ γε ἐν τοῖς Εἰσηγγελίοις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
φωναῖς οὔτε ἰσοπλάσει διατίν, οὔτε μὴν προσώποις 5
καταμιμνῶμεν. Οὐδὲ γάρ ἐστι διπλοῦς ὁ εἷς καὶ μόνος
Χριστός, κἄν ἐκ δύο νοῆται καὶ διαφόρων πραγμάτων
εἰς ἐνότητα τὴν ἀμέριστον συνενηγεγμένος, καθάπερ
ἀμέλει καὶ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς νοεῖται καὶ σώματος, καὶ οὐ
διπλοῦς μᾶλλον, ἀλλ' εἷς ἐξ ἀμφῶν. 10
ἀλλὰ τὰς γε ἀνθρωπίνας, καὶ πρὸς γε τούτῳ τὰς θεϊκάς,
παρ' [ἰσ. περὶ] ἐνὸς εἶρησθαι διακεισόμεθα φρονούντες ὁρθῶς.
Ὅταν μὲν γὰρ θεοπρεπῶς λέγη περὶ ἑαυτοῦ, 'Ὁ ἐώρακώς ἐμὲ,
ἐώρακε τὸν Πατέρα,' καὶ, 'Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν,' τὴν θεῖαν αὐτοῦ καὶ 15
ἀπόρρητον ἐννοοῦμεν φύσιν, καθ' ἣν καὶ ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν
ἐαυτοῦ Πατέρα διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, εἰκὼν τε καὶ
'χαρακτήρ καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ'.^α ὅταν δὲ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον οὐκ
ἀτιμάζω, τοῖς Ἰουδαίοις προσλαλῆ, 'Νῦν δέ με ζητεῖτε 20
'ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὅς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα',
πάλιν οὐδὲν ἤττον αὐτὸν τὸν ἐν ἰσότητί τε καὶ ὁμοιότητι
τοῦ Πατρὸς Θεὸν Λόγον καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ
μέτρων ἐπιγινώσκωμεν. Εἰ γάρ ἐστιν ἀναγκαῖον τὸ πιστεῦειν ὅτι
κατὰ φύσιν Θεὸς 25 ὢν γέγονε σὰρξ^β, ἥγουν ἄνθρωπος ἐψυχωμένος
ψυχῇ λογικῇ, ποῖον ἂν ἔχοι λόγον τὸ ἐπαισχύνεσθαι τινὰ
ταῖς παρ' αὐτοῦ φωναῖς, εἰ γεγονάσιν ἀνθρωποπρεπῶς;

^α Joan. xiv. 9. x. 30.

^β Joan. viii. 40.

^γ Heb. i. 3. Coloss. i. 15.

^δ Joan. i. 14.

εἰ γὰρ παραιτοῖτο τοὺς ἀνθρώπων πρέποντας λόγους, τίς ὁ ἀναγκάσας γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον; ὁ δὲ καθὲς ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς εἰς ἐκούσιον κένωσιν, διὰ ποίαν αἰτίαν παραιτοῖτ' ἂν τοὺς τῇ κενώσει πρέποντας λό-
 5 γους; ἐνὶ τοιγαροῦν προσώπῳ τὰς ἐν ταῖς Εὐαγγε-
 λίαις πάσας ἀναθετόν φωνὰς, ὑποστάσει μᾶ τῇ
 τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη [Corr. σεσαρκωμένου], Κύ-
 ριος γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς κατὰ τὰς γραφάς^α.

Θ.

10 Εἰ δὲ δι' ἡμῶν καλοῖτο καὶ ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῆς
 ὁμολογίας ἡμῶν^β, ὡς ἱερουργῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ
 τὴν πρὸς ἡμῶν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πα-
 τρὶ προσκομιζομένην τῆς πίστεως ὁμολογίαν, καὶ μὴν
 καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, πάλιν αὐτὸν εἶναί φαμεν τὸν
 15 ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱὸν μονογενῆ, καὶ οὐκ ἀνθρώπων
 προσνέμομεν παρ' αὐτὸν ἑτέρῳ τό τε τῆς ἱερωσύνης
 ὄνομα, καὶ αὐτὸ δι' ἡμῶν τὸ χρῆμα. Γέγονε γὰρ μεσίτης
 Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων^γ, καὶ διαλλακτὴς εἰς εἰρήνην, ἑαυ-
 τὸν ἀναθεὶς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ^δ.
 20 τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε, ἑθυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ
 ἑθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· ὀλοκαιτώματα
 καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας· τότε εἶπον, ἰδοὺ
 ἑθέλω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ· τοῦ
 ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, ὁ Θεός^ε. Προσκεκόμικε γὰρ
 25 ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ οὐχ
 ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ποίας γὰρ εἰδείθη προσφορᾶς ἢ θυσίας
 ὑπὲρ ἑαυτοῦ, κρείττων ἀπίστης ὑπάρχων ἁμαρτίας ὡς
 Θεός; εἰ γὰρ ἑπάτησαν ἡμᾶς, καὶ ὑστεροῦνται τῆς

^α 1 Cor. viii. 6.^β Heb. iii. 1.^γ 1 Tim. ii. 5.^δ Ephes. v. 2.^ε Heb. i. 5, 6, 7.

‘δόξης τοῦ Θεοῦ’, καθὼ γέγοναμεν ἡμεῖς ἔτοιμοι πρὸς παραφορὰν, καὶ κατηρρώωτησεν ἡ ἀνθρώπου φύσις τὴν ἁμαρτίαν, αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτω, καὶ ἠττώμεθα διὰ τοῦτο τῆς δόξης αὐτοῦ, πῶς ἂν εἴη λοιπὸν ἀμφίβολον, ὅτι τίθεται δι’ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ ἀμνὸς ὁ ἀλη- 5 θινός; Καὶ τὸ λέγειν δὲ, ὅτι προσκεκόμικεν ἑαυτὸν ὑπὲρ γε ἑαυτοῦ καὶ ἡμῶν, ἀμοιρήσειεν ἂν οὐδαμῶς τῶν εἰς δυσσέβειαν ἐγκλημάτων· πεπλημμέληκε γὰρ κατ’ οὐδένα τρόπον, οὔτε μὴν ἐποίησεν ἁμαρτίαν· ποίας οὖν ἰδεῖσθαι προσφορᾶς, ἁμαρτίας οὐκ οὔσης, ἐφ’ ἧπερ 10 ἂν γένοιτο; καὶ μάλα εἰκότως.

I.

Ὅταν δὲ λέγῃ περὶ τοῦ Πνεύματος, ‘ἐκεῖνος ἐμὲ ‘δοξάσει’^b, νοοῦντες ὀρθῶς, οὐχ ὡς δόξης ἐπίδειξίς τῆς παρ’ ἑτέρου φαμέν, τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ Υἱὸν τὴν 15 παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δόξαν εἰλεῖν, ὅτι μηδὲ κριττον αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ Θεότητος ἐκέχρητο τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι πρὸς μεγαλοουργίαν, δεδοξάσθαι παρ’ αὐτοῦ φησὶν, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ τις λέγοι τῶν καθ’ ἡμᾶς περὶ 20 τῆς ἐνοούσης ἰσχύος αὐτῷ τυχόν, ἢ γοῦν ἐπιστήμης τῆς ἐφ’ ὁποῦν, ὅτι δοξάσουσί με. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἐν ὑποστάσει τὸ Πνεῦμα ἰδικῆ, καὶ δὴ καὶ νοεῖται καθ’ ἑαυτὸ, καθὼ Πνεῦμά ἐστι καὶ οὐχ Υἱός, ἀλλ’ οὖν ἐστὶν οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ. Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὠνόμα- 25 σται, καὶ ἔστι Χριστὸς ἡ ἀλήθεια^c· καὶ προχίται παρ’ αὐτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἐνεργήσαν τοιγαροῦν τὸ Πνεῦμα καὶ διὰ χειρὸς τῶν

^a Rom. iii. 23.^b Joan. xvi. 14.^c Ib. xvi. 6.

ἀγίων Ἀποστόλων τὰ παράδοξα μετὰ τὸ ἀνελθεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἰδόξασεν αὐτόν. Ἐπιστεύθη γὰρ, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, πάλιν αὐτὸς ἐνεργῶν διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Διὰ 5 τοῦτο καὶ ἔφασκεν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἄναγγελεῖ ὑμῖν^a. Καὶ οὕτω φημὲν, ὡς ἐκ μετοχῆς τὸ Πνεῦμά ἐστι σοφόν τε καὶ δυνατόν· παντέλειον γὰρ καὶ ἀπροσδέες ἐστὶ παντὸς ἀγαθοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς δυνάμεως καὶ σοφίας, τουτέστι τοῦ Υἱοῦ, 10 Πνεῦμά ἐστιν, αὐτὸ χρῆμά ἐστι σοφία καὶ δυνάμις.

ΙΑ.

Καὶ ἐπειδὴ Θεὸν ἐνωθέντα σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἢ ἀγία Παρθένος ἐκτέτοκε σαρκικῶς, ταύτῃ τοι καὶ Θεοτόκον εἶναί φημεν αὐτήν, οὐχ ὡς τῆς τοῦ Λόγου 15 φύσεως τὴν τῆς ὑπάρξεως ἀρχὴν ἐχούσης ἀπὸ σαρκός· ἦν γὰρ ἐν ἀρχῇ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ ἄναγγελεῖ ὑμῖν^a. Καὶ αὐτὸς ἐστὶ τῶν αἰώνων ὁ ποιητὴς, συναΐδιος τῷ Πατρὶ, καὶ τῶν ὅλων δημιουργός· ἀλλ', ὡς ἤδη προείπομεν, ἐπειδὴ καθ' 20 ὑπόστασιν ἐνώσας ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἐκ μήτρας αὐτῆς γέννησεν ὑπέμεινε σαρκικὴν, οὐχ ὡς δεηθεὶς ἀναγκαίως, ἤτοι διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, τῆς ἐν χρόνῳ καὶ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γεννήσεως· ἀλλ' 25 ἵνα καὶ αὐτὴν τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν εὐλογῆσιν τὴν ἀρχὴν, καὶ τεκούσης γυναικὸς αὐτὸν ἐνωθέντα σαρκὶ, παύσῃται λοιπὸν ἢ κατὰ παντὸς τοῦ γένους ἀρὰ, πέμπουσα πρὸς θάνατον τὰ ἐκ γῆς ἡμῶν σώματα· καὶ τὸ, ἑν λύπαις τέξῃ τέκνα^c, δι' αὐτοῦ καταργούμενον,

^a Joan. xvi. 14.

^b Ib. i. 1.

^c Gen. iii. 16.

ἀληθῆς ἀποφήνη τὸ διὰ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς,
 'κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας',^α καὶ πάλιν, 'ἀφιελειν ὁ
 'Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου'.^β Ταύτης
 γὰρ ἔνκα τῆς αἰτίας φάμεν αὐτὸν οἰκονομικῶς καὶ
 αὐτὸν εὐλογῆσαι τὸν γάμον, καὶ ἀπελθεῖν [ἴσα. ἀν- 5
 ελθεῖν] κεκλημένον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας ὁμοῦ τοῖς
 ἁγίοις Ἀποστόλοις. Ταῦτα φρονεῖν δεδιδάγμεθα
 παρὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελιστῶν, καὶ
 πάσης δὲ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, καὶ ἐκ τῆς τῶν
 μακαρίων Πατέρων ἀληθοῦς ὁμολογίας· τούτοις ἅπασιν 10
 καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν συναινέσαι χρή, καὶ συνθέσθαι
 δίχα δόλου παιτύς. Ἄ δέ ἐστιν ἀναγκαῖον ἀναθε-
 ματίσαι τὴν σὴν εὐλάβειαν, ὑποτέτακται τῆδε ἡμῶν
 τῇ ἐπιστολῇ.

α'. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν 15
 τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν
 Παρθενον, γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα
 τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον· ἀνάθεμα ἔστω.

β'. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ, σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν
 ἠνώσθαι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἕνα τε εἶναι 20
 Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, τὸν αὐτὸν δηλονότι
 Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον· ἀνάθεμα ἔστω.

γ'. Εἴ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστά-
 σεις μετὰ τὴν ἔνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συνα-
 φείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν αὐθεντίαν ἢ δυνα- 25
 στίαν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον συνόδῳ τῇ καθ' ἔνωσιν
 φυσικῇ· ἀνάθεμα ἔστω.

δ'. Εἴ τις προσώποις διῆσιν, ἤγουν ὑποστάσει,
 τὰς τε ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς σιγ-

^α Εα. xxv. 8.

^β Itid.

γράμμασι διανέμει φωνάς, ἢ ἐπὶ Χριστῷ παρὰ τῶν
 ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ· καὶ τὰς
 μὲν ὡς ἄνθρωπος παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἰδικῶς
 νοουμένῳ προεπάπτε, τὰς δὲ ὡς θεοπρεπῆς μόνῳ τῷ
 5 ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ· ἀνάθεμα ἔστω.

ε'. Εἴ τις τολμᾷ λέγειν Θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν
 Χριστὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλή-
 θειαν, ὡς Υἱὸν ἓνα καὶ φύσει, καθὼ γέγονε σὰρξ ὁ
 Λόγος, καὶ κεκοινώνηκε παραπλησίως ἡμῖν αἷματος
 10 καὶ σαρκός· ἀνάθεμα ἔστω.

ς'. Εἴ τις τολμᾷ λέγειν, Θεὸν ἢ δεσπότην εἶναι
 τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ οὐχὶ δὴ
 μᾶλλον τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ Θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἄν-
 θρωπον, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου κατὰ τὰς
 15 γραφάς· ἀνάθεμα ἔστω.

ζ'. Εἴ τις φησὶν, ὡς ἄνθρωπον ἐνηργῆσθαι παρὰ
 τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς
 εὐδοξίαν περιῆφθαι, ὡς ἑτέρῳ παρ' αὐτὸν ὑπάρχοντα·
 ἀνάθεμα ἔστω.

η'. Εἴ τις τολμᾷ λέγειν, τὸν ἀναληφθέντα ἄν-
 θρωπον συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ
 συνδοξάζεσθαι, καὶ συγχηματίζειν Θεὸν, ὡς ἕτερον
 ἐν ἑτέρῳ, (καὶ γὰρ, Σὺν, αἱ προστιθέμενοι, τοῦτο
 νοεῖν ἀναγκάζει,) καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προσκυνήσει
 20 τιμᾷ τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ μίαν αὐτῷ τὴν δοξολογίαν
 ἀναπέμπει, καθὼ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος· ἀνάθεμα ἔστω.

θ'. Εἴ τις φησὶ, τὸν ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν
 δεδοξάσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἀλλοτρίᾳ δυνά-
 μι τῇ δι' αὐτοῦ χρώμενον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαβόντα
 30 τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων,

καὶ τὸ πληροῦν εἰς ἀνθρώπους τὰς θεοσημείας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἰδίον αὐτοῦ τὸ Πνευμᾶ φησι, δι' οὗ καὶ ἐνήργηκε τὰς θεοσημείας· ἀνάθεμα ἔστω.

ί'. Ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν ἡ θεία λέγει γραφή^α, 'προσκε- 5
'κομικέναι τε ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν εἰς ὄσμην εὐωδίας
'τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ^β.' Εἴ τις τοίνυν ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι φησιν οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, ὅτε γέγονε σὰρξ καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρω- 10
πος, ἀλλ' ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ
γυναικός^γ ἢ εἴ τις λέγει, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκ-
εῖν αὐτὸν τὴν προσφοράν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ
μόνων ἡμῶν· οὐ γὰρ ἂν ἐδεήθη προσφορᾶς ὁ μὴ
εἰδώς ἁμαρτίαν· ἀνάθεμα ἔστω.

ια'. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα 15
ζωοποιὸν εἶναι, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
Λόγου, ἀλλ' ὡς ἑτέρου τινὸς παρ' αὐτὸν, συνημ-
μένον μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν ὡς μόνην
θείαν ἐνοίκησιν ἐσχηκός· καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωο-
ποιὸν, ὡς ἔφημεν, ὅτι γέγονεν ἰδία τοῦ Λόγου τοῦ τὰ 20
πάντα ζωογονεῖν ἰσχύοντος· ἀνάθεμα ἔστω.

ιβ'. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον πα-
θόντα σαρκί, καὶ ἐσταυρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου
γευσάμενον σαρκί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν
νεκρῶν^γ, καθὸ ζωὴ τέ ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός· 25
ἀνάθεμα ἔστω.

^α Heb. iii. 1.

^β Ephes. v. 2.

^γ Coloss. i. 18.

S. CYRILLI ALEX.
EPISTOLAE SYNODICAE
INTERPRETATIO DIONYSIANA.

INCIPIT DIONYSII EXIGUI PRAEFATIO AD PETRUM
EPISCOPUM.

*Domino beatissimo Patri Petro Episcopo Dionysius Exiguus in
Domino salutem.*

BENEFICIORUM vestrorum memor, venerabilis Pater et
Antistitum Christi decus egregium, semperque ante oculos mentis
10 adponens sancta nutrimentorum vestrorum studia a parvulo
mili dependens, quae nulla spatia locorum poterunt obliterare vel
temporum, quaero vicem referre gratiae quam me scio repe-
rere non posse. Sed quia plerumque perficitur voto quod deesse
videtur officio, desiderium quod erga vestram paternitatem ju-
15 giter gero, quo possum studio pandere non desisto; atque ideo
vobis Epistolam Synodicam sancti Cyrilli Alexandrini Pontificis
Nestorio quondam Constantinopolitanae urbis Episcopo desti-
natam, cui duodecim sunt adnexa Capitula blasphemias ejusdem
Nestorii sub anathematis obsecratione damnantia, quam nuper
20 de Graeco in Latinum eloquium transtuli, per veneratorem
vestrum fratrem Sanctulum destinavi. Opportunum prorsus hoc
tempore existimans, quo tanti doctoris apostolica fides Graecia
jam dudum bene comperta, sed ignorata Latinis haecenus, in-
notescat, ut Nestoriana laevis evidenter agnoscat ab homi-
25 nibus, et pro sua malignitate merito respiciatur, quae sub praef-

textu fidei perfidiam insinuare non desinit, et furore Judaico
 pariter et errore tranquillitatem Catholicae Ecclesiae toto terrarum
 orbe diffusae turbare contendit. Et licet optime noverim quod
 praecepta salubria nequissimi homines hostiliter audeant [*fors.*
alioant], suaque dependere consilia prava persistent, tamen omit- 5
 tenda non est quantalibet instructio, propter eos qui non conten-
 tionis amore sed quadam simplicitate falluntur, quia saepe contigit
 ut aspirante Deo veritati commodent studium, qui mendacior prae-
 buere consensum. Memorati ergo beati Cyrilli scripta praesentia
 eundem Nestorium commovent, ut unigenitum Dei Filium de 10
 Patre natum ante omnia saecula, ejusdemque, cujus est Pater,
 essentiae, qui propter nostram salutem descendit, et incarnatus est
 de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, non audeat in duos dividere ;
 nec solita calliditate conjunctionem quandam et societatem Dei
 et hominis adseverare nitatur : quae vocabula nulla [*fors.* nulla 15
tenus] utriusque naturae inseparabilem unitatem, nec singulari-
 tatem personae vel certe subsistentiae Filii Dei, ab eo prolata
 significant, sed duo quaedam, vel plura potius, sub hac istorum no-
 minum occasione demonstrant ; sceleratamque divisionem, tam ne-
 farii dogmatis conditor, quam ejus impiissimi sectatores, digni- 20
 tate quadam et auctoritate, necnon et relatione, sicut ipsi desi-
 piunt, connectere moluntur. Sed jam melius ista saepe dicti
 Patris adsertione pandantur. Beatitudinis [*fors.* Beatitudini] ves-
 trae catholicae pacem redintegrare propitius, nosque in membris
 ejus vestris precibus custodire, dignetur [*fors.* Deus dignetur]. 25

EXPLICIT.

INCIPIT

S. CYRILLI

ET

ALEXANDRINI CONCILII

EPISTOLA A DIONYSIO EXIGUO IN LATINUM
SERMONEM TRANSLATA.

Domino sancto fratri Nestorio Episcopo Cyrillus Episcopus, et quae convenit apud Alexandriam Synodus ex Aegyptia Diocesi, in Domino salutem.

10 QUUM Salvator noster aperte pronuntiet dicens,
Qui diligit patrem aut matrem super me, non est Matt. 1.
me dignus; et qui diligit filium aut filiam super
me, non est me dignus, quid nos patiemur qui de-
15 poseimur a tua religione ut te super Christum Salva-
torem omnium diligamus? Quis enim nobis in die
judicii subvenire poterit, aut quam satisfactionem
reperire poterimus, ita diuturnum silentium de pro-
latis a te contra eum blasphemis continentes? Etiam
siquidem et tantummodo laederes, docens ita vel
20 sentiens, sollicitudo nobis minor existeret; quum vero
totam scandalizaveris Ecclesiam, et fermentum inso-
litaev pravitatis et novae haeresis miscueris in populis,
non tantum ibidem positus, sed ubique consistenti-
bus:—nam tuarum expositionum libri per cuncta
25 vulgati sunt, quae [fors. qui] super nostro silentio
ultra vel excusationis sermo sufficiat, aut quomodo
non necesse sit meminisse Christi Domini sic dicentis,

Matt. 8. *Non putetis quod venerim pacem mittere in terram, sed
 gladium; veni enim separare hominem adversus pa-
 trem suum, et filiam adversus matrem suam; nam
 quum laeditur fides, parentum reverentia velut inutilis
 et periculosa despicitur, et amor erga filios, fratresque 5
 vitatur: ad postremum super ipsam vitam mors po-
 Heb. xi. tius a piis viris eligitur, ut meliorem resurrectio-
 nem; sicut scriptum est, consequantur; — Ecce ita-
 que te simul cum sancta Synodo, quae apud amplam
 urbem Romam congregata est, praesidente sanctis- 10
 simo fratre et consacerdote nostro Caelestino Epi-
 scopo, his scriptis jam tertio convenimus, consilium
 dantes ut te a tam pravis abstineas distortisque dog-
 matibus, quae et sentire cognosceris, et docere; re-
 cipias vero fidem rectam Ecclesiae per beatissimos 15
 Apostolos et Evangelistas ab initio traditam, qui et
 oculis inspexerunt, et ministri Verbi fuisse mon-
 strantur. Quod si hoc religio tua facere distulerit,
 juxta dilationem literis praefinitam sanctissimi et ve-
 nerandissimi consacerdotis nostri Romanae Praesulis 20
 Ecclesiae Caelestini, scias te nullam sortem habere
 nobiscum, nec locum aut colloquium cum Dei sacer-
 dotibus et Episcopis obtinere; non enim fas est con-
 temnere nos Ecclesias ita turbatas, et scandalizatos
 populos, fidemque rectissimam violatam, dissipatum 25
 quinetiam gregem quem custodire debueras, siquidem
 juxta nos amator recti dogmatis exstitisses, et sanc-
 torum Patrum vestigia pia consecrans. Omnes itaque
 quos, propter fidem, tua religio a communione re-
 movit aut a suo ordine deposuit, laicos et clericos, 30
 in nostra communione recipimus: non justum est
 eos tuis decretis opprimi, qui noverunt recta sentire,
 qui etiam bene facientes tibi prudentissime resti-*

terunt; hoc idem namque in epistola quam misisti
 ad Praesulem amplae Romae sanctum et coepiscopum
 nostrum Caelestinum significare curasti. Non autem
 sufficit tuae religioni solummodo fidei symbolum con-
 5 fiteri, quod expositum est per idem tempus, Sancti
 Spiritus largitate, a venerando et magno Concilio
 apud Nicaeam congregato; hoc enim nec intellexisti,
 nec recte interpretatus es, quinimmo perversae licet
 sono vocis eadem verba protuleris; sed consequens
 10 est et jurejurando fateri te, quod anathematizes fidem
 tuam pollutam, et profana dogmata quae sentis; et
 doceas quae nos universi, sive per Orientem seu per
 Occidentem episcopi et magistri praesulesque popu-
 lorum, credimus et docemus. Epistolis autem ab
 15 Alexandria tuae religioni directis, Ecclesia consensum
 praebuit, tam ea quae apud urbem Romam convenit
 sancta Synodus, quam etiam nos omnes, velut recte
 irreprehensibiliterque conscriptis. Subdidimus autem
 his nostris literis quae te sentire oportet et docere, et
 20 a quibus abstinere convenit. Haec est enim fides
 Catholicae et Apostolicae Ecclesiae, cui cuncti consen-
 tiunt orthodoxi per Orientem Occidentemque Pon-
 tifices. 'Credimus in unum Deum Patrem omnipo-
 tentem, et caetera.' Sequentes itaque per omnia
 25 sanctorum Martyrum confessiones, quas, loquente in
 eis Sancto Spiritu, protulerunt, et intentioni quae est
 in eorum intellectibus aequis vestigiis inhaerentes,
 atque iter ambulantes regium, profitemur quod ipsum
 unigenitum Dei Verbum, natum ex ipsa Patris es-
 30 sentia, de Deo vero Deus verus, lumen de lumine,
 per quem omnia facta sunt sive in coelis sive in terra,
 salutis nostrae causa descendens, ad exinanitionem
 sese dignatus est inclinare; incarnatus autem et

homo factus, id est carnem de Virgine sancta suscipiens, eamque propriam faciens, nativitatem nostram ex vulva sustinuit, homo de muliere procedens, nec quod erat abjiciens. Nam licet factus sit in assumptione carnis et sanguinis, tamen etiam sic quod 5 erat, Deus, natura scilicet et veritate persistens. Nec carnem itaque dicimus in naturam Deitatis esse conversam, nec in substantiam carnis ineffabilem Dei Verbi essentiam commutatam; inconvertibilis etenim est et incommutabilis, idemque ipse 10 juxta Scripturas jugiter permanens. Visus est autem et parvulus; sed positus adhuc in cunabulis et in sinibus genitricis Virginis constitutus, universam creaturam replebat, ut Deus Genitori suo indivisus existens; quod divinum est enim sine quantitate et sine 15 mole cognoscitur, nec ullis terminis continetur. Unitum ergo carne Verbum Dei secundum substantiam confitentes, unum adoramus Filium et Dominum Jesum Christum, non seorsum ponentes et determinantes hominem et Deum velut invicem sibi digni- 20 tatis et auctoritatis unitate conjunctos; hoc enim novitas vocis est, et aliud nihil. Nec item Christum specialiter nominantes Deum Verbum, quod ex Deo est, nec alterum similiter Christum specialiter qui de muliere natus est; sed unum solummodo Christum 25 Dei Patris Verbum cum propria carne cognoscimus; tunc enim etiam juxta nos unctus est, quamvis Spiritum dignis ipse contulerit et non ad mensuram, sicut beatus Evangelista Joannes adseruit. Sed nec illud dicimus, quod Dei Verbum velut in homine communi, 30 qui de sancta Virgine natus est, habitavit, ne Deum homo Christus habitatorem possidere credatur. Quamvis enim Verbum habitaverit in nobis, et dictum

sit in Christo habitare omnem plenitudinem Dei-
 tatis corporaliter, attamen intelligimus cum, quod Joan. i.
Colos. ii. 9.
 caro factus, non sicut in sanctis habitare dicatur, nec
 talem in ipso habitationem factam definire tenta-
 5 vimus; sed unitus juxta naturam, nec in carnem peni-
 tus commutatus, talem sibi fecit habitationem qualem
 et anima hominis habere creditur ad proprium cor-
 pus. Unus igitur est Christus Filius Dominus noster,
 non velut conjunctione qualibet, ut [*fors.* conjunc-
 10 tionem quamlibet] in unitate dignitatis et auctorida-
 tis hominis habentis [*fors.* homine habente] ad Deum;
 non enim potest unire naturas sola dignitatis aequa-
 litas. Denique Petrus et Joannes aequalis sunt alter-
 15 uter dignitatis, propter quod et Apostoli et sancti dis-
 cipuli esse monstrantur; verumtamen uterque non
 unus est: nec juxta conlationem, vel connexionem,
 modum conjunctionis advertimus, hoc enim, ad uni-
 tatem non sufficit naturalem, nec secundum partici-
 20 pationis affectum; sicut nos etiam adhaerentes Do-
 mino, unus cum eo spiritus sumus; immo potius con-
 junctionis nomen evitamus, tamquam non existens 1 Cor. vi.
 idoneum quod significet unitatis arcanum; sed neque
 Deum aut Dominum Christi Verbum Dei Patris ad-
 serimus, ne iterum manifestius in duo dividamus
 25 unum Christum Filium et Dominum, et in crimen
 sacrilegii recidamus, Deum illi seipsum facientes et
 Dominum. Unitus quippe, sicut superius diximus,
 Deus Verbum carni secundum subsistentiam, Deus
 quidem est omnium et dominatur universitati. Verum-
 30 tamen nec servus est sibi ipse, nec dominus, quia in-
 eptum est, vel potius impium, hoc sentire vel dicere.
 Quamvis enim Deum suum patrem dixerit, cum Deus
 sit etiam ipse natura, et de illius essentia, tamen nul-

latenus ignoramus quod manens Deus, homo quoque factus sit, qui sub Deo juxta debitam legem naturae humanitatis existeret; ipse vero sibi quomodo vel Deus poterat esse vel Dominus? Ergo sicut homo quanto decenter exinanitionis mensurae congruit, sub Deo se 5
 nobiscum esse disseruit; hoc etiam modo *sub Lege*
factus est quamvis ipse promulgaverit Legem, et legislator ut Deus exstiterit. Cavemus autem de Christo dicere, 'Propter adsumentem veneror adsumptum, et
 'propter Invisibilem adoro Visibilem.' Horrendum 10
 vero super hoc etiam illud adjicere, 'Is qui susceptus
 'est cum eo qui suscepit conuncupatur Deus;' qui enim haec dicit, dividit iterum in duos Christos eum qui unus est hominem seorsum in parte, et Deum similiter in parte constituens. Evidenter enim de- 15
 gat unitatem, secundum quam non alter cum altero coadoratur, aut conuncupatur Deus, sed unus intelligitur Christus Jesus Dei Filius, unigenitus, una servitute cum propria carne venerandus. Confitemur etiam, quod idem ipse qui ex Deo Patre natus 20
 est Filius, unigenitus Deus, licet juxta naturam suam expers passionis exstiterit, pro nobis tamen secundum Scripturas perpessus sit, et erat in crucifixo corpore propriae carnis impassibiliter ad se referens passiones;
 gratia vero Dei, pro omnibus gustavit mortem, tradens 25
 ei proprium corpus, quamvis naturaliter ipse vita sit et resurrectio mortuorum. Nam ut mortem ineffabili potentia proculcaret, ac primus in sua carne *primogenitus ex mortuis* fieret et *primitiae dormientium*, viamque faceret humanae naturae ad incorruptionis recursum, gratia Dei, sicut supra dictum est, 30
pro omnibus gustavit mortem, et tertio die resurgens spoliavit infernum. Idcirco quamvis dicatur quod
Galat. iv. Heb. ii. Colos. i. 1 Cor. xv. Heb. ii.

per hominem facta sit resurrectio mortuorum, tamen
 intelligimus hominem factum Verbum quod ex Deo
 est, et per ipsum mortis imperium fuisse destructum ;
 veniet autem temporibus praefinitis, sicut unus est
 5 Filius et Dominus, in gloria Patris, *ut judicet orbem*
terrarum in aequitate, sicut Scriptura testatur. Ne-^{Psal. xcvi.}
 cessarie igitur et hoc adjicimus, adnunciantes enim
 secundum carnem mortem unigeniti Filii Dei, id est
 Jesu Christi, et resurrectionem ejus, et in caelis
 10 ascensionem pariter confitentes, incruentam celebra-
 mus in Ecclesiis sacrificii servitatem ; sic etiam ad
 mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur,
 participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi
 omnium nostrum Redemptoris effecti, non ut com-
 15 munem carnem percipientes, quod absit, nec ut viri
 sanctificati et Verbo conjuncti secundum dignitatis
 unitatem, aut sicut divinam possidentis habitatio-
 nem, sed ut vere vivificatricem, et ipsius verbi pro-
 priam factam ; vita enim naturaliter ut Deus existens,
 20 quia propriae carni unitus est, vivificatricem eam esse
 professus est. Et ideo quamvis dicat ad nos, *Amen*^{Joan. vi.}
amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii
hominis, et biberitis ejus sanguinem, non tamen eam
 ut hominis unius ex nobis existimare debemus ; quo-
 25 modo enim juxta naturam suam vivificatrix esse caro
 hominis poterit ? sed ut vere propriam ejus factam,
 qui propter nos Filius hominis et factus est et vocatus.
 Eas autem voces quas Salvator noster in Evangelio
 protulit, non in duabus subsistentiis aut personis
 30 omnino partimur. Non enim duplex est unus Christus
 et solus, quamvis ex duabus diversisque rebus ad
 unitatem cognoscatur individuam convenisse : sicut
 homo quoque ex anima constans et corpore non

duplex, sed potius unus est ex utroque. Humanas ergo et divinas insuper voces ab uno Christo dictas animadvertentes recte sentimus. Quum enim Deo dignissime loquitur de seipso, *Qui me vidit, vidit et Patrem, et ego et Pater unum sumus*, divinam ejus intelligimus ineffabilemque naturam, secundum quam unum est cum Patre suo, propter unam eandemque substantiam, *imago et character* splendorque gloriae ejus existens. Quum vero humanae naturae mensuram nullatenus inhonorans Judaeos alloquitur, *nunc me quaeritis occidere, hominem qui veritatem vobis locutus sum*, item non minus eum, qui in similitudine et aequalitate Patris est, Deum Verbum, etiam in mensuris humanitatis ejus agnoscimus. Si autem necessario creditur quod natura Deus existens factus sit caro, immo potius homo animatus anima rationali, quae causa est ut in ejus quilibet vocibus erubescat, si eas homine dignas effatus est? Quod si sermones homini congruentes abjicit, juxta nos hominem fieri quis coegit? Quum vero se propter nos ad exinanitionem spontaneam misericorditer inclinaret, quam ob causam dignos exinanitione sermones effugerit? Uni igitur personae cunctas ejus in Evangelio voces adscribimus, uni subsistentiae, Verbi scilicet et incarnati, quia unus est Dominus Jesus Christus, ut scriptum est. Appellatum vero *Apostolum et Pontificem confessionis nostrae* tamquam sacrificantem Deo et Patri fidei nostrae confessionem, et quae a nobis ipsi et per ipsum Deo et Patri incessanter offertur, iterum eum dicimus, qui ex Deo est secundum naturam Filius unigenitus; nec homini praeter eum alteri sacerdotii nomen et officium deputamus. Factus est enim *mediator Dei et hominum*, et recon-

Joan. xiv.

Joan. I.

Heb. i.

Joan. vii.

1 Cor. viii.

Heb. iii.

1 Tim. iii.

ciliator ad pacem, semetipsum Deo et Patri pro nobis Ephes. v.
Heb. x. cx
Ps. XXXIX.
 offerens in odorem suavitatis; ideoque dicebat, *Sacri-*
ficiū et oblationem nolūisti, holocausta pro peccato
non tibi placuerunt, corpus autem perfecisti mihi,
 5 *tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est*
de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Obtulit
 enim primum corpus non pro se, sed pro nobis in
 odorem suavitatis. Nam qua pro se oblatione vel
 sacrificiis indigeret, ab omni peccato liber ut Deus
 10 existens? Quod si *omnes peccaverunt, et egent gloria* Rom. iii.
Dei secundum hoc quod sumus ad mutabilitatis
 excessum promptiores effecti, et peccatis aegrotavit
 humana natura, ipse vero non ita; ideoque nos
 gloria ejus evincimur, cur erit ultra jam dubium
 15 quod agnus verus propter nos et pro nobis sit immo-
 latus? Qui dicit autem, quia semetipsum tam pro se
 quam pro nobis obtulerit, nullatenus impietatis cri-
 men effugiet; quum nihil prorsus iste deliquerit,
 nec ullum fecerit omnino peccatum: qua igitur ege-
 20 ret oblatione nullo suo exstante facinore, pro quo si
 esset, satis admodum convenienter offerret? De Spi- Joan. liii.
1 Pet. ii.
Joan. i.
 ritu quoque quum dicit, *Ille me glorificavit*, hoc rec-
 tissime sentientes unum Christum et Filium, non
 velut alterius egentem gloria, confitemur a Spiritu
 25 Sancto gloriam consecutum, quia Spiritus ejus nec
 melior nec superior illo est; sed quia mira opera faci-
 ens ad demonstrationem suae Deitatis virtute proprii
 spiritus utebatur, ab ipso glorificari dicitur, quem-
 admodum si quis de hominibus adseveret quod virtus
 30 sua vel disciplina quemlibet unumquemque clarificet.
 Quamvis enim in sua sit subsistentia Spiritus, et ejus
 intelligatur in persona proprietates juxta id quod Spi-
 ritus est et non Filius, attamen alienus non est; ab

Joan. v.
Id. xiv.

illo enim *Spiritus* appellatus est *veritatis* et veritas Christus est, unde et ab isto similiter sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per sanctorum manus Apostolorum miracula gloriosa perficiens Dominum glorificavit Jesum Christum, postquam ascendit in caelum. Nam creditus est Christus natura Deus existens, per suum Spiritum virtutes efficiens, ideoque dicebat, *de meo accipiet et annuntiabit vobis*.

Joan. xvi.

Nequaquam vero participatione alterius idem Spiritus sapiens et potens dicitur, quia per omnia perfectus est, et nullo prorsus indigens bono. Nam paternae virtutis et sapientiae, id est Filii, Spiritus creditur, et ideo ipsa re et subsistentia virtus et sapientia comprobatur. Igitur quia Deum carni unitum juxta subsistentiam sancta Virgo corporaliter peperit, ideo eam Dei genitricem esse profiteremur, non quod Verbi natura existendi principium de carne sortita sit; *erat enim in principio Verbum, et Deus erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et ipse est conditor saeculorum, Patri coaeternus, et universitatis creator*. Sed quod superius diximus juxta subsistentiam sibi met uniens humanam naturam, nativitate sustinuerit [*fors. sustinuit*] ex ipsa vulva corporea, non quod egerit necessario aut propter suam naturam nativitate ista, quae est in extremis saeculi facta temporibus, sed ut ipsas benediceret substantiae nostrae primitias; et dum eum carni unitum mulier edidisset, illa quae adversus omne genus humanum maledictio fuerat prolata, desineret, nec jam morti nostra corpora destinaret. Illud quoque quod

Joan. i.

dictum est, *in tristitia paries filios*, ipse dissolvens, verum esse monstraret quod Prophetae voce praedixerat, *Absorpta est mors in victoria*, et iterum, *Abstulit Deus*

Gen. iii.

Eccl. xxv.
8.

omnem lacrymam ab omni facie; propter hanc etenim causam dicimus eum dispensatorie et ipsis benedixisse tunc nuptiis, quum in Cana Galileae cum sanctis vocatus Apostolis adesse dignatus est. Haec sapere
 5 sumus edocti a sanctis Apostolis et Evangelistis et ab omni Scriptura divinitus inspirata, nec non et a beatis Patrum confessionibus veritate subnixis. His omnibus etiam tuam religionem concordare, et praeter aliquem dolum vel fictionem consentire convenit;
 10 quae vero religionem tuam anathematizare necesse est, huic epistolae nostrae subjecta sunt: [quod si minime eisdem subjectis sententiam consequeris.]

I. Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, et propter hoc ipsum Dei genitricem
 15 sanctam Virginem, peperit enim carnaliter Verbum, quod ex Deo est, secundum quod scriptum est, *et Verbum caro factum est*: anathema sit.

II. Si quis non confitetur carne substantialiter unum esse Verbum Dei Patris, unum quoque esse
 20 Christum cum propria carne, et eundem ipsum sine dubio Deum simul et hominem: anathema sit.

III. Si quis in uno Christo dividit substantias post unionem, sola eas societate conjungens ea quae secundum dignitatem est, vel etiam auctoritatem, aut
 25 potestatem, et non magis conventu ad unitatem naturalem: anathema sit.

IV. Si quis duabus personis vel subsistentiis discernat eas voces quae tam in evangelicis quam apostolicis literis continentur, vel etiam eas quae de
 30 Christo a sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de se ipso; et aliquas quidem ex his tanquam homini praeter Dei Verbum specialiter intelligat [*fors.* intellecto] applicandas crediderit, aliquas vero tanquam

Deo dignas soli Verbo Dei Patris deputaverit: anathema sit.

V. Si quis audet dicere Christum hominem *ἀνθρώπου Θεοφάρον*, id est, hominem Deo utentem, se asportantem, [*fors.* seu portantem] et non potius 5 Deum esse veraciter dixerit, tanquam unicum Filium per naturam, secundum quod Verbum, caro factum, participaverit nobis similiter carne et sanguine: anathema sit.

Heb. ii.

VI. Si quis dicit Deum vel Dominum esse Christi 10 Dei Patris Verbum, et non magis eundem ipsum confitetur Deum et hominem simul, propterea quod *Verbum caro factum est*, secundum Scripturas: anathema sit.

Joan. I.

VII. Si quis dicit tanquam in hominem Jesum 15 Deum Verbum fuisse operatum, et unigeniti dignitatem, tanquam alteri praeter ipsum existenti, tribuit: anathema sit.

VIII. Si quis audet dicere adsumptum hominem coadorari cum Deo Verbo oportere, et conuncupari 20 Deum, tanquam alterum cum altero, adjectio enim unius syllabae hoc cogit intelligi, et non magis una reverentia veneratur Emmanuel, unamque ei glorificationem dependit, juxta quod *Verbum caro factum est*: anathema sit. 35

Joan. i.

IX. Si quis unum Dominum Jesum Christum glorificatum dicit a Spiritu Sancto, tanquam ab [*fors.* qui] aliena virtute qua per eum uteretur, et ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, et per eum implese divina signa; et non magis ejus 30 proprium esse Spiritum dicat, sicut et Patris, per quem signa operatus est: anathema sit.

Heb. iii. 1.

X. Pontificem et Apostolum confessionis nostrae

factum esse Christum divina Scriptura commemorat. Obtulit enim semetipsum pro nobis Deo Patri *in* Ephes. v. *odore suavitatis*: si quis ergo Pontificem et Apostolum nostrum alium dixerit esse factum, praeter
 5 quam ipsum Deum [*fors.* hoc delend.] Dei Verbum, quando factum est caro, et secundum nos homo, sed quasi alterum praeter ipsum specialiter hominem ex muliere; et si quis dicit, quia pro se obtulit seipsum oblationem, et non magis pro nobis solis, non enim
 10 indiguit oblatione qui peccatum nescivit: anathema sit.

XI. Si quis non confitetur carnem Domini vivificatricem esse tamquam propriam ipsius Dei Verbi, sed quasi alterius cujuscumque praeter ipsum, conjuncti
 15 quidem secundum dignitatem, aut secundum quod solam divinam inhabitationem habuerit; et non potius ut dixerimus vivificatricem esse, quia facta est propria Verbi Dei, cui omnia vivificare possibile est: anathema sit.

20 XII. Si quis non confitetur Deum Verbum carne Colos. i. passum esse, et carne crucifixum, et mortem carne gustasse, factumque *primogenitum ex mortuis*, secundum quod est et vita et vivificator ut Deus: anathema sit.

Explicit Epistola.

Haec Interpretatio Dionysiana olim desumpta est e Christophori Justelli Codice, quem postea filius ejus Bibliothecae Bodleianae donavit. Nunc emendata hic posita est.

CANONES
CONCILII CHALCEDONENSIS

ANNO CHRISTI QUOQUE CELEBRATI.

CANONES
CHALCEDONENSIS CONCILII
GENERALIS.

---

*Κανόνες τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων καὶ μακαρίων
Πατέρων τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων.*

Canones sexcentorum triginta sanctorum et beatorum Patrum, qui in Chalcedone convenerunt.

Tituli Canonum ex Collectione Dionysii Exigui.

- I. **DE** Canonibus uniuscujusque Concilii.
- II. Quod non oporteat Episcopos, aut quemlibet ex clero, per pecunias ordinari.
- III. Quod non oporteat Episcopos, clericos, et monachos praedia aliena conducere.
- IV. De honore monachis competente, et ut nullus eorum tentet ecclesiastica aut saecularia inquietare negotia, nec alienum servum praeter conscientiam domini ejus suscipere.
- V. Non transmigrandum de civitate in civitatem.
- VI. Quod non oporteat absolute quoslibet ordinari.
- VII. De clericis et monachis non manentibus in suo proposito.
- VIII. De clericis qui sunt in ptochiis, monasteriis, atque martyriis, quae sub potestate Episcoporum uniuscujusque civitatis existunt.
- IX. Quod non oporteat clericos habentes adversus se invicem negotia, proprium Episcopum relinquere, et ad saecularia judicia convolare.
- X. Quod non licet clerico in duarum civitatum Ecclesiis ministrare.

- XI. Quod non oporteat egenis epistolas tribui, honestiores autem commendatitius litteris approbari.
- XII. Ut nequaquam in duos Metropolitanos provincia dividatur.
- XIII. Quod non oporteat peregrinos clericos sine commendatitiis litteris ministrare.
- XIV. Quod non liceat clerico uxorem sectae alterius accipere.
- XV. De Diaconissis mulieribus.
- XVI. De Virginibus.
- XVII. De Parochiis.
- XVIII. De conjuratione vel conspiratione.
- XIX. Quod oporteat per Provincias bis in anno Concilia celebrari.
- XX. Quod minime clericos transmigrare conveniat.
- XXI. De Episcoporum aut clericorum accusatoribus.
- XXII. Quod non liceat clericis post mortem sui Episcopi res ad Deum pertinentes diripere.
- XXIII. De clericis et monachis, qui praeter voluntatem sui Episcopi ad regiam Constantinopolim veniunt.
- XXIV. Quod non liceat monasteria, quae consecrata sunt, diversoria saecularia fieri.
- XXV. Quod non oporteat ordinationes Episcoporum diu differre.
- XXVI. De dispensatoribus singularum Ecclesiarum.
- XXVII. De his qui rapiunt puellas.
- [Huc usque Dionysii Tituli. Reliquos sumpsit Latine conversos ex Alexii Aristeni Synopsi Canonum in Voelli et Hen. Justelli Bibliotheca Veteris Juris Canonici, tom. II, p. 693. Haec vero Synopsis Canones recenset triginta unum, Canone XXVIII bifariam divisio.]
- XXVIII. Novae Romae Episcopus eodem cum veteris Romae Episcopo honore fruatur propter Imperii translationem. 2. Ponti, Asiae, Thraciaeque Episcopi, ac barbari, a Constantinopolitano ordinentur.
- XXIX. Qui Episcopum ad Presbyteri gradum dimittit, sacrilegus; ipse enim culpae obnoxius, et sacerdotio indignus. Qui vero insons dejectus est, sit Episcopus

XXX. Mos est Aegyptiis, nisi Archiepiscopus permiserit, non scribere. Quo fit ut minime culpandi sint, quum sancti Leonis epistolae non subscripserint, donec Archiepiscopus creatus fuerit.

5

KANON A.

ΤΟΥΣ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καθ' ἐκάστην Σύνοδον ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντας Κανόνας κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν.

KANON B.

10 Εἴ τις Ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσῃ ἐπὶ χρήμασιν Ἐπίσκοπον, ἢ Χωρεπίσκοπον, ἢ Πρεσβύτερον, ἢ Διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβά-
15 λουτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ Οἰκονόμον, ἢ Ἐκδικον, ἢ Προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ Κανόνος, δι' αἰσχροκερδίαν οἰκείαν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκείον κινδυνεύτω βαθμὸν· καὶ ὁ χειροτονούμενος, μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ

*Ex Vet. Interpretatione Dionysii Exigui, quae cum Canone
XXVII^{mo} hñitur.*

CANON I.

REGULAS sanctorum Patrum, per singula nunc usque Concilia constitutas, proprium robur obtinere decrevimus.

CANON II.

Siquis Episcopus per pecuniam fecerit ordinationem, et sub pretio redegerit gratiam quae non potest vendi, ordinatusque per pecunias Episco-

pum, aut Presbyterum, aut Diaconum, vel quemlibet ex his qui connumerantur in clero, aut promoverit per pecunias dispensatorem, aut defensorum, vel quemquam, qui subiectus est regulae, pro suo turpissimo lucrì commodo, is, qui hoc attentasse probatus fuerit, proprii gradus periculo subiacet. Et qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione, vel promotione, quae est per

προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντισματος, οἷπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεισιτεύων φανκίη τοῖς οὕτω αἰσχροῖς καὶ ἀθεμί-
τους λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μονάζων, 5
ἀναθεματίζεσθω.

ΚΑΝΩΝ Γ.

Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν Σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατειλεγμένων τινές, διὰ αἰσχροκερδίαν, ἀλλοτριῶν κτημάτων γίνονται μισθωταὶ, καὶ πράγματα 10
κοσμικὰ ἐργολαβοῦσι, τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ λειτουργίας καταρράθυμοῦντες, τοὺς δὲ τῶν κοσμικῶν ἵποτρέχον-
τες οἴκους, καὶ οὐσιῶν χειρισμοὺς ἀναδεχόμενοι διὰ φιλαργυρίαν. Ὄρισε τοίνυν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Σύν-
οδος, μηδένα τοῦ λοιποῦ, μὴ Ἐπίσκοπον, μὴ κληρικόν, 15
μὴ μονάζοντα, ἢ μισθοῦσθαι κτήματα, ἢ πραγμάτων ἐπεισάγειν ἑαυτὸν κοσμικαῖς δικήσεσι, πλὴν εἰ μὴ
που ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπήν, ἢ ὁ τῆς πόλεως Ἐπίσκοπος ἐκκλησιασ-

negociationem facta, proficiat ; sed sit alienus a dignitate, vel sollicitudine, quam pecuniis quæsitivis. Siquis vero mediator tam turpibus et nefandis datis vel acceptis extiterit, et ipse, si quidem clericus fuerit, proprio gradu decedat, si vero laicus aut monachus, anathematizetur.

CANON III.

Pervenit ad sanctam Synodum, quod quidam qui in clero videntur allesti, propter luera turpia conductores alienarum possessionum fiant, et sæcu-

laria negotia sub cura sua suscipiant, Dei quidem ministerium parvipendentes, sæcularium vero discurrerentes domos, et propter avaritiam patrimoniorum sollicitudines sumentes : decrevit itaque sanctum hoc magnumque Concilium, nullum deinceps, non Episcopum, non clericum, vel monachum, aut possessiones conducere, aut negotia sæcularibus se immiscere, præter pupillarum, si forte leges imponant, inexcusabilem curam, aut civitatis Episcopus ecclē-

τικῶν ἐπιτρέψοι φροντίζειν πραγμάτων, ἢ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἀπρονοήτων, καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθείας, διὰ τὸν φόβον τοῦ Κυρίου. Εἰ δέ τις παραβαίνειν τὰ 5 ὠρισμένα τοῦ λοιποῦ ἐπιχειρήσοι, ὁ τοιοῦτος ἐκκλησιαστικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίαις.

ΚΑΝΩΝ Δ.

Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς τὸν μονήρῃ μετιόντες βίον, τῆς προσηκούσης ἀξιούσθωσαν τιμῆς. Ἐπειδὴ 10 δέ τινες τῷ μοναχικῷ κεχρημένοι προσχῆματι, τὰς τε Ἐκκλησίας καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράττουσι πράγματα, περιμόντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μοναστήρια ἑαυτοῖς συνιστᾶν ἐπιτηδεύοντες, ἔδοξε μηδένα μὲν μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν, μηδὲ 15 συνιστᾶν μοναστήριον, ἢ εὐκτήριον οἶκον, παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως Ἐπισκόπου. Τοὺς δὲ καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν μονάζοντας, ὑποτετάχθαι τῷ Ἐπισκόπῳ, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι, καὶ προσέχειν μόνῃ τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ἐν οἷς τό-

ciasticarum rerum sollicitudinem habere praecipiat, aut orphanorum et viduarum, eorum quae sine ulla provisione sunt, ac personarum, quae maxime ecclesiasticis indigent adiutoria, propter timorem Domini causa deponant. Siquis autem transgredi de cetero haec statuta tentaverit, qui et huiusmodi ecclesiasticis inreparationibus subiacet.

CANON IV.

Qui vere et sincere singularem sectantur vitam, competenter honorentur. Quoniam

vero quidam, utentes habitu monachi, ecclesiastica negotia civiliaque conturbant, circumcunctes indifferenter urbes, necnon et monasteria sibi instituire tentantes; placuit nullum quidem usquam aedificare aut constituere monasterium vel oratorii domum, praeter consuetudinem civitatis Episcopi. Monachos vero per unamquamque civitatem aut regionem, subjectos esse Episcopo, et quietem diligere, et intentos esse tantummodo jejunio et orationi, in locis, quibus renuncia-

ποις ἀπειράξαντο προσηκαρτεροῦντας· μήτε δὲ ἐκκλησιαστικοῖς μήτε βιωτικοῖς παρνοχλεῖν πρίγμασι, ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπάνοντας τὰ ἴδια μοναστήρια· εἰ μὴ ποτε ἄρα ἐπιτραπεῖεν διὰ χρεῖαν ἀναγκαίαν ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως Ἐπισκόπου· μηδένα δὲ προεδέχεσθαι 5 ἐν τοῖς μοναστηρίοις δοῦλον ἐπὶ τὸ μονάζειν παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου δεσπότη. Τὸν δὲ παραβαίνοντα τοῖτον ἡμῶν τὸν ὄρον, ὠρίσαμεν ἀκωνώητον εἶναι, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται. Τὸν μὲν τοῦ Ἐπίσκοπον τῆς πόλεως, χρὴ τὴν δέουσαν πρόνοιαν 10 ποιῆσθαι τῶν μοναστηρίων.

ΚΑΝΩΝ Ε.

Περὶ τῶν μεταβαίνόντων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν Ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν, ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων θεότατος Κανόνος παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἔχειν τὴν 15 ἰδίαν ἰσχὺν

ΚΑΝΩΝ ς'.

Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε Πρεσβύτερον, μήτε Διάκονον, μήτε ὅλως τινα τῶν ἐν τῷ

veruat saeculo, permanentes. Nec ecclesiasticis vero, nec saecularibus negotiis communicent, vel in aliquo sint molesti, propria monasteria deserentes, nisi forte his praecipiat propter opus necessarium ab Episcopo civitatis. Nullum vero recipere in monasteriis servum, monachi obtenta, praeter sui domini conscientiam. Transgredientem vero hanc definitionem nostram excommunicatum esse decernimus, ne nomen Dei blasphemetur. Verun-

tamen Episcopum convenit civitatis competentem monasteriorum providentiam gerere.

CANON V.

De his qui transmigrant de civitate in civitatem, Episcopis aut clericis, placuit ut Canon, qui de hac re a sanctis Patribus statuti sunt, habeant propriam firmitatem.

CANON VI.

Nullum absolute ordinari debere Presbyterum, aut Diaconum.

ἐκκλησιαστικῷ τάγματι εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν Ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῃ, ἢ μοναστηρίῃ, ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττατο. Τοὺς δὲ ἀπολύτως χειροτονουμένους, ὥρισεν ἡ ἀγία Σύνοδος ἄκυρον ἔχειν 5 τὴν τοιαύτην χειροθεσίαν, καὶ μηδαμοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν ἐφ' ὕβρει τοῦ χειροτονήσαντος.

ΚΑΝΩΝ Ζ.

Τοὺς ἄπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους ἢ καὶ μονάσαιτας ὥρισamen, μῆτε ἐπὶ στρατείαν, μῆτε ἐπὶ ἀξίαν 10 κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμελουμένους ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἶλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

ΚΑΝΩΝ Η.

Οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων καὶ 15 μαρτυρίων, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐν ἐκάστη πόλει Ἐπισκόπων, κατὰ τὴν τῶν ἀγίων Πατέρων παράδοσιν, διαμενέτωσαν, καὶ μὴ κατὰ αὐθάδειαν ἀφηγηάτωσαν τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου. Οἱ δὲ τολμῶντες ἀνατρέπειν

nam, nec quolibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter Ecclesiae civitatis aut possessionis, aut in martyrio, aut monasterio, qui ordinandus est, promoveatur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta Synodus irritam haberi huiusmodi manus impositionem, et nunquam posse ministrare ad ordinantis injuriam.

ΚΑΝΩΝ VII.

Qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetiverunt, statuimus nec ad tribuitiam, neque ad dignitatem

aliquam venire mundanam; aut hoc tentantes, et non agentes poenitentiam, quo minus redeant ad hoc quod propter Deum primitus elegerunt, anathematizari.

ΚΑΝΩΝ VIII.

Clorici qui praeficiuntur ptochodochiis, vel qui ordinantur in monasteriis et basilicis Martyrum, sub Episcoporum, qui in unaquaque civitate sunt, secundum sanctorum Patrum traditiones potestate permancant, nec per contumaciam ab Episcopo suo dissolvantur. Qui vero audent evortere huiusmodi

τὴν τοιαύτην διατύπωσιν καθ' οἰονδήποτε τρόπον, καὶ μὴ ὑποταττόμενοι τῷ ἰδίῳ Ἐπισκόπῳ, εἰ μὲν εἴεν κληρικοί, τοῖς τῶν Κανόνων ὑποκείσθωσαν ἐπιτιμίαις, εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι.

ΚΑΝΩΝ Θ.

5

Εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχοι, μὴ ἐγκαταλιμπανέτω τὸν οἰκείον Ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ κοσμικὰ δικαστήρια κατατρεχέτω· ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ Ἐπισκόπῳ, ἢ γοῦν γνώμη αὐτοῦ τοῦ Ἐπισκόπου, παρ' οἷς ἂν τὰ ἀμφό- 10 τερα μέρη βούλωνται τὰ τῆς δίκης συγκριπεῖσθαι. Εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, κανονικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίαις. Εἰ δὲ καὶ κληρικὸς πρᾶγμα ἔχοι πρὸς τὸν ἴδιον Ἐπίσκοπον ἢ πρὸς ἕτερον, παρὰ τῇ Συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας δικαζέσθω· εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρ- 15 χίας Μητροπολίτην Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς ἀμφωβητοίῃ, καταλαμβανέτω ἢ τὸν Ἐξάρχον τῆς διοικήσεως, ἢ τὸν τῆς βασιλευσῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ δικαζέσθω.

formam quocumque modo, nec proprio subiiciuntur Episcopo, siquidem clerici sunt. Canonum censuretionibus subiacent, si vero laici vel monachi fuerint, communionem priventur.

CANON IX.

Siquis clericus adversus clericum habet negotium, non desinat Episcopum proprium, et ad secularia pereurat iudicia; sed prius actio ventiletur apud Episcopum proprium, vel certe consilio ejusdem Episcopi.

apud quos utraeque partes voluerint iudicium continebant [*fora contineri*]. Siquis autem praeter haec fecerit, canonicis corruptionibus subiacet. Quod si clericus habet causam adversus Episcopum proprium, vel adversus alterum, apud Synodum provinciae iudicatur. Quod si adversus ejusdem provinciae Metropolitanum Episcopus vel clericus habet querelam, potest Primatem diocesanos, aut sedem regiae urbis Constantinopolitanae, et apud ipsam iudicetur.

ΚΑΝΩΝ Ι.

Μὴ ἐξεῖναι κληρικὸν ἐν δύο πόλεων κατὰ τὸ αὐτὸ καταλέγεσθαι Ἐκκλησίαις, ἐν ἧ τε τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη, καὶ ἐν ἧ προσέφυγεν, ὡς μείζονι δῆθεν, διὰ
 5 δόξης κενῆς ἐπιθυμίαν· τοὺς δέ γε τοῦτο ποιοῦντας, ἀποκαθίστασθαι τῇ ἰδίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ἧ ἐξάρχῃς ἐχειροτονήθησαν, καὶ ἐκεῖ μόνον λειτουργεῖν. Εἰ μὲν τοι
 ἤδη τις μετετέθη ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην Ἐκκλησίαν, μηδὲν τοῖς τῆς προτέρας Ἐκκλησίας, ἦτοι τῶν ὑπ' αὐτὴν
 10 μαρτυρίων ἢ πτωχείων ἢ ξενοδοχείων ἐπικοινωνεῖν πράγμασιν· τοὺς δέ γε τολμῶντας μετὰ τὸν ὄρον τῆς μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης Συνόδου πράττειν τι τῶν νῦν ἀπηγορευμένων, ὥρισεν ἡ ἅγια Σύνοδος, ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

15

ΚΑΝΩΝ ΙΑ.

Πάντας τοὺς πένητας καὶ δεομένους ἐπικουρίας, μετὰ δοκιμασίας, ἐπιστολίαις, εἶπουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις ὥρισamen ὀδεύειν, καὶ μὴ συστατι-

CANON X.

Non licere clericum in duarum civitatum conscribi simul Ecclesiam, et in qua ab initio ordinatus est, et ad quam confugit quasi ad portum, ob inanes glorie cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debere ad suam Ecclesiam, in qua primitus ordinati sunt, et ibi tantummodo ministrare. Si vero jam quis translatus est ex alia in aliam Ecclesiam, prioris Ecclesiae, vel martyriorum quae sub ea sunt, aut pto-

chodochiorum, aut xenodochiorum rebus in nullo communi- cet. Eos vero, qui ausi fuerint post definitionem magnae et universalis hujus Synodi quietam ex his quae sunt prohibita, perpetrare, decrevit sancta Synodus, a proprio hujusmodi gradu recedere.

CANON XI.

Omnes pauperes et indigentes auxilio, quam proficietur sub probatione, epistolis vel ecclesiasticis pacificis tantummodo commendare [*fora. com-*

κοῖς, διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προκίηκειν τοῖς οὖσιν ἐν ὑπολήψει μόνοις παρέχουσαι προ-
ώποις.

ΚΑΝΩΝ ΙΒ.

Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστι-
κοὺς θεσμοὺς προσδραμόντες δυναστείας, διὰ πραγ-
ματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἐκ
τούτου δύο Μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ.
᾿Ωρισεν τοίνυν ἡ ἀγία Σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν ται-
οῖτο τολμᾶσθαι παρὰ Ἐπισκόπων, ἐπεὶ τὸν τοῦτῳ 10
ἐπιχειροῦντα ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ· ὅσαι δὲ ἤδη
πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς Μητροπό-
λεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαύτωσαν τῆς
τιμῆς, καὶ ὁ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν Ἐπίσκο-
πος, δηλονότι σωζομένων τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητρο- 15
πόλει τῶν οἰκείων δικαίων.

ΚΑΝΩΝ ΙΓ.

Ξένους κληρικούς καὶ ἀναγνώστας ἐν ἑτέρᾳ πόλει

missat] decrevimus, et non com-
mendatitias literas, propterea
quod commendatitias literas ho-
noriatioribus tantummodo per-
sonis praestari conveniat.

CANON XII

Pervenit ad nos, quod qui-
dam praeter ecclesiastica sta-
tuta facientes convocabant ad
potestates, et per pragmaticam
formam in duo unam provin-
ciam divisissent, ita ut ex hoc
facto duo Metropolitanum esse vi-
desatur in una provincia: statu-
t ergo sancta Synodus de re-

liquo nihil ab Episcopis tale ten-
tari: alioquin, qui hoc admisit
fuerit, amissioni gradus pro-
prii subiaceret. Quaevisque ve-
re civitates literis imperialibus
Metropolitani nominis honore
subnixae sunt, honore tantum-
modo perfruantur, et qui Eccle-
siam ejus gubernat Episcopus,
suis scilicet verae metropoli
privilegiis suis.

CANON XIII

Peregrinos clericos et lec-
tores in alia civitate praeter
commendatitias literas sui Epi-

δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου
μηδ' ὅλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν.

ΚΑΝΩΝ ΙΔ.

Ἐπειδὴ ἐν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀνα-
5 γνώσταις καὶ ψάλταις γαμῖν, ὥρισεν ἡ ἀγία Συν-
οδος μὴ ἐξεῖναι τιμὴ αὐτῶν ἑτερόδοξον γυναῖκα λαμ-
βάνειν. Τοὺς δὲ ἤδη ἐκ τοιούτου γάμου παιδοποιή-
σαντας, εἰ μὲν ἔφθασαν βαπτίσει τὰ ἐξ αὐτῶν τεχ-
θέντα παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς, προσάγειν αὐτὰ τῇ κοι-
10 νωνίᾳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· μὴ βαπτισθέντα δὲ,
μὴ δύνασθαι ἐτι βαπτίζειν αὐτὰ παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς,
μήτε μὴν συνάπτειν πρὸς γάμον αἰρετικῶ, ἢ Ἰου-
δαίῳ, ἢ Ἑλληνι, εἰ μὴ ἄρα ἐπαγγέλλοιτο μετατί-
θισθαι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὸ συναπτόμενον
15 πρίτωπον τῷ ὀρθοδόξῳ. Εἰ δέ τις τοῦτον τὸν ὅρον
παραβαίῃ τῆς ἀγίας Συνόδου, κανονικῶ ὑποκείσθω
ἐπιτιμίῳ.

ΚΑΝΩΝ ΙΕ.

Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσ-

scopi nusquam penitus minis-
trare debere.

CANON XIV.

Quoniam in quibusdam pro-
vinciis concessum est lectori-
bus et psaltis uxores ducere,
statuit sancta Synodus, non li-
cere cuiquam ex his accipere
sectae alterius uxorem. Qui
vero ex huiusmodi conjugio
jam filios susceperunt, siquidem
praeventi sunt, ut ex se geniti
apud haereticos baptizarentur,
offerre eos Ecclesiae catholicae

communioni conveniet; non
baptizatos autem non posse eos
ulterius apud haereticos bap-
tizare, sed neque copulari debet
nuptura haeretico, Iudaeo vel
paganis, nisi forte persona or-
thodoxae copulanda promittat
se ad orthodoxam fidem trans-
ferre. Si quis autem hanc defi-
nitionem sanctae Synodi trans-
gressus fuerit, correctioni can-
onicae subiacet.

CANON XV.

Diaconissam non ordinar

σαράκοντα, καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίαν· εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινα παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἐαυτὴν ἐπιδῶ γάμφ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἢ τοιαύτη ἀναθεματίζεσθω μετὰ τοῦ αὐτῆ συναφθέντος.

5

ΚΑΝΩΝ ΙϚ.

Παρθένον ἐαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ δεσπότην Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντας, μὴ ἐξεῖναι γάμφ προκουμλεῖν· εἰ δέ γε εὐρεθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, ἕστωσαν ἀκοινωνήται. Ὁρίσαμεν δὲ ἔχειν τὴν ἀνθεντίαν τῆς 10 ἐπ' αὐτοῖς φιλανθρωπίας τὸν κατὰ τόπον Ἐπίσκοπον.

ΚΑΝΩΝ ΙΖ.

Τὰς καθ' ἑκάστην Ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς Ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τρια- 15 κονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες φκονόμησαν· εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται

dam ante annum quadragesimum, et hanc cum summo libramine; si vero suscipiens manus impositionem, et aliquantum temporis in ministerio permanens, semetipsam tradat nuptiis, gratias Dei contumeliam faciens, anathematizetur hujusmodi eum eo qui eidem copulatur.

CANON XVI.

Virginem, quae se Domino Deo consecravit, similiter et monachum, non licere nuptialia jura contrahere, quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, ex-

communicentur. Confitentibus autem decrevimus, ut habeat auctoritatem ejusdem loci Episcopus misericordiam eis humanitatemque largiri.

CANON XVII.

Singularum Ecclesiarum rusticas parochias, vel possessiones, manere inconcussas illis Episcopis qui eas retinere noscuntur, et maxime, si per tricennium eas absque vi obtinentes sub dispensatione rexerunt: quod si intra tricennium facta fuerit de his vel

τις, ἢ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξείναι τοῖς λέγουσιν ἡδικῆσθαι περὶ τούτων, κινεῖν παρὰ τῆ Συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δέ τις παρὰ τοῦ ἰδίου ἀδικοῖτο Μητροπολίτου, παρὰ τῷ Ἐπάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθὰ προείρηται. Εἰ δέ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις ἢ αὐθις καιμισθείη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἢ τάξις ἀκολουθεῖται.

10

ΚΑΝΩΝ ΙΗ.

Τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ φρατρίας ἔγκλημα, καὶ παρὰ τῶν ἔξω νόμων πάντη κεκώλυται, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο γίνεσθαι ἀπαγορεύειν προσήκει. Εἴ τινες τοίνυν ἢ κληρικοὶ ἢ μονάζοντες εὐρεθεῖεν ἢ συνομνύμενοι ἢ φρατριάζοντες, ἢ κατασκευὰς τυρεύοντες Ἐπισκόποις ἢ συγκληρικοῖς, ἐκπιπέτωσαν πάντη τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

ΚΑΝΩΝ ΙΘ.

Ἦλθεν εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοὰς, ὡς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις

fiat altercatio, licere eis qui se laesos adserunt, apud sanctam Synodum provinciae de his movere certamen. Quod si quis a Metropolitanano laeditur, apud Primatem dioceseos, aut apud Constantinopolitanam sedem iudicetur, sicut superius dictum est. Si qua vero civitas potestate imperiali novata est, aut si protinus innovetur, civiles dispositiones et publicos ecclesiarum quoque parochiarum ordines subsequantur.

CANON XVIII.

Conjuracionis vel conspiracionis crimen et ab exteris legibus est omnino prohibitum; multo magis hoc in Dei Ecclesia ne fiat, admonere conveniet. Siqui ergo clerici, vel monachi reperti fuerint conjurantes, aut conspirantes, aut insidias ponentes Episcopis aut conclericis, gradu proprio penitus abjiciantur.

CANON XIX.

Pervenit ad aures nostras,

αἱ κεκανομισμένοι Σύνοδοι τῶν Ἐπισκόπων οὐ γίνονται, καὶ ἐκ τούτου πολλὰ παραμελιῖται τῶν διαρθρώσεως δεομένων ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὥρυται τοίνυν ἡ ἀγία Σύνοδος κατὰ τοὺς τῶν ἀγίων Πατέρων Κανόνας, δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συντρέχει· καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τοὺς Ἐπισκόπους, ἔνθα ἂν ὁ τῆς μητροπόλεως Ἐπίσκοπος δοκιμῆσθαι, καὶ διορθοῦν ἕκαστα τὰ ἀνακύπτοντα· τοὺς δὲ μὴ συνιόντας Ἐπισκόπους ἐνδημοῦντας ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, καὶ ταῦτα ἐν ὑγιείᾳ διάγοντας, καὶ πάσης ἀπαρμιτήτου καὶ ἀναγκαίας ἀσχολίας ὄντας ἐλευθέρους, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

KANON K.

Κληρικοὺς εἰς Ἐκκλησίαν τελοῦντας, καθὼς ἤδη ὠρίσαμεν, μὴ ἐξεῖναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν· ἀλλὰ στέργειν ἐκείνην ἐν ἣ ἕξ ἀρχῆς λειτουργεῖν ἠξιώθησαν· ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες ἀπολέσαντες τὰς ἰδίας πατρίδας ἀπὸ ἀνάγκης εἰς ἄλλην Ἐκκλησίαν μετῆλθον. Εἰ δέ τις Ἐπίσκοπος μετὰ τὸν

quod in provinciis statuta Episcoporum Concilia minime celebrentur, et ex hoc plurima negligantur ecclesiasticarum causarum, quae correctione indigent; decrevit itaque sancta Synodus secundum Canones Patrum, bis in anno Episcopos in id ipsum in unaquaque provincia convenire, quo Metropolitanus Antistes probaverit, et corrigere singula, si qua fortassis emergerint. Quicumque vero non advenerint Episcopi, resident autem in suis civitatibus, et hoc, dum in sua incolumi-

tate consistunt, omnique inexcusabili, et necessaria occupatione probantur liberi, fraterno corripiantur affectu.

CANON XX.

Clericos in Ecclesia ministrantes, sicut jam constituimus, in alterius civitatis Ecclesia statutos fieri non oportet, sed contentos esse in quibus ab initio ministrare memorunt; exceptis illis, qui, proprias amittentes provincias, ex necessitate ad aliam Ecclesiam transierunt. Siquis autem Episcopus

ὄρον τοῦτον, ἄλλω Ἐπισκόπῳ προσήκοντα δέξηται κληρικόν, ἔδοξεν ἀκοινώνητον εἶναι καὶ τὸν δεχθέντα καὶ τὸν δεξάμενον, ἕως ἂν ὁ μεταστὰς κληρικὸς εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανεέλθῃ Ἐκκλησίαν.

5 ΚΑΝΩΝ ΚΑ.

Κληρικούς ἢ λαϊκοὺς κατηγοροῦντας Ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν, ἀπλῶς καὶ ἀδοκιμάστως μὴ προσδέχεται εἰς κατηγορίαν, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθῇ αὐτῶν ἡ ὑπόληψις.

10 ΚΑΝΩΝ ΚΒ.

Μὴ ἐξεῖναι κληρικούς μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου διαρπάζειν τὰ διαφέροντα αὐτῷ πράγματα, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι κανόσιν ἀπηγόρευται· τοὺς δὲ τοῦτο ποιοῦντας κινδυνεύειν εἰς τοὺς ἰδίους βαθμούς.

15 ΚΑΝΩΝ ΚΓ.

Ἦλθεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς ἁγίας Συνόδου, ὡς κληρικοί τινες καὶ μονάζοντες μηδὲν ἐγκεχειρισμένοι ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀκοινώνητοι γε-

perit hanc definitionem susceperit clericum ad alium Episcopum pertinentem placuit et susceptum et suscipientem communione privari, donec is, qui migraverat, clericus ad propriam fuerit regressus Ecclesiam

CANON XXI.

Clericos, aut laicos, accusantes Episcopos, aut clericos, passim et sine probatione ad accusationem recipi non debere, nisi prius eorum disentiatur existimationis opinio.

CANON XXII.

Non licere clericis post obitum sui Episcopi res ad eum pertinentes diripere, sicut antiqua quoque est canonibus constitutum. Quod si hoc facere tentaverint, graduum suorum periculo subiacbunt.

CANON XXIII.

Venit ad aures sancti Concilii, quod quidam clerici et monachi, quibus nil ab Episcopo suo commissum est, est autem quando et communione ab-

νόμενοι παρ' αὐτοῦ, καταλαμβάνοντες τὴν βασιλευ-
 ουσαν Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ πολὺ ἐν αὐτῇ διατρί-
 βουσι, ταραχὰς ἐμποιοῦντες καὶ θορυβοῦντες τὴν ἐκ-
 κλησιαστικὴν κατάστασιν, ἀνατρέπουσί τε οἴκους τι-
 νῶν. Ὁρίσεν τοίνυν ἡ ἀγία Σύνοδος, τοὺς τοιοῦτους 5
 ὑπομνήσκεισθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς
 κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας ἐπὶ
 τὸ ἐξελθεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς
 αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένοιν ἀναισχυτοῦντες, καὶ
 ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκδίκου ἐκβάλλεσθαι, 10
 καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους.

ΚΑΝΩΝ ΚΔ.

Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην
 Ἐπισκόπου, μένιν εἰς τὸ διηκεῖς μοναστήρια, καὶ τὰ
 προσήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μονα- 15
 στηρίῳ, καὶ μηκέτι δύνασθαι γίνεσθαι ταῦτα κοσμικὰ
 καταγῶγια· τοὺς δὲ συγχωροῦντας τοῦτο γίνεσθαι,
 ὑποκειῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

ΚΑΝΩΝ ΚΕ.

Ἐπειδὴ περ τινὲς τῶν Μητροπολιτῶν, ὡς περιηχῆ- 20

eo privati, pervenientes ad ur-
 bem regiam Constantinopolita-
 nam, in ea diutius immeren-
 tur, excitantes turbas, et statum
 ecclesiasticum commoventes,
 subvertentes etiam quorundam
 domos. Decrevit itaque sanc-
 ta Synodus, hujusmodi primo
 quidem a defensore Constans-
 tinopolitanae sanctae Ecclesiae
 commoneri, ut egrediantur ab
 urbe regia; quod si hunc ne-
 gotiis impudenter insistant, eti-
 am nolentes idem defensor ex-

pellat, ut ad propria loca per-
 veniant.

CANON XXIV.

Quae semel dedicata sunt mo-
 nasteria consilio Episcoporum,
 et res, quae ad ea pertinent,
 monasteriis reservari, nec posse
 ea ultra fieri secularia habi-
 taacula; qui vero hoc fieri per-
 miserint, canonum sententiis
 subiacent.

CANON XXV.

Quoniam quidam Metropoli-

θημεν, ἀμελοῦσι τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτοῖς ποιμνίων, καὶ ἀναβάλλονται τὰς χειροτονίας τῶν Ἐπισκόπων, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ ἐντὸς τριῶν μηνῶν γίνεσθαι τὰς χειροτονίας τῶν Ἐπισκόπων, εἰ μὴ ποτε ἄρα
 5 ἀπαραίτητος ἀνάγκη παρασκευάσῃ ἐπιταθῆναι τὸν τῆς ἀναβολῆς χρόνον· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσῃ, ὑποκειῖσθαι αὐτὸν ἐκκλησιαστικῶ ἐπιτιμίῳ· τὴν μείτοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης Ἐκκλησίας σῶαν παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας φυλάττεσθαι.

10

ΚΑΝΩΝ Κ5.

Ἐπειδὴ περ ἐν τισιν Ἐκκλησίαις, ὡς περιηγήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ Ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα, ἔδοξε πᾶσαν Ἐκκλησίαν Ἐπίσκοπον ἔχουσαν καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰ-
 15 κονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου· ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου τὰ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας σκορπίζεσθαι πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερω-

tanorum, quantum comperimus, negligunt commissos sibi greges, et ordinationes Episcoporum facere differunt, placuit sanctae Synodo intra tres menses ordinationes Episcoporum celebrari, nisi forte necessitas inexcusabilis praepararet tempus dilationis extendi; quod si hoc minime fecerit, correctioni ecclesiasticae subiaceret; veruntamen redditus Ecclesiae viduatae penes oeconomum ejusdem Ecclesiae integri reserventur.

CANON XXVI

Quoniam quibusdam Ecclesiis, ut rumore comperimus, praeter oeconomicos Episcopi facultates ecclesiasticas tractant, placuit omnem Ecclesiam habentem Episcopum habere oeconomicum de clero proprio, qui dispenset res ecclesiasticas secundum sententiam Episcopi proprii, ita ut Ecclesia dispensatio praeter testimonium non sit, et ex hoc dispergantur ecclesiasticas facultates, et sacerdotio maledictionis derogatio

σύνη προστρίβασθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιῆσαι, ὑπο-
κεισθαι αὐτὸν τοῖς θείοις κανόσιν.

ΚΑΝΩΝ ΚΖ.

Τοὺς ἀρπάζοντας γυναῖκας καὶ ἐπ' ὀνόματι συνοικε-
σιου, ἢ συμπράττοντας ἢ συναυροῦντας τοῖς ἀρπά- 5
ζοῖσιν, ὥρισεν ἡ ἀγία Σύνοδος, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν,
ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεμα-
τίζεσθαι αὐτούς.

ΨΗΦΟΣ τῆς αἰτῆς ἀγίας Συνόδου, ἐκφωηθεῖσα
χάριν τῶν πρεσβείων τοῦ θρόνου τῆς ἀγιοπάτης Ἐκ- 10
κλησίας Κωνσταντινουπόλεως.

ΚΑΝΩΝ ΚΗ.

Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἀγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμενοι,
καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πεν-
τήκοντα θεοφιλεστάτων Ἐπισκόπων, ἑ τῶν συναχθέν- 15
των ἐπὶ τοῦ τῆς εἰσεβοῦς μνήμης μεγάλου Θεοδοσίου
τοῦ γενομένου Βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντι-
νουπόλει νῆα Ῥώμη γνωρίζοιτες, τὰ αἰτὰ καὶ ἡμεῖς

procuretur: quod si hoc mini-
me fecerit, divinis constitutio-
nibus subjacent.

CANON XXVII.

Eos, qui rapiunt mulieres et
iam sub nomine simul habitandi,
aut cooperantes aut conviventes
raptoribus, decrevit sancta Syn-
odus, ut si quidem clerici sunt,
desinant gradu proprio, si vero
laici, anathematizentur.

DECRETUM ejusdem sanctae
Synodi, promulgatum ob privi-
legia sedis sanctae Ecclesiae
Constantinopolitanae.

CANON XXVIII.

Sanctorum Patrum decreta
ubique sequentes, et canonem,
qui nuper lectus est, centum et
quinguenta Dei amantissimo-
rum Episcoporum agnoscentes,
eodem quoque et nos discernimus

ὀρίζομέν τε καὶ ψηφίζόμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς
 ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως, νέας Ῥώμης. Καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυ-
 τέρας, Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ
 5 Πατέρες εἰ κότες ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεία· καὶ τῷ
 αἰτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θεοφι-
 λέστατοι Ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεία ἀπένειμαν τῷ
 τῆς νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες,
 τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ
 10 τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῃ
 βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεί-
 νην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην
 ὑπάρχουσιν· καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς
 Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως Μητροπολίτας
 15 μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς Ἐπισκό-
 πους τῶν προκηρήμενων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ
 τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κων-
 στατινουπόλιν ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἐκά-
 στου Μητροπολίτου τῶν προκηρήμενων διοικήσεων
 20 μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας Ἐπισκόπων χειροτονούντος

et statuimus de privilegiis sanc-
 tissimae Ecclesiae Constantino-
 polis, novae Romae. Etenim an-
 tiquae Romae throno, quod urbs
 illa imperaret, jure patres privi-
 legia tribuerunt. Et eadem con-
 sideratione moti centum quin-
 quaginta Dei amantissimi Epi-
 scopi sanctissimo novae Romae
 throno aequalia privilegia tri-
 buerunt recte iudicantes, ur-
 bem, quae et imperio et senatu
 honorata sit, et aequalibus cum
 antiquissima regina Roma pri-

vilegiis fruatur, etiam in rebus
 ecclesiasticis non secus ac illam
 extolli ac magnifici, secundam
 post illam existentem; ut et
 Ponticae, et Asiae et Thra-
 ciae diocesis Metropolitanis soli,
 praeterea et Episcopi praedicta-
 rum diocesium quae sunt inter
 barbaros, a praedicto throno
 sanctissimae Constantinopolita-
 nae Ecclesiae ordinentur: uno-
 quisque scilicet praedictarum
 diocesium Metropolitano cum
 provinciae Episcopus, provinciae

τοὺς τῆς ἐπαρχίας Ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείαις κανόσι διηγόρευται· χειροτονίῃσθαι δὲ, καθὼς εἴρηται, τοὺς Μητροπολίτας τῶν προειρημένων δικικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ εἶθος γενομένων, καὶ ἐπ' 5 αὐτὸν ἀναφερομένων.

(PROLOGUS.)

ΤΗΣ αἰτῆς ἀγίας Συνόδου ἐκ τῆς πράξεως τῆς περὶ Φωτίου Ἐπισκόπου Τύρου καὶ Εὐσταθίου Ἐπισκόπου Βηρύτου. 10

Οἱ μεγαλοσπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι Ἄρχοντες εἶπον,

Περὶ τῶν Ἐπισκόπων τῶν χειροτονηθέντων μὲν παρὰ Φωτίου τοῦ εὐλαβεστάτου Ἐπισκόπου, ἀποκινηθέντων δὲ παρὰ Εὐσταθίου τοῦ εὐλαβεστάτου Ἐπι- 15 σκόπου, καὶ μετὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Πρεσβυτέρων εἶναι κελευσθέντων, τί παρίσταται τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ;

Πασκασίνος καὶ Λουκῆνσιος, οἱ εὐλαβεστάτοι Ἐπισκοποι, καὶ Βωνηφάτιος Πρεσβύτερος, τοποτηρηταὶ τῆς Ἐκκλησίας Ῥώμης εἶπον, 20

Episcopus ordinante, quemadmodum divinis canonibus est traditum: ordinari autem sicut dictum est, praedictarum diocesium Metropolitanos a Constantinopolitano Archiepiscopo, convenientibus de more factis electionibus, et ad ipsum relatis.

Ejusdem sanctae Synodi ex actione de Photio Tyri Episcopo, et Eustathio Episcopo Beryti

Magnificentissimi et illustrissimi Principes dixerunt,

De Episcopis ordinatis a Photio religiosissimo Episcopo, sed remotis ab Eustathio piissimo, et curae Presbyterorum subjectis, quid sanctae Synodo visum?

Pascasinus et Lucensius, religiosissimi Episcopi, et Bonifacius Presbyter, locum tenentes Ecclesiae Romanae dixerunt.

ΚΑΝΩΝ ΚΘ.

Ἐπίσκοπον εἰς Πρεσβυτέρου βαθμὸν φέρειν, ἱεροσυλία ἐστίν. Εἰ δὲ αἰτία τις δικαία ἐκείνους ἀπὸ τῆς πράξεως τῆς Ἐπισκοπῆς ἀποκινεῖ, οὐδὲ Πρεσβυτέρου τόπον κατέχειν ὀφείλουσιν· εἰ δὲ ἐκτός τινος ἐγκλήματος ἀπεκινήθησαν τοῦ ἀξιώματος, πρὸς τὴν ἐπισκοπικὴν ἀξίαν ἐπαναστρέψουσιν.

(EPILOGUS.)

ΑΝΑΤΟΛΙΟΣ ὁ εὐλαβέστατος Ἀρχιεπίσκοπος
10 Κωνσταντινουπόλεως εἶπεν,

Οὗτοι οἱ λεγόμενοι ἀπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀξίας εἰς τὴν τοῦ Πρεσβυτέρου τάξιν κατεληλυθέναι, εἰ μὲν ἀπὸ εὐλόγων αἰτιῶν καταδικάζονται, εἰκότως οὐδὲ τῆς Πρεσβυτέρου ἐντὸς ἀξιοὶ τυγχάνουσιν εἶναι τιμῆς· εἰ
15 δὲ δίχα τινὸς αἰτίας εὐλόγου εἰς τὸν ἥττονα κατεβίβασθησαν βαθμὸν, δίκαιοι τυγχάνουσιν, εἴγε ἀνεύθυνοι φανείην, τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς ἐπαναλαβεῖν ἀξίαν τε καὶ ἱεροσύνην.

Πάντες οἱ εὐλαβέστατοι Ἐπίσκοποι ἐβόησαν,

CANON XXIX.

Episcopum in Presbyteri gradum deducere est merilegium. Si qua autem justa causa illos episcopali actione remonet, nec Presbyteri debent locum obtinere. Sin autem abaque ullo crimine dignitate moti sunt, ad episcopalem dignitatem resibunt.

Anatolius religiosissimus Constantinopolitanus Archiepiscopus dixit,

Hi qui dicuntur ab episcopali dignitate ad Presbyteri ordinem descendisse, si justis quidem de causis condemnantur, jure nec Presbyteri quidem honore digni sunt. Sin autem sine aliqua causa probabili ad inferiorem gradum depressi sunt, jure, siquidem nulli sint culpae affines, Episcopatus auctoritatem et sacerdotium recipient.

Omnes religiosissimi Episcopi clamaverunt,

Δικαία ἡ κρίσις τῶν Πατέρων· πάντες τὰ αἰτὰ λέγομεν· οἱ Πατέρες δικαίως ἐψηφίσαντο· ἡ ψήφος τῶν Ἀρχιεπισκόπων κρατεῖτω.

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι Ἄρχοντες εἶπον,

5

Τὰ ἀρέσαντα τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον βέβαια φυλαττέσθω.

(PROLOGUS.)

ΤΗΣ αἰτῆς ἀγίας Συνόδου ἐκ τῆς τετάρτης πράξεως, ἔνθα σκυπεται τὸ κεφάλαιον τὸ κατὰ τοὺς 10 Ἐπισκόπους τοὺς Αἰγύπτου.

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι Ἄρχοντες, καὶ ἡ ἑπερφυής Σύγκλητος εἶπον·

ΚΑΝΩΝ Α.

Ἐπειδὴ οἱ εὐλαβεστάτοι Ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου, 15 οὐχ ὡς μαχόμενοι τῇ καθολικῇ πίστει, ὑπογράψαι τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ὀσιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Λέοντος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεβάλλοντο, ἀλλὰ φάσκοντες ἔθος εἶναι ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ διοικήσει παρὰ γνώμην

Justum est iudicium Patrum omnes idem dicimus: Patres jure deereverunt: suffragium Archiepiscoporum valeat.

Magnificentissimi et illustrissimi Principes dixerunt,

Quae sanctae Synodo placuerunt, omni tempore firma et fixa permanent.

Ejusdem sanctae Synodi e quarta actione, ubi consideranda est summa, quae secundum Episcopos Aegypti.

Magnificentissimi et illustrissimi Principes, nec non egregia Concilio, dixerunt,

CANON XXX.

Quoniam religiosissimi Aegypti Episcopi, non ut catholice fidei adversantes, sanctissimi Archiepiscopi Leonis epistolae subscribere differabant, sed dicentes in Aegyptiaca dioecesi hanc esse consuetudinem, ut

καὶ διατύπωσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου μηδὲν τοιοῦτο ποιῶν, καὶ ἀξιωῶσιν ἐνδοθῆναι αἰτοῖς ἄχρι τῆς χειροτονίας τοῦ ἐσομένου τῆς Ἀλεξανδρίων μεγαλοπόλεως Ἐπισκόπου· εὐλογον ἡμῖν ἐφάνη καὶ φιλάνθρωπον, ὥστε αὐτοῖς μένουσιν ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει, ἐνδοσιν παρασχεθῆναι, ἄχρις ἂν χειροτονηθῇ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρίων μεγαλοπόλεως.

(EPILOGUS.)

10 ΠΑΣΚΑΣΙΝΟΣ ὁ εὐλαβέστατος Ἐπίσκοπος, τοποτηρητῆς τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ῥώμης, εἶπεν,

Εἰ προστάττει ἡ ὑμετέρα ἐξουσία, καὶ κελεύεται τίποτε αὐτοῖς παρασχεθῆναι φιλανθρωπίας ἐχόμενον, ἐγγύας δότωσαν, ὅτι οὐκ ἐξέρχονται ταύτης τῆς πόλεως, ἕως οὗ ἡ Ἀλεξανδρίων πόλις Ἐπίσκοπον δεξίηται.

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι Ἀρχιεπίσκοποι, καὶ ὁ ὑπερφυῆς Σύγκλητος εἶπον,

praeter voluntatem et mandatum Episcopi nihil tale faciant, et petant concessi sibi usque ad ordinationem futuri megalopolis Alexandrinorum Archiepiscopi; justum nobis et humanum visum est, ut ipsis, in proprio habitu in imperiali urbe manentibus, remissio concedatur, donec ordinatus fuerit Alexandrinus Archiepiscopus. [Unde in proprio habitu manentes vel fideiussores dabunt, si hoc ab eis fieri potest, vel eorum

jurejurando fides habebitur.]

Pascasinus religiosissimus Episcopus, apostolicae sedis Romanae legatus, dixit,

Si dominatio vestra mandat et jubet ut quod olim illi concessum, det licentiam, quia ex hac urbe non egredientur, donec Episcopus Alexandrinus ordinetur.

Magnificentissimi et illustrissimi principes et eximius Coetus dixerunt,

Ἡ τοῦ ὀσιωτάτου Ἐπισκόπου Πασκασίνου ψῆφος βαβαία ἔστω, ὅθεν μένοντες ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος οἱ εὐλαβεστάτοι Ἐπίσκοποι τῶν Αἰγυπτίων, ἢ ἐγγύας παράξουσιν, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατὸν, ἢ ἐξωμοσία καταπιστευθήσονται ἀναμένειν τὴν χειροτονίαν τοῦ ἱερομένου Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρίων μεγαλόπολεως.

Pascasini decretum firmum esto: unde in proprio habitu manebunt religiosissimi Aegyptiorum Episcopi, aut vicinas Ecclesias tenebunt, si hoc ab iis

ferri potest, aut sacramentum deponent, salva manente ordinatione futuri Episcopi Alexandrinae Ecclesiae.

DEFINITIO FIDEI

APUD CONCILIUM CHALCEDONIUM.

Ἡ ἍΓΙΑ καὶ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ
κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσπισμα τῶν εὐσεβεστάτων
5 καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν Βασιλέων Μαρκιανοῦ καὶ
Οὐαλεντινιανοῦ Ἀυγούστων, συναχθεῖσα ἐν τῇ Καλ-
χηδονέων μητροπόλει τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας, ἐν τῷ
μαρτυρίῳ τῆς ἁγίας καὶ καλλινίκου μάρτυρος Εὐφη-
μίας, ὥρισε τὰ ὑποτεταγμένα.

10 Ὁ ΚΥΡΙΟΣ ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς
τῆς πίστεως τὴν γνῶσιν τοῖς μαθηταῖς βεβαιῶν, ἔφη·
Ἐιρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν
ἔδιδωμι ὑμῖν· ὥστε μηδένα πρὸς τὸν πλησίον δια-
φωτικῶν ἐν τοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' ἐπίσης
15 ἅπασιν τὸ τῆς ἀληθείας ἐπιδείκνυσθαι κήρυγμα. Ἐπει-
δὴ δὲ οὐ παύεται διὰ τῶν ἑαυτοῦ ζιζανίων ὁ ποιητὸς
τοῖς τῆς εὐσεβείας ἐπιφυόμενος σπέρμασι, καὶ τι
καινὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐφευρίσκων αἰεὶ, διὰ τοῦτο
συνήθως ὁ Δεσπότης προνοούμενος τοῦ ἀνθρωπίνου
20 γένους, τὸν εὐσεβῆ τοῦτον καὶ πιστότατον πρὸς
ζῆλον^b ἀνίστησε Βασιλέα, καὶ^c τοὺς ἀπανταχῇ τῆς
ἡρωσύνης πρὸς ἑαυτὸν ἀρχηγοὺς συνεκάλεσεν, ὥστε,
τῆς χάριτος τοῦ πάντων ἡμῶν Δεσπότην Χριστοῦ

^a Joan. xiv. 27.

^b *Fora* ζῆλος τῆς πίστεως ἢ. Vid. not.

^c *Fora*. ἔσ. αἰ.

ἐνεργούσης, πᾶσαν μὲν τοῦ ψεύδους τῶν τοῦ Χριστοῦ
 προβάτων ἀποσείσασθαι λύμην, τοῖς δὲ τῆς ἀληθείας
 αὐτὴν* καταπιαίνειν βλαστήμασιν. Ὁ δὴ καὶ πεποι-
 ῆκαμεν, κοινῇ ψήφῳ τὰ τῆς πλάνης ἀπελάσαντες
 δόγματα, τὴν δὲ ἀπλανῆ τῶν Πατέρων ἀνανεωσά- 5
 μενοι πίστιν, τὸ τῶν τριακοσίων δεκαοκτὼ σύμβολον
 τοῖς πᾶσι κηρύξαντες, καὶ ὡς οἰκείους τοὺς τοῦτο τὸ
 σύνθεμα τῆς εἰσεβείας δεξαμένους Πατέρας ἐπιγρα-
 ψάμενοι· ὅπερ εἰσὶν οἱ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ μεγάλῃ
 Κωνσταντινουπόλει συνελθόντες ρν', καὶ αὐτοὶ τὴν 10
 αὐτὴν ἐπισφραγισάμενοι πίστιν. Ὅριζομεν τοίνυν,
 (τὴν τάξιν καὶ τοὺς περὶ τῆς πίστεως ἅπαντας τύπους
 φυλάττοντες καὶ ἡμεῖς τῆς κατ' Ἐφεσον πάλαι γεγε-
 νημένης ἀγίας Συνόδου, ἧς ἡγεμόνες οἱ ἀγιώτατοι τὴν
 μνήμην Κελεστίνος ὁ τῆς Ῥωμαίων, καὶ Κυρίλλος ὁ 15
 τῆς Ἀλεξανδρέων, ἐτύγχανον,) προλάμπειν μὲν τῆς
 ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως τὴν ἐκθεσιν τῶν τιῆ
 ἀγίων καὶ μακαρίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τοῦ
 εἰσεβοῦς μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ γενομένου Βασι-
 λέως συναχθέντων· κρατεῖν δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν ρν' 20
 ἀγίων Πατέρων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀρισθέντα,
 πρὸς ἀναίρεσιν μὲν τῶν τότε φυεῖσῶν αἰρέσεων, βε-
 βαίωσιν δὲ τῆς αὐτῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς
 ἡμῶν πίστεως. [Hic sequuntur duo Fidei Symbola, Nicæ-
 num et CŒnuntum.] Ἦρκει μὲν οὖν εἰς ἐντελῆ τῆς εὐ- 25
 σεβείας ἐπίγνωσίν τε καὶ βεβαίωσιν τὸ σοφὸν καὶ
 σωτήριον τοῦτο τῆς θείας χάριτος σύμβολον· περὶ τε
 γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύ-
 ματος ἐκδιδάσκει τὸ τέλειον, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν

* Fors. αἰρέ.

ἐνανθρώπησιν τοῖς πιστῶς δεχομένοις παρίστησιν.
 Ἄλλ' ἐπειδήπερ οἱ τῆς ἀληθείας ἀθετεῖν ἐπιχειροῦντες
 τὸ κήρυγμα, διὰ τῶν οἰκείων αἵρέσεων τὰς κενοφωνίας
 ἀπέτεκον, οἱ μὲν τὸ τῆς δι' ἡμᾶς τοῦ Κυρίου οἰκονο-
 5 μίας μυστήριον παραφθείρειν τολμῶντες, καὶ τὴν Θεο-
 τόκον ἐπὶ τῆς Παρθένου φωνὴν ἀπαρνούμενοι· οἱ δὲ
 σύγχυσις καὶ κράσις εἰσάγοντες, καὶ μίαν εἶναι φύσιν
 τῆς σαρκὸς καὶ τῆς Θεότητος ἀνοήτως ἀναπλάττοντες,
 καὶ παθητὴν τοῦ Μουγενοῦς τὴν θείαν φύσιν τῇ
 10 συγχύσει τερατενόμενοι· διὰ τοῦτο πᾶσαν αὐτοῖς ἀπο-
 κλείσαι κατὰ τῆς ἀληθείας μηχανὴν βουλομένη ἢ παρ-
 οὔσα νῦν αὕτη ἀγία μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος,
 τὸ τοῦ κηρύγματος ἄνωθεν ἀσάλευτον ἐκδιδάσκουσα,
 ὥρισε προηγουμένως, τῶν τριακοσίων δεκαοκτῶ
 15 ἀγίων Πατέρων τὴν πίστιν μένειν ἀπαρεγχείρητον·
 καὶ διὰ μὲν τοὺς τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ μαχομένους,
 τὴν χρόνους ὕστερον παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς βασιλευούσης
 πόλεως συνελθούτων ἑκατὸν πενήκοντα ἀγίων Πατέ-
 ρων περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος οὐσίας παραδοθεῖσαν
 20 διδασκαλίαν κυροῖ· ἣν ἐκεῖνοι τοῖς πᾶσιν ἐγνώρισαν,
 οὐκ ὡς τι λείπον τοῖς προλαβοῦσιν ἐπάγοντες, ἀλλὰ
 τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτῶν ἔννοιαν κατὰ
 τῶν τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν ἀθετεῖν πειρωμένων γρα-
 φικαῖς μιτυρίαις τρανώσαντες. Διὰ δὲ τοὺς τὸ τῆς
 25 οἰκονομίας παραφθείρειν ἐπιχειροῦντας μυστήριον, καὶ
 ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐκ τῆς ἀγίας τεχθέντα
 Μαρίας ἀναιδῶς ληρωδούντας, τὰς τοῦ μακαρίου
 Κυρίλλου, τοῦ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας γινο-
 μένου ποιμένος, συνοδικὰς ἐπιστολάς πρὸς Νεστό-
 30 ριον καὶ πρὸς τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἄρμυδιους οὔσας

εδέξατο, εἰς ἔλεγχον μὲν τῆς Νεστορίου φρενοβλα-
 βείας, ἐρμηκίαν δὲ τῶν ἐν εὐσεβεί ζήλω τοῦ σωτηρίου
 συμβόλου ποθούντων τὴν ἔννοιαν· αἰς καὶ τὴν ἐπι-
 στολὴν τοῦ τῆς μεγίστης καὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης
 προίδρου, τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Ἀρχιε- 5
 πισκόπου Λέοντος, τὴν γραφεῖσαν πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις
 Ἀρχιεπίσκοπον Φλαυιανὸν ἐπ' ἀναιρέσει τῆς Εὐτυχοῦς
 κακονοίας, ἅτε δὴ τῇ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὁμολογίᾳ
 συμβαίνουσιν, καὶ κοινὴν τινα στήλην ὑπάρχουσαν
 κατὰ τῶν κακοδοξούντων, εἰκότως συνήρμωσε πρὸς 10
 τὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων βεβαίωσιν. Τοῖς τε γὰρ
 εἰς υἱῶν δυάδα τὸ τῆς οἰκονομίας διασπᾶν ἐπιχειροῦσι
 μυστήριον, παρατάττεται· καὶ τοὺς παθητὴν τοῦ Μο-
 νογενοῦς λέγειν τολμῶντας τὴν Θεότητα, τοῦ τῶν
 ἱερῶν ἀπωθεῖται συλλόγον· καὶ τοῖς ἐπὶ τῶν δύο 15
 φύσεων τοῦ Χριστοῦ κράσιν ἢ σύγχυσιν ἐπινοοῦσιν
 ἀνθίσταται· καὶ τοὺς οὐρανίον, ἢ ἑτέρας τινὸς ὑπάρ-
 χειν οὐσίας τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν αὐτῷ τοῦ δούλου
 μορφήν παραπαίοντας ἐξελαύνει· καὶ τοὺς δύο μὲν
 πρὸ τῆς ἐνώσεως φύσεις τοῦ Κυρίου μιθεύουσιν, 20
 μίαν δὲ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀναπλάττοντας ἀναθεμα-
 τίζει. Ἐπόμενοι τοίνυν τοῖς ἀγίοις Πατράσιν, ἕνα
 καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν
 Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκο-
 μεν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν Θεότητι, τέλειον τὸν αὐτὸν 25
 ἐν ἀνθρωπότητι, Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀλη-
 θῶς, τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ὁμο-
 ούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ ὁμοούσιον
 τὸν αὐτὸν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα
 ὅμοιον ἡμῖν, χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ 30

τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν Θεότητα, ἐπ' ἰσχύτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν
 5 Χριστὸν, Υἱὸν, Κύριον, μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀιγγυχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαίρετως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον· οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἐκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ
 10 μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐχ ὡς εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καθάπερ ἄνωθεν οἱ Προφῆται περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσε,
 15 καὶ τὸ τῶν Πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε σύμβολον. Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης πανταχόθεν ἀκριβείας τε καὶ ἐμμελείας παρ' ἡμῶν διατυπωθέντων, ὥρισεν ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἢ γουν συγγράφειν, ἢ συντιθέναι,
 20 ἢ φρονεῖν, ἢ διδάσκειν ἑτέρους· τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἢ γουν προκομίζειν, ἢ διδάσκειν, ἢ παραδίδόναι ἕτερον σύμβολον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐξ Ἑλληνισμοῦ, ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ, ἢ γουν ἐξ αἵρέσεως οἰ-
 25 ασιδιηποτοῦν, τούτους, εἰ μὲν εἴεν Ἐπίσκοποι ἢ κληρικοί, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς Ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικούς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ εἴεν, ἀναθεματίζεσθαι αὐτούς. ΜΕΤΑ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὅρου πάντες οἱ εὐλαβίστατοι Ἐπίσκο-
 30 ποι ἐβόησαν, Αὐτῇ ἢ πίστις τῶν Πατέρων· οἱ Μητρο-

πολίται ἄρτι ὑπογράψωσι, παρόντων αἰτῶν Ἀρχόντων ἄρτι ὑπογράψωσι· τὰ καλῶς ὀρισθήτα ὑπέρθειν μὴ δέξεται· αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, ταύτη πάντες στοιχοῦμεν, πάντες οὕτω φρονοῦμεν. Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι Ἀρχοντες εἶπον, Τὰ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τυπωθέντα, καὶ πᾶσιν ἀρέσαντα, δῆλα τῇ θείᾳ γενήσεται κορυφῇ.

Actione Quinta. Apud Concilia, tom. II, p. 452, edit. Harduin.

SEQUITUR CONSTITUTIO ET FIDES

CHALCEDONENSIS CONCILII.

10

Actius Archidiaconus Constantinopolis, novae Romae, legit.

[Graeca habent, Ἄετιος Ἀρχιδιάκονος τῆς ἀγιοτάτης Κωνσταντινουπόλεως ἀνάγνω.]

SANCTA et magna universalis Synodus, quae secundum gratiam et sanctiones piissimorum Christianorumque Imperatorum, Valentiniani et Martiani Augustorum, congregata apud Chalcedona, metropolim Bithyniae provinciae, in martyrio sanctae martyris Euphemiae, statuit subter adnexa.

Dominus noster et Salvator Christus, notitiam fidei confirmans, discipulis suis ait, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*, ne ullus a proximo suo dissonet in doctrina pietatis, sed aequaliter praedicationem veritatis ostendat. Sed quoniam non quiescit nequissimus zizania sationibus pietatis inspergere, novi aliquid contra veritatem semper inveniens, ob hoc frequenter Dominus noster providens humano generi, piissimum et fidelissimum Principem ad zelum fidei suscitavit, et undique sacerdotii principes convocavit, quatenus gratia omnium, Domino nostro Jesu Christo operante, ab ovilibus Christi pestem mendacii submoveret. Quod quidem fecimus communi decreto dogmata fugantes erroris, et integram Patrum renovavimus fidem, trecentorum decem et octo symbolum omnibus praedicantes, et tanquam propinquos pietatis hujus

consensum recipientes Patres adscripsimus, qui postea apud
 magnam Constantinopolim convenerunt centum quinquaginta. Quoniam et ipsi eandem fidem subsignaverunt, de-
 cernimus, statuta ordinem et formam fidei reservantes nos,
 5 et quae apud Ephesum olim facta est sancta Synodus, cujus
 praesides fuerunt sanctae memoriae Caelestinus, Romanae
 urbis Antistes, et Cyrillus Alexandrinae Ecclesiae, praeful-
 gere quidem rectae et immaculae fidei expositionem tre-
 centorum decem et octo sanctorum et beatissimorum Patrum
 10 apud Nicaeam, sub pia recordationis Constantino Principe,
 congregatorum. Obtinere autem etiam centum quinquaginta
 sanctorum Patrum apud Constantinopolim constituta,
 ad interimendas quidem, quae tunc emergerant, haereses.

Sufficeret quidem ad plenitudinem cognoscendam pietatis
 15 et confirmationem prudens hoc et salutare per Dei gratiam
 Symbolum. De Patre enim, et Filio, et Spiritu Sancto
 doctrinam perfectam edocet, et Domini inhumanationem
 fideliter accipientibus repraesentat. Sed quoniam laedere
 praedicationem veritatis comantes, propriis haeresibus novas
 20 voces proferunt, hi quidem mysterium Domini propter
 nos Divinae Dispensationis audentes corrumpere, et Matris
 Dei Virginis appellationem recusant, alii vero confusionem
 permissionemque introduerunt, et unam naturam carnis et
 Deitatis stulte confingunt, passibilem Unigeniti divinam
 25 esse naturam confusione portentosa dicentes. Ob hoc
 illis omnem aditum contra fidem volens claudere praesens
 nunc sancta et magna atque universalis Synodus, praedi-
 cationis hujus ab initio inconcussam [*scilicet*, inconcussam]
 desens, constituit prae ceteris trecentorum decem et octo
 30 sanctorum Patrum fidem manere intactam. Et propter illos
 qui adversus Spiritum Sanctum pugnant, * Monachomenos,
 posterioribus temporibus a Patribus apud Constantinopolim
 cl. congregatis, de essentia Spiritus corroborat traditam
 disciplinam, quam illi omnibus notam fecerunt, non quasi

* Al. Machomenos, forte Macedonizans, Wendelatin. Forte Pronomina-
 chomenos.

deisset aliquid praecedentibus inferentes, sed de Sancto Spiritu suam sententiam promulgantes adversus eos, qui veritatem ipsius laedere tentaverunt Scripturarum testimoniis roborantes. At vero propter illos qui mysterium dispensationis violare conantur, et purum hominem esse, qui 5 ex sancta Virgine Maria natus est, impudentius delirantes, epistolas beati Cyrilli, Ecclesiae Alexandrinae Praesulis, synodicas utique literas ad Nestorium et ad alios per Orientem acceptissimas habet, ad convincendas Nestorii blasphemias. Et ad interpretationem salutaris Symboli his qui pro zelo 10 Dei nosse desiderant, quibus etiam subjunxit epistolam magnae et senioris urbis Praesulis, beatissimi et sancti Episcopi Leonis, quae scripta est ad sanctae memoriae Archiepiscopum Flavianum, et ad sensus pessimos Eutychetis auferendos, quippe magni illius Petri confessionibus congruentem, et quondam columnam nobis adversus prava dogmata 15 jure conjunctam ad confirmationem recti dogmatis. Eos autem, qui in dualitate filiorum dispensationis convellere mysterium nituntur, praecipit, et illos qui passibilem Deitatem Unigeniti ausi sunt dicere, sacerdotali munere sub- 20 moveri. Et his, qui in dualibus naturis Christi promissionem aut confusionem dei aestimant, repugnandum; vel eos, qui coelestem, aut alterius esse substantiae carnem, quae illi est assumpta de nobis, formam Dei negantes, delirantes dicunt, abiecit. Et qui duas quidem ante unionem na- 25 turas Domini fabulantur, unam vero post unionem confingunt, anathematizat. Sequentes igitur sanctos Patres, unum eundemque confiteri Filium, et Dominum nostrum Jesum Christum consona voce omnes docemus, eundem perfectum in Deitate, eundem perfectum in humanitate, 30 Deum vere, et hominem vere, eundem ex anima rationabili et corpore, coessentialem Patri secundum Deitatem, coessentialem nobis eundem secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato, ante saecula quidem de Patre genitum secundum Deitatem, in novissimis autem diebus 35 eundem propter salutem nostram ex Maria Virgine Theotoco secundum humanitatem, unum, eundemque Christum

Filium Dominum Unigenitum, in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata essentia naturarum propter unionem, magisque salva proprietate utriusque naturae, et in unam personam atque existentiam concurrentem, non in duas personas partitum, atque divisum, neque disjunctum; sed unum, et eundem Filium Unigenitum, Deum Verbum Jesum Christum, sicut ante Prophetæ de eo, et ipse nos Jesus Christus credidit, et Patrum nobis Symbolum tradidit. His igitur cum omni undique veritate, et diligentia, et sollicitudine a nobis definitis, statuit sancta et universalis Synodus, alteram fidem nulli licere proferre, vel conscribere, vel componere, vel sentire, vel docere aliter. Eos autem, qui ausi sunt componere fidem alteram, aut proferre, aut docere, aut tradere alterum Symbolum volenti vel converti, vel ex gentibus ad cognitionem veritatis venire, vel ex Judæis, vel hæresi quacunque, si Episcopi fuerint, aut clerici, alienos esse Episcopos ab episcopatu, et clericos a clero; si vero monachi aut laici fuerint, anathematizari. [Hactenus vetus Latina versio, quæ a me desumpta est ex Codice Canonum Veteri Ecclesiæ Romanæ a Joan. Wendelsino edito.] Post lectionem vero definitionis omnes religiosissimi Episcopi clamaverunt: 'Hæc fides Patrum. Metropolitanis modo subscribant: praesentibus ipsis Judicibus modo subscribant: quæ bene definita sunt, dilationem non suscipiant. Hæc fides Apostolorum, huic omnes consentimus, omnes ita sapimus.' Magnificentissimi et gloriosissimi Judices dixerunt: 'Quæ a sanctis Patribus statuta sunt, et omnibus placuerunt, manifesta sicut sacro Vertici.'

EPHESINI CONCILII CANONES ANNOTATIONES.

P. 3. l. 3. Κατόρες τῶν διακοσίων &c.] Canones Ephesinos
 5 nec Dionysius Exiguus habet in suo Codice Canonum, nec
 Isidorus in sua Collectione, sed Graeci tantum Canonum
 Collectores, quoniam videlicet non illi ad disciplinam, sed ad
 solam fidem pertinent. In uno e MSS. nostris, de Concilio
 Ephesino haec habet Isidorus ipse, relatus ex parte e Gra-
 10 tiano in Decreto x, Dist. xvi: 'Tertia principalium Syno-
 dorum Ephesina prima est, ducentorum Episcoporum sub
 Theodosio juniore Augusto, temporibus Coelestini Papae
 Romani, Juvenalisque Hierosolymitani atque Cyrilli Alex-
 andrini edita, quae Nestorium Constantinopolitanum Epi-
 15 scopum, Beatam Virginem Mariam non Dei sed hominis tan-
 tummodo Genetricem asserentem, ut aliam personam carnis,
 aliam faceret Deitatis, justo anathemate condemnavit; duo-
 decim capitula post Synodicam Epistolam contra ejusdem
 Nestorii totidem capitula blasphemiarum, auctore praefato
 20 sancto Cyrillo, anathematizando conscribens, in quibus os-
 tendit manere in duabus naturis unam Domini nostri Jesu
 Christi personam, subscribentibus universis Episcopis.' In
 Synodico Casinensi sunt hi Canones sex, *translati*, ut ibi
 dicitur, *ex Codice monasterii Acaemetensis, his verbis, Epi-*
 25 *stola tractoria sive generalis &c.* HARDUINUS. Idcirco
 vero omisisse Dionysium Exiguum hos Canones arbitratur
 Labbaeus— quod non universae Ecclesiae decreta visa sint
 Latinis, sed in peculiari ac privata Nestori ejusque fautorum
 causa Canones pro re duntaxat nata a Patribus Ephesinis
 30 constituti.' Concil. tom. iii. p. 805, ed. Labbe et Gossart.
 Verum audienda sunt quae de his Canonibus posuerunt
 fratres Ballerini in opere suo jam ante indicato. Ephesinos
 Canones nulla versio praefert, sicut nec praeferebat
 Graecus Codex Dionysii Exigui. Neque haec Synodus pro-

' prie simul condidit octo illos Canones quos Justelli editio
 ' exhibet, sed ex diversis ejus actionibus hinc et hinc ex-
 'cerpti fuere. Id posteriori tantum tempore factum fuit.
 ' Antiquior, quod sciamus, Graeca collectio, in qua hi
 ' Ephesini Canones cum ceteris recenserentur, erat in eo 5
 ' Codice, quo post medium sextum saeculum Joannes Scho-
 ' lasticus usus est, et exinde illi in posteriores Graecas col-
 'lectiones transierunt. Idem Justellus in notis ad hos
 ' Canones, pag. 91, posteriores fontes indicans ex quibus
 ' eosdem hausit, ait. *Hi octo Concilii Ephesini Canones ex- 10*
 ' *stant in Codice Tili, et in Codicibus MSS. Balsamonis*
 ' *et Zonarae, et in Actis Concilii Ephesini tom. I. Council,*
 ' *occur. Romae edit. an. 1658, sex scilicet priores pag. 479,*
 ' *duo vero posteriores pag. 492 et 497.* Haec Ballerini, de
 Antiquis Collectionibus et Collectoribus Canonum, part. 1, 15
 cap. i, §. x, p. 10. ed. Venet. Ac revera, etsi medio quinto sae-
 culo paulo post habitum Concilium Ephesinum verbis ipsis
 septimi Canonis Patres Chaeledonenses in Definitione sua
 supra collocata usi fuerint, hoc tamen ab illis fieri posset, an-
 tesquam decretum istud de Symbolo Nicaeno in Actis quidem 20
 Ephesini Concilii tunc repositum inter Canones ejus recens-
 situm esset. Memorabo id tantum, Canones eosdem exstare
 in octo illis, quibus usus sum, Codicibus Bodleianis. Cete-
 rum quicquid de Ephesino Concilio a Joanne Wendelstino
 in Codice Canonum Vetere Ecclesiae Romanae editum est, id 25
 tantum Latina versio est Synodicae Epistolae Concilii Alex-
 andrini sub Cyrillo paulo ante habiti ad Nestorium, sub-
 jectis ei duodecim anathematismis: quam quidem epistolam
 supra Harduinus ex Isidoro lectori indicavit. Hanc tandem,
 tum propterea quod in Codicem Canonum veterem Ro- 30
 manum recepta esset, tum quia apud ipsum Concilium
 Ephesinum et lecta et approbata fuerit, ejusdem Synodi
 Canonibus adjiciendam nunc statui. Eademque in Canonum
 quidem Graecorum editionibus, tanquam si fuerit epistola
 Ephesini Concilii, exstat. Epistolam ad Pamphilienses, de 35
 Eustathio priore ipsorum Metropolitanato tractantem, ideo
 omisi, quod causa privata tantum in ea agitur.

P. 3. l. 8. τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων] Theodosii Junioris
 et Valentiniiani III.

Ibid. l. 17. ἕλαρον τῆς ἐαυτῶν—[Προλεμῶος] Omnia 40
 haec, usque ad vocem οἰτινὲς lin. 15 pag. sequentis, in Cano-
 num Collectionibus haud posita, ex Actis Concilii huc
 transtuli. Ex Episcopis hic memoratis Joannes quidem
 Antiochenus duobus circiter annis post Concilii conclu-
 sionem ad pacem ecclesiasticam reversus est; nobilis vero 45

theologus historicusque Theodoretus haud ante exactos
 viginti annos, quum apud Concilium Chalcædonense Nesto-
 rium nominatum damnasset, Ecclesiae suae Cyrensi restitutus
 est. Quo certius autem pateat, fidem catholicam apud Con-
 5 ciliū Ephesinum definitam, a Praesulibus quoque istis
 agnitam fuisse, ad tempus licet eidem Concilio in lite Nes-
 toriana oppositis, Joannis Antiocheni et Orientalium confes-
 sionem fidei in Appendice afferam, quae ab ipso Cyrillo
 Alexandrino approbata est et descripta. Interea pro Θεό-
 10 δωρος Latini *Dionotheus*, et ad vocem Καλχυίδου in marg.
 Conciliorum posita est lectio varians Χαλκιδός, et in Latinis
Chalcidus; sicut in Graecis quoque in Actione V, ubi hoc
 nomen Διωθέου et illud Χαλκιδός apparent, p. 654 ed. Labbe.
 Mox post Διωθέου nomen Παλιός ex MSto Segueriano a
 15 Labbaeo et ab Harduino adductum Graecis addidi, ubi in
 Latina exstat interpretatione, et *Palladius*.

P. 4. l. 16, ὡς ἐξ αἰθερίας ἱερατικῆς] Tanquam potestate
 sacerdotali praediti. Infra dicitur ἐνέργεια ἱερατικῆ.

Ibid. l. 19, πρὸ πάντων μὲν τὰ Nestορίων καὶ τὰ Κελεστίου
 20 φρονήματα] Particula μὲν hoc loco stat sola perspicuitatis
 gratia adhibita. Fertur autem docuisse Nestorius Christo
 inesse duas personas. Quod interea per calumniam in
 quocumque homines dictum, censet Theodoretus in *Epist.*
 lxxiiv, quodque Nestorius ipse apud Mariū Mercatorem,
 25 p. 117 edit. Baluz. se docuisse iudiciatus est. Vide et Nes-
 torium, in epistola sua ad Cyrillum p. 1279, Concil. edit.
 Harduin. utriusque naturae Christi in una persona conjun-
 ctionem agnoscentem. Proculdubio tamen de Incarnatione
 Christi haud vera sensisse existimandus est Nestorius, si
 30 modo negaret Virginem Mariam Θετόκου, *Deiparam*, pro-
 prio sensu appellari posse; vel, quod idem est, verum sensum
 huius appellationis apud Antenicænos quoque scriptores
 reportae perverteret. Confer inter alios multos locos huc
 pertinentes, Synodi Alexandinae Anathematismos primum
 35 et decimum supra positos; Nestorii Anathematismos Cyrillo
 oppositos Tom. III. p. 423, Concil. ed. Labbe, tom. 1, p. 1299,
 ed. Harduin. et Epist. ejus ad Joannem Antiochenum, p.
 1233, ed. Hard. et Theodoretī Epist. ad eund. Joannem, p.
 894, ed. Labbe. Quinetiam utiliter adire de hac re possis
 40 Guilelmi Palmeri viri cl. opus sane egregium de Ecclesia,
 vol. II. part. 4. cap. 12. pp. 180—184. Certe Nestorii opi-
 nionem ut impiam, quaeque religionem Christianam atque uni-
 versam mysterii dispensationem, ἀληθινὰ μυστηρίων ἀκρωτηρία, ab
 45 Patres Concilii hujus Ephesini in Epistola Synodali ad Cae-

lestinum Papam Romanum, Actione V, p. 1508, ed. Harduin. Quod ad Celestium haereticum attinet, 'Celestius,' ut Beveregii verbis utar in Annotationibus ad Synodicum, 'discipulus' fuit Pelagii haeresiarchae, et ejusdem etiam haereseos magister, cujus propterea sectatores Celestini non minus quam Pelagiani audiunt.

CANON I.

P. 5. l. 18. *περὶ αἰσῶν*] Forte *ἐν αἰτῇ*. HARDUIN. Hoc quidem ad marg. Conciliorum ut lectio varians allatum erat, existitque olim in Codice Tiliano, propterea quod in eo superiora illa de haereticis haud praemissa sunt. Idem porro edidit in Synodico suo Beveregius. Attamen retinenda est lectio altera *περὶ αἰσῶν*, quam praestant ceterae Canonum Collectiones, et sex Codices scripti Bodleiani.

Ibid. l. 19. *εἰς Μητροπολίτης*] *εἰ τε ὁ Μητροπολίτης*. Sic Canonum edit. princeps et aliae, Codex Univ. Ecclesiae Justellianus, ac duo Codices scripti Bodleiani, deloto vero quod praecesserat *ὁ* in Cod. 26. Et notata lectio est ad marg. Conciliorum, quae tamen habent *εἰς ὁ Μητροπολίτης*. Articulum *ὁ* mecum respunt Joannes Antiochenus in Digesto, tres Codices Bodleiani, Beveregii Synodicum, Graecorumque Pedalium recens editum. Recte, nisi *εἴγε* pro *εἴτε* scribendum.

Ibid. l. 21. *τῷ τῆς ἀποστασίας συνεδρίῳ*] Joannis Antiocheni Praesulis, ceterorumque episcoporum, Conciliabulo, quod appellatur, Ephesino.

Ibid. l. 23. *ἡ φρονήσει*] Vulgo *φρονήση*, sed ad marg. Conciliorum, probante Harduino, *φρονήσει*, quod et habent Beveregius et MSti Bodleiani; *φρονήσαι* vero Joannes Antiochenus in Canonum Collectione seu Digesto suo, Justellique Codex Univ. Eccl.

CANON IV.

P. 7. l. 8. *ἡ τὰ Κελεστίου*] *Ἡ τὰ τοῦ Κελεστίου* [sic Harduini Concil.] non sunt apud Joan. Antioch. tit. 57. Sed habet τὰ τοῦ Ἀρείου καὶ Νεστορίου. HARDUIN. Omisit quidem Joannes Antiochenus hoc loco *ἡ τὰ Κελεστίου*, sed nihil loco horum reposuit. Non habent articulum *τοῦ* aut aliae Conciliorum editi. aut Canonum edit. princeps, aut Justelli Codex Univ. Eccles. aut denique Codd. plurimi Bodleiani, quos hic secutus sum. Exhibent vero non tantum ante Celestium, sed etiam ante Nestorium, articulum Beveregii Synodicum, Graecorum Pedalium, Codicesque duo Bodleiani.

CANON VI.

P. 8. l. 5. Ἐπίσκοποι] In Vaticanis libris, et nonnullis aliis, reperuntur hi sex Canones tantum; in quibusdam vero additur sub nomine septimi Canonis Definitio ejusdem sanctae
 5 Synodi post relationem Charisii Presbyteri edita, quae suo loco habetur supra sectione sexta; et pro Canone octavo, aliud Synodi decretum de Episcopis Cypri, quod post eorum petitionem ponitur paulo supra, hac eadem actione, p. 1620. Haec HARDUINUS, qui annotavit ea, ut olim Ph. Labbe,
 10 post Conciliorum Romanos editores; quorum, ut obiter id notem, princeps fuit Jacobus Sirmondus, vir eruditissimus integerrimusque. Nihilominus ego Canones duos postremos, praecuntibus Justello, et Beveregio, Graecorumque Pedalio, ordine suo addidi, propterea quod ultimum eorum in Cano-
 15 num numero digessit Joannes Antiochenus in Collectione sua, dum utrumque Canonem praestant editio Canonum princeps, et Arsenius Monachus in Synopsi Canonum, p. 750, tom. II, Biblioth. Juris Canonici Veteris, per Voellum et H. Justellum, ne tres commemorem Interpretes Graecos,
 20 Zonaram, Balsamonem, Aristenumque.

Ibid. l. 8. ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ τῆς ἀληθείας—ἀγία Συνόδω] Pro his verbis, quae ex Canonum editione principe desumpsi, positum est istud in Conciliis, Ὅρος τῆς Συνόδου περὶ τῆς πίστεως, ἐν ᾧ καὶ περὶ ὧν ἀνήνεγκεν ὁ Χαρίσιος. *Synodi Decretum de fide, ubi et de his quae retulit Charisius.* Inter haec verba illud παραπλασθέν, fide nixus Codicis Bodl. 26 et MSti Lloydiani, pro edito πλασθέν nunc recepi. Ipsius Charisii Confessio Nicaenae illi conformis exstat in Ephesini Concilii Actis, Sessione sexta, et apud Concilia Nova a Baluzio edita. Sequitur ibidem Ἴσον τῆς ἐκθέσεως τοῦ παρα-
 25 πλασθέντος Συμβόλου, p. 677—682, ed. Labbe, quod est Theodori Mopsuesteni, ut ibi infra Patres monent, Symbolum, a Mario Mercatore postea confutatum, p. 40, edit. Baluz. Mercatoris.

CANON VII.

Ibid. l. 18. τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν ἀγίων Πατέρων] Ex initio Actionis Sextae, p. 1525, edit. Concil. Harduin. constat lectum fuisse in Concilio hoc Ephesino Symbolum Synodi Nicaenae, non CPTanae; cujus posterioris Synodi Symbolum
 40 in Chalcedonensi Concilio una cum Nicaeno illo postea comprobatum est. Et semper dein latiore hanc Symboli formam 'tota Graecia,' ut verbis utar Praefationis Codicis Canonum a Petro De Marca allatae, 'et Latinitas in Ecclesiis 'praedicant.' De Vet. Canonum Collectionibus, cap. 2. Porro,

quando Synodus Ephesina apud Euagrium in ejusdem Hist. Eccl. lib. II, c. 4. prohibet quodquam adhibere Symbolo Nicæno, hujus Symboli nomine, judice quidem J. Ger. Vossio in Dissert. III De Tribus Symbolis, Thesi IV et V, pag. 55. CPTanum comprehenditur. Verum ibi apud Euagrium, de 5 rebus actis apud Concilium Chalcedonense, non apud Ephesinum, sermo est, etsi verba Ephesinorum Patrum, quibus usi fuerant Chalcedonenses, in eo loco adducuntur. Ad- dendum, quod in Epistola Synodi Alexandrinae proxime ante Ephesinam habitae Symbolum Nicænum solum per se 10 sine additamento propositum est. Vide infra.

P. 9. l. 15. τὰ πικρὰ καὶ διαστραμμένα τοῦ Νεστορίου λόγια, ἃ καὶ ὑπερτάκται] Praestant πικρὰ Canonum Graecorum editio princeps, Codicesque Bodliciani, quibus usum sum, omnes, atque Editiones Parisienses Canonum Commen- 15 tarius Zonarae et Balsamensis cinctorum. Sed μιὰρὰ exhibent Concilia, Synodicum Beveregii, Pedalum Graecorum, Codicisque Tiliani interpretatio Latina, in qua *seclerata* exstat. Ceterum in hujus Concilii Actis fragmenta viginti quinque collocantur ex Quaternionibus Nestorū, sive Ser- 20 monibus ejus, deprompta, a Petro Alexandrino primicio notariorum Concilio oblata, p. 520, Concil. Labbe, et Contii Ephesini Concil. fol. 69.

P. 12. l. 1. εἰ δὲ λαϊκὸν τις εἴη, καὶ οὕτως ἀναθεματίζεσθαι] Exstat in Conciliis ei δὲ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι, quod ex 25 Canonum Collectionibus et septem libris Bodlicianis rehixi. Scribit Zonaras in Commentario, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς τῷ Νεστορίου φρονούεστας καὶ δεχομένους, ἢ καὶ διδάσκοντας τῷ ἐν τῷ παρ' ἑαυτῶν συντεθέντι Συμβόλιῳ εὐλαβεσθηέστα, λέγοντας μὴ τὸν Τίον καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου 30 ἀνελθῆναι, ἀλλὰ ψιλὸν μὲν ἀπόθετον εἶναι τὸν Χριστὸν, κατὰ σχέσηιν δὲ αὐτῷ ἐνωσθῆναι τὸν Τίον τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγον· εἰς δύο Τίους καὶ δύο ὑποστάσεις διακρίντες τὸν Χριστὸν καὶ Θεόν· καὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον οὐ Θεοτόκον, ἀλλὰ Χριστοτόκον καλοῦντας τοῖς αὐτοῖς ὑποκείσθαι ἢ ἱερὰ Σύνοδος ἐψηφίστατο, καθ' Ἐπίσκο- 35 πος εἶεν, καὶ κληρικοί, καὶ λαϊκοί, ὥστε τοῖς μὲν ἱεραμένοις καθαιρεῖσθαι, τοῖς δὲ λαϊκοῖς ἀναθεματίζεσθαι.

Πρόδ. l. 3. ΨΗΦΟΣ ἐπισκόπων] Haec pauca verba ex Canonum editione princeps adloci.

CANON VIII.

40

Πρόδ. l. 9. τοῖς καίτοις τῶν ἁγίων Πατέρων] Operae fortasse pretium est hic notare, complerari Canonum Collectionem Πατέρων septem libris scriptis Canonum Bodlicianis, et solum tueri alteram lectionem Ἀποστόλων Codicem Bodl.

numero 3385 signatum. Canon hic, sive Synodi Decretum, initio Actionis septimae Concilii Ephesini positus est. Ait Zonaras in Commentario, Ἐψηφίσατο οὖν ἡ Σύνοδος, τὴν πρῶσινδον ἦτοι τὴν προσέλευσιν δεξαμένη τῶν Ἐπισκόπων, τὸ
 5 ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον ἔχειν τοὺς τῶν Κυπρίων Ἐπισκόπους κατὰ τοὺς Κανόνας τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Ὁ γὰρ λέ' Κανὼν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ ὁ τρίτος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου μὴ τολμαὶ τοὺς Ἐπισκόπους ποιεῖσθαι χειροτονίας εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐπαρχίας,
 10 εἰ δὲ μὴ, ἀλαρα μὲν τὰ παρ' ἐκείνων πρῆχθῆντα εἶναι, αὐτοὺς δὲ καθαιρεῖσθαι. Καὶ ὁ ἕκτος δὲ Κανὼν, καὶ ὁ ἔβδομος τῆς πρώτης οἰκουμένης Συνόδου τὰ ἀρχαῖα ἔθη καὶ τοῖς Ἀρχιερεῖσι κρατεῖν διατάσσονται.

P. 10. l. 18. ὅθεν ἐπειδὴ &c.] Haec priora scripserat
 15 ubi supra optimus Interpres Zonaras, Ὁ τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχιερεῶν ἐφ' ἑαυτὸν εἴκε τὰς τῶν Κυπρίων Ἐπισκόπων χειροτονίας, ὧν τάχα τῆς Κύπρου τὸ παλαιὸν τελοῦσης ἐπὶ τὸν δοῦκα Ἀντιοχείας. Παρὰ γὰρ τοῦ δουκὸς Ἀντιοχείας ἐστέλλετο δεκτὴ στρατηγός. Διὰ τοῦτο προσήλθον τινες τῶν Κυπρίων Ἐπι-
 20 σκόπων τῇ Συνόδῳ ταύτῃ, λέγοντες τοῦτο αἰτῶ, καὶ δι' ἐγγράφων ἀπαφέρριτες, ὅτι οὐκ ἐξ ἔθους παλαιὸν δίκαιον ἔσχεν ὁ Ἀντιοχείας χειροτονεῖν τοὺς Ἐπισκόπους Κυπρίων. Ἐψηφίσατο οὖν ἡ Σύνοδος—συνηθείαν. Vide quod supra positum est.

P. 11. l. 9. ταύτην ἀποδοῦμαι] Habent τοῖτον Concilia,
 25 Canonumque editio princeps, et Ecclesiae Univ. Codex, comprobantibus Codicibus Bodleianis et MSto Lloydiano. Sed tamen ταύτην reposui, quod exstat apud Johannem Antiochenum, Titianique Codicis interpretationem; quodque ad oram Conciliorum, Harduino ei favente, positum est, com-
 30 paratque in Beveregii Synodico et Graecorum Pedalio.

Ibid. l. 16. ἐξουσίας τῆς οἰκουμένης παρεσδύηται] Vocem οἰκουμένης, quae ad oram Conciliorum posita est, probante et illam Harduino, exstatque in Canonum editione cum Zonarae Commentario junctorum, ego vero addidi, fide in-
 35 super Joannis Antiocheni septemque Codicum Bodleianorum manus.

Ibid. l. 16. τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ καὶ οἰκουμένηῃ Συνόδῳ] Vulgo absumat vocis ταύτῃ καὶ, quae ad marg. Conciliorum, Harduino quoque probante, adferuntur; exstatque vox ταύτῃ in
 40 Codice Bodleiano 196, omissa vero καὶ οἰκουμένηῃ. Sed infra legitur ταύτῃ pro ταύτῃ in Concilio et in Canonum prima editione. Hinc interea constat, parum curasse, immo vero fortasse hic irritam facere voluisse, Concilium Ephesinum
 45 nocenti i, qui annos ante hoc tempus circiter viginti

in Epistola ad Alexandrum Antiochenum Episcopum, jus eidem Alexandro, quasi dioecesis curator, vindicaverat ordinandi in Cypro insula Episcopos. Vide Decreta Innocentii Papae, capp. 45 et 46. Porro mansit *αὐτοκέφαλος πατριάρχης*, nulli Patriarchatum subiecta, etiam undecimo saeculo haec insula, teste Nilo Doxopatrio, Notitia Patriarchatum, apud Lemovnaei Varia Sacra, vol. 1, p. 236.

S. CYRILLI ALEXANDRINI

EPISTOLAM SYNODICAM

ANNOTATIONES.

- 5 Hanc Epistolam a Dionysio Exiguo ante annos mille ac
ducentos Latine redditam transtulit in suam Canonum
Collectionem Isidorus Mercator, hac praemissa monitione :
Incipit Synodus Ephesina prima ducentorum Episcoporum
habita adversus Nestorium CP. Episcopum, qui purum ho-
10 minem ex sancta Virgine Maria natum asseruit ; ut aliam
personam carnis, aliam faceret Deitatis ; nec unum Christum
in Verbo Dei et carne sentiret, sed separatim atque se-
junctum alterum Filium Dei, alterum hominis praedicaret.
Convenit autem haec Synodus Theodosio juniore XIII, et
15 Valentiniano III, Consulibus, aera CCCCLXVIII. Cui Syn-
odo praesedit beatissimus quondam Cyrillus Alexandriae
Episcopus, qui cum omni Concilio ad eundem Nestorium haec
synodalia decreta transmisit. Religioso a Deo amabili con-
sacerdoti, Nestorio : Cyrillus vel quicumque sunt apud
20 Ephesi Synodum : *Quam Salvator noster aperte pronunciet,*
' &c. ' Haec ille, Ephesino universali Concilio tribuens Epi-
stolam, quae fuit scripta dumtaxat ab Alexandrina Synodo.
Quam errorem postea secuti sunt Jacobus Merhinus, Jo-
hannes Wendelstinus, Petrus Crabbus, alique, quos Lau-
25 *rentius Surius, et eruditi postea viri merito reprehenderunt.*
Quis vero fuerit antiquus illius Epistolae Interpres discimus
ex sequenti praefatione ad Petrum Episcopum missa, quam
primus ex suo vetustissimo Codice uncialibus literis exarato
excudendum formis dedit Christophorus Justellus ; ejusque

filii V. C. Henricus Justellus ipsum illud antiquum exemplar cum aliis pluribus humanissime commodavit. PH. LABBE.

Quae hic collocata est Synodi Alexandrinae Epistola a S. Cyrillo conscripta, illam post paulo a Concilio generali Ephesino receptam fuisse ex hujus Actis satis intelligimus. Vide Act. 1, p. 1396, vol. 1, Concil. edit. Harduin. Idem affirmat Concilium generale Constantinopolitanum II, quae quidem Synodus jussit opusculum Actis suis interserendum, ut patet ex Collat. VI, pp. 156, 162, vol. III, Concil. Harduin. et p. 528, vol. V, Labbe et Cossart. Ubi, quemadmodum in Actis Ephesinis, part. 1, cap. 4, illud ipsum Cyrilli opus, sed Latine tantum, cum duodecim illis Capitulis ei adjectis, collocatur. Adde quod in Definitione Fidei Concilii Chalcedonensis, quae infra a me posita est, idem de Concilio Ephesino approbatione cum laude refertur. Confer et Actionem Secundam Concilii Chalcedon. finem versus. Porro frequentissima fuit ipsa Synodus Alexandrina ex omnibus Aegypti partibus collecta, teste Conciliabulo Ephesino Paraphrasi Arabica, p. 1638, vol. 1, Concil. Harduin. Sunt quoque celebratissima, immo nusquam non a contendentibus inter se partibus, vel oppugnata, vel vindicata, Duodecim illa Capitula, seu Anathematismata adversus Nestorū haeresim, quae huic Epistolae subjunguntur; *veneranda capitula* appellata in Fidei Confessione II, apud Labrum Diurnum Romanorum Pontificum. Vide Confessionem infra. Plurimae quidem totius Epistolae interpretationes veteres Latinae existunt; sed illa Dionysii Exigui a me addita est, cujus exemplar Codex habet MS. in Labbaei praemonitione commemoratus, venerandae antiquitatis, et Bibliothecae Bodleianae ab Henrico Justello donatus, qui quidem vir cl. Christophori illius filius, prius Parisiis anno 1661 hanc Cyrilli Epistolam ex eodem Codice acceptam ediderat in volumine primo Bibliothecae suae Graecae Canonicae, pag. 175. Ceterum ex Libello Synodico notitiam hujus Concilii praemisi; quam quidem Conciliorum omnium ad nonum prope saeculum Epitomen primus edidit Joannes Pappus, Argentorati, anno Christi 1601.

P. 18. l. 3. *σωτήρ οὗτω τηρήσατες τὴν μακρὰν*] Pro verbo *τηρήσατες* reponendum videtur *τηρήσαντες*, vertente vet. interprete Dionysio Exiguo, *diuturnum silentium—continentes*.

ibid. l. 8. *τοῖς ἐκείσε μόνον*] *Móvus* ad marg. Conciliorum adpositum est; idem ad oram editionis Operum S. Cyrilli Alex. Aubertinae, ubi reliquae fere omnes Conciliorum lectiones afferuntur marginales, quae in sequentibus

allatae sunt, post Conciliorum Romanam editionem repetitae. Vocabitur *μάρτυς* habet et hujus Epistolae editio princeps apud Acta Synodi Ephesinae Graece Heidelberg, 1591. Ejus autem lectiones variantes humanitati debet viri reverendi Stephani Reay e Bibliotheca Bodleiana, cujus facilitatem, verecundiam, eruditionemque omnes agnoscunt. Eadem exstat scriptura in Codice MS. Regio Parisino, num. 416, qui quidem liber, pariter ac MS. Coislinianus, in gratiam meam cum editione principe collatus est, rem benignissime mihi procurante viro cl. J. A. Cramer, S. T. P. Academiae hujus Oratore publico. In Codice autem Coisliniano *μάρτυς* scribitur.

P. 18. l. 10. τῶν παρ' ἡμῶν σωπῆς] Margo Conciliorum ταῖς παρ' ἡμῶν σωπῆσι, atque ita quidem edit. princeps et 15 MS. Coislin. Sed corrigendum est τῆς, etsi τῶν exstat in MSto Regio. Vertit, *super nostro silentio* vetus Interpres Dionysius.

Ibid. l. 19. ἔστω] Margo Conciliorum ἔσται. Ita et editio princeps. Habet *eligitur* Dionysius, sed ἔστω firmant Codices scripti Regius et Coislin.

Ibid. l. 25. καὶ τρίτῳ σοι τούτῳ] Vide quae inferius in hac sectione sequuntur.

P. 19. l. 4. καὶ εἰ μὴ τοῦτο ὀρώσκειν ἢ σὴ εὐλάβεια] In margine Codicis Regii exstat hoc scholium. Ση. [σημειῶσαι] ὅτι 25 καὶ πρὸ τῆς οἰκουμένης Συνόδου ἀποκόπτεται τῆς κοινωσίας τῶν Ἐκκλησιῶν ὁ Νεστόριος διὰ τὴν αὐτοῦ ἐν πᾶσι κηρυττομένην αἵρεσιν. Habitum est anno Christi 431 Concilium Ephesinum, et superiore anno Synodum suam Romae celebraverat Caecilius. Interea quodcumque fecerint adversus Nestorium par pari referentes Catholici, id vero pro se et suis quique fideles facere debebant contra illos, quos noverint esse praevariatores fidei et haeresis patronos.

Ibid. l. 18. κοινωσιακοὶ πάντες ἡμεῖς ἐσμὲν] Pronomen ἡμεῖς ex editione principe revocavi, etsi istud non tantum vulgo, 35 sed etiam a MStis Regio et Coislin. abest.

Ibid. l. 20. ὅτι οἱ [σοὶ vet. Interp. Dionysius] καλῶς ποιοῦστές ἀντιεφάσαι] Utrumque οἱ et σοὶ abest a MSto Segusiano. Hoc monitum est in margine Concil. Habet οἱ καλῶς φρονοῦστές pro ποιοῦστές edit. princeps, sed refragantibus MStis Regio et Coislin. Reponendum σοὶ pro οἱ post vet. Interpretem videtur, vertentem, *qui etiam bene facientes tibi prudentissimè resisterent.*

Ibid. l. 29. ἡμῶν ἐκείνης] Hoc pro ἡμῶν ἐκείνης ex edit. princeps et MS. Coislin. reposui. Proximo ante hunc locum abest illud κατὰ καιρὸν ante συναχθεῖσθαι a Codice veteris Interpretis Dionysii videtur.

P. 20. l. 9. ταῖς γραφεύσαις Ἐπιστολαῖς—παρὰ τῆς Ἀλεξανδρίων Ἐκκλησίας] Constant apud Concilia duae praeterea solius Cyrilli ad Nestorium Epistolae; quae vix hoc loco designatae viderentur, nisi propter illa superioribus scripta, §. 11, καὶ τρίτω σοι τούτω διαμαρτυρήμεθα γράμματι. 5

Ibid. l. 23. ποιηθέντα] Additum est ad marg. Concil. δι' οὗ ἐποίησε τοῦτε αἰῶνας. Ita quidem se habet editio princeps, haud tamen consentientibus MStis Gallicis. Ceterum in articulis superioribus idem servatur ordo, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, μονογενῆ, qui in Symboli Nicaeni exemplo Chalcedonensi habetur, a me supra exhibitō. Hic quoque Symbolum Nicaenorum Patrum sine additamentis propositum est.

P. 21. l. 6. αἱ πεποῦρηται] Margo Concil. ἀς π. Quam quidem lectionem praestant ed. princeps et MS. Coislm. vetusque Interpres Dionysius; alteram vero αἱ MStus Regius. 15

Ibid. l. 20. φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ] Particulum τε ex MS. Regio addidi. Illud καὶ οὕτω μεμενηκώς tu veritas etiam ita permanens.

Ibid. l. 23. παρενεχθῆναι] Vulgo παραχθῆναι, et in marg. Concil. μετενεχθῆναι, quod exhibet et edit. princeps et MS. 20 Coislm. sed παρενεχθῆναι ex MSto Regio recepi. Firmat id Theorianus in Legatione ad Armenios, verba adducens, p. 170 ed. Basil. Habes infra, §. viii, εἰς ἐνόητα τῆν ἀμείρωτον συνεχρηγμένους. Proxime post ἀστρεπτος pro ἀστρεπος Concilio-
rum marg. et MS. Coislm. 25

Ibid. l. 25. ὡν [al. μένων] Margo Concil. editio princeps, MS. Coislm. vetusque Interp. μένων praestant; itidem Theorianus. Hoc autem habet MS. Regius, παντελῶς ὁ αἰτῶν ὡν μὲν ἀεί. Sin vero hoc loco μένων pro ὡν reponendum sit, vicissim post voces ἐν σπαργάνοις pro μένων foret scribendum 30 ὡν, quod ad oram edit. Aubertinae additum est.

P. 22. l. 6. οὔτε συνημμένους] Margo Concil. ὡν pro οὔτε. Sic et editio princeps, et MS. Coisl. Neutrum agnoscit aut MS. Regius, aut vetus interpretatio Dionysiana. Fortasse vero legendum est οὔτε ὡν συνημμένους. Conferas enim ini- 35 tium capitis proxime sequentis.

Ibid. l. 7. κοινοφωνία] Vulgo κοινοφωνία, favente veteri Interprete; sed ex editione principe et utroque MSto alterum edidi.

Ibid. l. 21. κατὰ [ἴσως. ἢ κατὰ] Excidisse particula ἢ ante 40 κατὰ videtur. Vertit vetus Interpres Dionysius, nec talem in ipso habitationem.

P. 23. l. 1. τῆν ὡς Θεὸν ἐνόησι] Vocem Θεὸν haud agnoscit MS. Regius, neque Dionysii vetus interpretatio. Confer et §. vii. Omittendum ergo videtur ὡς Θεόν. Mox καὶ 45 γὰρ etenim bene vertit Dionysius.

P. 23. l. 27. *δοσαν ἦκεν εἰς γε τὸ πρόπον τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις*] Vertit Dionysius, *quanto decenter exinanitionis mensurae congruit*; a Lupo edita Interpretatio, *quantum attinet et docet ad exinanitionis mensuras.*

§ P. 24. l. 8. *διαιρέσει πάλιν εἰς δύο Χριστοὺς*] Addit vetus Interpres Dionysius, *eum qui unus est, τὸν ἕνα ὄντα.*

Ibid. l. 23. *ὡς ἐν γε δὴ πρώτῃ τῇ ἰδίᾳ σαρκί*] Vertit vetus Interpres, *ac primus in sui carne primogenitus ex mortuis fuerit*, tamquam si vocem *πρώτος* invenisset. Num descri-
10 bendum est *πρωτευτότη*? Habes Ep. ad Coloss. I, 18, *πρωτοτόκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων.* Paulo ante idem Dionysius ad literam vertit, *propriae carnis impassibiliter ad se referens passionem.*

P. 25. l. 8. *Ἀναγκαιῶς δὲ κάκεινο προσθήσομεν*] Ab his
15 verbis, quae in Conciliis minus apte cum superioribus posita sunt, incipit novum caput. Sed emendatum hoc video in edit. Aubertina Operum S. Cyrilli, et Garneriana hujus Epistolae, ceteroquin Conelia sequentibus.

Ibid. l. 12. *τὴν ἀναίμακτον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τελούμεν θυσίαν*] Vulgo quidem hic editur *θυσίαν*, sed exstat *λατρείαν* ad
20 marg. Concil. quod positum est in editione principe et in utroque MSto. Vertitque insuper hoc modo Dionysius, quasi invenisset idem vocabulum, *incrumentam celebrans in Ecclesiis sacrificii servitutum.* Quidni sic refingatur locus, *τὴν*
25 *ἀναίμακτον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τελούμεν θυσίαν λατρείαν*? At tamen Cyrillus alibi in scriptis suis *τὴν ἀναίμακτον θυσίαν* per se solam posuit.

Ibid. l. 21. *ζωοποιῶν ἀληθῶς*] Corpori Dominico derivarivim ejus propriam vivificandi nos ex unitate ejus cum Verbo
30 Divino, S. Cyrillus statuit; neque minus recte scribit Theodoretus, etsi in Reprehensione sua Anathematismorum sequentium sententiam Apollinaris de inanimata carne Christi Cyrillo male attribuit, *ἡμεῖς δὲ ζωοποιῶν εἶναι φημεν τὴν ἐμφύχον καὶ λογικὴν τοῦ Κυρίου σάρκα διὰ τὴν ἡνωμένην αὐτῇ*
35 *ζωοποιῶν Θεώτητα.* Vide S. Cyrilli Epist. ad Eusebium, Anath. xi, p. 939, Concil. ed. Labbe.

Ibid. l. 26. *τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνός*] Margo Concil. τοῦ pro τῶν. Ita et edit. princeps et MS. Coisl. Sed τῶν firmat MS. Reg.

Ibid. l. 29. *τοῦ δὲ ἡμᾶς καὶ υἱοῦ ἀνθρώπου γενοτόκος*] Vulgo
40 particula *καὶ* additur ante vocem *ἀνθρώπου*, quam deleri jusseram, lectionem secutus in marg. Concil. allatam, editionem principem, MStum utrumque, et vet. Interpretem.

P. 26. l. 11. *παρ' [ἢ. περὶ] ἐνός*] Ad oram Conciliorum a Labbaso primo, ut videtur, positum est, *ὡς περὶ ἐνός*, cui
45 quidem correctioni etsi propter verum, opinor, loci sensum

consentire cogor, fateor tamen a parte lectionis receptae stare omnes editiones atque interpretes, qui *voce a uno*, scil. Christo, non *de uno*, praestant. Habet quoque MStus Regius *παρ' αὐτοῦ*; sicut *πρὸς αὐτοῦ*, quod idem est, ad orationem Conciliorum exstat, in altero MSto reperitur. 5

P. 27. l. 6. *σεσαρκωμένη*] Corrigendum post tres vet. Interpretationes *σεσαρκωμένοι*, Verbi scilicet incarnati. Alibi quidem, hoc est initio Epistolae ad Eulogium, scribit S. Cyrillus, *μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην*.

Ibid. l. 13. *καὶ μὴν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα*] Haec verba in 10 editione principe unice inclusa sunt, neque a Dionysio vet. Interprete agnoscuntur, apud quem quidem haec sunt, *et quae a nobis ipsis et per ipsum Deo et Patri incessanter offertur*. Sed praestant ea MS. uterque et Versio a Lupo ex MSto Casinensi accepta. *Μοχ προνέμομεν* pro *προσνέμο-* 15 *μεν*, editionis principis et MSti utriusque lectio, ad marg. Concil. posita est.

Ibid. l. 17. *καὶ αὐτὸ δὴ τὸ χρῆμα*] Vulgo *καὶ αὐτὸ δὲ χρῆμα*. In margine Concil. exstant, *καὶ τὸ χρίσμα*, et *καὶ αὐτὸ ἐν τὸ χρῆμα*, quae quidem lectio hic a me revocata in editione 20 principis et MSto utroque posita videtur. Infra habes *αὐτὸ χρῆμά ἐστι σοφία καὶ δυναμὶς*, cap. x, fine.

P. 28. l. 9. *ποιῶν οὖν*] Πῶς οὖν in marg. Concil. positum est. Sed Dionysius sic vertit, *Qua igitur egeret oblatione?* quasi *ποιῶν* invenisset. 25

Ibid. l. 18. *ἐλαχρήτο τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι*] Veriora haec esse quam illa ad oram Conciliorum allata, *ἐχρήτο τῷ ἁγίῳ πνεύματι*, etsi exstantia in editione principe, et MSto Coislin. Dionysio interprete favente, ea mihi persuadent quae in nono Anathematis sequuntur. Porro receptam lectionem 30 praebet MS. Regius.

P. 29. l. 9. *Πνεῦμά ἐστιν*] Omnia de Spiritu Sancto, quae hoc capite docentur, cum formulis fidei apud Occidentales concordant.

P. 30. l. 2. *κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας*] Ita interpretatio 35 τῶν ὁ se habet.

Ibid. l. 5. *ἀπελθεῖν*] Fors. legendum *ἀνελθεῖν*. Nimirum in capite secundo Evangelii sui post haec scribit Joannes, *μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καπερναοῦν, αὐτὸς καὶ ἡ μητὴρ αὐτοῦ*, *κομμ. 12*. Quum vero verbum *ἀπελθεῖν* saepius legatur in 40 Evangelis, de hac re nil affirmaverim.

Ibid. l. 12. *λόγον δόλου παντός*] Margo Concil. *λόγοι* pro *λόγος*. Ita et MS. Regius. Verum lectionem receptam tuetur MS. alter. Vertitque Dionysius vetus Interpres, *citra omnem fucum ac dolum*. 45

P. 30. l. 14. τῇ ἐπιστολῇ] Post haec verba, *Quae vero religio tua anathematizare necesse est. huic epistolae nostrae subjecta sunt*, Interpres addit, *quod si minime vissem subjectis, sententiam consequeris.*

5 Ibid. l. 25. ἤθουν αἰθεντίας ἢ δυναστείας] Habet Conciliorum contextus, αἰθεντία ἢ δυναστεία, sed ad marg. lectione altera collocata. Quae recepta a me scriptura in edit. principe, in MSto utroque Gallico, simul atque in Canonum exemplo, Cod. Barocc. 158 Anathematismos hosce continente,
 10 exstat. Quinetiam lectio eadem in exemplis reperta est Anathematismorum quae ante horum Explicationes, et Apologiam pro illis, Theodoretique Reprehensiones eorundem, posita videntur. Haec tria opuscula in Conciliis exstant, tom. III. ed. Labbe, pp. 813, 827, 902. Consulas et Dionysii
 15 interpretationem his subjectam, atque ipsum initium cap. quinti.

P. 31. l. 8. ὡς ὕδωρ ἐνα καὶ φύσει] Vulgo ὡς ὕδωρ pro καὶ ὕδωρ, sed καὶ utpote lucidius reponi iusseram ex Cyrilli Anathematismorum Explicatione, et Theodoreti eorundem Re-
 20 hensionibus, modo memoratis.

Ibid. l. 18. εἰδοξίας] Concil. margo ἐξουσίαν, sed lectionem receptam omnibus fere agnoscentibus.

Ibidem. ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν ἐπάρχοντι] Conciliorum context. ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν ἐπάρχοντα, sed lectione altera in
 25 marg. posita, quam quidem lectionem consentientibus libris fere omnibus revocavi. Additum est αὐτῷ τῷ ante verbum περιήφθαι in Codd. duobus, Bodleiano, Cod. Roc. 22, et Barocc. 158.

Ibid. l. 20. Εἰ τις ταλμῆ λέγει] Concilia ταλμήσει, sed lectione altera, quam bis supra habes, ad marg. posita; eamque propter librorum consensum revocavi. Mox in marg. Concil. συγχρηματίζω θεῷ positum est; sed in omnibus, praeter MS. Barocc. 158, reperi θεῶν.

Ibid. l. 29. τῇ δι' αὐτοῦ χρώμενον] Praestant quidem τῇ
 35 ἰδίᾳ αὐτοῦ χ. tria illa opuscula supra memorata, in quibus hi Anathematismi exstant; lectionem vero receptam non tantum Concilia, MS. uterque Gallicus, et Dionysius vetus Interpres, tuentur, sed etiam S. Cyrilli haec verba in Responsione ad Theodoretum, Anath. ix. ὡς ἀλλοτρίᾳ δυνάμει
 40 ἐκρήσθαι τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος, p. 928 Concil. edit. Labbe. Desunt voces τῇ δι' αὐτοῦ in edit. principe Epistolae.

P. 32. l. 19. θείας ἐνοίαςται] Margo Concil. θείας οἰκειώσαι, quae quidem lectio haud alibi a me reperta est. Θείας ἐνοίαςται habes supra in cap. 7. Debeat vox θείας in Explicatione Capitulorum seu Anathemat. p. 826 Concil. ed. Labbe.

DIONYSIANAM INTERPRETATIONEM ANNOTATIO.

P. 33. l. 10. studia a parvulo mihi depensa] Vulgo abest praepositio *a* ante *parvulo*, quam praebuit mihi MStus Jun-5 telli nunc Bodleianus, ex quo haec Praefatio atque ipsius Epistolae Interpretatio ab Henrico Justello desumptae sunt. Ad verbum *depensa* quod attinet, alia derivativa primitivi *dependo* infra sequuntur.

Ibid. l. 18. adnexa capitula] Vulgo *admista*. Praestat MS. 10 *admixta*.

Ibid. l. 20. veneratorem vestrum] h. e. tui cultorem.

P. 34. l. 4. audeant [fors. adeant] Postquam rescivi voces quas conjectura admittendas proposueram, *adeant* pro *audeant*, et in l. 15 *nullatenus* pro *nulla*, in Conciliorum edi- 15 tione Harduina jam ante existisse, jussi, sed nimis sero, in contextum has duas voces recipi, ex quibus *nullatenus* in Epistolae sequentis interpretatione nobis saepe occurrit. Item post haec, particulae *non* addere *enim* volebam, p. 36, l. ult., fide aliorum exemplorum nixus. 20

Ibid. l. 18. sub hae istorum nominum occasione] Vulgo *hominum*. Ex MSto correxi. Nam ex ipsa Epistola, cap. 4 et alibi, constat, sequentia haec verba significari, *dignitate quamdam et auctoritate, necnon et relatione*.

Ibid. l. 23. Beatitudinis vestrae Catholicae pacem redin- 25 tegrare propitius] Fors. *Beatitudini* scribendum, dum in voce *Catholicae* more scriptorum Graecorum Ecclesiasticorum subauditur *Ecclesiae*. Fine ipso exédisse videtur vox *Deus*.

P. 35. INCIPIT S. CYRILLI] Praefixum est in MSto Bod- 30 leiano, *Incipit Epistola Sancti Cyrilli Alexandrini Episc. directi Nestorio quondam Constantinopolitanae urbis Episc. duodecim continens anathematismi capitula. Domino —salutem.*

P. 36. l. 8. vitatur] Graeca habent, ἡρημεύω. Forsan reponendum est, *quietatur*, verbum quod a Prisciano agnoscit Lexica referunt.

P. 38. l. 10. carnis—essentiam] Haec verba, quae desunt in Justelli editione atque in ipso MSto, cum in aliis exemplis editis, tum in Conciliis, posita sunt.

P. 39. l. 11. conjunctione qualibet ut &c.] Vide quae ad Graeca adnotavi.

P. 40. l. 17. Evidenter enim denegat unitatem] Habent ¹⁰ *dividit* pro *denegat* Justelli editio et MS. Sed cum Graecis faciunt tam alia exempla quam Concilia.

P. 43. l. 20. pro quo si esset.] Voces, ἐφ' ἧπερ ἀν γένοιτο, cap. 9, p. 28, imperite vertit Interpreta.

P. 44. l. 10. idem sapiens et potens] Ex MSto posui *et* ¹⁵ pro *aut*, convenienter cum Graecis, σοφον τε καὶ δύραρον.

P. 45. l. 11. quod si—consequeris] Nesciunt haec et Graeca et alia Latina exempla. In hoc quoque Bodleiano MSto praemissum est istud Capitulis seu Anathematismis, *Cyillus Episcopus dicit*, et fine eorum additum est, *Exp.* ²⁰ [explicit] *Epist. Sancti Cyrilli*.

P. 46. l. 31. sicut et Patris] Abest istud a Graecis et aliis exemplis.

CANONES CONCILII CHALCEDON.

ANNOTATIONES.

CONCILII CHALCEDONENSIS] Edmundus Richerius, Hist.
 Concil. Generalium, vol. 1, p. 333, ineunte cap. 8, ' Quar- 5
 ' tum Concilium generale vocatur Chalcedonense, quod est
 ' indictum et convocatum ab Imperatoribus Valentiniano
 ' et Marciano circa annum 451; in eoque sexcenti et tri-
 ' ginta Patres sedisse dicuntur. — Eutyches Archiman- 10
 ' drita seu Abbas monasterii CPTani, nescio quo vanitatis
 ' et gloriae studio, quum ab haeresi Nestorii supra modum
 ' videri vellet abhorrere, censeretque idem esse duas in
 ' Christo naturas post unionem Verbi cum humanitate, ac
 ' duas personas agnoscere, pertinaciter asseruit Christum 15
 ' post unionem naturae divinae cum humana, unicam tantum
 ' habuisse naturam; *Confiteor*, ait, *ex duabus naturis fuisse*
 ' *Dominum nostrum ante adunationem, post vero adunationem*
 ' *unum naturam confiteor*: actione prima Synodi
 ' Chalcedonensis.' Haec ille. Afferitur quidem numerus 20
 ' sexcentorum et triginta Patrum in titulo Canonum Chalce-
 ' donensium, qui Graecorum Canonum editionibus praefixus
 ' est; neque alium praestat numerum vel in Canone suo sexto
 ' Trullana Synodus, vel Liber Diurnus Romanorum Ponti-
 ' ficum infra positus. At vero in ipsius Concilii Chalcedonii
 ' ad Leonem M. Epistola sacerdotum tantum 320 numerus 25
 ' agnoscitur. Vid. p. 656 tom. II Concilior. ed. Harduin.

CANON II.

P. 53. l. 10. Εἰ τις Ἐπίσκοπος ἐπὶ χρῆμασι &c.] Canonem
 hunc exseripsit Concilium Nicaenum Secundum in Canone v.
 Afferitur porro hujus Concilii Chalcedonensis regula, *Quod* 30
non debouit officia ecclesiastica per pecunias ordinari, in
 Theodori Archiepiscopi Cantuariensis Poenitentiali, capitul.

lii. Omisit interea *Chorepiscopum* vetus Interpres Latinus, forsitan ob decrecentem temporibus ejus numerum hujus ordinis.

P. 53. l. 15. *ἰδικον*] De hujus officialis munere, *Defensoris*
 5 a Latinis Interpretibus dicti, haec inter alia scripsit el. Be-
 veregius Annotationibus ad Canon. hujus Concilii xxiii,
 ‘Prima ecclesiasticorum *Defensorum* origo a politicis de-
 ‘ducta videtur. Quum singulae enim in imperio Romano
 ‘civitates defensores suos habuerint, Ecclesiis ibidem consti-
 10 ‘tutis visum est tales etiam sibi officiales ab Imperatoribus
 ‘impetrare. Et quidem eos ab Imperatoribus primo impe-
 ‘tratos fuisse ex Syn. Carthag. Can. 78 abunde constat.
 ‘Editus est iste Canon a Concilio Carthaginensi anno 398,
 ‘Ab Imperatoribus universis visum est postulandum prop-
 15 ‘ter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine inter-
 ‘missione fatigatur Ecclesia, ut *Defensores* iis adversus
 ‘potentias divitum cum *Episcoporum* provisione delegen-
 ‘tur.’ Post haec addit Beveregius, hos *Defensores* non pro-
 20 priis, sed *Episcoporum* quorum vices suppleverunt, nomine
 causis discussisse et lites decidisse, haud alia ratione, quam
 hodie *Episcoporum* Cancellarios.

Ibidem. *προσμονάριον*] De hoc officiali, quem excep-
 tis Conciliis omnes fere Canonum Collectiones, omnesque
 Codices Bodleiani, *παραμονάριον* vocant, consulas Beve-
 25 regium, qui inter alia ait in Annotationibus ad hunc
 Canonem; ‘*Παραμονάριοι* hoc in loco hujusmodi fuisse
 ‘*Villici* videntur, qui nimirum possessiones et pecunias,
 ‘praecipue ad monasteria, *monas* dicta, pertinentes admi-
 ‘nistrarunt et dispensarunt.’ Dionysiana Versio vocem
 30 omisit.

CANON III.

P. 54. l. 8. *διὰ αἰσχροκερδία*] Vocem *οἰκείαν*, quae apud
 Concilia hic additur, omisi, ceteris Canonum Collectionibus
 cum Graecis tum Latinis Bodleianisque Manuscriptis ig-
 35 notam.

Ibid. l. 13. *ἡ ἀγία καὶ μεγάλη Σύνοδος*] Voces *καὶ μεγάλη*
 restitui, quas, refragantibus ceteris, Concilia et Tiliani Co-
 dicis interpretatio omiserunt. Mox istud jam factum vidi
 in novissima Conciliorum editione Mansiana.

40 CANON IV.

P. 55. l. 14. *μηδένα μὲν μηδαμῶς*] Particula *μὲν* reposui,
 quam ceteris opposita respuerant Concilia et Joannes Antio-
 chenus in Collectione Canonum.

CANON V.

P. 56. l. 13. Περὶ τῶν μεταβαίνουσιν] Particulam δὲ post περὶ omisi, quam habent Concilia, refragantibus ceteris libris, scriptisque Codicibus Bollandianis.

Ibid. l. 14. γελουσιν] Hoc verbum, quod abfuerat a Concilio usque ad Mansianam, vel fortasse illam Colotinam, oditionem, ex ceteris cum excusis tum scriptis adjecti.

CANON VI.

Ibid. l. 18. Μηδένα ἀπολελιμένως] Habent δὲ post μηδένα Concilia, quod ceteris omnibus jubentibus omisi. Μοχ 10
 vocὶ ἐκκλησιαστικῶν articulum τῶν prae fixi, suasu eorundem Canoniarum Collectionum. Idem vero facere, ut patet, Mansius cogitabat, etsi non fecit.

P. 57. l. 2. μαρτυρίῳ] Ναῶν, τῶν εἰς μάρτυρος αἰοδιήτους ὄνομα φελοδομημένῳ. Zonaras in Commentario. Itaque Mar- 15
 tyrium templum est, sive sacellum, martyri cuidam dedicatum, et Ecclesiae principali subiectum, quod quidem patet ex verbis Canonis X.—τῶν ἐπ' αὐτῆν [Ecclesiam] μαρτυρίων ἢ πτωχείων, ἢ ξενοδοχείων.

CANON VII.

20

Ibid. l. 8. μονάσωντας] Habent libri omnes praeter Concilia μοναστάς.

CANON VIII.

Ibid. l. 14. καὶ μαρτυρίων] Voces has addidi, quas exhibebant omnes praeter Concilia Canonum Collectiones. Μοχ 25
 his suadentibus voces τῆν ἐξουσίαν ante illas τῶν ἐν ἐκείνῃ πόλει Ἐπισκόπων collocavi, quas post Ἐπισκόπων Concilia minus commode praestant. Denique, iisdem libris jubentibus, verba, καὶ μὴ κατὰ αἰθέρειαν ἀρηγιόσωται τοῖς ἰδίῳ Ἐπισκόποις, reposui pro illis quae habent Concilia, καὶ μὴ καταθαλά- 30
 ζεσθαι ἢ ἀρηγιῶν τοῖς ἰδίῳ Ἐπισκόποις; sed huic tamen lectioni favet vetus Interpres Dionysius. Postquam haec scripseram, voces καὶ μαρτυρίων vidi additas in editione Mansiana Conciliorum.

CANON IX.

35

P. 58. l. 11. βούλωνται] Scripturam hanc librorum omnium praeter Concilia, cum excusorum tum scriptorum, alteri lectioni βούλεται praeposui.

Ibid. l. 17. τὸν ἐπαρχοῦ τῆς διοικήσεως] Quum de regimine ecclesiastico vox usurpatur, diversa significat prout cum di- 40
 versis nominibus conjungitur. Nam ἐπαρχος τῆς ἐπαρχίας est

Metropolitae, quippe qui provinciae praesest. Synodus Sardicensis, Canone vi, διὰ γραμμάτων τοῦ ἐξάρχου ἐπαρχίας, λέγω δὲ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως. Praesenti autem et decimo septimo hujus Concilii Canone, mentio fit ἐξάρχου τῆς
 5 διοικήσεως. Quum autem διοίκησις ad Patriarcham proprie spectet, ut ἐξάρχος τῆς ἐπαρχίας idem est ac Metropolitae, sic ἐξάρχος τῆς διοικήσεως idem qui Patriarcha sit, necesse est. Et hinc est, quod Justinianus Imperator, ecclesiasticam hanc sanctionem sua etiam auctoritate confirmans, pro Exarcho
 10 Patriarcham dioeceseos substituit: ' Si vero,' inquit, ' contra ' Metropolitanam talis aditio fiat ab Episcopo aut clero aut ' alia quacunque persona, dioeceseos illius beatissimus Patri- ' archa simili modo causam judicet.' Novel. 123, c. 22. Sic etiam vocem hanc interpretatus est Alexius Aristenus, παρὰ
 15 τῷ Ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἦτοι τῷ Πατριάρχῃ, ἐφ' ὃν τελούσιν τῶν ἐπαρχιῶν ἐκεῖνων μητροπολίται. Unde Zonaras, ἐξάρχους δὲ τῶν διοικήσεων τοὺς Πατριάρχας εἶναι φασίν, sed statim subiungens, ἄλλοι δὲ τοὺς Μητροπολίτας. Sic quidem opinatus est Balsamon, cui ἐξάρχος τῆς διοικήσεως idem est, ὁ τῆς
 20 ὅλης διοικήσεως Μητροπολίτης, nimirum ac si Metropolitae aliquis praeter Patriarcham toti dioecesi praesesset, quod inauditum est. BEVEREG. Exarchi quidem dioecesium Aegypti atque Orientis Patriarchae dicti sunt; sed plures dioeceses ad patriarchatum CPTanum pertinebant, quibus singulis
 25 praesidebant Ἐξάρχοι, nusquam, quod sciam, Patriarchae nominati; nisi generaliter quidem in Justiniani Novellis supra allatis. Fuere tamen temporibus recentioribus in aliis imperii partibus vel dioecesium vel provinciarum Exarchi, qui praeter quinque illos Patriarchas hoc nomine
 30 appellari coeperint. Cum hoc Canone confer secundum Concilii CPTani, et decimum septimum et vicesimum octavum hujus Concilii.

Insuper hic notabo, non sedem tantum CP, ab hac Synodo honore auctam fuisse, sed et Hierosolymitanam, ad quam
 35 pertinere provincias dictas tres Palaestinas, a sede Antiochena disjunctas, hi Patres disreverunt. Jus primatus in has provincias habebat hic Praesul, Patriarcha postea, quomodo quatuor illi, appellatus; etsi unus ex earundem provinciarum Metropolitae, Episcopus Caesariensis sedis Hierosolymitanae, ut indicatum est in Canone septimo Nicaeno,
 40 Metropolitae existerit. Porro ex Beveregii quidem sententia in adnotatione ad illum Canonem, ἡ ἀκολουθία τμηρῆ huic sedi ibidem attributa solum significat honorem Hierosolymae Episcopo assignatum post Metropolitanum suum Episcopum
 45 Caesariensem, qualis Nicaenae sedi post veterem Metropoli-

tanum Nicomediensem a Concilio hoc Chalcedonensi in decima tertia Actione ejus comeditur. Quidquid vero de ἀποδοθή τῶν statuendum est, quam exponunt, ut alibi divi, de ordine hujus Praesulis post tres alteros Episcopos in Canone sexto Niceano commemoratos, Romanum, Alexan- 5
drinum, Antiochenum, antiqui Interpretes, certe videntur verba proxime ante posita, συνήθεια κεκρίσθαι καὶ παρόδοσις ἀρχαία, ὥστε τὰς ἐν Αἰδίῃ Ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, in amplio-
rem quidem ac latiore sensum accipi oportere, ut honor ubique et semper huic sedi datus intelligatur. 10

CANON X.

P. 59. l. 2. ἐν δὴν πόλει κατὰ τὸ αὐτὸ καταλέγεσθαι Ἑλλη-
σίου] Voces κατὰ τὸ αὐτὸ, consentientibus omnibus praeter
Concilia, sic collocavi, non post Ἑλλησίου. Sed male κατ'
αὐτὸν Canonum editio princeps aliaque pariter exhibent. 15

CANON XI.

P. 60. l. 2. τοῖς οἰσιν ἐν ἐπολήσει μόνους παρέχεσθαι προσ-
ώποις] Dionysius Elixius habet *honoratioribus personis*.
Conferas not. infra ad Canon. xxi. Concilia, in quibus minus
commode μόνους post οἰσιν posita est vox, ex ceteris correxi. 20

CANON XII.

Ibid. l. 5. Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς] Ut veram hujus Canonis occu-
sionem et genuinam exinde illius intelligentiam clarius
assequamur, imprimis tenendum est, controversiam inter
Photium Tyri et Eustathium Beryti Episcopum in hoc Con- 25
cilio actione quarta agitatum, praecipuum huic condendo
Canonis materiem praebuisse. Enimvero Tyrus olim Phae-
niciae metropolis fuit, et inter alias propterea urbes in
eadem provincia constitutas, Berytum sibi subjectam habuit.
Verum Eustathius Beryti Episcopus ab Imperatore Theo- 30
dosio impetraverat, ut dicta Phoeniciae provincia in duas
divideretur, et una illius parte Episcopo Tyri, vero Metro-
politae, reservata, altera sibi concederetur, cujus ipse Metro-
polititanus esset, quaque Episcoporum ordinationes celebraret,
et reliqua metropolitana jura solus exerceret. Urbes tunc 35
temporis a Tyriorum metropoli rescissae erant Byblos,
Botrys, Tripolis, Orthesiades, Arcae, et Amaridos. Haec
provinciae illius divisio ab Imperatore impetrata, etiam a
Synodo quadam Episcoporum Constantinopoli habita, con-
firmata est, cujus decreto etiam Photius Tyri Metro- 40
lititanus subscripsit quidem, sed invitus, nec sine excommu-
nicatione nisi a Concilio intentata, nisi consentiret. Ac
proinde Marcianum postea Imperatorem, libello oblato

supplex oravit, ut pragmatica sua forma ad praefectos suos et ad praesens Concilium Chalcedonense missa, curaret ut pristina metropoli suae jura juxta ecclesiasticos Canones restituerentur. Marcianus causam ad Concilium refert, et
 5 per judices, sive magistratus suos, qui praesentes erant, Patres ibi congregatos certiores facit, sibi non placere ut Episcoporum negotia juxta pragmaticos typos, sed juxta leges ecclesiasticas administrarentur.—Judices paulo post
 10 rogarunt, ut Canones de hac re legerentur, et lectus est quartus Concilii Nicaeni. Ex cujus praescripto judices dixerunt, quod Photius Tyri Metropolitae omnem ordinandi potestatem in omnibus primae Phoenices provinciae civitatibus haberet, et Eustathius Beryti Episcopus e sacro
 15 pragmatico typo, quem obtinuerat, nihil amplius sibi vindicaret, quam reliqui Episcopi ejusdem provinciae.—Huic definitioni tota Synodus consensus. BEVEREGIUS. Vide infra quae ex Canonum edit. principe desumpta Canonum xxix praescribuntur.

Ibid. l. 6. διὰ πραγματικῶν] Vocī πραγματικῶν addunt
 20 βασιλικῶν, quod ejus interpretamentum est, Concilia; id vero nesciunt Canonum collectiones et quatuor Codices scripti Bodleiani; immo olim aberat idem a Codice 205, nam diversa manu ibi superscripta est vox βασιλικῶν. Ait Balsardo in Comm. τὰ βασιλικά προσηγάματα, πραγματικοὶ τύποι
 25 λέγονται. Cum hoc Canone undecimo decimus septimus conferri meretur.

CANON XIV.

P. 61. l. 9. προσάγει] Hoc posui pro προσάγει, Conciliorum lectione, ceteras collectiones secutus; nisi quod in
 30 duobus Codd. Bodleianis, 715 et 625, olim Rawlinson. οὕτω προσυχθίστας pro προσάγειν αὐτὰ, sed minus bene, legitur. Nunc autem ad literam verba Graeca vertit Dionysius interpretres, *sic quidem praesenti sunt, ut ex se genitos apud haereticos baptizarent*; quum contrarium quid significetur,
 35 nimium, si prius baptizaverint liberos suos apud haereticos, adducendos eos ad Ecclesiae communionem, manu iis impostō, ut mos tum fuit, Episcopi.

Ibid. l. 12. μήτε μὴν συνάπτειν πρὸς γάμον &c.] Eadem omnibus vetantur in Canonibus xv et xvi Eliberitanis.

40 Ibid. l. 13. εἰ μὴ ἄρα ἐπαγγέλλοιτο μεταίθεσθαι] Dum habent Concilia tantum εἰ μὴ ἐπαγγέλλοι μ. ceteros libros secutus sum. Nunc vero hoc factum esse video in novissima editione Conciliorum.

Ibid. l. 17. κανοικῶ ὑποκείσθω ἐπιτιμίῳ] Pro his verbis

exstat in Conciliis *καρνιακῶς ἐποικείσθω*; sed ad marg. adnotatum est 'ἐπιτιμῶ καρνιακῶ ἐπ. ex Latino.' At vero omnium Graecarum quoque Collectionum scriptura est *καρνιακῶ ἐποικείσθω ἐπιτιμῶ*, favente Dionysii Versione Latina. Est alia praeterea lectio, *καρνιακῶς ἐποικείσθω ἐπιτιμῶς*, quae 5 in Codicibus Bodleianis 158 et 185 exstat, cui patrocinantur Isidori versio Latina, Codicisque Tiliari interpretatio Helvetica. Sed haec haecenus. Praeunte Concilio Eliberitano, prohibebantur non tantum clerici, sed etiam laici Causa decimo Laodiceo liberos suos matrimonio conjungere cum haereticis, vel, prout additur in Canone ejusdem Concilii tricesimo primo, tale matrimonium ipsi contrahere. Ad poenam vero quod attinet, habes supra in Canone octavo Concilii hujus Chalcedonensis verba his similia, *τοῖς τῶν καρνιακῶν ἐποικείσθωσαν ἐπιτιμῶς*. At quibus censuris? Jubet quidem Canon Eliberitani Concilii decimus quartus, 'Si 15
' contra interdictum fecerunt parentes, abstineri per quinquennium placet.' Sed videntur poenae istae non semper et ubique eadem existisse. Cons. Binghami *Eccles. Christianae Antiquitat.* lib. XXIII, cap. ii. §. 1.

CANON XV.

20

P. 61. l. 19. *Διάκονον*] Habent *Διακόνησας* Concilia, faventibus quidem Latinis Isidori, Dionysii, Codicisque Tiliari interpretationibus; sed *Διάκονον* praetuli, quod praestant Graecae Canonum Collectiones, omnesque Codices quos contuli Bodleiani. Conferenda haec sunt cum Apostoli praecipientis de viduis in priore ejus ad Timotheum Epistola, cap. v, 3—13.

CANON XVII.

P. 62. l. 14. *ἀγροικιᾶν παροικίας ἢ ἐγχωρίων*] Voce quidem *παροικία* saepius olim significabatur, quae diocesis nunc dicitur Episcopi; interdum vera, ut hodie fit, locus in quo degabant homines plures, vel pauciores, cum Ecclesia; indeque, vel a Chorepiscopo vel a Presbytero sub Episcopo urbis gubernati. Ita Theodoretus, in Epistola ad Laonem M. octingentas Ecclesias, quas et *παροικίας* appellat, in Episcopatu suo Cyrensi existisse affirmat. Vid. Theodoretii Epist. iii. Ait Zonaras, *Θεσπίζει τοῖσιν ὁ Κατῶν οὗτος τὰς παροικίας ἀπαρυσαλεύτους εἶναι παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτάς, καὶ ἀγροικικῶς εἶναι, καὶ ἐγχωρικῶς, τὰ αὐτὰ σχεδὸν τῆς τρίτης Σινοῦσι ψήφου τῆς ἐν Ἐφέσῳ κελευούσης. [ἴσως, κελεύουσιν] πληρῶς ὅσον ἐκείνη μὲν περὶ ἐπαρχικῶν καὶ ἐνοριῶν μειζούτων διατάξασα, ἐν αὐτῶν καὶ Ἐπίσκοποι ἐχειροτοιοῦντο· αὐτῆ δὲ περὶ παροικιῶν, αἱ τινες εἶναι ἀν' ἐνορίας μικραὶ καὶ οὐ πολυπληθεῖς, ὡς εἰς ἀγρο-*

εἰκὴς καὶ ἐγχεωρίους διαίρει. Ἀγροικικὰς μὲν οὖν φασὶν εἶναι τὰς ἐν ἐσχάταις κειμένας καὶ ὀλίγους ἔχούσας τοὺς ἐν αὐταῖς οἰκώστας, ἃ καὶ μονοίλια λέγονται· ἐγχεωρίους δὲ τὰς ἀγροῖς καὶ κώμαις πληθυσιαζούσας, καὶ πλείονας τοὺς κατοίκους ἔχούσας.

- 5 Canonem Ephesinum ultimum respicere Zonaras videtur. Exponit autem haec Scholium in Codice Amerbachiano ad hunc Canonem Chalcedonium quod attulit Beveregius, de agris, quorum ut inutilium et vilium, neglectui habitorum, non tantam curam gessisse Episcopum qui eos praecoccupavisset, verisimile est. Atque ita in Commentario ad Canonem 10 xxv Concilii Trullani, quo confirmatur Canon hic Chalcedonius, de ecclesiasticis agris seu possessionibus haec Zonaras interpretatus est. Hae enim parochiae, sive possessiones, ut vocem ἐγχεωρίους vertit Dionysius Exiguus, civium praedia fuisse, in quibus incolae agebant, videntur. 15 Etiam κώμην in Canone sexto possessionem similiter reddit idem interpres. Horum autem vicorum Episcopus, seu usitatus dictos Chorepiscopos, Ἐπισκόπους τῶν ἁμῶρων ἀγρῶν appellat Synodus Antiochena contra Paulum Samosatenum in Epistola Synodica apud Eusebium H. E. vii. 30. Ceterum ultima pars hujus Canonis tamquam cum prioribus con- 20 juncta censenda est, et cum Canone duodecimo conferri meretur.

P. 62. l. 18. γεγένηται τις, ἢ γένοιτο] Γένηται pro γένοιτο Concilia habent, cui quidem lectioni favent Isidori et Dionysii Interpretationes, priscaque apud Justellum Versio; 25 sed γένοιτο, quod praetuli, praestant omnes Canonum Collectiones Graecae excusae, et Codices Bodleiani quinque, Triānique Codicis Interpretatio. Mox scribunt ἐξάρχω, quod usitatus est, pro ἐπάρχω Collectiones istae et Codd. Bodleiani omnes.

- 30 P. 63. l. 6. καθὰ προέφηται] Canone ix, ubi haec annotavit Justellus, 'Tres olim erant Episcoporum gradus, Episcopi scilicet civitatum, Metropolitanorum provinciarum, Exarchi dioeceseon, ut ex hoc Canone constat, et Can. xvii infra. Sic in Concilio Antiocheno II, inter Acta Concilii 35 Chalcedonensis tom. II, Dominus 'Antiochie Episcopus.' Exarchus dioeceseos orientalis dicitur. Exarchi autem dioeceseon sunt Patriarchae, quibus integrae dioeceseos erant attributae. Id testatur Zonaras ad hunc Canonem: 'Ἐξάρχους δὲ τῶν διοικήσεων, τοὺς Πατριάρχας εἶναι φασίν.' Vid. supra 40 not. ad Can. ix.

CANON XVIII.

Ibid. l. 15. ἢ συνομνύμενοι] Particulam ἢ, quam omittunt

Concilia, praestant Canonum Collectiones et Bodleiani libri omnes.

CANON XIX.

P. 64. l. 4. κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων κανόνας] Ad Canonem quintum Synodi Nicaenae. 5

CANON XX.

Ibid. l. 14. καθὼς ἤδη ᾤρίσαμεν] Canonibus v, viii, x.

P. 65. l. 1. δεξῆται] Exstat δεξῆται, quod praetuli lectioni Conciliorum δεξῆται, apud Joannem Antiochenum et in Cod. MS. Bod. 158. Δεξοῖτο habent, sicut infra ἐπανέλθῃ 10 ἐπανέλθῃ, multae Canonum Collectiones et sex scripti Bodleiani. Δεξῆται in uno tantum Codice num. 205 signato scribitur.

CANON XXI.

Ibid. l. 7. προσδέχεσθαι εἰς κατηγορίαν] Voces εἰς κατηγο- 15 ρίαν, quae in Conciliis desunt, recepi. fide niana non tantum Graecarum Collectionum tam scriptarum quam editarum, sed etiam Latinarum Interpretationum, excepta prisca Versione apud Justellum.

Ibid. l. 8. αἰρώρ ἢ ἐπόληψις] *Exstimatio eorum*. Supra 20 in Canone xi vocibus τοῖς οἴσω ἐν ἐπολήψει προσώτοις significantur *viri honestiores*. Glossae Vet. habent. Ἐπόληψις, *opinio, exstimatio. Exstimatio, ἐπόληψις, διατήρησις*. De eo quod hoc Canone cautum est, conferas Canonem sextum CPianum. 25

CANON XXII.

Ibid. l. 13. τοῖς πάλαι Καρόαι] Vetitum hoc erat Canone decimo quinto Ancyranæ Concilii, aliisque praeterea, quos indicant Zonaras et Balsamo ad hunc Canonem Chalcedonium. De locutione τὰ διαφέροντα vide supra, tom. i, p. 411. 30

CANON XXIII.

Ibid. l. 16. εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς ἁγίας Συνόδου] Articulum τὰς, qui ante ἀκοὰς in Conciliis, Canonumque editione prima, emissus est, sensu ceterarum Canonum Collectionum et quinque Codicum Bodleianorum adhaesi. 35

P. 66. l. 10. καὶ ἀκοῖτας αἰρούς διὰ τοῦ αἰτοῦ ἐκδικῶν ἐκβάλλεσθαι] Vocem ἐκδικῶν, *defensoris*, quae a Concilio ante editionem novissimam abfuerat, praestant ceterae Canonum Collectiones omnesque Codices scripti Bodleiani. Competebat

autem Ecclesiae CPTanae defensori clericos et monachos alios Ecclesiae subditos ex urbe vi expellere, vel officii sui privilegio, vel propterea quod Concilii hujus Canones auctoritate imperiali sanciti fuerunt. Cons. Photii Nomocanon. tit. viii, 5 2, ii, 4. De munere vero defensoris vide quae ex Beveregio supra ad Canon. ii desumpsi. Is censet eosdem esse Episcoporum Cancellarios hodiernos atque hos ἐκδικούς, qui et πρωτεύοντες et ἐκκλησιολογικοὶ dicti.

CANON XXIV.

10 P. 66. l. 18. ἐποκεισθαι τοῖς ἐκ τῶν Κανόνων ἐπιτιμίαις] Praepositionem ἐκ jam hoc loco reposui ex Canonum Collectionibus Graecis, Isidorique Versione Latina, et septem Codicibus Bodleianis, sed duobus ex illis τῶν Κανόνων in τοῦ Κανόνος mutantibus. Solus Codex 205, prout Concilia, omit-
 15 tit praepositionem; nunc vero quod feci, id jam factum in novissima Conciliorum editione Mansiana video. Ceterum de Canonum poenis, quatenam fuerint, inquirenti, occurrit Balsamonis commentarius, constituta quaedam Synodorum posteriorum adducens, quibus ii, qui sacra profana seu communia fecerint, si modo sacerdotes essent, deberent deponi,
 20 laici vero et monachi segregari a fidelibus. Exstitit et ante Synodum Nicaenam Canon decimus quintus Ancyranus pro rerum ecclesiasticarum revocatione prudenter conditus. Conferas not. supra ad Canon. xxii.

CANON XXV.

Ibid. l. 20. Ἐπειδήπερ] Habent ἐπειδὴ δὲ Concilia; scripturam vero praetuli ceterarum Canonum collectionum, quae
 septem Codicibus Bodleianis firmatur. Codex qui restat,
 30 205, quo uno ex Bodleianis usus est Beveregius, quemque hoc loco secutus esse videtur, ἐπειδὴ sine δὲ exhibet.

P. 67. l. 7. ἐκκλησιαστικῶν] Κανονικῶν Concilia habent, sed ceteri libri cum Graeci tum Latini alteram vocem tuentur; tantum quod Bodleiani nonnulli ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίαις
 praestant.

35 Ibid. l. 8. σώαν παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αἰτῆς Ἐκκλησίας φυλάττεσθαι] Ita omnes praeter Concilia, quae habent σώαν φιλάττεσθαι παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς Ἐκκλησίας, sine αἰτῆς, quod omisit et Codicis Tiliani interpretatio.

CANON XXVI.

40 Ibid. l. 17. τὰ τῆς αἰτῆς Ἐκκλησίας] Vocem αἰτῆς, in Concilio, Dionysii Exigui interpretatione, Beveregique Syno-

dico omissam, ex ceteris libris editis et saltem quatuor Manuscriptis Bodleianis recepi.

CANON XXVIII.

P. 68. l. 9. ΨΗΦΟΣ τῆς αἰτῆς ἀγίας Συναγωγῆς—πόλεως] Qui exsulat titulus a Concilio aliisque libris, hunc quidem ex Canonum editione principe reduxi librisque scriptis Bodleianis et MSto Lloydiano.

Ibid. l. 14. τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα Κανόνα] Canonem tertium CPtanum.

Ibid. τῶν εκατῶ πενήκοντα] Posuit Gentianus Hervetus, ejus est Latina his subiecta Interpretatio, *centum et viginti*, tanquam si εἴκοσι pro πενήκοντα in Codice Titiano invenerat.

Ibid. l. 15. τῶν συναχθέντων—εἰς Ῥώμην] Dum absunt haec verba a Conciliis, versionesque Codicis Titiani, et duobus Codd. Bodl. 158 et 205, Beveregii Synodico, Pedalioque Graecorum, omnia addidi ex Canonum editione principe, Ecclesiae Univ. Codice, Lloydii MSto, Codicibusque quinque Bodleianis. In Codice qui restat, 625 olim Rawlinson, exstant tantum verba τῶν συναχθέντων ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως.

P. 69. l. 18. δηλαδὴ ἐκάστου Μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων] Designari hoc Canone omnes et singulos Metropolitanos, non tantum dioecesium Episcopos, ostendere haec verba videntur. Confer Canones IX et XVII, Niceni-que Concilii IV.

P. 70. l. 4. ψηφισμάτων συμφώνων] Ait Zonaras in Commentario: Ἴνα δὲ μὴ τῇ αἰθεντιά τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἡμισθωσῶν οἱ θεῖοι Πατέρες ἐκεῖνοι, τὸ πᾶν τῆς χειροτονίας ἀναθῆναι, ὥστε ποιεῖν ἐκεῖνον ἐπὶ ταῖς χειροτονίαις κατ' ἐξουσίαν ἢ βούλεται, προσίδετο χειροτονεῖσθαι παρ' αὐτοῖς τοῖς Μητροπολίταις συμφώνων ψηφισμάτων γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων, μοινουχί τοῦτο λέγοιτες· ὅτι οὐχ' ὅτι βούλεται ὁ Κωνσταντινουπόλεως χειροτονεῖν Μητροπολίτας, ἀλλ' ἢ ἐπ' αὐτὸν Σύνοδος τὰς ψήφους ποιῆσεται, καὶ ἐφ' ὅτι ἂν οἱ ψηφισμένοι συμφωνήσουσι, ἐξ ἐκείνων χειροτονεῖται, ἀναφερομένων τῶν ψηφισμάτων πρὸς αὐτόν.

Ibid. l. 6. ἀναφερομένων.] Hic cum duobus sequentibus Canonibus nec in Joannis Antiocheni Collectione, nec in Latina Dionysii Exigui versione, nec in Arabica Josephi Aegyptii paraphrasi exstat. Roperitur autem in omnibus Basamoni, Zonarae, et Aristeni Codicibus. Citatur etiam a Photio in Nomocantone tit. I, cap. 5 et 6. Latine etiam vertitur a veteri Interprete ante Dionysium Exiguum, a quo

tamen non inter praesentes sed Constantinopolitanae Synodi Canones collocatur. [Vide hujusce notae finem, infra pag. 114. Addas his libris, praeter Canones Graece editos, Codices octo scriptos quibus usus sum Bodleianos.] In
 5 Actis etiam hujus Concilii habetur, decima sexta nimirum Actio: ubi tamen Pashasinus et Lucentius, Legati Episcopi Romani, hoc decretum ipsis absentibus et clandestinum editum fuisse conquesti sunt. Et quidem ipsi aberant, at quia adesse volebant, etiamsi rogati fuerint. Patres enim
 10 discrete testantur se Romanos illos rogasse, ut interessent, dicunt enim, *Παρακαλέσαμεν τοὺς κυρίους τοὺς Ἐπισκόπους τοὺς ἀπὸ Ῥώμης, κοινωτοὺς γέρεσθαι τῶν πραττομένων, παρητήσαιο δὲ λέγοιτες, ἐντολὰς μὴ εἰληφέναι τοιαύτας.* Et addunt, quum hoc decretum fuit, nihil in occulto, nihil furtive,
 15 sed omnia canonice facta esse, coram ipsis Legatis dicentes, *καὶ παρῆστιν ἐνταῦθα, οὔτε ἐν παραβύσῳ πέπρακται, οὔτε κλοπῆς τρόπῳ, καὶ ἔστιν ἡ πράξις ἀκόλουθος καὶ κανονική.* Ac propterea omnes unanimes subscriptiones proferunt, qui etiam se non necessitate coactos, sed sponte sua subscrip-
 20 sisse palam profitentur: adeo ut si quis alius, hic legitimus hujus Concilii Canon habeatur necesse est, nisi Episcopo Romano, vel Legatis ejus, potestas concessa fuerit omnia rescindendi, quae ab ipsis et oecumenicis Conciliis acta et decreta sunt, quo semel dato, frustranea simul redderentur
 25 oecumenica Concilia, utpote quorum decreta nullius erant momenti nec auctoritatis, nisi hoc Episcopo Romano placuerit; ejus tamen auctoritatem Patres in hac re non tanti aestimabant, quin et ipso et Legatis ipsius, volentibus nolentibus, etiam post deliberationem in utramque partem
 30 habitam, Synodus hoc decretum iterum coram Legatis confirmaverit. Quum enim Judices illud, vel saltem summam ejus repetitam, confirmassent, reclamantibus Episcopi Romani Legatis, Johannes Episcopus Sebastiae dicebat omnes in eadem sententia permanere, et Judices addebant, ipsorum
 35 dictum a toto Synodo approbatum esse, *Οἱ ἐνοχότατοι Ἄρχοντες εἶπον, ὅσα διελαλήσαμεν, πάντα ἡ Σύνοδος ἐέειρωσε.* Haec BEVEREGHUS. Ita contraxit hunc Canonem Constantinus Harmenopolus in Epitome Canonum, *Οἱ Πόντου καὶ Ἀσίας καὶ Θράκης, καὶ οἱ βέρβαροι παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως χειροτονήσασαν τῶν ἰσῶν πρεσβειῶν τῷ Ῥώμης ἀξιωθύντων διὰ τὴν τῶν σκήπτρων μεταθεσιν,* apud Loucliani Jus Graeco-Romanum, tom. I, p. 31. Hic vero non solum commemorandum id est, quod satis evincunt Leonis M. epistolae, postea restitisse Pontificem hunc Romanum privi-
 45 legius a Concilio Chalcedonensi sedi CPianae concessis ac

decretis; sed etiam nobis haud tacendum, quod referunt
 historici nonnulli, Julium Episcopum Romanum diu ante
 in epistola ad Episcopos Orientales in causa S. Athanasii
 scripta affirmasse, 'Ecclesiae regula interdictum esse, ne prae-
 'ter sententiam Romani Episcopi quidquam ab Ecclesia de- 5
 'cernatur.' Hoc tradunt quidem Socrates, lib. II Hist. Eccles.
 cap. 17, et cum secutus Sozomenus, lib. III H. E. c. 10. Hoc
 ipsum vero, ut monuit ad Socratem Valesius, in epistola Julii,
 quae apud Athanasium adhuc superest, nusquam legitur.
 Et quidem, quidquid fecerint, aut sibi assumpserint, Epi- 10
 scopi Romani, id certe constat, Concilium quartum generale,
 quamvis dissentientibus sedis Romanae Legatis, hoc insigne
 decretum sanxisse. Hic quoque operae pretium est histo-
 riculam quandam referre, in Actis Concilii hujus exstantem.
 Ibi testatus est Eusebius Dorylensis Episcopus, se sponte 15
 subscripsisse decreto de privilegiis sedi CPTanae nunc con-
 cessis; huncque ait Canonem, vel potius, illum a Concilio
 CPTano de eadem re prius sanctum, se in urbe Roma prae-
 sentibus clericis CPTanis Papae relegisse, qui eum recepisset.
 Actio decima sexta pag. 816 edit. Labbe et Cossart; p. 642 20
 edit. Harduin. Sin vero, ut apparet, Leo M. ibi significetur,
 is fuit, qui tam per Legatos suos, quam ipse postea in
 epistolis suis his Canonibus sedis CPTanae gratia conditis pro
 virili restiterit. At plura ad Gelasium. Exstant cum ceteris
 juncti Canones tres ultimi Chalcedonii, ut jam ante dixi, in 25
 Codicibus omnibus quibus ego usus sum Bodleianis. Porro
 in exemplo quod Bodleiana Bibliotheca tenet Harduinae
 editionis Conciliorum, ad Canonem hunc xxviii, vir qui-
 dem doctus haec scripsit; 'Comparet [hic Canon] in omni-
 'bus exemplaribus Graecis, et in duobus exemplaribus 30
 'Latinis, quorum unum literis quadratis scriptum, et an-
 'torum praeterpropter mille, est in Justelli Bibliotheca,
 'alterum vetustum exemplar fuit in Thuani Bibliotheca.'
 Haec ille. Quibus verbis significatur prisca Latina Versio
 ante Dionysii Exigui tempus composita, quam ex patris 35
 sui Codice, tum vero ex altero Thuaneo, Henricus Justellus
 edidit. In istae Versione repertus quidem est Canon
 xxviii Chalcedonius, sed, ut Beveregius supra monuit,
 inter Canones CPTanos errore collocatus. Ac similiter res
 administrata est in antiqua Canonum collectione Longo- 40
 bardicis literis exarata, de qua agit Petrus Constantius in
 Dissertatione de Antiquis Canonum Collectionibus. Vid. sect.
 xvi. Porro Justelli patris Codicem, venerandae antiqui-
 tatis MSum, in quo plurima ad rem canonicam pertinentia
 exstant, Bibliothecae nostrae Bodleianae postea donavit Hen- 45

rius filius; quod supra memoravi cum alibi tum ad Synodi Alexandrinae Epistolam, p. 94. Is in tria partitus volumina numeris 1686, 1687, 1688, in Catalogo designatur.

IN PROLOGUM.

5 P. 70. l. 7. τῆς αὐτῆς ἀγίας Συνόδου—[Ρώμης εἶπον] Omnia haec ex Canonum editione principe, Codd. Bodl. et MSto Lloydii desumpsi, quae absunt ab hoc saltem loco Conciliorum, a Synodico Beveregii, Pedalioque Graecorum. Anto Φωρίων habet ἀγίων MS. Lloyd. Vide superius de hoc
10 decreto notam cl. Beveregii ad Can. XII conscriptam.

Ibid. l. 9. Βηρέτων] Habent Τύρον vocem male repetitam Canonum editio princeps aliaque. Correxī locum ex Codicibus quinque Bodleianis, et Lloydii MSto, dum in Cod. 185 scribitur Βηρέτων, et in duobus alteris locus non exstat.
15 Βουφάτως nomen scribitur in Lloydii MSto mox infra.

CANON XXIX.

P. 72. l. 2. ἱεροσολία ἐστίν] Conferendi Canon Ancyranus decimus octavus et Canon Nicaeni Concilii octavus; quo quidem posteriore jubetur Episcopus Novatianus ad Ecclesiam
20 conversus, si exstiterit in urbe Episcopus catholicus, Presbyteri habere honorem; ne, ut ibi declaratum est, in una civitate duo Episcopi existerent. Conf. infra Synodi Nicaenae ad Alexandrinos Epistolam de Meletianis secundo loco post Catholicos collocatis. De Novatianorum τῇ χειροθεσίᾳ, utrum
25 repetenda ea fuerit, nonnulla ad Canonem ante dictum Nicaenum notavi, tom. i, p. 416.

IN EPILOGUM.

Ibid. l. 18. Πάντες οἱ ἐλαβίστατοι Ἐπίσκοποι—[φυλαττέσθω] Adde hae, et quae sequuntur usque ad Canonem xxx
30 ex principe editione Canonum et MStis jam ante dictis. Sunt olim recepta ex Concilii Actis in Canonum collectiones.

IN PROLOGUM.

Ibid. l. 3. τῶν Ἀρχιεπισκόπων] Significantur, ut opinor,
35 Praesules tantum sedium Romanae, C'Politanae, Antiochenae, quippe quam Alexandrinus Archiepiscopus Dioscorus in hoc ipso Concilio sede depositus fuisse. Ita Sabimanus Paris Episcopus in Epistola precatoria ad hoc Concilium, earundem sedium Archiepiscopus Leonem, Anatolium, Maximum, et
40 reliquam omnem Synodum, adit. Vid. Concil. Chalcedon. Actionem XIV, p. 720 ed. Labbe, p. 574 edit. Hardum.

Ibid. l. 11. καὶ ἡ ὑπερβυῖς Σύγκλητος] Non solum ar-

ebentes, seu magistratus, viri summa imperii officia gerentes hinc Concilio jussu imperatoris aderant, sed etiam alii fuerunt us conjuncti, viri illustres, convocatio, ἡ Σύγκλητος, seu senatus appellati. Nomina eorum initio Actionis primae hujus Concilii recensentur.

5

CANON XXX.

P. 73. l. 3. τῆς Ἀλεξανδρίων μητροπόλεως] Habent τῆς τῶν Ἀλ. hic quidem, sed non infra, Concilia et Beveregii Synodicum; quum vero nesciant articulum τῶν his locis ceterae Canonum Collectiones, tam scriptae quam excusae, eundem hic deleri. Hujus rei narratio exstat in Actione IV Concilii pp. 509-517 edit. Labbe. In canonis interpretatione Latina Graecis verba adjuncta superflua sunt.

P. 72. l. 5. μεγαλοπόλεως] Adduntur in Conciliis aliisque collectionibus verba ista, Ὅθεν μέντοις ἐπὶ τοῦ οικείου σχήματος, ἢ ἐγγύας παρίζουσι, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατόν, ἢ ἐξωμοσίᾳ καταπιστευθήσονται, eadem fere quae sine exstant. Ex Alexandria sede Dioscorus, ut dixi, expulsus fuerat.

IN EPILOGUM.

P. 74. l. 1. τοῦ ὁσιωτάτου Ἐπισκόπου Πασκασίου] Addidi vocem Ἐπισκόπου ex Lloydii MSto.

Ibid. l. 4. ἐξωμοσίᾳ] Vulgo ἐξωμοσίας. Corrigend. ἐξωμοσίᾳ, quod praestant MSti.

Ibid. l. 5. ἀναμένειν] Hoc ex Codd. Bodl. vetustissimis 26, et 715, et 625, olim Rawlinson, pro edito ἀναμένοντας re-
posui, quod tamen exstat in Cod. 185, sed ἀναμένοντες Codd. 196 et 3385, et Lloydii MS. Non exstant haec, quae ex Canonum editionibus desumpsi, in Codd. 158 et 205. Rei gestae conclusionem nobis in scriptis servavit Liberatus
Diaconus in Breviario suo, cap. xiv, Dioscorus quidem exsu-
lare in Gangrena civitate praeceptus est; reversi sunt au-
tem Alexandriam, qui quum eo venerant Episcopi et clerici,
Athanasius Busiridos Episcopus, et Nestorius Phlagonensis, et
Auxonius Schennytensis, et Macarius Chabasenensis, qui con-
sederant in Chalcedone, et anathematizaverunt Eutychen et
ejus dogma, cum Dioscori damnatione, epistolae Papae Leonis
subscriptentes, ut cum omnium civium voluntate egerent or-
dinandum Episcopum, sacris ob hoc literis praecedentibus ad
Theodorum tunc Augustalem, p. 97 edit. Garnerii. Hinc
liquet, subscripsisse Leonis epistolae, antequam ab urbe
discederent, Aegyptios Episcopos. Interea insulsa sunt et
corruptissima Latina illa ab Ehingero in editionem suam

40

Canonum Witebergensem undecunq̄ue desumpta, certe a Dionysio Exiguo haud profecta.

IN DEFINITIONEM FIDEL.

P. 76. l. 1. DEFINITIONEM FIDEL] De hac Definitione ita
 5 Secunda Professio Fidei incunte saeculo octavo scripta, quae
 ex Libro Diurno Romanorum Pontificum deprompta infra
 sistitur. 'Pro hujusmodi ergo de incarnatione Dei Verbi re-
 'gulis explanandis etiam quartum sanctum 630 Patrum sanc-
 'torum Concilium sub augustae memoriae Marciano Impera-
 10 'tore in Chalcedona concurrit, cui apostolicus Papa Leo per
 'Legatos et Vicarios praefuit, cujus, Dei gratia reserante,
 'venerabili tomo firmati Patres sententialiter promulgave-
 'runt, ex duabus et in duabus naturis, sive substantiis, id
 'est, Deitate, atque humanitate, unum eundemque Filium
 15 'Dei Dominum Jesum Christum; et quod in nullo perempta
 'sit differentia naturarum, magis autem, salva proprietate,
 'utraque natura in unam personam atque subsistentiam con-
 'currerit: etenim ex quibus eum veraciter subsistere credi-
 'mus, in eisdem inconfuse, inseparabiliter et indivise, et esse,
 20 'et contemplari, nihilominus praedicamus.'

P. 75. l. 20. πρὸς ζήλον ἀνέστησε] Quum vertat vetus In-
 terpres *ad zelum fidei suscitavit*, fortasse, ut emendetur
 locus, scribendum est πρὸς ζήλον τῆς πίστεως ἃ.

Ibid. l. 21. καὶ τοὺς ἀπαιταχῆ] Fors. scribendum ὅς καὶ τ. ἃ.
 25 Habent *qui* undique, duae hujus Definitionis Interpretationes
 Latinae a Stephano Baluzio in Nova Collectione Conciliorum
 collocatae pp. 1389-1392. Altera harum interpretationum
 tantum priorem partem Definitionis praestat.

P. 76. l. 3. αἰτῶν καταπαύειν] Legendum est αἰτά. Ha-
 30 bent *eas*, quae editae sunt interpretationes Latinae apud
 Concilia, sed omittente locum, ut videbis, interpretatione hic
 subiecta.

Ibid. l. 12. τὴν τάξιν καὶ τοὺς περὶ τῆς πίστεως ἀπαιτας
 τίποτε φιλάττοιτες] Num significat hoc loco vox ἡ τάξις
 35 Synodi Ephesinae statuta, quae ad ordinem et disciplinam
 Ecclesiae praestabant? Habet Apostolus ad Colossenses, βλέ-
 πων ἡμῶν τὴν τάξιν, καὶ στερίωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως
 ἡμῶν. ii. 5.

P. 77. l. 2. οἱ τῆς ἀληθείας ἀθετεῖν ἐπιχειροῦντες—τὰς κει-
 40 φωνίας ἀπέτερον] Apud Euagrium Hist. Eccl. ii, 4, ubi hujus
 Definitionis partes aliquot afferunt, positum est, οἱ τῆς
 ἀληθείας ἔχθροι ἀθετεῖν ἐπιχειροῦσι—καὶ τὰς κ. ἃ. Verum faci-
 unt cum Conciliorum lectione Latinae interpretationes,

inimò, ut jam reperi, Nicephorus Callistus, qui in lib. 1 Hist. Eccl. c. 6, et Theorianus in Dialogo suo cum Catholico Armeniorum apud Auctarium Ducaeanum Bibliothecae Patrum, p. 475, similiter atque Euagrius Definitionem excerpserunt. Theophanius autem pro *καιροφωσίας* posuit *καιροφωσίας*, omnibus interpretibus hanc vocem recte fortasse agnoscen- 5
tibus.

P. 77. l. 21. *ἐπάγοντες*] Adnotata est ad marg. Conciliorum lectio varians *ἐπεισάγοντες*, quae apud Euagrium Nicephorum Theorianumque extat. In textum recipi fortasse de- 10
buerat.

Ibid. l. 23. *γραφικαῖς μαρτυρίαις τρανώσαιτες*] Fortasse designantur scripta, quae haud supersunt.

Ibid. l. 29. *συναδικῶς ἐπιστολὰς πρὸς Νεστόριον καὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς*] Addit *Ἐπιστολῶν* Nicephorus quidem; 15
hanc vero vocem agnoscunt neque alteri scriptores, nec vet. Interpretes. Interea in actis Ephesinis nulla exstare videtur synodica epistola ad Orientales.

P. 78. l. 2. *ἑρμηνείαν δὲ τῶν ἐν εἰσεβεί ῥήλω*] Pro eo quod est, institutio hominum de sensu Symboli. Habet vetus In- 20
terpretatio, quae a Baluzio edita est pag. 1391 Novae Collectionis Conciliorum, *Interpretationem eorum, qui religioso zelo salutaris Symboli cupiunt intellectum. Nec dissimiliter vertitur in utraque Latina Interpretatione Concilii ad- 25
jecta. Sed variant inter se in vocibus vertendis quatuor alii* apud Baluzii opus hujus Definitionis Interpretes, aliis ad literam, aliis ad sensum loci vertentibus. Habent *τῶν ἐν εἰσεβεί ῥήλω* Euagrius Nicephorusque, sed Concilia et Theorianus *ἐν* omittunt, quod recepi.

Ibid. l. 4. *τῆς μεγάλτης καὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης*] Voces *καὶ 30
πρεσβυτέρας* ex Euagrio adjeci, ad stipulante veteri interpretatione hic subjecta, ac Nicephoro.

Ibid. l. 8. *τῆ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὁμολογία*] Apud S. Matthaeum, xvi, 16.

Ibid. l. 11. *τὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων βεβαίωσω*] Concilia 35
et Theorianus *ὀρθοδόξων*. Ex Euagrio et Nicephoro locum correxi.

Ibid. l. 18. *τοῦ δούλου μορφήν παραπαίουτας*] *Formam Dei negantes*, habet Interpretatio, quae sequitur, Latina, sed *aerri* ad marg. positum est. Verbum autem *παραπαίουτας*, 40
delirantes dicunt, bene redditur in Interpretationibus apud Concilia positis. Verba addidi Interpretationi subsequenti.

Ibid. l. 22. *ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν—καὶ συμφώνως*] Ita locum ex Euagrio, consentiente Nicephoro, correxi, dum minus commode, sed faventibus Interpretibus, Concilia ha- 45

hant ὁμολογεῖν pro ὁμολογοῦμεν, particula καὶ omissa ante συμφωνῶς. Similiter constructa verba sunt apud Theorianum, et ubi affertur locus in Patrum Doctrina De Verbi Incarnatione, pp. 37, 47, quod quidem opus partim edidit Cardinalis Maius in vol. vii Collectionis Vett. Scriptorum Novae, 5
Romae 1833.

P. 79. l. 5. ἐν δύο φύσεσιν] Concilia ἐκ δύο φύσεων. Legendum monuit post alios cl. Venema ἐν δύο φύσεσι, Hist. Eccl. vol. iv, p. 477. Habetque tam Interpretatio quae hic
10 posita est, quam illa apud Concilia Chalcedon. et CPol. II in duabus naturis, immo vero Euagrius et plus semel Theorianus ἐν δύο φύσεσιν. Verum lege Venemam ipsum haec scribentem: 'Quinta actione, quum fidei definitio contra Eutychem praelecta, et a majore parte adprobata esset, inter-
15 cesserunt cum aliis Legati Papae, contententes eam esse mansam, eique verba Leonis Papae ex ejus epistola esse inserenda, unde ingens orta est contentio. Reclamarunt enim maximam partem Episcopi, *Definitio est orthodoxa, Spiritus S. eam dictavit: qui non subscripserit haereticus est.*
20 Sed alii contra clamarent, tenentes, haeresin Eutychemianam non clare satis per eam jugulari, quia tantum habebat, *Confitemur, Christum esse ex duabus naturis post adunationem*: quod ab Eutyche etiam dici poterat. Synodo hac ratione scissa, Marcianus, de eo certior factus, novam jussit
25 cudi Definitionem, quae praelecta omnium meruit calculum. Verba itaque ex Leonis epistola, Senatu id suggerente, et Legatis instantibus, addita sunt, quibus dictum est, Christum non tantum ex duabus naturis esse, sed et in duabus, seu esse in eo duas naturas unitas inconfuse, inconverti-
30 biliter, indivisibiliter, Gr. ἀσπυχῶτως, ἀτρέπτως, ἀδιαίρετως, ἀχωρίστως. Legitur quidem in Graeco textu ἐκ δύο φύσεων, sed legi debere ἐν δύο φύσεσιν in duabus naturis multa comprobant, et jam occupatum est. Hanc secundam formulam Imperator quum actione sequente praesens confirmasset habita oratione, ei varie a Patribus Synodi ad-
35 clamatum est.' Haec Venema. At vero potius propter istam varietatem lectionis, quippe non tantum apud Concilia, sed et in una Theoriani βήσσει, formula ἐκ δύο φύσεων comparante; et praeterea quoniam diserte refert Secunda Professio Fidei Pontificia, a me supra adducta, Concilium hoc Chalcedonium praedicasse unum eundemque Christum
40 ex duabus et in duabus naturis, adducor ut credam legendum esse hoc loco, *ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν—ἐκ δύο φύσεων, καὶ ἐν δύο φύσεσι.* Convenitque ipsa rei historia.

Proxime ante praefixit Euagrius Ἰησοῦν νομὶ Χριστῶν, dissentientibus vero antiquis Interpretibus.

P. 79. l. 7. οὐδαμοῦ] Scribunt omnes οὐδαμοῦ cum Patrum Dextris, quod opusculum supra a me commemoratum μετὰ pro ἡδ̄ minus recte praestat. Post paulo οὐχ ὡς εἰς pro οὐκ εἰς ex Euagrio et Nicephoro recepi.

Ibid. l. 17. ἐτέρων πᾶσιν &c.] Quae usque ad hujus Definitionis finem sequuntur ipsa verba sunt Ephesini Canonis septimi, conditi a Patribus post lectum Symbolum Niceanum; sed addita hic vox est μονάζουτες. Vid. supra p. 9. 10

Ibid. l. 27. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ τόμου] Permissa fuerat definitionis hujus formae curae trium et viginti Patrum Concilii, e quibus, ut constat, fuerunt Archiepiscopus Cyprianus, sedisque Romanae Vicarii, et Antiochiae atque Hierosolymae Episcopi. Vide Actionem v Concilii Chalcedon. 15 p. 559 ed. Labbe.

P. 80. l. 7. δῆλα τῇ θείᾳ γενήσεται κορυφῇ] Imperatori declarabuntur.

Ibid. l. 16. Imperatorum Valentiniani ac Martiani] Ordo Imperatorum ab Interprete Latino mutatus videtur, propterea quod apud Occidentem regnabat Valentinianus. 20

P. 81. l. 31. Monachomenos] Contra Pneumatomachos Haeresis est lxxiv apud Epiphanium.

P. 82. l. 20. promistonem] h. e. permistonem. *Promiscue, promisceo, promisceo*, apud auctores scribitur. 25

EXCERPTUM EPISTOLAE
S. JOANNIS CHRYSOSTOMI
AD CAESARIUM MONACHUM.

PRAEFATIO.

Ex Jacobi Basnagii Animadversione Historica in Epistolam S. Joannis Chrysostomi ad Caesarium Monachum; in tomo primo novae editionis Lectionum Antiquarum Henr. Cunisii, p. 226, Amstel. 1725.

AN genuina sit Epistola Chrysostomi ad Caesarium, per saeculum integrum et ulterius agitata fuit controversia inter Theologos qui etiam Criticos agebant. Laudaverat P. Martyr, excoenobita Dominicanus, [in Locis suis Communibus, 10 alibi] haec verba tanquam Chrysostomi, ex quibus argumenta Transsubstantiationi opposita educebat adversus eos, qui sibi Chrysostomum haec in re testem et defensorem fidei suae propugnabant. *Sicut enim, haec sunt verba Chrysostomi quae controversiae locum dederunt, antequam sanctificetur panis, panem nominamus; Divina illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est appellatione panis, dignus autem est habitus Dominici Corporis appellatione, etiam natura panis in eo permaneat.*

Conjiciet facile lector, quid Theologos moverit, ut dicam 20 falsitatis impingerent Pet. Martyri; ipsis occasionem aliquam praebuerat, quum nec Codicem MS. nec Dominicanorum Florentinorum Bibliothecam, in qua latebat Codex MS. revelasset. Agebat dubium casus, qui humanam Martyris prudentiam effugiebat. Exemplar ex Codice Florentino a se descriptum deposuerat in Bibliotheca Cranmeri, 25 tanquam fidei suae monumentum, quo confugere possent eruditi, qui propriis oculis eam firmare vellent; sed in cineres redacta aut direpta Cranmeri Bibliotheca sub regno Mariae. Hanc arripuerunt ansam Theologi, non modo Mar- 30 tyrem, sed et Praesides Anglicanos, qui Martyrem tuebantur, tanquam fraudis conscios et vindicem exagitandi. Invaluit ab eo tempore haec sententia apud omnes Catholicos, Chrysostomum talia nequaquam scripsisse, et Martyrem non modo deceptum, sed fraudis authorem, opus spurium, et

forsan, Anni Viterbiensis impostorumque plurimorum arte et methedo, hanc Epistolam finxisse, ut fucum inimicis faceret. Et revera latuit Epistola, donec Emericus Bigotius, mihi a teneris annis ad mortem usque amicissimus, qui an eruditione vastissima, aut morum integritate potius laudari 5 debeat, in dubio reliquit, hanc ex eodem Codice apud Dominicanos latitanter descripsit et in Galliam attulit. Artes monachorum qui noverat, eos, Martyris exemplo, celavit, et frequenter eorum Bibliothecam pervolvens, plura ex aliis Codicibus descripsit, ut intentum obtineret; et ne, dilacerato 10 Codice, fraudis accusari posset apud eruditos, integrum reliquit. Hoc opusculum in lucem erat proditurum cum vita Chrysostomi a Palladio scripta, et scriptis Patrum, quae Bigotius itinerando transcripserat; sed censores librorum ei litem intentaverunt circa locum superius a nobis indicatum; 15 metuentes scilicet triumphos, quos ex verbis doctoris Ecclesiae vetustissimi sibi pollicebantur Reformati, auctoritatem regiam interpellaverunt. Jussit Rex Epistolam ad Caesarium, jam editam, dilacerari. Argumentum habes in lacuna, quae post Palladii Vitam Chrysostomi observatur a pagina 20 235 ad 245. Poenituit postmodum D. Faure, amicum Bigotii, et tamen consilii tam iniqui auctorem; quippe qui maluerit P. Martyrem a crimine falsitatis olim objecto vindicari, quam Chrysostomum Transsubstantiationi oppositum, hac iniquitate publica confiteri; sed latam a paucis tempore 25 sententiam impulsu censorum Rex noluit revocare. Perierat ergo denuo haec Epistola, et aeterno fuisset damnata silentio nisi nostras in manus incidisset exemplar aliquod Bigotianum, quod publici juris fecimus ab anno 1687.

[At vero scimus recusas fuisse anno 1686 in Anglia 30 has schedas Bigotianas; immo etiam antecedente anno Epistolam ad Caesarium Lugduni Batavorum a Steph. Lemoyne publici juris esse factam. Sic ait Cavius in Historia Literaria sua, voce S. Joan. Chrysostomus, —Tan-
dem paucis abhinc annis vir cl. Emericus Bigotius ver- 35
sionem istam ex Codice Florentino in Bibliotheca Domi-
nicanorum D. Marci asservato a se descriptam, Palladii
dialogo de Vita Chrysostomi subnexuit. Verum impres-

' sione ad umbilicum perducta Epistolam a reliquis divulsam
 ' suppressendam curarunt censores aliquot Sorbonici, de
 ' qua insigni fraude merite conquestus est ex reformatorum
 ' gente Parisiensis Theologus [cl. Allix.] Expostulat. l. xii,
 5 ' Anastasii in Hexaem. praemissa, Lond. 1682. Interca
 ' nos non contemnendum hujus Epistolae fragmentum Grae-
 ' cum ex Bibliothecae Arundelianae antiquo Codice MS. in
 ' Chartophylace nostro p. 69 edidimus.' [Sed illud de pane
 ' consecrato non edidit ibi Cavius.] ' Eodem circiter tem-
 10 ' pore Stephanus Le Moyne de antiquitate ecclesiastica
 ' praeslare meritis integram versionem Latinam plurimis
 ' quidem mendis scatentem inter Varia sua Sacra exhibuit.
 ' Nec laude sua fraudandus est clarissimus Ecclesiae An-
 ' glicanae Theologus' [Guilelmus Wakius, postea Archiepi-
 15 ' scopus Cantuariensis] ' qui ipsam quaternionem a docto-
 ' ribus Sorbonicis e Codice Bigotiano abscissam nactus, cum
 ' Expositionis suae adversus Meldensem episcopum Vin-
 ' dicens patrio sermone editis Londini 1686, una cum prae-
 ' fatione Bigotiana, et fragmentis Graecis, quotquot reperire
 20 ' poterant, quaeque ad editionem suam ornandam collegerat
 ' Bigotius, fideliter subjecit.' Haec Cavius, Hist. Lit. vol. 1,
 pag. 315. Sed, quod mireris, Basnagius ipse, quum anno 1687
 ad exemplar Bigotianum Epistolam Chrysostomi edidit, pri-
 orem illam Anglici Theologi editionem communicatam secum
 25 fuisse a Gilberto Burnetto, postea Sarisburiensi Episcopo,
 memorabat. Pergit scribere Basnagius.]

Illam deinde edidit eruditissimus Harduinus, et subti-
 lissima dissertatione circa Sacramentum Altaris, Chrysosto-
 mum a sententia quam ferebant ipsius verba, vindicare ten-
 30 tavit: his potissimum argumentis, quod *φύσις*, aut *natura*,
 panis significet non substantiam, quae percipitur oculis et
 manu tangitur, sed mera accidentia: et ex eo quod Natura
 Divina Christi immanens Humanitati, corpus ejusdem Christi
 debeat inhaerere pani, et per consequens transsubstantiari, ut
 35 comparatio valere possit. Nos a controversia penitus alieni
 hanc observaturi sumus. Primo, miramur, quanta fides ha-
 beri debet us, qui anticipatis opinionibus tenaciter addicti,
 nec periculis imminentibus sese objiceres audentes, prae-

frieta fronte negant quae verissima sunt, et metu perculti Regem ipsum adeunt, ne veritati lux aliqua possit affulgere: deinde, ubi subeundum est periculum, sententiam mutant, et interpretationibus alienis verborum usum immutare conantur, ut fidem Patris ab iis alienissimi declinare possint. 5 Nunc indubitata est Epistola Chrysostomi, confitentibus ipsis, qui majori partium studio tenebantur. Deinde qui prima elementa linguarum norunt, confiteri debent, et apud Graecos *φύσις*, et *naturam* apud interpretes Latinos significare, non accidentia, sed *substantiam* ipsam, sive naturam panis quae 10 *remanet*. Denique, si Chrysostomus audiatur, elementum liberatur solummodo *appellatione panis*; mutatur nomen et substantia remanet.

Sic BASNAGIUS; pergens post haec exponere quae fuerit Apollinaris Laodicensi de duabus naturis Christi sententia, 15 quam confutat in hac Epistola Chrysostomus; deinde respondere argumentis cl. Scipionis Maffei, qui in epistola ad Basnagium rationibus usus aliquibus opusculum a Chrysostomo abjudicare studuerat. Montfauconio vero Chrysostomi opera edenti verisimile videbatur, auctorem Epistolae saecula 20 vixisse Eutyehiano, et finxisse se contra librum Apollinaris, in multis quidem cum Eutyche sentientis, scribere, ut supponeret Epistolam Chrysostomo diu ante haeresim Eutyehis ortam morte funeto. Hoc refert Harles. ad Fabricii Biblioth. Gr. vol. viii, p. 541, de Montfauconio, cujus quidem editio 25 S. Chrysostomi mihi nunc demum ad manum est. Tamen antiquissimam Epistolam esse consentiunt omnes, quae et S. Joanni Chrysostomo attribuitur, non tantum in Codicibus scriptis, qui nomen ejus in titulo praeferunt, verum etiam Chrysostomi esse dicitur a sex veteribus auctoribus, quo- 30 rum nonnulli, ut Joannes Damascenus, verba quaedam ex illo excerpterunt. Verum quidquid de auctore Epistolae fiat, opinatos esse veteres manere panis naturam seu substantiam in Eucharistia, probat scriptoris hujus argumentum, sive illustratio, pro existentia duarum naturarum in Christo 35 ex permansione panis in sacramento petium.

EXCERPTUM

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

EX VET. LATINA INTERPRETATIONE

EPISTOLAE EJUS AD CAESARIUM MONACHUM,

EDIT. JOAN. HARDUINI, PARIS. 1689.

— Et forsitan dicunt, Et quomodo Dominus dicit, *Ut quid me vultis occidere, hominem qui veritate vobis locutus sum, quam audivi a Deo?* Bene et omnino sapienter hoc dicendum [*fors. dictum*] est: neque enim ex hoc ab inhabitanti defraudabatur Deitate; sed significare volens patientem naturam, hominis memoriam fecit; propter quod et Deus et homo Christus. Deus propter impassibilitatem, homo propter passionem. Unus Filius, unus Dominus; idem ipse proculdubio unitarum naturarum unam dominationem, unam potestatem possidens, etiamsi non consubstantiales existunt, et unaquaeque incommixtam [*incommixta Petrus Martyr*] proprietatis conservat agnitionem, propter hoc quod inconfusa sunt duo. Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus, divina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote liberatus est quidem appellatione [*ab appellatione, Lemoynaei Apographum, et Montfauconii edit. S. Joan. Chrysost.*] panis, dignus autem habitus est Dominici corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii praedicatur;

Sic et hic divina ἐνιδρυ-
 σάσης [An ἐνωρίως] id est,
 inundante corpori natura,
 unum Filium, unam per-
 sonam utraque haec fece-
 runt: agnoscendum tamen
 inconfusam et indivisibi-
 lem rationem, non in una
 solum natura, sed in dua-
 bus perfectis. Si enim u-
 nius, quomodo id quod in-
 confusum est? quomodo
 quod indivisibile? quomo-
 do unitio dicitur aliquan-
 do? Sibimetipsi enim uni-
 ri quae una est, aut con-
 fundi, aut dividi impossi-
 bile est. Quod ergo infer-
 num evomuit, unam in
 Christo naturam dicere?
 Putamus divinam solam
 nominantes, non omni
 modo unam negant, [*le-
 gendum ex Damasceno, in-
 terprete Turriano, apud
 Henr. Canisium, t. IV, p.
 211.* Aut enim divinam
 solam nominantes, omni
 modo humanam negant.
Harduin.] nostram dico

Οὕτω κἀνταῦθα τῆς
 θείας αὐτῷ φύσειως ἐν-
 δρυσάσης [*Alii, Οὗτος
 καὶ ἐνταῦθα τῆς θείας ἐν-
 δρυμένης τῷ σώματι φύ- 5
 σεως*] ἓνα Υἱὸν, ἐν πρόσ-
 ωπον, τὸ συναμφότερον
 ἀπετέλεσε, γνωριζόμενον
 μέντοι ἀδιαρέτω καὶ ἀ-
 συγχύτῳ λόγῳ· οὐκ ἐν μιᾷ 10
 μόνη φύσει, ἀλλ' ἐν δυοῖ
 τελείαις· ἐπὶ γὰρ μᾶς, πῶς
 τὸ ἀσύγχυτον; πῶς τὸ
 ἀδιαίρετον; πῶς ἡ ἔνωσις
 λεχθείη ποτέ; ἑαυτῇ γὰρ 15
 τὴν μίαν ἐνοῦσθαι ἢ
 συγχεῖσθαι, ἢ διαρεῖσθαι
 ἀδύνατον. Ποῖος οὖν ἄδης
 ἐξηρεύξατο μίαν [*sive ἐξη-
 ρεύξατο τὸ μίαν*] ἐπὶ Χρι- 20
 στῷ φύσιν λέγειν, μετὰ
 τὴν ἔνωσιν; ἢ γὰρ τὴν
 θείαν φύσιν κρατοῦντες,
 τὴν ἀνθρωπίνην ἀρνοῦν-
 ται, φημι τὴν ἡμετέραν 25
 σωτηρίαν· ἢ τὴν ἀνθρω-

πίνην κατέχοντες, τῆς
 θείας φύσεως τὴν ἄρη-
 σιν ποιῶνται. Ἐπεὶ λε-
 γέτωσαν ποία ἀπολώλεκε
 τὸ ἴδιον; εἰ γὰρ ἐτι ἐῤῥώται
 ἡ ἔνωσις, πάντως καὶ μετὰ
 τῆς ἐνώσεως ιδιώματα
 ἀποσώζεσθαι ἀνάγκη· ἐπεὶ
 οὐχ ἔνωσις τοῦτο, ἀλλὰ
 10 σύγχυσις καὶ ἀφανισμὸς
 τῶν φύσεων. Hæc attulit
 Joannes Damascenus ex Chry-
 sostomi Epistola ad Caesarium
 Monachum. Tom. I Operum
 S. Joannis Damasceni, pag. 427
 15 ed. Lesquien.

salutem; aut humanam
 retinentes non divinae ab-
 negationem faciunt. [*Ex-
 pungenda negandi parti-
 cula, nisi si interrogatio
 est. Harduin.*] Dicant
 quae perdidit quod pro-
 prium erat. [*Hoc est,
 ultra natura perdidit pro-
 prietates suas? Prius le-
 gebatur, dicantque. Har-
 duin.*] Si enim unus est,
 salva nobis est unitio [*le-
 gendum denuo ex Da-
 masceno, si enim adhuc
 salva. Harduin.*] omni
 modo, et ea quae unitioni
 sunt propria salvari ne-
 cesse est. Si enim non,
 nec unitio, sed confusio
 et abolitio. edit. Harduin.
 Paris. 1689.

ANNOTATIONES

IN EXCERITUM

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

EX EPISTOLA AD CAESARIUM MONACHUM.

P. 127. l. 10. neque enim ex hoc ab inhabitanti] Non ha- 5
bere voces *hoc ab* MStum quo usus est Bigotius, testis est
Montfauconius, qui illas omisit in editione sua S. Joannis
Chrysostomi, tom. III, p. 744; sed Bigotium locum ita resti-
tuisse ait.

Ibid. l. 17. incommixtam] Petrus Martyr in libro suo ¹⁰
de Eucharistia testem Chrysostomi verba afferens habet
incommixta; ac supra *consubstantialiter* pro adjectivo
consubstantialia.

P. 128. l. 1. Οὕτω κῆριταυθα &c.] Graeca haec ex Lesquiena
deprompta sunt editione S. Joannis Damasceni, Parisiis typis ¹⁵
impressa anno 1712. Damascenus enim ad calcem libri
sui contra Jacobitas hanc *ῥήσιν* attulisse se ait ex S. Joannis
Chrysostomi Epistola ad Caesarium Monachum. Partem
insuper *ῥήσεως* afferri apud Nicephorum CP. in Antir-
rheticis MS., atque Anastasium, hoc est, ad voces *μίαν* ²⁰
ἐπι Χριστῷ λέγειν φύσιν, referunt Hen. Canisius in tom. 1,
Var. Lect. p. 230, et cl. Montfauconius ad Chrysostomum.
Porro indicat ad oram editionis suae Harduinus, Euthy-
mium quoque in Panoplia, parte 2, tit. xv, verba protu-
lisse usque ab illis, *ἐνα Τίον*, ad vocem *τελείαις*. Atque Theo- ²⁵
rianum hujus epistolae nonnulla verba attulisse in Legatione
ad Armenios infra ostendit in nota quae sequitur Hardui-
nus. Quin et Lesantius Hierosolymitanus contra Mono-
physitas, quod quidem opus primus edidit anno 1833 cl.
Cardinalis Angelus Maius, verba, quae sequuntur, cum aliis ³⁰
nonnullis adduxit; Ἰωάννην τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς πρὸς
Καيسάριον Ἐπιστολῆς· Ἐγραφίζομεν μὲν τῷ ἀσπγγήτῳ καὶ ἀδι-
αρίτῳ λόγῳ, οὐκ ἐν μὴ φύσει ἀλλ' ἐν δέσει τελείαις. Καὶ μετ'

ὀλίγα· 'Ποῖος οὖν ᾄδης ἐξηρέψατο μίαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λέγειν
'φῶσι;' Adl. pagg. 130 et 135, tom. vii Novae Collectionis
Scriptorum Vet. e Vaticanis Codicibus ab Angelo Maio editae.

P. 128. l. 3. ἐνδρωσάσης] Ita legit vetus Latinus Interpres,
5 atque ita etiam Joan. Damascenus. Vox ἐνδρωμένης magis
quadrat. Apud veterem Interpretem legebatur ἐνδρωσάσης,
id est, inundante, mendose pro insidente. MONTFAUCON.
Verbum quidem ἐνδρωμένης fortasse apud Nicephorum et
Anastasium exstabat: certe habent illud Wakius Bigotium
10 secutus, Basnagius, Harduinus, Montfauconius; alteri vero
lectioni ἐνδρωσάσης, collocante se, apud Joannem Damascenum
positae, favet vetus Interpres, qui tamen ἐνδρωσάσης
inundante invenisse videtur. Apud Damascenum quoque
a Lequieno editum exstat αὐτῶ pro τῶ σώματι, sed a con-
35 traria stat parte vetus Interpres.

Ibid. l. 4. τὸ συναμφότερον ἀπετέλεσε] Ita Damascenus;
sed τὰ συναμφότερα Theorianus, et τὰ συναμφότερα ἀπε-
τέλεσαν habent Wakius et Basnagius, τὰ συναμφότερα
ἀπέτελεσαν Harduinus, τὸ συναμφότερον ἀπέτελεσαν Mont-
20 fauconius.

Ibid. l. 8. ἀδιαρέτω καὶ ἀσυγγύτω Λόγω] Ita Damascenus
et Leontius Hieros. a Maio nuper editus. Habent Wakius,
Basnagius, et Montfauconius, ἀσυγγύτως ἀδιαρέτω Λόγω,
Wakio et Basnagio corrigentibus ἀσυγγύτω καὶ ἀδιαρέτω
25 Λόγω cui quidem verborum ordini favet vetus Interpres.

Ibid. l. 10. οὐκ ἐν μᾶ μόνῃ φύσει] Bigotianum exemplar
οὐκ ἐν μᾶ φύσει Theorianus in Legatione ad Armenios,
Γνωρίζομεν μὲντοι ἀσυγγύτως, λέγω οὐκ ἐν μᾶ μόνῃ φύσει, &c.
HARDUINUS. Theorianus, qui, ut supra indicatum est, in
30 opusculo cum hoc titulo, sed saepius dicto, Dialogo cum Ca-
tholico Armeniorum, ex Definitione Fidei Chalcedoniensi tot
λόγους excerpserit, ex hac epistola verba hujus scriptoris ita
affert; ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Χριστόςτομος ἐν τῇ πρὸς Ἀκάσιον
[Caesarium] τὴν μόνωτον Ἐπιστολῇ φησὶν Ἐν Ὑμῶν, ἐν
35 πρῶτωτον, τὰ συναμφότερα, γνωρίζομεν μὲντοι ἀσυγγύτως,
ἀδιαρέτως λέγων, οὐκ ἐν μᾶ μόνῃ φύσει, ἀλλ' ἐν δύο τελείαις,
apud Auctarium Ducanone Bibliothecae Patrum, vol. 1,
p. 457. Agnoscat vocem μόνῃ praeter vet. Interpretem Da-
mascenus quoque, qui et τῇ ante φύσει addit. A Leontio
40 vero Hieros. vox μόνῃ abest.

Ibid. l. 14. πῶς ἢ ἔνωσα] Omiserunt articulum ἢ Har-
duinus et Montfauconius, quem habent Wakius et Basna-
gus. Damasceno cum firmitate. Mious autem bene apud
eundem Damascenum ter legitur τοῖ pro πῶς, desinitque, τῆ
45 μίαν in ῥήσει ejus.

P. 128. l. 18. *Ποῖον οὖν ἤδειξεν*] Ita MS. noster [Anastasi]. Sic Athanasius in Epistola ad Kriquetum, quae est de eodem argumento: *Ποῖον ἤδειξεν ἡμεῖς αὐτοί, &c.* Et Ambrosius, libro de Mystero Incarnat. Dominicae, cap. vi, 'Emergunt alii, qui carnem Domini dicunt et divinitatem unius esse natura-
5
'turae. Quae tantum sacrilegium inferna vomuerunt?'
HARDUIN. Deficit *οὖν* apud Damascenum.

Ibid. l. 19. *ἔφηρειξάτο μίαν ἐπὶ Χριστῷ λέγειν φύσιν*] *Πα-
leut ἐπὶ Χριστῷ.* Damascenus et Leo Hieros. Sed melius
Wakis, Basnagius, Harduinus, Montfaucouinus praestant
ἐπὶ Χριστῷ, vetere quoque Interprete vertente, in *Christo*.
Num scribendum est *ἔφηρειξάτο τὸ μίαν*?

Ibid. l. 21. *μετὰ τὴν ἐνωσιν*] Hoc exstat apud Damascenum, cui nihil respondet in Latinis, idemque relictum est
a Montfaucouio, qui primus reliquam *ῥήσιν* Graecam post
15
voce *λέγειν φύσιν*, ex Damasceni Lesquiena editione sumptam, in editione sua Chrysostomi adposuit.

Tanquam accessionem veritatis duas THEODORETI *ῥήσεις* hic affero ex Eranista seu Polymorpho ejus desumptas.

Ἡ βραβύθη [Servator noster] *τοῖς τῶν θεῶν μυστηρίων με-
20
τασχημάσας, μὴ τῇ φύσει τῶν βλεπομένων προσέχει, ἀλλὰ
διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς πιστεύειν τῇ τῆς χάριτος γεγε-
νημένῃ μεταβολῇ· ὁ γὰρ δὴ τὸ φύσει σῶμα σίτον καὶ ἄρτον
προσαγορεύσας [Joan. vi, σαρφ], καὶ ἀπὸ πάλιν ἑαυτὸν ἀμπέλου
ὀνομάσας [Joan. xv. 1, 5], οἷτος τὰ ὀνόματα σύμβολα τῇ τοῦ
25
σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μετα-
βαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς. Theodoret
Dial. 1. Immutabilis dictus, p. 26, tom. viii, edit. Schulze,
p. 18, ed. Sirmondi. *Volebat eos, qui divinis mysteriis par-
ticipant, non attendere ad naturam eorum quae cernuntur, 30
sed per nomenclaturam mutationem mutationi quae ex gratia
facta est fidem adhibere. Qui enim corpus naturale fru-
mentum et panem appellavit, et vitem rursus se ipsam nomen-
navit, is visibilia symbola corporis et sanguinis appellations
honoravit, non naturam mutans, sed naturae gratiam ad-
35
dens.**

Ejusdem Theodoretī sunt istae in Dialogo secundo dicto
Inconfusus.

Postquam dixit haereticus Eutychianus Eranistes: *Ὡςπερ
τοῦτον τὰ σύμβολα τοῦ δεσποτικοῦ σώματος τε καὶ αἵματος, 40
ἄλλα μὲν εἶσι πρὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπικλήσεως, μετὰ δὲ γε τὴν*

ἐπιλήσῃ μεταβάλλεται, καὶ ἕτερα γίνεται· οὕτω τὸ Δεσποτικὸν
 σῶμα μετὰ τὴν ἀνάληψιν, εἰς τὴν οὐσίαν μετεβλήθη τὴν θεϊαν.
 His respondet Orthodoxus: 'Ἐάλως αἰς ἱφηνες ἀραυσι' οὐδὲ
 γὰρ μετὰ τὸν ἀγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξέ-
 5 σταται φύσεως. Μειρεὶ γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ
 σχήματος, καὶ τοῦ εἶδους, καὶ ὁρατὰ ἔστι καὶ ἀπὰ, οἷα καὶ πρό-
 τερον ἦν, νοεῖται δὲ ἄπερ ἐγένετο, καὶ πιστεύεται καὶ προσκυ-
 νεῖται, ὡς ἐκεῖνα ὄντα ἄπερ πιστεύεται. Παράλλες τούτων τῷ
 ἀρχετύπῳ τὴν εἰκόνα, καὶ ὄφει τὴν ὁμοιότητα· χρῆ γὰρ εὐκείναι
 10 τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τὸ μὲν πρότερον
 εἶδος ἔχει, καὶ σχῆμα καὶ περιγραφὴν, καὶ ἀπαξασπλῶς εἰπεῖν, τὴν
 τοῦ σώματος οὐσίαν· ἀθάνατον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν γέγονε,
 καὶ ἀρείστον φθορᾶς, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν ἠξιώθη καθέδρας, καὶ παρὰ
 πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως, ἅτε διὸ σῶμα χρυματίζον τοῦ
 15 Δεσπότην τῆς φύσεως. pag. 126 edit Schulze, pag. 85 edit.
 Sirmoudi.

ERAS. Sicut ergo symbola Domini corporis et san-
 guinis alia sunt ante sacerdotis invocationem, post invo-
 cationem vero mutantur, et alia fiunt; ita Dominicum cor-
 20 pus post ascensionem in divinam substantiam mutatum
 est. ORTHOD. Retibus quae ipse tenuisti captus es. Ne-
 que enim symbola mystica post sanctificationem recedunt a
 sua natura. Manent enim in priore substantia et forma,
 et conspici tanquam possunt, sicut et prius; intelliguntur
 25 autem ea esse quae facta sunt, et creduntur et adorantur,
 ut quae illa sint quae creduntur. Confer igitur imaginem
 cum archetypo, et videbis similitudinem. Oportet enim
 figuram similem esse veritati. Illud enim corpus priorem
 30 habet formam et figuram et circumscriptionem, et, ut semel
 dicam, corporis substantiam; immortale autem post re-
 surrectionem, et immune a corruptione factum est, sedem-
 que a dexteris adeptum, et ab omni creatura adoratur,
 quia corpus Domini naturae appellatur.

Ceterum se opposuit cavillationibus contra verum atque
 35 apertam utriusque ρήσεως sensum a Cardinali Perronio mo-
 tus Edmundus Albertinus, de Sacramento Eucharistiae, l. II,
 cap. 2 et seqq. Feliciter idem est insensutus usque ad late-
 bras suas nuperos quosdam Theodoretī interpretes Georgius
 Standeius Faber, vir meritis optime de Ecclesia, in libro de
 40 Difficilibus Romanismi, quem Anglica lingua scripsit, at-
 que jam denno edidit, lib. II, c. 3, p. 320—322, et 360—365.
 Quae vero ab altera parte dici solent contra sensum verum
 istorum omnium testimoniorum ex S. Patribus in hac re ad-
 ductorum, ea nobis promit urgetque vir cl. Josephus Aloys.

Assermanus, Dissert. de Origine Liturgiarum apud Codicem Liturgicum Eccles. Univ. pp. 76—83, vol. iv, Romae 1751. Quid denique Joannes Stillingus e Soc. Jesu, Basnagu præfationi adversatus, de Chrysostomi Epistola ac celebri *synaxi* ejus, disputaverit, vide in Actis ejus S. Joan. Chrysostomi, 5 Antv. 1753. §. lxxxii. p. 256-263.

EX
GELASIO I,
ROMANO EPISCOPO,
QUI FINE SAECULI QUINTI FLORUIT,
EXCERPTUM.

GELASIUS I.

GELASIVS Massiliensis, Lib. de Viris Illustribus, cap. xciv.
pag. 43, edit. FABRICII.

GELASIUS, urbis Romae Episcopus, scripsit adversus
5 Eutychem et Nestorium grande et praeclarum volumen, et
tractatus diversarum Scripturarum et Sacramentorum elimato
sermone; et adversus Petrum et Acacium scripsit epistolas,
quae hodie in Ecclesia tenentur Catholica. Fecit et hymnos
in similitudinem Ambrosii Episcopi. Moritur sub Anastasio
10 Augusto. [A. C. 496.]

ANASTASIUS Bibliothecarius, seu quis alius, de Vitis Ponti-
ficum Romanorum, cap. 1, pag. 82, Romae a Fr. Blanchini
anno 1718 editus.

GELASIUS, natione Afer, ex patre Valerio, sedit annos
15 quatuor, menses octo, dies novem. * * * * Hic fecit tractatus
et hymnos, sicut beatus Ambrosius Episcopus, et libros
adversus Eutychem et Nestorium, qui hodie in bibliotheca
et Ecclesiae archivo reconditi tenentur; et post obitum ejus
cessavit episcopatus dies octo.

20 *Dua decem et octo* habet hujus operis editio Vignoliana
ibidem subsequens anno 1724. In qua positum est.—' Hic
' fecit duos libros adversus Nestorium et Eutychem, qui hodie
' in Ecclesiae archivo reconditi tenentur. Fecit tractatus et
' hymnos, sicut beatus Ambrosius Episcopus.'

EX

GELASIO I,

ROMANO EPISCOPO,

DE DUABUS NATURIS IN CHRISTO.

ADVERSUS EUTYCHEM ET NESTORIUM.

CERTE sacramenta quae sumimus corporis et sanguinis Christi divina res est, propter quod et per eadem Divinae efficimur consortes naturae; et tamen esse non desinit substantia vel natura panis et vini.

10 Et certe imago et similitudo corporis et sanguinis Christi in actione mysteriorum celebrantur. Satis ergo nobis evidenter ostenditur, hoc nobis in ipso Christo Domino sentiendum, quod in ejus imagine profitemur, celebramus, et sumimus, ut, sicut in

15 hanc, scilicet in Divinam, transeunt, Sancto Spiritu perficiente substantiam, permanente [*fors. legendum est, permanentia*] tamen in suae proprietate naturae, sic illud ipsum mysterium principale, cujus nobis efficientiam virtutemque veraciter repraesentant, ex

20 [*fors. his ex, Vid. Notam*] quibus constat proprie permanentibus, unum Christum, quia integrum verumque, permanere demonstrant. Bibliothecae SS. Patrum per La Bigne, Paris. 1589, tom. IV, pag. 565.

GELASII EXCERPTUM
ANNOTATIONES.

P. 139. l. 4. DE DUABUS NATURES IN CHRISTO ADVERSUS
EUTYCHEM ET NESTORIUM] Philippus Labbe de Scripturis 5
Ecclesiasticis, vol. 1, pag. 342. S. Gelasius I. Papa —
Baronius ad annum 495, Capus in Locis Theologicis l. vi.
e. 8, Bellarminus, Schottus, Binius, et plures alii, passim
contendunt non esse legitimum hujusce Papae Gelasii
opus de duabus naturis contra Nestorium et Eutychem, 10
quod in haeresiologia, orthodoxographis, et bibliothecis
veterum Patrum reperitur. Verum re melius discussa,
modo plerumque censent non esse illi abjudicandam, ut
in margine Epitomes Baronianae ad annum 495 notavit
illustrissimus Ep. Apaniensis, Henricus Spondanus, atque 15
ex eo Miraeus, pag. 72 et 201 suae Bibliothecae Eccle-
siasticae. I. Quia, ut mihi locuples testis est Simonides
ὁ μακαρίτης, in MSS. Codicibus probae notae descriptum
reperitur inter indubitatas Gelasii epistolas. II. Quod
Gelasii nomine citatur a S. Fulgentio in libro de quin- 20
que Quaestionibus, apud Ferrandum Diaconum cap. 18,
[vol. 19.] et a Joanne II Papa in Epistola ad Avienum
ceterosque senatores, qua fidem de Christi Divinitate
et Incarnatione exquisitis undequaque testimoniis con-
firmat, aliisque recentioribus. III. Accedunt et alii suf- 25
fragatores. Gennadius Massiliensis cap. 94 de Scripto-
ribus Ecclesiasticis, et ex eo Honorius Augustod. libello
III, cap. 93, atque ipse Anastasius S. R. E. bibliothec-
arius, aut quis alius in Gelasii vita. Ad haec accipe
quae hac de re monuit Guil. Cavius in Hist. Lit. vol. I. 30
p. 463, voce GELASII: 'Liber contra Eutychem et Nesto-
rium de duabus in Christo naturis, a Gennadio [de
Script. Eccl. c. 34.] olim memoratus, a S. Fulgentio lib.
de 5 Quaestionibus apud Ferrandum Diac. c. 18, et a Jo-
hanne II Papa in Epistola ad Avienum sub Gelasii nostri 35

- nomine discrete citatus; ei etiam ab Anastasio bibliotheca-
 rio [Lib. Pontif. Concil. tom. iv, pag. 1054.] ascriptus.
 In eo validissimum adversus panis et vini eucharistici in-
 corpore et sanguinem Domini nostri conversionem substan-
 tialium testimonium reddit Gelasius. Quamobrem scrip-
 tores pontifici, Baronius, Bellarminus, Gregorius de Va-
 lentina, Suarez, alique, opus istud Gelasio Papae omni-
 studio abudicare conantur: his Gelasio Cyziceno, illis Ge-
 lasio Caesariensi, tribuentibus. Verum frustra omnes;
 magna enim est veritas et praevaluit. Tandem vi veri-
 tatis adactus manus dedit ipse Labbaeus. [Dissert. de
 Script. Eccl. cap. i, p. 342.] In quinque olim libros di-
 visum videtur istud Gelasii opus, totidem enim memorat
 liber Pontificalis. *Μονόβιβλος* tamen vocat Photius, Cod.
 151, sive non integrum in Graecum sermonem conversum
 fuerit, sive in diversa apud Graecos volumina non distinc-
 tum. Exstat iste liber in Antidoto adversus Haereses,
 Basil. 1518, fol., et cum aliis veterum scriptis de duabus
 naturis et una persona in Christo, Tiguri, 1571, fol.; denique
 in Balaith. Patr. tom. VIII, p. 509. Haec Cavius. Non-
 nihil interea difficultatis res habet, quia, licet brevis sit hic
 liber, non tantum Genadius *grande volumen* eum appellat,
 sed et exemplaria quaedam libri Pontificalis sub Anastasii
 nomine editi quinque libros de eadem re Gelasio tribuunt.
 Quod ad Plotinum attinet, nihil huc pertinet opus, de quo
 in Bibliotheca sua agit illustris scriptor, a Gelasio Episcopo
 Caesareae contra Anomoeos Graece scriptum. Existimem
 quidem ego scripta plura de duabus in Christo naturis,
 quarum pars tantum supersit, edidisse Gelasium Papam;
 potius quam olim in plures libros partitum fuisse opuscu-
 lum quod adhuc restat. Verum hic animadvertendum est
 eodem titulo *grandis voluminis* libellum Cypriani de Opere
 et Eleemosynis designari ab Hieronymo in epistola ad Pam-
 machium; porro autem septem maxima volumina Divinas In-
 stitutiones suas ipsis appellare Lactantium in ipso initio
 Epitomes operis ejusdem. Ad quaestionem vero quod atti-
 net, an hoc volumen ab eodem Gelasio Romano Episcopo
 compositum sit, illam extra dubium ponunt *βίβλος* a Spondano
 commemoratae, quas quidem ex Gelasii hoc opere Sanctus
 Fulgentius in Epistola xiv excerptit, §. xix, pag. 14, vol. xi
 Bibliothecae Patrum Gallandianae. In hac enim epistola
 Fulgentius Ferrandó respondens ad propositas quinque quaes-
 tiones, ubi Latinorum tantum Patrum, Augustini, Ambrosii,
 Leonisque M. *βίβλος* adducit, *beatae memoriae Papam Ge-
 lasium* testem ipsis illius verbus allatis profert.

P. 129. l. 6. *Centre*] In Bibliotheca PP. unde haec deprompta sunt, et in Haeresiologia mendose existat *certa*, et *sumus* pro *sumimus*, et infra h. l. 15 *transcant* pro *transcant*. Emendata verba alii praestant.

Ibid. l. 9. substantia vel natura] Supra scripserat Gelasius, — 'quum utique nulla res sit quae non propriam possit habere substantiam, substantia vero nulla sit quae non natura dicatur; nam remove naturam cujuslibet substantiae, tollis etiam sine dubitatione substantiam; sublata substantia, pariter res quaelibet illa tollitur.' pag. 563. et haec postea, 'Unde quod nos homines imperiti duos Christos adseverare, delirant [h. e. delirantes dicunt, vid. supra pag. 118.], quia dicimus proprietatem uniuscujusque substantiae vel naturae in Christo manere perpetuam, do- lenda potius eorum grandis est coecitas' &c. 15

Ibid. l. 15. *transeunt*] Videlicet mysteria.

Ibid. l. 15. permanente tamen in suae proprietate naturae] Evidenter legendum ait Albertinus. in *sua proprietate natura*, de Sacramento Eucharistiae lib. II, pag. 858, Gelasium afferens. Mahm ego reponere *permanentia*. Recte distinxit ille post voces, *quia integrum verumque*. Supra habet auctor, *et sic unus non est, sicut integer non est; et sicut integer non est, sic unus non est*. [forsitan, permanente tamen suae proprietate naturae.] 20

Ibid. l. 20. ex quibus constat proprie permanentibus] Quum Petrus Martyr, in Disputatione de Eucharistia Gelasium testem citans, in fol. 8 habeat, *ex his quibus constat proprie permanentibus*, rescribendam videtur, *his ex quibus*. Hoc est, iis naturis, ex quibus constat mysterium principale, proprie permanentibus. Sic supra ait auctor, *salva proprietate utriusque naturae, ex quibus hoc mysterium constare non dubium est, et siue quibus constare non posse manifestum est*. Porro, ut mihi jam innotuit, Petrus de Marca, Archiepiscopus Parisiensis, in Dissert. De Sanctissimo Eucharistiae Sacramento, Paris, 1668, Gelasii sententiam his verbis repraesentat — 'Unde consequitur recte observatum a Gelasio, Sacramenta corporis et sanguinis Christi divinam rem esse, quia panis et vinum in divinam transeunt substantiam, S. Spiritu perficiente, nempe in corpus Christi spiritale; sed ex alia parte non desinere substantiam et naturam panis et vini, sed ea permanere in suae proprietate naturae.' Finem versus, in edit. 1656, p. 58. Cons. Dissert. De Transubstantiatione in vol. II Tractatum existente *Controversia Papistica*, p. 295. 35 40 45

Gelasio jam adducto testimonium aliud subjungam ex 45

- opere quadripartito Ephraemii Junioris desumptum, quod recensuit Photius, Cod. CCXXIX. Is fuit post initia saeculi sexti Patriarcha Antiochenus. Disputans enim, sicut Gelasius, contra Nestorium et Eutychem, haec posuit—οὕτω καὶ τὸ παρὰ τῶν πωτῶν λαμβανόμενον σῶμα Χριστοῦ καὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας οὐκ ἐξίσταται, καὶ τῆς νοητῆς ἀδιαίρετον μένει χάριτος. Καὶ τὸ βάπτισμα δὲ πνευματικὸν, ὅλον γεγόμενον καὶ ἐν ὑπάρχον, καὶ τὸ ἴδιον τῆς αἰσθητῆς οὐσίας, τοῦ ὕδατος λέγω, διασώζει, καὶ ὃ γέγονεν, οὐκ ἀπώλεσεν. p. 793 ed. Rothomag.
- 10 1653.—*sic et a fidelibus sumptum Christi corpus, a sensibili substantia non absistit, et indivisum a gratia intelligibile manet. Et spiritualis baptismus totum factum et unum existens, quod proprium est sensibilis substantiae, aquae inquam, servat, et quod factum est non perdit.*
- 15 Haec Ephraemius Antiochenus apud Photium; quibus verbis addam illa Facundi Hermaniensis Episcopi, medio eodem saeculo sexto in Africa scribentis. Is nempe in libro pro Tribus Capitulis a Sirmondo primum edito, confutans eos, qui dicebant, Christum per baptismum adoptionem filiorum adeptum esse, in hunc modum disputat. 'Adoptionem quo-
- 20 ' que filiorum suscepisse Christum, si antiqui doctores Ecclesiae dixisse monstrarentur, nec ipsi, nec omnis Ecclesia, quae tales doctores habuit, judicari debent haeretici. Nam sacramentum adoptionis suscipere dignatus est Christus, et
- 25 ' quando circumcissus est, et quando baptizatus est; et potest sacramentum adoptionis, adoptio nuncupari; sicut sacramentum corporis et sanguinis ejus, quod est in pane et poculo consecrato, corpus ejus et sanguinem dicimus; non quod proprie corpus ejus sit panis, et poculum sanguis;
- 30 ' sed quod in se mysterium corporis ejus, sanguisque continent. Hinc et ipse Dominus benedictum panem et calicem, quem discipulis tradidit, corpus et sanguinem suum vocavit. Quocirca sicut Christi fideles, sacramentum corporis et sanguinis ejus accipientes, corpus et sanguinem
- 35 ' Christi recte dicuntur accipere, sic et ipse Christus, sacramentum adoptionis filiorum cum suscepisset, potuit recte dici adoptionem filiorum suscepisse: alioquin neque de nobis dicendum est &c.' Facundi Herm. pro Tribus Capitulis Concilii Chalced. lib. ix, cap. 5, p. 404, edit. Paris. 1629.
- 40 Denique annum adverte, indicari in Epistola ad Heribaldum a Rhabano Mauro, qui saeculo nono fuit Archiepiscopus Moguntinus, tunc exortam esse novam quandam de hac re opinionem. 'Quidam,' inquit, 'nuper de ipso sacramento corporis et sanguinis Domini non rite sentientes dixerunt, hoc
- 45 ' ipsum esse corpus et sanguinem Domini quod de Maria Vir-

‘gine natum est, et in quo ipse Dominus passus est in cruce,
 ‘et resurrexit de sepulchro. Cui errori, quantum potuimus,
 ‘ad Egilom abbatem scribentes, de corpore ipso quod vere
 ‘credendum sit aperuimus.’ Rhabani Epistola ad Heribaldum
 Episcopum Autissiodorensis, calci Reginonis de Ec- 5
 clesiasticis Disciplinis a Steph. Baluzio apposita, cap. 33.
 p. 517. In his vero Rhabani verbis repraesentanda Mabillonium
 secutus sum, qui in vol. iv Veterum Analect. pag. 626,
 post editam a Baluzio Rhabani epistolam caput ejus 33 ex
 Codicibus Correxerit. Quum enim olim minus recte abesset 10
 verbum *esse* post *hoc ipsum*, Baluzius post illa, *et resurrexit*
de sepulchro, aliunde supplenda, *idem esse quod sumitur in*
altare, existimaverat.

Sed, antequam Gelasium missum faciam, aliud quiddam
 ex eo affero. Ad decretum illud quod attinet, in Concilio 15
 Chalcedonensi in gratiam sedis CPol. renovatum, Gelasius,
 in Epistola ad Dardaniæ Episcopos, Leoni M. opponenti se
 privilegii illis cessisse Anatolium Praesulem CP. atque in
 apostolici Praesulis totum dixisse positum potestate, testatus
 est. Vide Tom. iv Concil. p. 1107 ed. Labbe. Idque verum 20
 esse quod retulit Gelasius, ex Anatolii ipsius verbis constat,
 in Epistola ejus adhuc superstite ad Leonem. Cons. S. Leonis
 M. Op. vol. 1, p. 125; ed. Ballerinorum. Utrum vero reipsa,
 non verbo tenus, cessarit Anatolius, id incertum videri pot-
 est, quum ibidem tradat Gelasius non diu postea, Leone 25
 Thraee Imperatore Constantinopoli, legatum Ecclesiae Ro-
 manae illi canoni consensum suum recensisse. Certe idem
 ille apud Orientales vim obtinuit; porro autem in prisca La-
 tina canonum versione, sub haec tempora quae condita est,
 reperitur. Vide supra pp. 117-119. et Vol. 1. p. 418. 30

EX
LIBRO DIURNO
ROMANORUM PONTIFICUM.

EX

LIBRO DIURNO

ROMANORUM PONTIFICUM,

A JOANNE GARNERIO PRESBYTERO E SOCIETATE
JESU IN LUCEM EDITO.

Secunda Professio Fidei.

ILL. Episcopus sanctae catholicae et apostolicae
Ecclesiae urbis Romae, reverentissimis fratribus, et
dilectissimis filiis, seu universae plebi.

10 Apostolicae sedis officium, dilectissimi, ad quod,
superna gratia ita providente ac suffragante, perve-
nimus, cum tanto cordis stupore ac humilitate nos
suscipere debere perpendimus, quantum ad ejus ac-
cessum [*fors. excessum*] nostram pusillitatem incom-
15 parabiliter imparem esse cognoscimus: quia neque
pro meritis praecedentibus hoc nobis collatum adver-
timus, neque propter solertiam gubernandi com-
missum fuisse permittimus. [*An percipimus?*] Sed
clementissimi Dei nostri misericorditer inclinata sub-
20 limitas hoc fieri vestris obsecrationibus annuit, et
eligentium nos atque concurrentium sententiam,
tanquam jugum piae nobis dispensationis, impressit.

Idcirco, carissimi, pusillanimitatem quam in nobis
aspicitis, crebris orationibus adjuvate: pro nobis apud
25 Dei clementiam cum fletibus intercedite, ut impo-
tentiam quae in nobis est, Dei nostri omnipotentia

roboret, et qui omnes Filii sui pretioso sanguine dignatus est redimere, etiam nostrae fragilitatis officium placatus dignetur aspicere.

Verum etsi virtutum indoles nequaquam in nobis est, evangelicae tamen atque apostolicae fidei salutaris integritas inlibata atque perfecta, Christo annuente, et nunc in nobis est, et eadem fine tenus permanebit.

Quamquam ergo merita Pontificum praedecessorum nec imitari possumus nec condigne pensare, 10 horum tamen spirituales regulas medullitus conservamus, et salutiferis sanctorum Patrum doctrinis innitimur, hisque tanquam inexpugnabili muro praecincti, confidimus cuncta inimicorum fidei tela destruere, et veritatem oppugnantes mentes, eorum et 15 praesidio et auctoritate prosternere.

Horum traditionibus juxta capacitatem instructi, devota mente omni Ecclesiae profitemur, et coram Deo conscientiarum teste satisfacimus, quaecumque ad stabilitatem Christianae religionis et rectitudinem 20 catholicae fidei congruunt, quod et fidelium de nobis expectat optatus, et audire designat intuitus, nos facturos.

Cognoscat itaque vestra dilectio, et integra nos satisfactione praedicare, tenere, ac defendere, praedi- 25 caturosque esse confidat fidem Christi, quam Apostoli tradiderunt, Apostolorum discipuli docuerunt, eorumque successores, apostolici nostri ac probatissimi praedecessores, immutabiliter servaverunt ac defenderunt. 30

Etenim hujus apostolicae traditionis normam inviolabiliter custodiemus, quam venerandum sanctorum trecentorum decem et octo Patrum Concilium,

quod in Nicaea sub magno Principe Constantino convenit, Dei gratia revelante, redegit in symbolum, et consubstantialem Patri Filium praedicavit; et Verbum Dei Deum verum esse confirmans Dominum nostrum Jesum Christum, Arium Deitatem blasphemantem, cum suis consortibus expulit, et ut diaboli ministros aeterno anathemate condemnavit.

Dehinc secundum Constantinopolitanum adaeque sanctum, centum quoque quinquaginta Patrum, Concilium, sub imperialis memoriae majore Theodosio, in regiam urbem concurrens, quod symbolo deesse putabatur exposuit, et gratia Spiritus Sancti illustrante, Deum esse Spiritum Sanctum, Patrique et Filio, utpote consubstantialem, coadorandum annexit: unde Macedonium rebellem Spiritus Sancti, et Apollinarem cum suis sacrilegis complicitibus, perpetui anathematis censura prostravit.

Per haec duo sacra Concilia sanctam et inseparabilem Trinitatem, unum Deum, unamque Trinitatis substantiam esse cognoscimus; Trinitatemque in unitate, et unitatem in Trinitate palam praedicare didicimus, ut unum Deum, propter unitatem essentiae, fateamur, et Trinitatem inseparabilem, propter substantiarum atque personarum differentiam, doceamus; dum de Patre Filius aeternaliter nascitur, Spiritus Sanctus de Patre procedere confirmatur, eundem Dei Filius *de suo accipere* perhibet, et in nomine suo mitti a Patre Spiritum Sanctum manifestat, et insufflando discipulis, *Accipite Spiritum Sanctum*, utpote de se procedentem, adnuntiat; et in caelos ascendens, ut promiserat, Paracletum ad discipulos mittit.

Ex hoc ergo vivaciter [*fors. veraciter*] edocemur

et unicam divinitatis essentiam, et propter inconfusas subsistentiarum proprietates, Trinitatem praedicare perfectam. Patris igitur et Filii et Spiritus Sancti, sicut una vere est Divinitas, ita una est gloria, imperium, majestas, virtus, atque potentia, una quoque 5 eorum naturalis voluntas, et una est operatio.

Quibus duobus universalibus venerandisque Conciliis tertium generale ducentorum sanctorum Patrum accessit Concilium, quod sub principalis quidem memoriae Theodosio Augusto factum est, ex auctori- 10 tate tamen Caelestini apostolicae sedis Antistitis, cum beato Cyrillo Alexandrinae Ecclesiae Praesule, prius in Ephesinam urbem convenit; in quo unio in Christo convenientium naturarum, id est, Deitatis atque humanitatis in Christo connexio secundum 15 subsistentiam, salubriter praedicata est; et profanus homincola Nestorius, Dominicae dispensationi infestus, utpote qui adorandae incarnationis arcanum, Deum ab homine separando, disjunxerat, et sanctam Virginem Mariam Dei Genitricem blasphemis 20 vocibus objurgabat, per duodecim veneranda capitula, multiplici anathemate in perpetuam condemnationem cum sociis suis dejectus est, confiteri veraciter nolens, quod *Verbum caro factum* est, et *habitarit in nobis*, id est, Deus Verbum, 25 idemque Filius Dei, pro nobis factus est homo, id quod erat manens, factus est quod non erat; et quia simul caro, simul Verbi caro animata anima rationali, in Verbo quippe hoc ipsum subsistere habuit. 30

Pro hujusmodi ergo de incarnatione Dei Verbi regulis explanandis, etiam quartum sanctum sexcentorum triginta Patrum sanctorum Concilium, sub

augustae memoriae Marciano Imperatore, in Calchedona concurrit, cui apostolicus Papa Leo per legatos et vicarios praefuit; cujus, Dei gratia reserante, venerabili tomo firmati Patres sententialiter promul-
 5 gaverunt, ex duabus et in duabus naturis sive substantiis, id est, Deitate atque humanitate, unum eundemque Filium Dei Dominum Jesum Christum; et quod in nullo perempta sit differentia naturarum, magis autem, salva proprietate, utraque natura in
 10 unam personam atque subsistentiam concurrerit; etenim ex quibus eum veraciter subsistere credimus, in eisdem inconfuse, inseparabiliter, et indivise, et esse et contemplari nihilominus praedicamus. Quibus acquiescere nolentes blasphemus Dioscorus, si-
 15 mul et delirus Eutyches, anathematis justae censura, cum fautoribus suis, percussi sunt.

Haec igitur sancta atque universalia quatuor Concilia, etiam sanctum quintum Concilium venerandum assecutum est, et sub pia memoriae Justiniano
 20 principe apud Constantinopolitanam urbem est congregatum, cujus salutari consultu, unus esse de sancta Trinitate Dominus noster Jesus Christus veraciter praedicatus est; et confundentes ac dividentes sacrae ejus incarnationis arcanum, istius vocis
 25 spiritali mucrone prostrati sunt.

In hoc Origenes, cum impiis discipulis et sequacibus, Didymo et Evagrio, et qui creatorem omnium Deum et omnem rationalem ejus creaturam gentilibus fabulis persecuti sunt, aeternae sunt condem-
 30 nationi submissi.

In eo Theodorus Mopsuestenus, auctor Nestorii, pariterque Diodorus, et omnes execrandae divisionis discipuli, qui et Semini-Nestoriani vocati sunt, sub

anathematis aeterna censura ab Ecclesia Dei projecti sunt. Cum his et epistola, quae Ibae dicitur ad Marinum Persam, et scripta Theodoriti adversus beatissimum Cyrillum, cum condemnatione projecta sunt.

In hoc Severus Acephalus, cum Petro et Zoara, 5 ceterisque eorum impiae confusionis consortibus atque sequacibus, perpetua condemnatione prostrati sunt, et omnes qui ex duabus et in duabus naturis sive substantiis, cum earum proprietatibus, unum eundemque Dominum nostrum Jesum Christum 10 Filium Dei cognoscere renuunt. Qui quum Deus sit consubstantialis Patri atque coaeternus, propter nos nostramque salutem descendit de coelo, et incarnatus est de Spiritu Sancto: id est, operatione Sancti Spiritus virgo Dei Filium concepit, carne animam 15 habente rationalem atque intellectualem; in qua carne et crucifixus est, et mortuus est, et tertia die, sicut voluit, resurrexit a mortuis, mortis nostrae dissolvens imperium; in qua carne, quam ex nobis assumpsit absque solo peccato, sedet ad dexteram 20 Patris, in ea venturus judicare vivos et mortuos; cujus regni non erit finis.

Inter haec veneranda universalia quinque Concilia etiam sanctum sextum Concilium universale centum septuaginta quinque venerabilium Praesulum prae- 25 dicamus, quod favente Deo, et votum piaae memoriae magni Principis nostri Domini Constantini clementer implente, in urbe regia, eo praesidente, celebratum est, cui apostolicae recordationis Agatho Papa per legatos suos et responsales praefuit, cujus vene- 30 rabilem tomum celebriter assequentes, eos qui novo et haeretico dogmate immaculatam Dei Ecclesiam polluere nitebantur, et errasse manifestius proba-

verunt, et cum sui erroris auctoribus atque fautoribus, perpetuo anathemate damnaverunt.

Recte atque veraciter statuentes, sicut duas unius Domini nostri Jesu Christi naturas, id est, Deitatem
5 et humanitatem, cujus duas natiuitates esse cognoscimus, de Patre videlicet, ex aeterno, de matre, de qua humanitas ei accessit, ex tempore; ita duas quoque substantias unius ejusdemque personae confitemur, juxta subsistentiam unitas, ex quibus et in
10 quibus idem Dominus noster Jesus Christus Filius Dei et adnuntiatur et creditur; quia totus Deus totus factus est homo, et in suis integer manens, etiam in nostris perfectus apparuit, absque solo peccato, quia in se salvare totum hominem venerat; ita
15 quoque et duas naturales habere voluntates, duasque naturales operationes, secundum sanctorum Patrum doctrinam, decreverunt.

Auctores vero novi haeretici dogmatis Sergium, Pyrrhum, Paulum, et Petrum, Constantinopolitanos,
20 una cum Honorio, qui pravis eorum assertionibus fomentum impendit, pariterque et Theodorum Pharanitanum, et Cyrum Alexandrinum, cum eorum imitatoribus, simulque et hos, qui haeretica dogmata contra veritatem fidei synodaliter declaratam atque
25 praedicatam, pertinaciter defendebant.

Pessimum etiam et Deo odibilem Macarium, cum ejus discipulo et magistro impietatis, Stephano, et Polychronio deliro sene, novo Simone, cum omnibus haereticis scriptis atque sequacibus, nexu perpetui
30 anathematis devinxerunt, qui unam execrabiliter asserebant voluntatem, et unam operationem in Christo; quam neque divinam, neque humanam, neque inconditam, neque conditam poterant demon-

strare, sed velut confusam atque congregatam. Sicut de naturis impius Eutyches, ita de naturalibus voluntatibus atque operationibus Christi, juxta haereticorum praestigias, nitebantur defendere.

Sed et eos qui unam simul et duas voluntates et 5 operationes in Christo dicere praesumebant, sive nec unam, nec duas; vel qui proprietates naturarum Christi confundere vel extinguere nisi sunt, vel nituntur, pari cum eis anathemate mulctaverunt.

Propterea quosquos, vel quaeque sancta sex uni- 10 versalia Concilia abjecerunt, simili etiam nos condemnatione percellimus anathematis.

Cum supra fatis haereticis, Sabellium, Paulum Samosatenum, Marim Persam, Montanum, Donatum, Eunomium, Novatum, Sabbatium, Acacium, 15 Anthimum, Julianum Halicarnasseum, Theodosium, Gaianum, Priscillianum, Pelagium, Caelestium, et Julianum eorum discipulum, et cum eis simul omnes haereticos eorumque simul sequaces execramur ac condemnamus. 20

Quosque vero vel quaeque eadem sex sancta Concilia susceperunt, ut rectae fidei consortes suscipimus, et cum eadem reverentia ore et corde veneramur.

Sed et hoc vestrae caritati, Christo annuente, pol- 25 licemur, cuncta, quae hujus apostolicae sedis praefati Pontifices, apostolici praedecessores nostri, synodaliter statuerunt, cum toto mentis studio et puritate nos esse conservaturos et ad defendendam rectae fidei puritatem, eorundem praesidio, coram hominibus 30 esse sequipedam.

Unde et districti anathematis interdictioni subjicimus, si quis unquam, seu nos, sive est alius, qui

novum aliquid praesumat contra hujusmodi evangelicam traditionem, et orthodoxae fidei Christianaeque religionis integritatem; vel quidquam contrarium annitendo immutare sive subtrahere de integritate fidei nostrae tentaverit, vel ausu sacrilego hoc praesumentibus consentire.

Ut sinceritas perfectae nostrae fidei vestrae caritati manifestius clareat, praesentem nostrae professionis paginam per Ill. Notarium scriptam, cum nostrae manus subscriptione, coram omnibus relectam, in confessione beati Petri Apostolorum principis, deposuimus, tanquam ipso testificante de puritate conscientiae nostrae, cui claves ligandi atque solvendi in terra et in coelo omnium Salvator et Dominus tradidit.

Ill. gratia Dei Episcopus sanctae catholicae et apostolicae Ecclesiae urbis Romae huic professioni rectae et orthodoxae fidei, sicut superius legitur, subscripsi, eamque ad corpus tuum, beate Petre Apostole, obtuli consolidandam.

Tit. ix. pag. 32—44. edit. Garnerianae, Paris. 1680.

IN
LIBRUM DIURNUM
ROMANORUM PONTIFICUM
ANNOTATIONES.

P. 147. l. 1. Ex Libro Diurno] Editionis Garnerianae 5
titulus est, 'Liber Diurnus Romanorum Pontificum ex
' antiquissimo Codice MS. nunc primum in lucem editus
' opera et studio Joannis Garnerii, Presbyteri e Societate
' Jesu, qui Notas Dissertationesque addidit.' Parisiis 1680,
4to. Recusa est haec editio a C. G. Hoffmanno in Nov. 10
Scriptorum ac Monumentorum Collectione, tom. II, Lips.
1733. 4to, sine additamento. Quae vero de Libro hoc
Diurno scripsit praestantissimus Cavius in Historia sua Lite-
raria, ea primo loco afferam.

' LIBER DIURNA, quo solennes literarum, aliarumque 15
' rerum ecclesiasticarum formulae a Pontificibus Romanis
' antiquitus usurpari solitae continentur, novem capita com-
' plectitur, quovis capite plures sub se titulos continente.
' Quis fuerit, qui primus has formulas collegit et digessit,
' hactenus ignoratur. Liber ipse collectus videtur, ut non 20
' sine summa verisimilitudine conjicit Garnerius, sub Gre-
' gorio II, circa annum 715, quod, praeter MS. Codicis
' nongentorum circiter annorum vetustatem, multa in ipso
' libro suadere videntur.' [Garnerii verba sunt in Prae-
fatione, §. 13. 'Nihil probabilius dici posse reor, nihil de 25
' finiri certius, quam quod ad Gregorii II prima tempora
' pertineat, sitque compositus paulo post annum 714: id
' enim si ponatur, congruent omnia, consentientque tum inter
' se, tum historiae, ut et in observationibus annotabitur, prout
' sese res et temporis notae offerunt.' Haec Garnerius.] 30
' Opus diu suppressum, diu desideratum, tandem eruit, et
' notis, ut solet omnia, doctissimis illustravit Johannes
' Garnerius, Paris. 1580, 4to. In hisse formulis duo prae

ceteris notari merentur. 1°. Octavo adhuc saeculo in
 more fuisse positum, ut, defuncto Pontifice, ab his qui
 sedis apostolicae vicem servabant, Exarchus Ravennae ea
 de re certior redderetur; et ut electo, convenientibus non
 5 cleri modo sed optimatum etiam et populi votis, succes-
 sore, relatio ad Imperatorem CP. fieret, electionis appro-
 bationem submitte rogans; missis etiam ad optimates tum
 Ravennae tum Constantinopoli positos literis, praecipue
 vero ad Exarchum, ut electionem vel nomine Principis
 10 confirmaret, vel confirmandam curaret. Nec nisi accepta
 demum hac confirmatione Pontificem ordinari fas erat,
 Quae omnia ex ipsis formulis sole clariora elucescunt.
 2°. Pontificem jamjam ordinandum ad corpus B. Petri so-
 lemnem fidei professionem edere solitum, qua non modo
 15 sex sacra oecumenica Concilia diserte approbavit, verum
 auctores novi haeretici dogmatis, Sergium, Pyrrhum, Pau-
 lum, et Petrum CP. una cum Honorio qui pravis eorum
 assertionibus fomentum impendit (ipsius formulae verbis
 utor) anathematis condemnatione nominatim perculit. Un-
 20 de manifesto constat futile illud Baronii, Bellarmini, et
 recentiorum hyperaspistarum κρησφύγετον, qui Honorii no-
 men Actis sextae Synodi a Graeculo quodam fuisse in-
 trusum, absque vel levissima verisimilitudinis umbra, com-
 miniscuntur. Alia lectori antiquitatis ecclesiasticae curioso
 25 notatu sane dignissima ipsa Libri Diurni lectio suppedi-
 tat. Vetusum hujus Libri Diurni Codicem ex Hila-
 rione Rancato Cisterciensi acceperat olim Leo Allatius, et
 excerptum publicare in animo habuit; verum impressione
 prohibita, in luesem edere fas ei non erat: hunc ipsum
 30 Codicem inspexit cl. Mabillonius et exinde plurima ex-
 cerpsit, quae supplementi vice ad editionem Garnerianam
 nobis exhibet Musaei Ital. tom. 1. part. ii, pag. 32. Vido
 etiam quae habet It. Ital. sect. 31, pag. 77. Vol. 1 Hist.
 Lit. p. 625. Supplemento Libri Diurni in eruditissimi Ma-
 35 billonii Museo Italico, p. 35, subjecta est haec adnotatio:
 Liber Diurnus Romanorum Pontificum, tantae quondam
 apud eos auctoritatis, etsi modo penitus obsoletus, non ta-
 men insuper habendus est ob antiquitatis commendationem.
 Quapropter quum in manus nostras incidisset vetustissi-
 40 mum annorum octingentorum exemplar, quo usus est Lucas
 Holstenius in adornanda illa, quam meditabatur, hujusce
 libri editione, aliquid operae pretium nos facturos existi-
 mavimus, si praebetum exemplar cum editione Garneriana
 conferremus. Exemplum Codicis, quem Hilarion Rancatus,
 45 monachus Cisterciensis, Holstenio ad unam noctem, ut in

‘Itinere nostro diximus, commodaverat, habuit Garnerius, qui *Romanum* Codicem, eumque *antiquissimum* vocat, ejusque capitula, paucis omissis, in sua praefatione refert. Exceiderunt ipsi, nescio qua causa, forte ob exempli defectum, nonnulla capita, quae mox retulimus.’ Adhaec 5 narrat Steph. Baluzius in Notis ad Petrum de Marca de Concordia Sacerdotii et Imperii, edit. Paris, 1704, p. 55, librum edere Diurnum voluisse Lucam Holstenium, et jam typis Romanis mandavisse anno 1660, [an. 1658, teste Steph. Borgia in Vaticana Confessione B. Petri, p. cxiv.] sed sup- 10 pressum librum Romae fuisse; additque, se novam ejus editionem, integriorem et meliorem, emendatam videret ad fidem vetustissimorum exemplarium, paravisse. Numquam editio hic designata typis impressa est. Consulas bibliographos, praecipue Clementem in *Bibliothèque Raisonnée*, vol. 15 15 IX, p. 64-66.

P. 147. l. 7. [Itl. episcopus] Supra notaverat Garnerius, ‘Ita veteres pro eo quod nunc N ponitur, cum locum nominis indicare placet.’

Ibid. l. 13. accessum] Melius fuerit, *excessum*. 20

Ibid. l. 18. permittimus] *Loco* conveniret *percipimus*.

P. 148. l. 22. audire designat intuitus] Inde constat professionem hanc fidei, etsi videatur habere formam epistolae, in Ecclesia tamen dictam; neque enim haec verba ad alios pertinere possunt quam auditores, qui praesenti suum tes- 25 tentur nutu desiderium. GARNERIUS.

P. 149. l. 33. vivaciter edocemus] Malim *veraciter* cum verbo *praedicare* constructum, prout infra.

P. 151. lin. ult. Semini-Nestoriani] *Seminiverbium* vocabulum, expressum ex Graeco *σπειρολόγος*, ex Oderici Vita- 30 lis Ecclesiastica Historia profert Vossius Lib. III, De Vitiis Sermonis, cap. 48, p. 622. De auctoribus Nestorianismi, sive illis qui propter scripta sua origines ejus audiebant, hic agitur.

P. 153. l. 18. Auctores novi dogmatis] Dogma intelligit 35 de unica voluntate Christi, quod licet reipsa non differret ab Eutychiano, se tamen aliena sub forma dissimulabat. GARNERIUS.

Ibid. l. 20. una cum Honorio] De Honorio ita Hadrianus II in Synodo Romana, quae refertur in VIII Conc. 40 Gener. Act. 7: ‘Intolerabilis est ita praesumptio, et hanc praecordiorum aures ferre non possunt. Quis unquam vestrum tale quid audivit? vel quis hujus temeritatis, saltem lectione, immensitatem invenit? Siquidem Romanum Pontificem de omnium Ecclesiarum Praesulibus judicasse le- 45

gimus; de eo vero quemquam judicasse non legimus. Licet enim Honorio post mortem anathema sit dictum ab Orientalibus, sciendum tamen est, quia fuerat super haeresi accusatus, propter quam solam licitum est minoribus majorum suorum moribus resistendi, vel pravos sensus libere respondendi. Quamvis et ibi nec Patriarcharum, nec ceterorum Praesulum cuiquam de eo quamlibet fas fuerit proferendi sententiam, nisi ejusdem primae sedis Pontificis consensus praecessisset auctoritas. Sic se habet Anastasii versio, Graecus textus paulo aliter. Observandum Hadrianum IV Pontificatum invisisse anno 867, atque adeo hanc ipsam professionem fidei edidisse quum primum sedere coepit. GARNER.

P. 153. l. 21. Theodorum Pharanitanum] Urbis Pharan in Arabia Petraea Episcopum, saeculi septimi Monothelista-
15 tam.

P. 154. l. 16. Theodosium, Gaianum] De Theodosio Alexandrino Episcopo, Eutychis assecla, agens Cavius, in voce, refert, Gaianum Archidiaconum Alexandrinum, qui Aphthartodocita fuit, Theodosium sede vi deturbavisse, et diebus 103 eam tenuisse. Hist. Lit. vol. 1, p. 516.
30

Ibid. l. 18. Julianum] Eclanensem Episcopum, qui a Caestio, quem Pelagius corruerat, haeresim didicit, factus postmodum ex discipulo magister totius factionis. Marius Mercator de ipso tradit quae nullus alius distincte. Vide nostras ad primam partem Marii Mercatoris Operum notas, et dissertationem de primis auctoribus et defensoribus haeresis Pelagianae. GARNER.

Ibid. l. 31. sequipedam] *Sequipedes, sectatores, sequaces, discipuli.* Du Cangii Glossarium ad Scriptores Mediae et
30 Infimae Latinitatis, pag. 403.

P. 155. l. 11. in confessione beati Petri] Hoc est, in sepulchro S. Petri, ut infra patet. Vide et Steph. Borgiae opus, quod inscribitur, Vaticana Confessio Beati Petri Principis Apostolorum, Romae, 1776.

35 In Appendice ad Notas suas in Librum Diurnum adiecit Garnerius Dissertationem bene longam, in qua vult ostendere, Honorium Papam anathemate damnatum fuisse ab Ecclesia, quia haeresim alienam, non suam, perimere neglexisset, atque adeo ipsi revera favisset. Fac vero ita
40 rem habere ut illibata fuerit Honorii fides, quod tamen vix probari potest, quum liquido pateat eundem Honorium a Concilio generali condemnatum fuisse, propterea quod, ut acta ejus ab ipso Garnerio allata testantur, una cum
45 alius unius voluntatis et operationis in duabus Christi naturis haeresim in populum catholicum spargeret, idque porro con-

statet, a successoribus ejus, Romanae urbis Episcopis, 'condem-
 ' natione anathematis perculsum esse Honorium, quod pra-
 ' vis haereticorum assertionibus fomentum impenderet;' hoc
 interea certissimum est, tum Concilium generale, tum ipsos
 Romanos Praesules, censuisse excommunicari posse et de- 5
 bere urbis Romae Episcopum, si haeresis fautor fuerit. Ip-
 sum quidem Papam errare posse in fidei articulis, id vero
 plurimi homines sine probabili ratione, immo vel Papa ipso
 idem hoc fatente, negant. Age vero, ita de Honorio scribit
 Melchior Canus in *Lociis Theologicis*, is qui cap. 7, libri vi, 10
 rationibus theologicis conatus est probare, Romanum Pon-
 tificem in fidei controversiis finiendis errare non posse; sed
 tamen in cap. proxime post sequente hoc privilegium ait cir-
 cumscriptionem esse, et pertinere statuit ad quaestiones fide
 publica, quam dicit, Pontificum decernendas. 15

'Albertus Pighius Campensis,' ait Canus, 'non aliter po-
 ' tuit occurrere [argumento], quam omnes Romanos Pon-
 ' tifices erroris nota liberando. Ita contendit nullum un-
 ' quam in haeresim incidisse. Atque ut Anastasium in li-
 ' bertatem assereret, Gratianum vexavit contumeliosissime, 20
 ' jurisperitis turpissime maledixit; ut vero Honorium tue-
 ' retur, sextae generalis Synodi exemplaria falsarios corru-
 ' pisse, multis conjecturis suadere nisus est; deinde etiam
 ' in eam opinionem inclinavit, ut crederet epistolam Honorii
 ' ad Sergium a Graecis de more fuisse vitiatam, Synodum 25
 ' autem in eo judicio deceptam, quin adeo duorum Con-
 ' ciliarum, sexti et septimi, acta omnia calumniatus est, ac
 ' pro sua certe virili amborum labefactavit et auctoritatem
 ' et fidem. Haec vero Alberti opinatio nova quidem in
 ' Ecclesia est, sed ea ratione confirmari potest, quod non 30
 ' est verosimile, ut homini, qui haereticus esse possit, fidei
 ' summam Dominus commiserit; rectum enim est regula
 ' sui et obliqui, ut Aristoteles docet: quare si fides Romani
 ' Pontificis dirigere ipsum non valet, multo minus, ut vide-
 ' tur, alios in fide rectos efficiet. Quid, quod imbecillus in 35
 ' fide fratres in fide confirmare nequit? Si igitur Romanus
 ' Episcopus juxta Christi pollicitationem fratres suos con-
 ' firmaturus est, firmum ipsum esse oportebit. Quamvis au-
 ' tem multis in locis dicat Pighius, sicut hic dicit, satis pro-
 ' babiliter de summi Pontificis auctoritate, tamen non id 40
 ' spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei
 ' dicere, cui veritatem tueri ac retinere sententia est; dicit
 ' itaque ille multa multis locis de hac re quidem, sed aqua
 ' haeret, ut aiunt: defendat Liberium Pighius, quem taedio
 ' victum exilii in privitatem haereticam subscripsisse, auctor 45

* est Hieronymus in Chronicis. Excuset Marcellinum, quem
 * timore fractum idolis sacrificium obtulisse memoriae pro-
 * ditum est; Victorem vindicet, quem Paulianistae suum esse
 * mentiti sunt, ut scribit Eusebius V. Eecl. Hist. cap. 28 ;
 5 Anastasium liberet, quem sine certo et probabili testimonio
 * Gratianus haereseos insimulavit. At, Honorium quomodo
 * ab errore vindicabit? Quem haereticum fuisse, tradit
 * Paellus in Carmine de septem Synodis, Tharasiaus ad sum-
 * mos sacerdotes Antiochiae, Alexandriae, Sanctae Urbis, ut
 10 VII Synodo, actione 3. scriptum est. Theodorus cum Syn-
 * odo sua Hierosolymitana in confessione fidei, quae habe-
 * tur eadem actione tertia, Epiphanius respondens haereticis
 * in conspectu Concilii ejusdem actione 6, tomo II, tota de-
 * num ipsa VII Synodus actione ultima, et in epistola ad
 15 omnes sacerdotes et clericos. Adrianus quoque Romanus
 * Pontifex in actione 5 Synodi octavae generalis, de Romano
 * (inquit) Pontifice quemquam judicasse non legimus: licet
 * enim Honorio ab orientalibus post mortem anathema sit
 * dictum, sciendum tamen est, quod fuerat super haeresi ac-
 20 cusatus: propter quam solum licitum est minoribus majo-
 * rum suorum motibus resistere. Haecenus Adrianus. Ubi
 * etiam addit, sententiam in Honorium latam ex Romani
 * Pontificis consensu fuisse. Id quod exploratum est in VI
 * Synodo generali, actione quarta. Ubi Agatho, in epistola
 25 ad Concilium, Honorium ipsum anathematizat, Beda item,
 * de Natura Rerum, c. 67^a, in sexta Synodo (ait) Macarius
 * cum suis sequacibus simul et praedecessoribus, Cyro, Sergio,
 * Honorio, Pyrrho, anathematizatus est. In libro praeterea
 * pontificali refertur Leo secundus sextam Synodum susce-
 30 pisse, in qua condemnati sunt Cyrus, Honorius, atque in
 * fine sextae Synodi ponitur epistola Leonis ad Constanti-
 * num, ubi post susceptum confirmatumque Concilium, ana-
 * thematizamus (inquit) Cyrum, Sergium, nec non et Hono-
 * rium, qui hanc apostolicam Ecclesiam non apostolicae tra-
 35 ditionis doctrina illustravit, sed profana prodicione imma-
 * culatam fidem subvertere conatus est. pag. 281. Haec
 literis mandavit Melethior Canus annos plus centum ante
 editum a Garnerio Librum Diurnum. His addam, quae ad
 hanc rem pertinentia de Concilio Generali VI agens Cavius
 40 in Hist. Literaria posuit, vol. 1. p. 606: 'Act. xiii [Concilii
 * CP. III, Oecumene. VI.] leguntur conciliabuli Alexandrini
 * capitula 9, sive libellus satisfactionis inter Cyrum Alexan-
 * drinum, et Theodosianos; et Cyri, Pyrrhi, Sergii, Petri,
 * Honorii, aliorumque epistolae et opuscula, mox synodali

* [de Temporibus Ratione, c. 66]

· iudicio combusta. Sed ante omnia lata est damnationis
 · sententia in Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum,
 · et Theodorum Pharanitam, qui tanquam Monothelitismi
 · duces et fautores, anathemati subjiçuntur. Προς τοὺς
 · δὲ συναβληθῆναι ἐκ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ συ- 5
 · ναθηματισθῆναι συνειδόμεν καὶ Ὠρόριον, τὸν γετόμερον
 · Πάπας τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, &c. Cum his vero pro-
 · jici a sancta Dei Ecclesia, simulque anathematizari præ-
 · vidimus et Honorium, qui fuerat Papa antiquus Romæ.
 · &c. Fremunt hic loci, et ad rabiem usque debacchantur 10
 · scriptores pontificii; et quibus non pugnant telis? Ligneis
 · an plumbeis parum interest, dummodo cathedrae pontificiae
 · honorem, et dignitatem sartam testam tueantur. Verum
 · laterem lavant, dum Honorium ab hac labe, ab hac damna-
 · tionis sententia purgare student. Praeterquam enim quod 15
 · ipsius Synodi Acta tot locis disertissime id testantur, testes
 · dare possumus ipsius Agathonis Papae legatos, Leonis II
 · qui Agathonis successit epistolae, Concilia, Quini-seximum et
 · Nicaenum II, Photium in Libello Synodico, ut alios mit-
 · tam. Quid, quod ex solenni professionis pontificiae formula, 20
 · ab iis olim in consecratione edi solita, vel sole clarius con-
 · stat, Honorium una cum Sergio, Pyrrho, &c. haereticis,
 · anathematis condemnatione percuti solere! ut ex Libro
 · Diurno infra ostendemus. Ut mirari subit Dan. Pape-
 · brochium, hominem candidi pectoris verique amantem, 25
 · affirmare, Dissert. xv ad Vit. Pontif. num. 9. p. 105. Ho-
 · norium hac in parte esse excusabilem, nec Catholicum
 · quemquam esse bonum qui dulcitat, quin extra culpam
 · eum fuisse crediderint sui successores: veteremque canit
 · cantilenam, Acta fuisse corrupta, inserto Honorii nomine. 30
 · Quod tanquam gratis dictum docti omnes dudum explode-
 · runt. Novissimus qui in arenam descendit, Honorii cau-
 · sam ex professu acturus, est J. B. Tamagninus, Venetus.
 · edita Monothelitarum Historia Par. 1678, 8vo. In 4 pos-
 · terioribus scrutiniiis causam Honorianam dedita opera per- 35
 · tractat; Honorium a VI Synodo damnatum agnoscit, plu-
 · ribusque probat, et objectioneulas in contrarium solvit,
 · lapsus ejus, naevosque animadvertit, in omnem tamen se
 · vertit formam, quo Honorium ab haeretica labe purgaret,
 · eumque in fide catholicum et orthodoxum sistat. Affirmat 40
 · Honorii epistolae a Monothelitis corruptas esse, vel cor-
 · rumpi potuisse, et etiamsi non sint, propositiones ejus
 · sensu commodo explicari posse, ipsum nempe, non de
 · una cum Monothelitis, sed de nova quadam in Christo
 · voluntate loqui. Concludit tandem, quod etiamsi Hono- 45

' rius errasset in fide, non in haeresin lapsum esse formalem,
 ' sed solummodo materiale, videlicet, nullam in eo inter-
 ' venisse in dogmate suo tuendo pertinaciam; quin etsi
 ' errasset formaliter, non tamen infecisse sedem Petri ad-
 5 ' versus quam *portae inferi nunquam praevalebunt*; erravit
 ' Honorius ut persona, doctorque privatus, non ut caput
 ' Ecclesiae. Sed miseret me hominum, qui talia *κρησφύγερα*
 ' quaerere coacti sunt.' Haec quidem vir cl. Verumtamen
 Deo maximas habemus gratias, quod omnes fere Praesules
 10 Romani veram et apostolicam fidem in mysterio Incarna-
 tionis, in quo sita est salus hominum aeterna, tueri persti-
 terint.

EX
AELFRICI ABBATIS
AD WULFSTANUM ET WULFSINUM
EPISTOLIS.

EX

AELFRICI ABBATIS

EPISTOLIS.

EX AELFRICI ABBATIS EPISTOLA

Ad WULSTANUM Archiepiscopum Eboracensem.

QUIDAM vero Presbyteri implent alabastrum suum de sacrificio quod in Pasca Domini sanctificant, et conservant per totum annum ad infirmos, quasi sanctior sit caeteris sacrificiis. Sed nimium
10 insipienter faciunt. Quia nigrescit, et putrescit tamdiu conservatum. Et Liber Poenitentialis pro tali negligentia poenitentiam magnam docet: aut si a muribus comestum sit, aut ab avibus raptum. Tam sanctum est sacrificium quod hodie sanctifi-
15 catur, quam illud quod in die Pascae consecratum est. Et ideo debetis a Dominica in Dominicam, aut per duas, vel maxime tres hebdomadas tenere sacrificium in alabastro mundo ad infirmos: ne nigrescat aut putrescat, si diutius servetur. Nam in Lege
20 Moisi ponebant sacerdotes semper omni sabbato panes propositionis calidos in tabernaculo coram Domino, et in sequenti sabbato sumebant illos soli sacerdotes et edebant, et alios novos pro eis ponebant. Facite et vos sacerdotes similiter. Custodite
25 caute sacrificium Christi ad infirmos, et edite illud, ne diutius teneatur quam oportet. Et reponite aliud

noviter sanctificatum propter necessitatem infirmorum, ne sine viatico exeant de hoc saeculo. Christus Jesus in die suae sanctae coenae accepit panem, benedixit, ac fregit, dedit discipulis suis, dicens, *Accipite, et comedite: Hoc est enim corpus meum.* 5 *Similiter et calicem accipiens gratias egit, et dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Intelligite modo sacerdotes, quod ille Dominus qui ante passionem suam 10 potuit convertere illum panem et illud vinum ad suum corpus et sanguinem, quod ipse quotidie sanctificat per manus sacerdotum suorum panem ad suum corpus spiritualiter, et vinum ad suum sanguinem. Non sit [*fors. fit. Vide notam.*] tamen hoc 15 sacrificium corpus ejus in quo passus est pro nobis, neque sanguis ejus, quem pro nobis effudit; sed spiritualiter corpus ejus efficitur et sanguis, sicut manna quod de coelo pluit, et aqua quae de petra fluxit. Sicut Paulus Apostolus ait, *Nolo enim vos ignorare,* 20 *fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moysi baptizati sunt in nube et in mari; et omnes eandem escam spirituales manducaverunt, et omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibebant autem* 25 *de spirituali consequenti eos petra. Petra autem erat Christus.* Unde dicit Psalmista; *Panem coeli dedit eis: Panem Angelorum manducavit homo.* Nos quoque proculdubio manducamus panem angelorum; et bibimus de illa petra quae Christum significabat; 30 quotiens fideliter accedimus ad sacrificium corporis et sanguinis Christi. Apud Testimonium Antiquitatis, Lond. 1567, fol. 54. b.

AELFRICI ABBATIS

Epistola brevis seu Prologus ad eundem WULFSTANUM, duabus
Epistolis Canonicis suis ab eo praemissa.

AELFRICUS Abbas Wulfstano venerabili Archie-
5 piscopo salutem in Christo. Ecce paruimus vestrae
almitatis jussionibus transferentes Anglice duas epi-
stolas, quas Latino eloquio descriptas ante annum
vobis destinavimus, non tamen semper ordinem se-
quentes, nec verbum ex verbo, sed sensum ex sensu
10 proferentes. Quibus speramus nos quibusdam pro-
desse ad correctionem, quamvis sciamus aliis mi-
nime placuisse; sed non est nobis consultum semper
silere, et non aperire subjectis eloquia divina, quia
si praeco tacet, quis iudicem venturum nuntiet?
15 Vale feliciter in Christo. Apud Humphredi Wanleii
Antiquam Literaturam Septentrional. seu Thesauri Hickesiani
vol II, Oxon. 1705, pag. 22.

EX AELFRICI EPISTOLA

Ad WULFSTANUM Archiepiscopum Eboracensem, Saxonice scri-
20 pta: in Anglicam linguam, regnante Elizabetha, in Latinam
vero, interprete Abrahamo Wheloco, conversa.

<p>Syme ppeoſtaſ ȝeƿyl- laþ heopa huſel box on eaſtron. and healdþ 25 oþer tpeþmonaþ to un- tƿinum mannum. ƿpýlce ðæt huſel ƿý halȝne ðonne oþer. Ac hi doþ unƿýlce. ƿoþ þam ðe</p>	<p>Some priests fil their boxe for housel on Eáster day, and so reserve it a whole yere for sicke men, as though that housel were more holy then any other. But they do vnad- uisedlye, bicause it wax-</p>
---	---

30 Sacerdotes quidam Eucharistiae pixidem in festo Paschali im-
plent: perque [Sax. duodecim menses] totum annum aegrotanti-
bus reservant, quasi Eucharistia isthaec quavis altera sanctior
esset: verum insipienter agunt. Marcescit enim, vel tanto

hit pannap. oppe mid ealle forrotap on swa langum fýrste. and he biþ ðonne feýlsig swa swa uf feþþreo boc; ðe ðe hufel forhýlt. oppe hit forlýft. oppe mýf eton. oppe oppe nýtenu. fceapa ða pœnitentialem. hæt he feþþ be þifum; Call swa haliz is ðæt hufel ðe biþ gehalgod to dæg. swa ðæt ðe biþ gehalgod on ðam halgan eafterdæge; Dealdap forþuz ic biððe ðone halgan Cwifter lichaman mid manan wifdome to feocum mannum fram funnan dæge to funnan dæge on swiþe clænum boxe. oppe be þam mæftan feoþerþýne niht. and ðicgaþ hit ðonne. 7 lecgaþ ðær ofer; We habbaþ bý-

eth hory: or al together rotten by keping it so long space. And thus is he become giltie as the boke wytuesseth to vs. 5 Yf anye do keepe the housell to long, or lose it, or myse or other beasts do eate it, see what the pœnitential boke say- 10 eth by this. So holy is altogether that housell, which is hallowed to daye, as that which is hallowed on Easter day. 15 Wherfore I besech you to kepe that holy bodye of Christ with more aduisement for sick men from sonday to sondaye 20 in a verye cleane boxe: or at the most not to kepe it aboue a fortnight, and then eate it laying other in the place. We 25 haue an example hereof

tempore omnino putrescit; et tum quidem, sicut liber ait, reus existit. Qui Eucharistiam perdit, siue corrumpit, vel si mus edit, vel bestia quaeuis alia, inspice pœnitentialem [librum] quid de hoc dicat. illa autem Eucharistia quae hodie consecratur aequè 30 sacra est atque illa quae sacro die Paschali consecratur. Oro igitur sacrum illud corpus Christi, majore prudentia in pixide mundiori seruetis aegrotantibus, a Die Dominico ad Diem Dominicum, vel ad maximum ne ultra dies quatuordecim; et tunc demum degustetis, atque inibi alterum ponatis. Exemplum de hoc 35

5 yene be þam on Moyses
 bocum. ꝥa ꝥa God
 gylf behead on Moyses
 æ. Ðæt þe facepð ꝥeolde
 10 on ælcum ꝥæternes dæge
 ꝥettan twelf hlapas on
 þam tabernaculo ealle
 nipe hacene. Ða wæron
 gehatene panes ꝥꝥo-
 15 ꝥitionis. and hig ꝥeol-
 don ðær ꝥandan on ðam
 Godes ꝥetwælde of oþerne
 ꝥæternes dæg. 7 etan hi
 ðonne ðe facepðas gylfe.
 20 7 ꝥettan ðær oþre;
 Sume ꝥꝥeoſtas nellas
 ðeazan þæt hufel þe hi
 halgas; Nu wille þe eop
 ꝥeazan. hu seo boc ꝥeþ
 25 be ðam; Pꝥeſbýter mis-
 sam celebꝥas. et non
 audens sumere ꝥacrifi-
 cium accuſante conſci-
 entia ſua anathema eſt;
 30 Ðe mæsse ꝥꝥeoſt ðe

in Moyses bookes, as
 God Him selfe hath com-
 manded in Moyses lawe.
 How the priestes should
 set on euery saturday
 twelfe loues al newe bak-
 ed upon the tabernacle:
 the whyche were called
panes propositionis: and
 those should stand their
 on Gods tabernacle, til
 the next saturday, and
 then did the pristes them
 selues eate them, and set
 other in the place. Some
 priestes will not eate the
 housell, which they do
 hallow. But we will now
 declare unto you how the
 boke speaketh by them.
*Presbyter missam cele-
 brans, et non audens su-
 mere sacrificium, accu-
 sante conscientia sua, a-
 nathema est.* The priste

in libris Moysiſis habemus: sicut Deus ipse iussit in Lege Moſis,
 quod sacerdos quouis [Sax. ait, *Saturndi die*, non autem sabbato;
 quia diem Domin. pro sabbato aestimauerint; non diem Saturni]
 sabbato supponeret in tabernaculo, duodecim panes, cumctos re-
 30 cens pistos, qui dicti erant panes propositionis: quique persis-
 terent in tabernaculo usque ad alterum sabbatum: atque tunc
 edant ipsi sacerdotes, ibique alteros substituunt: nolunt quidam
 sacerdotes gustare illam Eucharistiam quam ipsi consecrant:
 tunc autem dicimus vobis quid de hoc liber monuerit. *Presby-
 35 ter missam celebrans, et non audens sumere sacrificium, accusante
 [Sax. sciens se reum] conscientia sua, anathema est.* Minor ex

mæſſaþ. and ne deap
 ðæt huſel ðiegan. þat
 hine ſcýlbigne. þe iſ a-
 manſumod; Læſſepleoh
 iſ to ðiezenne ðæt huſel.
 Sonne to halzienne; Se
 ðe tupa halzaþ ane ople-
 tan to huſle. þe biþ þam
 zedpolan zelice. þe an
 eild fullaþ tupa; Cþuſt
 ſýlf zehalzode huſel æp
 huſ ðropunze. he blet-
 rode þone hlaþ. 7 tobræc
 ðuſ cpeþende to huſ hal-
 gum apoſtolum. eþaþ
 ðiſne hlaþ. huþ iſ min li-
 chama. and he eþt blet-
 rode ænne calic mid
 wine. and cþæþ heom
 ðuſ to. ðþuncaþ ealle of
 ðiſum. huþ iſ min azen
 blod ðæpe nþan zecýþ-
 nýſſe. Se biþ þop ma-
 nezum azoten on ſýnna
 þopzýþenýſſe; Se ðrih-

that doth ſaye maſſe and
 dare not eate the houſell,
 hys conſcience accuſynge
 hym, iſ accuſed. It iſ
 leſſe daunger to receyue 5
 the houſell, then to hal-
 lowe it. He that doth
 twyſe hallowe one hoſt
 to houſell, iſ lyke vnto
 thoſe heretikes who do 10
 chriſten twyſe one childe.
 Chriſt Him ſelfe bleſſed
 houſel before His ſuffring:
 He bleſſed the bread and
 brake thus ſpeaking to 15
 His Apoſtels. *Eate this
 bread, it iſ my body.* And
 agayne He bleſſed one
 chalice with wyne and
 thus alſo ſpeaketh vnto 20
 them: *Drinke ye all of
 this, it iſ myne owne blood
 of the Newe Teſtament
 which iſ ſhed for many in
 forgeuenes of ſynnes.* The 25

cusatio eſt guſtandi Eucharistiã, quam conſecrandi. Qui hiſ
 conſecrat unam offulam in Eucharistiã, hæretico ſimilis eſt
 qui puerum unum hiſ baptizat: Chriſtus ipſe Eucharistiã ante
 paſſionem ſuam conſecravit, benedixit panem, fregitque, Apo-
 ſtoliſ ſuiſ ſic inquit, *Edite panem huic; corpus meum eſt:* 30
 iterumque benedixit calicem unum repletum vino, ſic quoque
 illoſ allocutus, *Bibite de hoc omnes. Ille ſanguis* [Evang Sax.
 Matt. xxvi. 28, *Hic quidem eſt ſanguinis mei calix*] *eſt mea Novi*
Teſtamenti, qui pro multis effuſus eſt in remiſſionem peccatorum.
 Dominus qui conſecravit Eucharistiã ante paſſionem ſuam, 35
 dixitque, [Nota.] panem corpus ſuum fuiſſe, et vinum revera

ten þe halgode hufel æp
 hif ðropunze. and epæþ
 þæt fe hlaþ pæpe hif azen
 lichama. and ðæt pin
 5 pæpe ritodlice hif blod.
 fe halzap dæghpamllice
 ðurh hif facerða handa
 hlaþ to hif lichaman. 7
 þin to hif blod on gart-
 10 licere gepýne. fpa fpa
 pe pæðap on bocum. Ne
 biþ fe hiflica hlaþ lic-
 hamlice fpa þeah fe
 ylca lichama ðe Crift
 15 on ðropode; Ne þæt ha-
 lige pin nif þæf hælend-
 deþ b'od þe for uf azo-
 ten pæf on lichamlican
 ðinge. ac on gartlicum
 20 andgýte; Acgþep biþ
 foþlice fe hlaþ hif licha-
 ma. 7 þæt pin eac hif blod
 fpa fpa fe heofonlica
 hlaþ pæf. ðe pe hatap
 25 manna. ðe feoþertigze-

Lord which halowed
 housel before His suffer-
 ing and sayeth that the
 bread was His owne body
 and that the wyne was tru-
 ly His bloud, He halow-
 eth dayly by the handes
 of the prist bread to His
 body, and wyne to His
 bloud in ghostly mystery,
 as we read in bokes.
 And yet that liuely bread
 is not bodely so notwith-
 standing: not the self
 same body that Christ
 suffered in. Nor that holy
 wine is the Sauours
 bloud which was shed
 for vs in bodely thing,
 but in ghostly vnder-
 standing. Both be truly
 that bread Hys body, and
 that wyne also Hys bloud,
 as was the heauenly
 bread, which we call
 Manna, that fed forty

sanguinem suum, ipse quotidie consecrat, per manus sacerdotis,
 panem in corpus suum, vinumque in sanguinem suum, [sc. spi-
 30 ritualmente.] in mysterio spiritali; sicut in libris legimus. Panis
 ille vividus non est utrumque idem corpus quo Christus passus est,
 neque vinum illud sacrum Servatoris erat sanguis qui pro nobis
 fuit effusus [sc. non corporaliter, sed spiritaliter] in re corporali,
 sed in ratione spiritali. Erat quidem cum panis ille corpus
 ejus, tum quoque vinum illud sanguis ejus, sicut panis ille coe-
 35 lestis quem vocamus Manna [Panis et vinum symbola Novi

apa aƿeððe Godes folce. 7 ðæt hlutre ƿæteƿ ƿæf
 ƿitodlice hiƿ blod. þe aƿn
 of ðam ſtane on ðam
 ƿeſtene ða; ðƿa ſƿa Pau-
 luſ aƿpat on ſumon hiƿ
 ƿiſtole. Omnes patres
 noſtri eandem eſcam ſpi-
 ritualem manducauerunt;
 et omnes eundem potum
 ſpiritualem hiberunt, &c.
 Ealle ure ƿædeƿaƿ æton
 on þam ƿeſtene þone
 ylcan gaſtlican mete. 7
 þone gaſtlican ðƿene
 ðƿuncon; Ði ðƿuncon of
 þam gaſtlicum ſtane. 7
 ſe ſtan ƿæf Criſt; Se
 apoſtol ſæðe ſƿa ſƿa ze
 nu gehýrðon ðæt hi ealle
 æton ðone ylcan gaſtli-
 can mete. 7 hi ealle
 ðƿuncon ðone gaſtlican
 ðƿene; Ne eƿæþ he na
 lichamlice. ac gaſtlice;

yeres Gods people. And
 the cleare water which
 did then runne from the
 ſtone in the wildernes,
 was truly hiſ blood, as
 Paul wrote on ſumme
 of hiſ epiſtles. *Omnes*
patres noſtri eandem es-
cam ſpiritualem mandu-
cauerunt, et omnes eun-
dem potum ſpiritualem
hiberunt, &c. All our fa-
 thers ate in the wildernes
 the ſame ghoſtlye meate,
 and dranke the ſame
 ghoſtlye drinke. They
 dranke of that ghoſtly
 ſtone, and that ſtone was
 Chriſt. The Apoſtle hath
 ſaid as you now haue
 heard, that they all did
 eate the ſame ghoſtly
 meate, and they all did
 drinke the ſame ghoſtly
 drinke. And he ſayth not

Fooderis, ut manna et aqua, Veteris] qui per quadraginta an-
 nos populum Dei cibavit—Et aqua illa limpida erat quidem
 ſanguis eius, quæ de petra illa in deserto tunc effluxit, prout
 Paulus in quadam [1 Cor. x. 1, &c.] Epistoia ſua ſcripſerat:
Omnes patres noſtri eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt. 30
Et omnes eandem potum ſpiritualem hiberunt, biberunt autem
de ſpirituale petra; petra autem illa, erat Chriſtus. Apoſtolus
 dixit, ſicut audiviſtis modo, quod omnes illi eandem eſcam ſpi-
 ritualem manducauerunt, et omnes illi eandem potum ſpiritualem
 hiberunt; non dixit ille, [Nota,] corporaliter, ſed ſpiritualiter. 35
 non erat Chriſtus adhuc natus, neque ſanguis eius effluſus. Tunc

Nær Crist ða zȳt ge-
 bopen. ne hiȳ bloð næf
 azoten. þa þæt Ippahela
 pole zeæt ðone mete. 7
 5 of ðam stane dranc. 7
 se stan næf lichamlice
 Crist þeah he swa cwæ-
 de; Dit wæron þa ylcan
 zepȳnu on þære ealdan
 10 æ. 7 hi zartlice zetacno-
 don ðæt zartlice huȳel
 upef hælendes lichaman.
 ðe se halziap nu.

Apud *Testimonium Antiqui-*
15 tatis, fol. 46, b

bodely but ghostly. And
 Christ was not yet borne,
 nor Hys blood shedde,
 when that the people of
 Israell ate that meat, and
 drank of that stone. And
 the stone was not bodelye
 Christ though he so sayd.
 It was the same mistery
 in the olde law, and they
 did ghostlye signifie that
 ghostly housell of our
 Savioures body which we
 consecrate now.

populus ille Israeliticus, cibum illum spirituales manducavit, et
 de petra illa bibit; neque erat petra illa Christus [Nota] corpo-
 raliter, quamvis [Sensum verborum Christi rimandum voluit] ita
 locutus est. Eadem erant veteris Legis sacramenta, et spirituali-
 20 ter significabant Eucharistiam illam corporis Servatoris nostri,
 quam nunc consecramus.

EX AELFRICI EPISTOLA

Ad WELFINGUM Episcopum Selburnensem, Saxonice scripta,
 cum Interpretatione Anglica, et Abrahami Wheloci Interpreta-
 25 tione Latina.

Sume ppeostas heal-
 ðap þæt huȳel ðe biȳ
 on easter dæg zehalgod
 ofer zeap to seocum
 30 mannum. ac hi miȳðoȳ
 swȳþe deope. þ ðæt ha-

Some priestes keepe the
 housell that is consecrate
 on Easter day all the
 yere for syke men. But
 they do greatelye amysse,
 bycause it waxeth ho-

Sacerdotes quidam Eucharistiam, quae die paschali consecrata
 fuit per annum [sequentem] aegrotis reservant, sed perquam

lize hufel ſceole ſýne-
 gian. 7 nellap undep-
 ſtandan hu mýcele dæd-
 bote ſeo pœnitentialiſ
 tæcþ be ðam. 7iſ dæt
 hufel biþ ſýmiz. oþþe
 hæpen. oþþe 7iſ hit ſop-
 lopen biþ. oþþe 7iſ muſ.
 oþþe nýtenu duph 7ý-
 meleaſte hit etap; Man
 ſceal healden þæt halize
 hufel mið micelne 7ý-
 mene 7 ne ſophealdan
 hit. ac halzian oðer eð-
 nipe to ſeocum man-
 num. a embe vii. niht.
 oððe embe xiiii. niht þ
 hit hupu ſýmiz ne ſý.
 ſopðon þe eal ſpa haliz
 bið þ hufel þe nu to dæg
 pæſ gehalgod. ſpa þ þe
 on eaſter dæg pæſ ge-
 halzod; Ðæt hufel iſ
 Cþiſteſ lichama na li-
 chamlice ac 7aſtlice; Na

rye. And theſe wyll not
 vnderſtand how greuouſ
 penaunce the pœniten-
 tiall booke teacheth by
 thys, if the houſell be-
 come horye or rotten, or
 yf it be loſt, or be eaten of
 myſe or of beaſtes by neg-
 lygence. Men ſhal reſerue
 more carefullye that holy
 houſell, and not reſerue
 it to longe, but conſecrate
 other of newe for ſycke-
 men alwayes wythin a
 weke or a fortnight that
 it be not ſomuch as
 horye. For ſo holy is the
 houſell which to day is
 hallowed as that whyche
 on Eaſter daye was hal-
 lowed. That houſell is
 Chriſtes bodye not body-
 lye, but ghoutlye. Not

25

profunde peccant, quod ſacra Euchariftia muceſcerit, nolentque
 intelligere quantam pœnitentiam Pœnitentialis [Liber] huic [rei]
 præſcribat; ſi ſacra Euchariftia fieret mucida ſive periret, ſive
 muſ beſtiave [aliqua] per incuriam [ſacerdotis] illam abſumeret.
 Sacram Euchariftiam diligentia magna quiſque cuſtodiat: nec
 illam amittat, alteram vero ægrotis conſecret ſemper, ante
 unam vel duas circiter ſeptimanas, ne ſaltem muceſcat. Quo-
 niam illa Euchariftia, quæ nunc hodie conſecratur, æque ſacra
 eſt atque illa quæ conſecrata erant die Paſchali. Illa Euchariftia
 non eſt corpus Chriſti corporaliter ſed ſpiritualiter; non cor- 35

5 þe lichama ðe he on
 þrowode. ac þe lichama
 ðe he embe spræc. Ða
 Ða he bletrode hlap and
 wƿin to husel anre mihte
 ær þis þrowunge. and
 cwæþ be ðam zebletrode
 hlafe. Ðis is min licha-
 ma. and eft be ðam hal-
 10 gan wine. Ðis is min
 blode þe hiþ for mane-
 gum azoten on gýnna
 forzýfenneffe; Vnder-
 standað nu þ þe drihten
 15 ðe mihte apendon ðone
 hlap ær þis þrowunge
 to his lichaman. and þ
 þis to his blode gartlice.
 Ðæt þe ýlea dægþam-
 20 lice blettraþ ðurh sacer-
 da handa hlap 7 wƿin to
 his gartlican lichaman.
 and to his gartlican
 blode. Apud Testimonium

25 *Antiquitatis*, fol. 43. b.

pus illud quo passus est, sed corpus illud de quo locutus est,
 quando panem et vinum in Eucharistiam nocte una ante passi-
 onem suam consecraverat, dixeratque de pane consecrato, *Hoc*
est corpus meum, iterumque de vino consecrato, *Hic est sanguis*
 30 *meus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum.*
 Nunc autem intelligite, quod Dominus, qui panem illum ante
 passionem suam in corpus suum mutare potuisset, vinumque
 illud in sanguinem suum, spiritaliter: idem (Dominus) per
 manus sacerdotis panem et vinum in corpus suum spirituale, et
 35 in sanguinem suum spirituale sit quotidie consecratus.

AELFRICI ABBATIS

EPISTOLAS

ANNOTATIONES.

P. 167, l. 2. AELFRICI ABBATIS] Cavius in Historia Late- 5
 naria, vol. II, voce *Aelfricus*, sive *Alfricus*. p. 107, 'Vir
 ' erat Aelfricus noster supra communem sui saeculi sortem
 ' in theologicis, nec minus in grammaticis (*Grammaticus*
 ' inde dictus) eruditus: tantam exinde apud populares suos
 ' famam adeptus, ut sermones ab eó scripti, vel Saxonice 10
 ' versi, in Ecclesiis publice legi juberentur; atque ex ipsius
 ' epistolis haud paucae in vetustum Ecclesiae Anglicanae
 ' Synodicon cooptarentur. Vir prudens, pius, et religionis
 ' Christianae zelo fervidus, ad scientiam, fidem, et pietatem
 ' Christianam aevo rudi barbaroque promovendam natus. 15
 ' In contegendis sermonibus, populo diebus festis Domini-
 ' cisve, lingua Saxonica, praelegendis, partim SS. Patrum
 ' scriptis decerptis, partim de suo additis, incredibilem
 ' plane posuit diligentiam. Quorum integri Codices in Bi-
 ' bliotheeis nostris adhuc delitescunt. Nec minore usus est 20
 ' studio et labore in S. Scripturae libris in patrium sermo-
 ' nem transferendis. Exstat in Bibliotheca Bodleiana, ne
 ' de aliis dicam, ejus Pentateuchus, cum libris Josuae et
 ' Judicum. Praefationem Geneseos Saxonice et Latine ex-
 ' tulit Whartonus noster, Auctuar. ad Hist. Dogmat. Us- 25
 ' ser. p. 385.' Ab editore libelli cui titulus *Testimonium*
Antiquitatis, fol. 43 a, in quo exstant particulae, quas pro-
 ' tuli, Epistolarum, scriptor hic saeculi decimi Aelfricus S.
 ' Albani et Malmsburiae Abbas appellatur. Utrum vero ab-
 ' batarum nominatarum, an potius Wintoniae, vel Egnesham- 30
 ' hanae, vel denique Abendoniae, praefectus exstiterit Aelfri-
 ' cus, disputant inter se Usserius, Whartonus, Cavius, alii, de
 ' duobus, vel fortasse pluribus, viris ejusdem nominis disse-

rentes. Harum autem Epistolarum auctorem fuisse Aelfricum Batam seu Puttam, forsitan primo Wintoniensem Praefectum, deinde Archiepiscopum Eboracensem, censet vir cl. Edv. Moresus in Commentario, Anglica lingua haud ita pridem edito, de Aelfrico Dorobernensi Archiepiscopo, cap. viii, pp. 67, 68.

P. 167, l. 3. EPISTOLIS] Quae Aelfrici hic sequuntur Opuscula, videlicet Epistola Latina ad Wulfstanum Archiepiscopum Eboracensem, Prologus nonnullarum Epistolarum
 10 ejus canonicarum, Epistolarumque ad Wulfstanum et Wulfstanum Saxoniarum particulae, auspice Matthaeo Parkero Archiepiscopo Cantuariensi anno 1567 Londini edita sunt. In eodem porro libello exstant Aelfrici Homilia Saxonica in die Paschae, et Oratio Dominica, Symbolum Fidei Apostolicum, Decalogusque eadem lingua Saxonica omnia conscripta.
 15 Libelli titulus est, *A Testimonie of Antiquitie, shewing the auncient fayth in the church of England, touching the sacrament of the body and bloude of the Lord here publikely preached, and also receaved in the Saxons tyme above 600*
 20 *years agoe. Imprinted at London by John Day, dwelling over Aldersgate beneath S. Martyn's.* Titulum hunc sequitur Praefatio crudita, ἀρετίγραφος quidem, sed Joscelino viro doctissimo, qui a secretis fuit eidem Archiepiscopo, a nonnullis attributa. Quum vero in Martyrologio Joannis
 25 Foxi, quod pleraque horum Aelfrici excerptorum praestat, res easdem narrentur, et in rebus narrandis ratio congruat cum hac praefatione, nulla tamen facta ejus mentione, fert
 mea opinio, ipsum Foxum, qui favente Archiepiscopo anno 1571 Evangeliorum interpretationem Saxonice typis imprimendam curavit, praefationem quidem partim conscripsisse.
 30 Quin et exstant in Martyrologio haec verba Foxi; *There is yet remaining one certain piece, a fragment of an Epistle of Elfricus, in the library of Worcester, wherein so much as maketh against the matter of Transubstantiation*
 35 *we found (nos invenimus) in the middle of the said Latin Epistle utterly rased out, so that no letter, nor piece of a letter doth there appear.* Foxi Martyrolog. vol. II, p. 378, edit. an. 1684. Confer verba Praefationis Testimonii Antiquitatis, fol. 4 b, et fol. 55 a. Superest adhuc Cantabrigiae, ut infra ostendi, liber hic Vigorniensis. Quosquo
 40 modo se res habeat, Joscelinusne solus, an alius cum eo, an potius Matthaeus ipse Parkerus, ut censet Strypius in Vita ejus, I, III, 15, pag. 473, praefationis auctor fuerit, Testimonium ipsum Guilielmus Lisleius, annis 1623 et 1638, praepo-
 45 sito Aelfrici tractatu Saxonico de Veteri et Novo Testamento,

denuo typis excudit. Quem secutus Abrahamus Whiloerus, anno 1644 fragmenta, quae in Testimonio posita sunt, Epistolarum Aelfrici ad Wulfstanum et Wulfsinum, Saxonica lingua conscriptarum, una cum interpretatione sua Latina, retulit in Notis ad Bedae Historiam Ecclesiasticam pag. 332 5 — 335. Porro autem plus vice simplici prodit, omissis vero Saxonis verbis, Testimonium istud Antiquitatis. Ita memoratur editio ejus quae anno 1736 typis impressa est, in Bibliothecae Parrinae Catalogo, cui quidem libro hoc adnotaverat celeberrimus ejus possessor; *In this book the* 10 *opinions of the Saxon Church upon the Sacrament are manifested by a Latin Epistle of Aelfric to Wulfstane. Every enlightened member of the Church of England should read it.* p. 619. Haec vir abundanti ingenio et literatissimus. Idem de hac re sensisse ipsos Ecclesiae Prae- 15 sules, videbis, nam fine opusculi omnes partes libelli veras ac germanas esse quindecim Episcopi subscriptione sua testari dignati sunt. Denique anno superiore [1836] attulit vir reverendus Henricus Soames in Concionibus Bamptonianis, seu doctis suis Disquisitionibus de Ecclesia Anglo-Saxonicae 20 Dogmatibus, plurimos Aelfrici locos ad Eucharistiam pertinentes. Vid. notas ejus, p. 421-441.

P. 167. l. 5. Ex Epistola ad Wulfstanum] De priore istac Epistola ad Wulfstanum Latine scripta, sed contractiore quam Saxonica quae sequitur, positum est istud in Testi- 25 monio Antiquitatis—*his (Aelfric's) latyne Epistle, which is recorded in booke fayre written of olde in the Cathedral Churches of Worcester and Excester.* fol. 54 a. Nimium, reperta est Epistola, non tantum in libro olim Vigornensi, quem memoravi, sed et in Codice altero MSto nunc numerato 30 cxc, 10. Sermone ad Sacerdotes, qui Bibliothecae est Collegii Corporis Christi Cantabrigiae. Hic enim olim fuit penes Ecclesiam Exoniensem, a Leofrico primo ejus Episcopo donatus, ut in praefatione Testimonii de eo scribunt, fol. 10-12; sed venerat in possessionem utriusque Codicis Parkerus 35 Archiepiscopus, qui libros suos MStos, quantivis pretii! Collegio Corporis Christi donavit.

Id. l. 26. Et reponite] Vetustissimis quoque temporibus conservari solitum esse a Christianis, ob diversas causas, panem eucharisticum, ostendunt Justinus, Apol. l. §. 87, Tertullianus de Oratione, cap. 29, supra tom. i, p. 112, l. 33, Irenaeus apud Eusebium, Hist. Eccl. v. 24, Dionysiusque Alex. apud eundem Eusebium, vi. 44.

P. 168. l. 15. Non sit tamen hoc sacrificium—apostolus ait] Exstat quidem *sit* in Testimonii Antiquitatis tam editione 45

principe quam Lisleiana, immo in ipso Codice Exoniensi dicto, non *fit*, quomodo locum repraesentavit cl. Jacobus Nasmyth in Catalogo Librorum Corporis Christi Cant. in recensione sua Codicis Vigorniensis cclxv, 11; posuit vero Foxus in
 5 Martyrologio suo vol. II, pag. 378, '*Non est tamen hoc sacrificium; at fortasse scribi oportet fit.*' Confer verba in utraque epistola Saxonica pagg. 173, 177. Ad oram autem fol. 55 b, Testimonii haec verba posita sunt, *The words in-*
 10 *closed betwene the two halfe circles* (Non sit—Apostolus ait) *some had rasod out of Worcester booke, but they are restored agayne out of a booke of Exeter Church.* Vide et Praefat. Testimonii fol. 4 b. Hodieque superest, ut bis ante dixi, hic liber Vigorniensis saeculo undecimo scriptus, inter
 15 Codices Parkeranos, numero cclxv signatus, ad quem hoc exstat in Catalogo eorundem librorum Nasmythano p. 311, '*Non fit—de petra fluxit.* Ultimum hunc locum a pa-

pista quodam olim abrasum e veteri libro Exoniensis Bibliothecae fuisse restitutum testatur in margine quidam
 20 'neotericus.' Manu, ut videtur, Joseclini, de quo supra, notam ad marginem scriptam fuisse, ait Humphredus Wanleius, in vol. II Thesauri Hickesiani pag. 109, addens, Codicem Exoniensem nunc esse Bibliothecae Collegii Corporis Christi. Vid. supra.

P. 169. l. 2. Epistola brevis, seu Prologus] Collocata est
 25 haec Epistola brevis in Testimonio Antiquitatis, fol. 53 b, usque ad vocem *proferentes*; atque ibidem prologus hic dicitur praepositus esse Epistolae Saxonicae ad Wulfstanum, cujus fragmentum apud Testimonium allatum fuerat, sicut alii cuidam Aelfrici Epistolae Saxonicae. Verba sunt Testi-

30 monii,—*a shorte Latyne Epistle set before this, and one other of hys Saxon Epistles.* Protuli ego prologum istum, sed integrum, ex cl. Wanleii opere supra dicto, pag. 22, ubi praefixus idem est, sicut apud Davidis Wilkinsii Leges Anglo-Saxonicas, pag. 151, alius duabus Epistolis Aelfrici canonicis. Sumptus ille fuerat e Codice antiquo Bibliothecae
 35 Bodleianae a Wanleio, in quo recte scribitur, *quia si praeco taret*, pro illis, *quasi praeco tacet*, quae exstant in MSto C.C.C. et apud Wilkinsium. Interea neque hic prologus, neque Epistolae Latinae fragmentum initio a nobis collocatum, si
 40 modo excipiatur, breve illud, quod abrasum fuit, sed ex libro Exoniensi suppletum, a Foxo in Martyrologio suo positum est.

Ibid. l. 18. Ex AELFRICI EPISTOLA AD WULFSTANUM]
 Haec Epistola, et altera ad Wulfstanum, referente auctore
 45 Praefationis ad Testimonium Antiquitatis, in duobus Vigor-

niensis Ecclesiae libris exstabant, uno eorum Saxonico, altero fere Latino, qui ambo adhuc superesse videntur. De hoc altero jam dixi. Utraeque iidem Epistolae, cum Saxonico tum Latinae, in libro Canonum MSto penes Ecclesiam Exoniensem comprehensae esse ibidem referuntur. Vid. Praefat. 5 fol. 10 a. Quumque, ut dixi, cl. Wanleius in opere jam ante laudato, p. 129, verbis illis de Sacramento ex Latina ad hunc Wulfstanum Epistola prolatis nos monuerit, Codicem Exoniensem nunc esse Collegii Corporis Christi, et inscribi 1, 72, (12.) hoc quidem de MSto nota ex signato intelligendum 10 est, in quo reperta esse omnia haec verba Epistolae Saxonicae ad Wulfstanum, certiorum me facere dignatus est reverendus Collegii Praefectus. Exstant illa sub titulo, *Secunda Epistola, quando dividis chrisma*, sed in Catalogo Nasmitano p. 273. post sectionem 24 vox *Saxonice* omissa est. 15 Adhuc cel. Hickesius, quod observatione nostra dignissimum est, in vol. priore Thesauri sui, p. 58, verba eadem de Sacramento lingua Saxonica proferens refert lectorem ad haec testimonia, quae Lisleiana minus accurate appellat, tum vero ad librum MS. Bodleianum inter Codices Junianos. 20 Codex hic in Catalogo Libb. MSS. Biblioth. Bodleianae, p. 257. postremus est Codicum Francisci Junii viri cl. num. 121 signatus, in quo reperta sunt excerpta Epistolarum Saxon. Aelfrici ad Wulfsinum et Wulfstanum, quae in Testimonio Antiquitatis eduntur. Hoc de eo posuit Wanleius, 25 'Codex opt. notae membran. qui haud ita pridem ad Ecclesiam spectabat Wigorn. ideoque Cod. Wigorn. nuncupatur,' p. 45. Et p. 58 adnotationem quandam commemorat, quam manu Matthaei Parkeri scriptam putat. Integrior est quam MS. ille Cantabrigiensis modo memoratus. Quae vero Epi- 30 stola Latina in hoc Codice Juniano his praemissa est, non est illa ad Wulfstanum in Testimonio Antiquitatis collocata, sed alia quaedam ad Wulfsinum scripta, praefixa autem Canonibus Aelfrici in vol. primo Conciliorum Britannicorum a Wilkinio editorum, pag. 250. 35

P. 172. l. 6. halzenne] Interpositum est hoc loco in Codice Juniano aliud praeterea mandatum, ut tam Epistolae quam Evangelii in Missa lector servet jejunium.

P. 173. l. 12. And yet the lively bread is not bodely so &c.] Idem cum supra statuit Aelfricus in Epistola Latina, 40 tum infra in Epistola ad Wulfsinum, p. 179. Vide et Homiliae in die Paschae, quod mox affero, fragmentum.

P. 175. l. 23. Ex AELFRICI EPISTOLA AD WULFSINUM] Huic fragmento praepositum est lemma istud in Testimonio Antiquitatis, fol. 43 a. *Here followeth the wordes of Elfrike* 45

Abbot of *S. Allons* and also of *Malmesberye*, taken out of his *Epistle* written to *Wulfstine* Byshop of *Seyrburne*. It is founde in a booke of the olde *Saxon* tounge, wherin be *xlviij* chapters, of *Canons* and *ecclesiasticall Constitutions*, and also *Liber poenitentialis*, that is, a *poenitential booke*, or *shryfte booke*, divided into *iiii* other booke, the *epistle* is set for (before) the *30* chapter of the *fourth boke*, intituled be *preost* *synode* that is, a *Synode concerning priestes*: (vid. not. ad *Epist. ad Wulfstanum*, nam *Codex Bodleianus* hic designari videtur.) and this *epistle* is also in a *canon boke* of the *Church of Exeter*. Edita est haec *Epistola* ad *Wulfstanum* *Saxonice* et *Latine*, cum hoc titulo, *Liber Canonum Ecclesiasticorum*, a *cl. Wilkinsio* in *Legibus Anglo-Saxonice*, *Londini* 1721, pag. 153—160, qui desumpsit eam ex *Cod. membranaceo C.C.C. Cant. S. 12*, olim, ut *Wanleio* praecunte ait, *Exoniensis Ecclesiae* peculio, et circa tempora *conquisitionis Angliae* scripto. Numero *exci* in *Catalogo Nasmithano* signatur. Finem autem versus *canonicae hujus Epistolae*, excerptum istud, quod hic habes, exstat. Porro eandem particulam caeterosque *Canones* lingua quoque *Anglica* ediderat *cl. Joannes Johnsonus* in volumine primo *Legum Ecclesiasticarum* *Londini* an. 1720, eamque desumptam a se testatur ex *Codice ejusdem Collegii Corporis Christi*. Ceterum alii *Canones*, ut paulo ante dixi, ad eundem *Wulfstanum* cum brevi *Epistola* ab *Aelfrico* missi, exstant apud *Concilia Magnae Britanniae et Hiberniae* a *Wilkinsio* adornata, vol. 1, p. 250—255.

Quin, etsi vix hoc necessarium, quum ἡ μαρτυρία ipsorum *Codicum*, in quibus exstant haec tanti momenti *πύσται*, instar omnium *μαρτυριῶν* sit habenda, *testificationem* tamen commemorare mihi visum est, quae his *Aelfrici* opusculis in *Testimonio Antiquitatis* adjuncta est.—*That this foresayd Saxon Homely* (in die *Paschae*, quae quidem *Homilia* primo loco ibidem posita est) *with the other testimonia before al-*
leudgæl, doe fullye agree to the olde auncient bookez (wherof some bee written in the olde *Saxon* and some in the *Lattyne*) *from whence they are taken: these here under written, upon diligent perusing and comparing the same, have found by conference, that they are truly put forth in print without any adding or withdrawing any thing for the more faithful reporting of the same, and therefore for the better credite hereof have subscribed their names.* *Matthewe Archbyshop of Canterburye, Thomas Archbyshop of Yorke.* (Dein sequuntur nomina *tredecim Episcoporum*) *with divers other perawgæ of honour and credite subscribing their names,*

*the recorde wherof remaines in the handes of the most re-
 verend Father, Mattheue Archbishop of Canterburie. Ex
 quibus verbis apparet, cum Homiliam Paschalem, tum vero
 cetera monumenta in libello isto typis impressa, approba-
 tione colonestata fuisse quindecim Anglicae Ecclesiae Epi- 5
 scoporum, aliorumque virorum primariorum testantium repe-
 ruisse se illa cum libris, unde proderant, antiquis, Saxonice et
 Latinis, omnino convenientia, lectis iis diligenter, atque inter
 se collatis. Istam vero HOMILIAM PASCHALEM, quae, ut alia
 exemplaria in hac re praeteream, in Codice quoque MSto 10
 Bibliothecae publicae Cantabrigiensis exstat, Abrahamus
 Wholecus, in Notis ad Bedae Hist. Eccl. p. 462, Saxonice et
 Latine edidit, cum hac epigraphe, *Liber Catholicorum Ser-
 monum Anglicæ, in Ecclesia per annum recitandus.* Porro
 de eodem opere, cujus auctor Aelfricus Archiepiscopus Can- 15
 tuariensis existisse a multis censetur, haec inter alia Cavius
 scripsit in Hist. Literaria vol. II, p. 110, 'In sermone de
 ' Sacrificio, eoque satis prolixo, qui in die Paschatis so-
 ' lenni coram populo recitari solebat, id paene unice agit,
 ' ut ostendat nos spiritualiter corpus Christi gustare, ejusque 20
 ' sanguinem bibere, quum vera fide sacram illam gustemus
 ' Eucharistiam; panem et vinum non posse per ullam be-
 ' nedictionem in Christi corpus et sanguinem mutari; vere
 ' quidem Christi corpus et sanguinem esse, non tamen cor-
 ' poraliter sed spiritualiter; esse quidem Eucharistiam quae 25
 ' ad altare Dei consecratur commemorationem corporis Christi
 ' quod pro nobis obtulit, et sanguinis sui quem pro nobis
 ' fudit, corpus sanguinemque Christi non corporaliter, sed
 ' spiritualiter; nec disputandum, qui hoc fieri posset, sed
 ' quod ita fiat nostra fide esse tenendum. Verum integrum 30
 ' sermonem exscribere necesse sit, si modo omnia quae
 ' huc spectant excerpere velimus.' Ita ille. Ipsa autem
 Aelfrici verba ex Saxonica in Anglicam et Latinam lin-
 guas conversa huc transferam. *It (the housell, or offering)
 is naturally corruptible bread, and corruptible wine: and 35
 is by myghte of God's usorde truly Christes bodye, and
 hys bloude; not so notwithstanding bodely, but ghuatly.
 Much is betwixte the body Christ suffered in, and the bodye
 that is halowed to housell. The body truly that Christ
 suffered in was borne of the flesh of Mary, with bloud, and 40
 with bone, with skinne, and with synawes, in humane limmes,
 with a reasonable soule living; and his ghoustlye body,
 which we call the housell, is gathered of many cornes; with-
 out bloude, and bone, without lymme, without soule. and
 therefore nothing is to be understand therein bodelye, but all 45**

is ghostlye to be understande. Testimonii Antiq. fol. 17 a. Natura (Eucharistia) panis est corruptibilis et vinum corruptibile, et per (Sax. juxta) Divini verbi veritatem vero Christi corpus, et sanguis ejus, non tamen corporaliter, sed
 5 spiritualiter. Multum distat inter corpus illud, in quo Christus passus est, et corpus illud quod in Eucharistiam consecratur: corpus quidem illud in quo Christus passus est, de carne Mariae nascebatur cum sanguine ossibusque, cum pelle nervisque, in membris humanis spiritu rationali animatum:
 10 corpus autem suum spirituale, quod vocamus Eucharistiam, de granis multis absque sanguine et osse, absque membro et anima colligitur: nihil autem inest propterea intelligendum corporaliter, verum omne est spiritualiter intelligendum. Sic Homiliasta. At vero Joannes Lingardus,
 15 doctus in primis et disertus scriptor, id nuper conatus est ostendere, quod et alii ante eum Communionis Romanae asselae aggressi fuerant, constare posse, immo bene congruere, haec Aelfrici verba, nam tacet Epistolas illas supra allatas vir clarus, cum dogmate Transubstantiationis Eucharistiae, quod
 20 apud Romanistas receptum est. Vide Antiquitates ejus Anglo-Saxonicae Ecclesiae, in Notis pag. 497—560, edit. secundae. Etenim commentatum esse de hoc mysterio Aelfricum duce atque magistro celebri illo Bertramo seu Ratramno, ait ibi Lingardus; neque hoc quidem a vero distat, quum plurima
 25 ad verbum ex illo sumpserit Aelfricus. Sed interea hunc ipsum Ratramnum, postquam libellus ejus de Eucharistia a Bailavio doctore Sarbonico in linguam Gallicam exeunte sacculo decimo septimo conversus fuerat, plus Calvinistam fuisse, quam Calvinum ipsum (*Ratram est plus Calviniste, que*
 30 *Calvin même*) pronuntiavit eruditissimus ille Longueruaeus. Vide Longueruana, p. 72. 'Quae a se differunt,' (Ratramni verba sunt, cap. lxxvi.) 'idem non sunt. Corpus Christi quod
 ' mortuum est, et resurrexit, et immortale factum, jam non
 ' moritur, et mors illi ultra non dominabitur, aeternum est,
 35 ' nec jam passibile. Hoc autem quod in Ecclesia celebratur,
 ' temporale est, non aeternum; corruptibile est, non incorruptum.' Et supra in e. liv. 'Secundum creaturarum substantiam, quod fuerunt ante consecrationem, hoc et postea
 ' consistunt. Panis et vinum prius existere, in qua etiam
 40 ' specie jam consecrata permanere videntur. Est ergo interius
 ' commutatum Spiritus S. potenti virtute, quod fides aspicit,
 ' animam pascit, aeternae vitae substantiam subministrat.'
 Quomodo haec conveniant cum Concilio Tridentini de Transubstantiatione decreto, quod apponam, alii viderint. 'Sancta
 45 ' haec Synodus declarat, per consecrationem panis et vini

' conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam
 ' corporis Christi Domini nostri, et totius substantiae vini in
 ' substantiam sanguinis eius, quae conversio convenienter et
 ' proprie a sancta catholica Ecclesia Transubstantiatio est
 ' appellata.' Concil. Trident. sess. xiii, cap. iv, de Eucharistia, 5
 pag. 102 ed. Venet. 1780. Verum enimvero, nisi me omnia
 fallunt, ansam dedit ad conatus istos conciliandi Ratramnum
 aliosque auctores, cum hoc de Transsubstantiatione scito, vera
 ne realis, sed spiritualis, seu sacramentalis, corporis Christi
 in Eucharistia manducatio: quam docet consentiens cum plu- 10
 rimis Theologis, tam veteribus quam recentioribus, idem Ra-
 trannus.

APPENDIX.

NICAENI CONCILII
AD ECCLESIAM ALEXANDRINAM
EPISTOLA SYNODICA;

APUD SOCRATEM, HIST. ECCL. LIB. I. CAP. 9.

5

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Τῆι ἀγίῃ καὶ μεγάλῃ, χάριτι τοῦ Θεοῦ^a, Ἀλεξανδρέων
Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην καὶ Πεν-
τάπολιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες
καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἀγίαν Σύνοδον συγκροτήσαντες
10 Ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ χαίρουσιν.

ἘΠΕΙΔΗ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ τοῦ θεοφιλε-
στάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς
ἐκ διαφόρων πόλεων τε καὶ ἐπαρχιῶν, μεγάλη καὶ
ἀγία Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἅπαντος
15 ἀναγκαῖον ἐφάνη, παρὰ τῆς ἡμέρας Συνόδου καὶ πρὸς
ὑμᾶς ἐπιστεῖλαι γράμματα· ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα

SYNODICA EPISTOLA,

Interprete Henr. Valesio.

Sanctae gratia Dei magnaeque A-
lexandrinorum Ecclesiae, et dile-
ctis fratribus per Aegyptum, Liby-
am et Pentapolim constitutis. Epi-
scopi Synodus congregata, et mag-
nam sanctissimam Synodum com-
plentes, in Domino salutem.

QUANDOQUIDEM Deo Optimo
Maximo, eiusque carissimo Prin-

cipe Constantino, nos ex di-
versis civitatibus ac provinciis
congregante, sacra et magna
Synodus Nicæna celebrata est,
prorsus necessarium duximus,
ab universo sacro Concilio eti-
am ad vos literas mitti, ex qui-
bus intelligere possitis, quae-

^a Ita Theodoret. lib. 1. Hist. Eccl. c. 6 sec 8. et Eusebianus Scholasticus
11, 12, pro Θεοῦ χάριτι καὶ μεγάλῃ.

μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρα-
 τύνθη. Πρῶτον μὲν οὖν ἐξ ἀπάντων ἐξητάσθη τὰ
 κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀριίου
 καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου
 Βασιλέως Κωνσταντίνου· καὶ παμψηφεί ἔδοξεν ἀνα- 5
 θεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα
 καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασ-
 φημῶν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγων ἐξ οὐκ ὄντων,
 καὶ εἶναι ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν· καὶ αἰτεξουσιότητι κακίας
 καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος, καὶ 10
 κτίσμα καὶ ποίημα ὀνομάζοντος· ἅπαντα ταῦτα^a ἀνε-
 θεμάτισεν ἡ ἀγία Σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς
 ἀσεβοῦς δόξης ἢ ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφημῶν ῥη-
 μάτων, ἀνασχομένη. Καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκείνον^b οἷον
 τέλους τετύχηκε, πάντως ἢ ἀκηκόατε ἢ ἀκούσεσθε, 15
 ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἀμαρτίαν
 ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ· τοσοῦτον δὲ ἴσχυκε
 αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολέσαι Θεωνῶν ἀπὸ
 Μαρμαρικῆς, καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαίδος· τῶν

nam proposita atque exami-
 nata, quoniam item decreta ac
 stabilita sint. Primum igitur
 habita est quaestio coram piis-
 simo Principe Constantino, de
 impietate ac perversitate Arii
 et sociorum ejus. Cumetisque
 suffragantibus placuit, ut impia
 ejus opinio anathemate dam-
 naretur, verbaque ac nomina
 blasphemiae plena, quibus ute-
 batur, dicens Filium Dei ortum
 ex nihilo, et fuisse aliquando
 tempus cum non esset, et pro
 arbitrii libertate cum vitii ac
 virtutis capaxem esse; et crea-

turam illum vocans atque fac-
 turum. Haec omnia anathe-
 mate damnavit sanctissima Syn-
 odus, opinionis hujus impieta-
 tem atque amentiam, et verba
 blasphemiae plena, ne audire
 quidem patienter sustinens. Et
 ea quidem quae adversus illum
 gesta sunt, vel comperistis jam,
 vel brevi comperturi estis; ne
 nos insultare videamus homini,
 qui sceleris sui dignam merce-
 dem recepit. Tantam vero vim
 habuit ejus impietas, ut The-
 onam Marmariene et Secun-
 dum Ptolemaidis Episcopum,

^a Ita Nicephorus, lib. VIII Hist. Eccl. c. 24. Δεσὲ ταῦτα apud Socrat.
 ταῖνα πάντα Theodoret.

^b Ita Theodoret et Nicephorus; ἀκείνου Socrates.

γὰρ αὐτῶν κἀκεῖνοι τετυχήκασιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ
 Θεοῦ χάρις, τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ ἀσεβείας,
 καὶ τῆς βλασφημίας, καὶ τῶν προσώπων τῶν τολ-
 μησάντων διάστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ
 5 εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς [*forte*
ὑμᾶς]*· ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελι-
 τίου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τού-
 του τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ Συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν,
 ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐδοξεν οὖν Μελιτίου μὲν, φιλαν-
 10 θρωπότερον κινηθείσης τῆς Συνόδου, κατὰ γὰρ τὸν
 ἀκριβῆ λόγον οὐδεμᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν, μένειν ἐν
 τῇ πόλει ἑαυτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν,
 μήτε χειροθετεῖν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε ἐν χώρᾳ
 μήτε ἐν πόλει ἑτέρα φαίνεσθαι, ταύτης τῆς προφάσεως
 15 ἕνεκα, ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτηῖσθαι· τοὺς
 δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρα χειροτονία
 βεβαιωθέντας κοινωῆσαι ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧτε ἔχειν
 μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ
 εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἐκάστῃ παροικίᾳ τε

secum in exitium pertraxerit. Nam et in istos, eadem quo in illum lata sententia est. Sed quoniam omnipotentis Dei gratia, pravitate quidem illius operantis et impietate atque blasphemia, et us hominibus qui in populo antehac peccato turbata ac discidia concitare ausi fuerunt, vos jam liberavit; Melitium vero et eorum qui ab illo ordinati sunt, adhuc reliqua erat contumacia; de his etiam quid statuerit Synodus, vobis significamus, fratres carissimi. Placuit igitur clemen-

tius erga Melitium agente Synodo, summo enim jure nullam veniam merebatur, ut is in civitate sua maneat, nec ullam habeat aut manus imponendi aut eligendi potestatem; nec hujus rei causa aut in vico, aut in urbe ulla compareat; sed nudum honoris sui nomen retineat; si vero qui ab ipso constituti sunt, sanctiore ordinatione confirmati, ad communionem admittantur, ea lege ut honorem quidem ac ministerium eorum retineant; secundo tamen semper loco sint ab his

* Habent ete *Alyssos* Theodoret. Epiphanius, Simeonius, Gelasiusque Constantini.

καὶ Ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου
καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προχειρι-
σμένων ὥστε τούτοις μὲν^α μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι
τοὺς ἀρέσκοιτας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν
ὀνόματα, ἢ ὅλως ποιῆν τι χωρὶς γνώμης τῶν τῆς
καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἐπισκόπων^β, τῶν ὑπὸ Ἀλεξ-
ανδρον τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν
μηδεὶ σχίσματι εὐρεθέντας, ἀλλὰ ἰκηλιδῶτους ἐν τῇ
καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὄντας, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν προ-
χειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ
κλήρου, καὶ ὅλως πάντα ποιῆν κατὰ νόμον καὶ
θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν· εἰ δέ τινας συμβαίῃ
ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τηρικαῦτα προσ-
αναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος, τοὺς
ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἀξιοὶ φαίνονται, καὶ ὁ
λαὸς αἰροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγι-
ζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπου. Τοῦτο δὲ
τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη· ἐπὶ δὲ τοῦ Μελετίου

omnibus, qui in unaquaque par-
ochia et Ecclesia versantur, a
carissimo collega nostro Alex-
andro prius ordinati. Adeo ut
his quidem nulla facultas sup-
petat quos visum fuerit eligen-
di, aut nomen cuiuspiam sug-
gerendi, aut omnino quoesquam
gerendi sine consensu Episcopi
catholicae Ecclesiae qui Alexan-
dro subiectus est. Illi vero qui
Dei iuvante gratia vestrisque
precaationibus, nullo unquam in
schismate deprehensi sunt, sed
in catholica et apostolica Ec-
clesia atque lae uila perse-

verant, potestatem habeant eli-
gendi, et proponendi nomina
eorum qui in clerum allegi im-
ruerint, omnia denique per-
agendi juxta legem et sanctio-
nem Ecclesiae. Quod si quem-
piam eorum qui in Ecclesia cen-
sentur, diem suum obire conti-
gerit, tum in defuncti locum
atque honorem provehantur ii
qui imper adsciti sunt, modo
digni videantur, et populus eos
eligat, suffragante nihilominus
pobisque judicium confirmante
Alexandrinae urbis Episcopo.
Et aliis quidem omnibus id

^α Ita Theodorot. et Nisaph. hic vero ἀπὸ μὲν, pro ὡς ἀπὸς τούτοις δέ.

^β Ita Theodorot. probante Valens, pro τοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας
 5 ἐμποιῆσαι. Ταῦτά ἐστι τὰ ἐξαιρέτα καὶ διαφέροντα τῇ Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἀγιωτάτῃ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησία· εἰ δέ τι ἄλλο ἐκανονίσθη ἢ ἐδογματίσθη, συμπάροντος τοῦ κυρίου καὶ τιμωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκρι-
 10 βέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς, ἅτε δι᾽^a καὶ κύριος καὶ κοινωτὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων. Εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμῖν περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἀγιωτάτου πάσχα, ὅτι ὑμέτεραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐφ᾽ ἀδελφούς,
 15 τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιούντας, συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν^b, καὶ πᾶσιν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ἡμῶν φυλάττουσι τὸ πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν. Χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ τῇ

concessum est. De Melitio vero, ob pristinam ejus contumaciam, et ob temerarium ac praeceps hominibus ingenium, aliter placuit discernere, ne potestas auctoritatisque ulla tribuatur homini, qui easdem rursus turbas excitare possit. Atque haec sunt, quae ad Aegyptum et ad sanctissimam Alexandrinorum Ecclesiam privatim pertinent. Si quid autem praeterea, praesente domino et carissimo collega ac fratre nostro Alexandro, sancitum ac definitum est, id ipse vobis accuratius refe-

ret, quippe qui gestorum auctor et participes existat. Nuntiamus praeterea vobis de concordia sanctissimi paschae: hoc etiam negotium, precibus vestris adjuvantibus, feliciter confectum fuisse; cunctosque qui in Oriente sunt fratres, qui antea cum Judaeis pascha celebrarunt, cum Romanis in praesentem, et vobiscum, et cum omnibus qui ab ultima antiquitate nobiscum pascha peregerunt, concorditer esse celebraturos. Vos ergo laeti atque hilares ob felicem rerum even-

^a Ita Theodorēt, et Niseph. *Act. de Socrate.*

^b Ita Theodorēt et Epiphanius pro *hinc*

τῆς εἰρήνης συμφωνία, καὶ ἐπὶ τῷ^a πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπήναι, ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ Ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον⁵ ὑποστάτα ὑπὲρ τοῦ εἰρήμην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. Εὐχισθε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα, ταῦτα βέβαια μένη, διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν Ἀγίῳ Πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. 10

Ἐν ταύτῃ τῇ τῆς Συνόδου ἐπιστολῇ φανερὸν καθίστησιν ὅτι οὐ μόνον Ἄρειον καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτοῦ ἀνεθεμάτισαν, ἀλλὰ καὶ τὰς λήξεις τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ ὅτι περὶ τοῦ πάσχα ὁμοφρονήσατες, ἐδέξαντο τὸν αἰκισιάρχην Μελίτιον, τὴν μὲν ἀξίαν τῆς Ἐπισκοπῆς ἔχειν αὐτὸν συγχωρήσαντες, τὴν δὲ ἐξουσίαν τοῦ 15 πράττειν αὐτὸν τινὰ ὡς Ἐπίσκοπον, περιελόητες· δι' ἣν αἰτίαν νομίζω, ὅχι νῦν κευχώσθαι τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ Μελιτιανούς, ὅτι περιελεν ἡ Σύνοδος Μελιτιῶν τὸ δόνασθαι. De Melitio et Melitianis nova ac notabilia quaedam apud Reliquias Sacr. collocata sunt, vol. iv. pp. 94, 105. S. Phileas. 20

tum, et ob communem omnium pacem atque concordiam, et quod haeresis omnis penitus excisa est, majore cum honore ac benevolentia collegam nostrum, vestrumque Episcopum Alexandrum excipite; qui et eius praesentia maximam nobis attulit voluptatem, et in tam protracta aetate plurimum laboris sustinuit, ut pax inter vos restitueretur. Orate etiam pro nobis omnibus, ut quae recte constituta sunt, firma permaneant, per Deum omnipotentem et Dominum nostrum Je-

sum Christum una cum Sancto Spiritu, cui gloria in saecula saecula Amen.

Ex hac Synodi epistola perspicue apparet, eos non modo Ariam et sectatorem eius, verum etiam ipsa opinione, illius verba anathematice damnasse; et cum de pacifica fide inter se convenissent, Melitianum necesse alterius auctorem suscipere, Episcopatus quidem dignitatem retinere esse passum, verum potestate synodi quidquam pro Episcopo, illi penitus subtrahere. Quae ubi exarata essent, Melitianus in Aegypto ad hoc usque tempus ab Ecclesia separatus esse, praeterea quod Synodus antea Melitiam potestatem ademit.

^a Ita Theodorot. et Niceta, pro τῷ, consentiente Gelasio Cyren. de Actis Concil. Nicaeni, l. 2. c. 14. pro τῷ, atque in auctoritatibus institutis supra receptis, quod visio post Gelasio intellexi.

JOANNIS GARNERII S. J.

NOTAE IN S. CYRILLI ALEX. EPISTOLAM SYNODICAM AD NESTORIUM,

post Concilium Ephesinum supra pag. 17-32. collocatam.

5 Quum vir doctissimus Joannes Garnerius, qui hanc Epistolam Synodicam Operibus Marii Mercatoris ex editis Conciliis adjoecit [Part. II. pp. 79, 539] notas aliquot maximam partem theologicas ei subjunxerit, easdem hinc transferre nihil visum est.

Supra pag. 19. l. 21. *ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ γραφείῳ παρὰ σοῦ*
10 Haec est procul dubio prima quam Nestorius ad Celestinum misit, et in qua leguntur ista: 'Nos non modicam corrup-
' tionem orthodoxiae apud quosdam hic reperientes, et ira et
' lenitate circa aegros quotidie utimur, &c.' Atque inde constat Celestinum Cyrillo, quas a Nestorio literas accepisset,
15 misisse, quemadmodum et Cyrillus ad se a Nestorio scriptas, Romam deferendas Possidonio crediderat. Vide istas Nestoria literas prima parte operum Marii Mercatoris.

Ibid. l. ult. *καὶ ἡρμήνευκας οὐκ ὀρθῶς*] Hic nempe, ubi ait:
' Nos autem nosse oportet, quod modo venit in recordatio-
20 nem Concilii Nicaeni, quod nusquam ausum est dicere, quia
' Verbum Deus natum est ex Maria Virgine;' et alia quae prolixè pressuntur. Tu vero locum consule, et intellige, cur fidem exposuerit Cyrillus, praemisso symbolo Concilii Nicaeni, ut unde Nestorius fraudem faciebat imperitia, inde
25 confutaretur.

P. 20. l. 9. *ταῖς γραφείσις ἐπιστολαῖς πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν παρὰ τῆς Ἀλεξανδρείων Ἐκκλησίας*] Obscurus locus, et a nullo, quod sciam, tentatus; quibus enim de epistolis ab Alexandrina Ecclesia directis intelligi debet? An de iis
30 quae anathematismos haberent subjunctos? sed illae ipsae sunt in quibus nunc versamur. An de prioribus duabus? quomodo ab Alexandrina Ecclesia, id est, Synodo directae sunt, cum nomine Synodi Alexandrinae, non perinde ac tertiae, sed solius Cyrilli inscribantur. [Posterior hoc con-

firmat Garnerius in Dissertatione sua de Synodis habitis in causa Nestorii.]

P. 21. l. 21. *οἷτε δὲ τὴν σάρκα*] Id ubique passim Catholicis Nestorius, sed maxime in epistola ad sanctum Celestinum, affingebat: 'Aperte blasphemant Deum Verbum Patri 5
' *ἁμοούσιον*, tanquam originis initium de *Χριστοτόκῳ* Virgine
' *sumpsisset*, cum templo suo aedificatum esse, et carni con-
' *sepultum*, &c.' et in titulo sermonis septimi: 'Adversus eos,
' *qui propter conjunctionem, vel divinitatem Verbi mortifi-*
' *cant, vel humanitatem deificant.*' In utrumque locum in- 10
tendit Cyrillus.

P. 22. l. 1. *καθ' ἐπόστασιν*] *Secundum substantiam*. Graece est *καθ' ἐπόστασιν*. Moneo rursus hanc unam vocem fuisse olim *ὀρθοδοξίας* indubitatae notam; aliae etenim omnes tor- 15
queri possunt in sensus erroneos, et revera detortae sunt a Nestorianis, haec una nunquam potuit; unde mirum quam
exosa fuerit heterodoxis, quotque criminationibus oppug-
nata; atque hinc factum est, ut quum *ἔνωσις καθ' ἐπόστασιν*
praetermissa esset a Cyrillo et Joanne in expositione fidei
hinc inde scripta, inter ineundam ecclesiarum pacem, pax 20
visa sit pluribus Catholicis suspecta, et Joannes dictus fuerit
a suis vicisse causam, ut Cyrillus necessitatem habuerit pur-
gandi sese, tum apud amicos, Acacium Melitenensem, Suc-
cessum, Valerianum, Donatum, tum apud suos Constantino-
poli aperiarios, quasi vel orientalibus in sententia reman- 25
entibus consensisset, vel propter timidam quandam dispen-
sationem non satis animose fidei causam defendisset.

Porro autem quod dixi, hanc vocem fuisse fidei quasi certam tesseram, facto probat Cyrillus; quum enim scrip- 30
sisset, *Unitum ergo carni Verbum secundum substantiam*
confitentes, accedit statim ad refellendas omnes Nestorii sen-
tentias, artificiose quidem, sed tamen invicte.

Nota vero interpretem Romanum aberrasse a mente Cy-
rilli, quam assecutus est Mercator. Haec enim Graeca, *Ἡρώ-*
σθαί γε μὴν σαρὰ καθ' ἐπόστασιν ἁμολογοῦντες τὸν Λόγον, ἕνα 35
προσωπώμεν, &c., vertit ille, *Quamvis autem Verbum carni*
secundum hypostasim fateamur, unum tamen adoramus,
&c. quasi confessio unionis secundum hypostasim adver-
setur in speciem adorationi, ut unius, et non eam potius
inferat. Longe ergo melius Mercator: *Unitum ergo carni* 40
Verbum secundum substantiam confitentes, unum adora-
mus, &c. Atque hinc est, quod diximus saepe, Mercatorem,
ut aliis de Latinitate concedat, vincere tamen fide atque in-
telligentia.

Ibid. l. 3. *οἷτε ἀνὰ μέρος τιθέτες*] Rejicit unionem quam 45

vocant unalem, seu τῆς ἀξίας καὶ αἰθερίας ἐνότητα, quippe quae non sit καθ' ἐπόστασιν, sed inter duas per se existentes personas, modo σχέσει conjungantur.

P. 22. l. 8. οὔτε μὴν Χριστῶν ἰδικῶς] Rejicit et opinionem
5 de duobus Christis, quorum alter ex Patre, alter ex matre, sola ἁνωσιμῶς conjunctis: quod saepe impugnatur alio in loco a Cyrillo, non quasi id expressis verbis uspiam dixerit Nestorius, sed quod ex ipsius opinione de ἐνώσει σχετικῇ necessario sequatur reipsa, quantumvis ipse dissimulet.

10 Ibid. l. 14. ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνό φαμεν] Refutat et tertium modum σχετικῆς ἐνώσεως, quae pura ἐνοίκησις, sive habitatio Verbi divini in homine, quaque fiat, ut homo non Deus quidem sit, sed Dei tantum, seu Θεοφόρος, quae vox placuit Nestorio. Huic porro unionis modo alium Cyrillus opponit,
15 quem ἐνωσιν κατὰ φύσιν vocat, eique similem dicit, qua proprio corpori animus conjungitur, seclusis, ut monent theologi, imperfectionibus.

Ibid. l. ult. οὐχ ὡς συνάφειαν ἀπλῶς] Non velut conjunctionem. In Graeco est. ὡς συνάφειαν ἀπλῶς, &c. Est autem
20 συνάφεια apud Graecos, vel copulatio maris et feminae; vel apud Basilium, societas conjugum, et vitae civilis communitio; vel apud Chrysostomum, commissura membrorum; vel denique apud Cyrillum, coaptatio eorum, quae continuari possunt, et παράθεσις seu appositio. Quaecumque vero signifi-
25 catione vox sumatur, aptior est ad tegendam haeresim quam ad fidem exponendam: unde Cyrillus vocem ubique acriter exagitat, tanquam veneni plenissimum; et vero conjunctionem naturarum duarum in Christo, Theodorus Mopsuestenus, ipseque, dum adhuc erraret, Theodoretus, conjunctioni
30 conjugum similem dixerunt.

P. 23. l. 12. ἀλλ' οὐδὲ Θεὸν] Arguit Nestorii dictum de Christo, ejus Verbum faciebat Dominum et Deum, quasi non foret Christus ipse Deus et Dominus; habet enim hanc potestatem relativa vox, ejusmodi sunt obliqui casus, ut
35 distinctionem perinde ac oppositionem ponant inter ea, quae dicuntur relationis extrema. Quare licet Deus vere sit dominus humanitatis, non tamen Christi, nisi duae in Christo asserantur personae.

P. 24. l. 3. Παραποιήματα δὲ λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ] Verba
40 quae cavet dicere, Nestorii sunt, sermone primo, vel potius septimo. Rejicit autem, velut horrendum quoddam, unitatem καθ' ἁνωσιμῶν καὶ προσηύθησιν solam, ut quae Christum omnino solvat in duas personas.

Ibid. l. 15. ἠμολογοῦμεν δὲ ὅτι] Confessio hic Dei passi,
45 aperta est simul et calumnians Nestorii convictio, et

Procli defensio; ille enim Catholicis calumniabatur, quasi assererent Verbum natura sua seu divinitate passum: iste propter fidei professionem vapulaverat atrociter a Nestorio.

P. 29. l. 13. *Kai ἐπειδὴ Θεὸν ἐνωθέντα σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν*] 5
 Ex eo quod Verbum carni unitum est *καθ' ὑπόστασιν*, conficit quaestionis caput, ut quidem vulgo movebatur, Virginem sanctam esse Θεοτόκον; conficit vero ita ut occurrat calumniis duabus, quas inde Catholicis Nestorius, maximeque Proclo et Eusebio, struebat; et primae quidem, quasi ab his diceretur, quod sensit Photinus, Verbum ex Virgine duxisse 10
 existentiae principium; secundae, eguisse Verbum, ut esset, secunda hac nativitate.

Ibid. l. ult. *ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα*] Videtur Cyrillus legisse Nestorii sermonem primum adversus Pelagianos, in eumque 15
 intendere, quandoquidem locus iste Genesios, lausque nuptiarum prolixè a Nestorio tractatur. [Ad Marii Mercatoris Opera P. II pag. 79. haec posuit Garnerius. De Anathematismis scripsit quae sequuntur idem vir doctissimus in Dissert. II De Synodis habitis in Causa Nestorii, ibid. 20
 pag. 339.]

Jam vero anathematismos admirabili quadam arte, et methodo quasi geometrica, qua nihil exactius, confectos esse, ex eo liquet, quod primo theorema probandum, tum probandi principium et duo lemmata, denique corollaria no- 25
 vem contineant.

Quaestio erat, an Emmanuel, cujus meminit Isaias, quemque omnis Ecclesia adversus Judaeos Christum Jesum interpretatur, vere Deus sit, materque Emmanuelis vere Deipara. Respondet, Anthem. 1, Cyrillus, Emmanuelem 30
 vere esse Deum, et matrem Emmanuelis vere esse Deiparam; illudque statuit quasi theorema demonstrandum, simulque demonstrandi principium ponit omnium firmissimum, dictum Evangelistae, *Verbum caro factum est*. Deinde lemma primum conficit, naturas esse *καθ' ὑπόστασιν* 35
 unitas, Christumque esse unum, eundemque Deum et hominem Anthem. 2, mox alterum concludit, naturas non esse conjunctas sola *σχίσει*, id est, unione morali, 3 Anthem.

Demonstrationem ex lemmatis non informat, cum tamen 40
 facile sit; id enim non patitur lex Anathematismorum; sed continuo novem consecutaria colligit.

Corollarium primum, ea quae de Christo dicuntur, non ita esse partibula, ut alia soli homini, alia soli Deo, et non omnia uni eodemque tribuantur. 4 Anthem. 45

Secundum, Christum non esse Dei, sed Deum ipsum; obliquus enim ille casus, ut relationem, sic distinctionem significat. 5 Anathem.

Tertium, Verbum non esse hominis, verbi gratia, Dominum, &c. sed ipsummet hominem. 6 Anathem.

Quartum, reverentiam non deberi Christo, eo tantum nomine, quod in ipso Verbum operetur, ipsique dignitatem, ut alteri a se, communicet. Anathem. 7.

Quintum, Christum non alia ratione adorari, quam Deum ipsum. Anathem. 8.

Sextum, non alia virtute operatum miracula, quam qua Deus. Anathem. 9.

Septimum, Pontificem confessionis nostrae vere esse Verbum, nec pro se obtulisse sacrificium, sed pro nobis tantum. 15 Anathem. 10.

Octavum, carnem pro nobis oblatam eo esse vivificam, quod est caro propria Verbi, id est, vitae essentialis. Anathem. 11.

Nonum denique, Verbum vere passum esse sua carne, Christumque sua virtute surrexisse a mortuis. Anathem. 12.

Animadvertite porro, tota novem consecratoria in duobus astruendis esse posita, unitate Christi, et redemptione hominum. Quum enim triplex sit unitas, suppositi, dignitatis, et operationis, primo et secundo consecratorio unitas suppositi, tertio et quarto unitas dignitatis et cultus, quinto et sexto unitas operationis et virtutis conficitur. Quumque tres quoque sint partes redemptionis, sanctificatio animae, vivificatio corporis, et satisfactio pro peccatis, prima secundo consecratorio, in quo de sacerdotio Christi, altera octavo, ubi de carne vivifica, et Eucharistico vi, tertia nono, ubi de morte Dei passi in carne agitur, adversus contradicentes asseritur.

Alam artem adhibuit Cyrillus, qua fecit, ut non omnia tantum capita toti doctrinae Nestorii, sed singula singulis partibus pugnarent; opposuit enim theorema theoremati, principium principio, lemmatibus lemmata, et consecratoria consecratoriis, eaque fuit ingeniosi hominis industria, perturbatam adversarii sparsamque per partes sententiam in ordinem redigere, ut simul exquisita methodo et dogma catholicum traderetur, et erroris singulae partes expellerentur. Id aperte cuilibet constabit, si modo Nestorii error ordine repraesentatus fuerit, atque indicati operum loci, quibus unaquaeque sententia seu pars erroris continetur.

45 Verum id egregie demonstravit Cyrillus, tum in synodiace

parte, quam negativam jure dixerim, qua nempe negat a Catholicis dici quae Nestorius assereret, tum in defensione Anathematismorum, ubi singulorum necessitatem causatur, tum demum in admirabili illo *Dialogo. Quod unus sit Christus*, in quo dux inelytus, quasi colligens vires adversus reli- 5
quias Nestorii, artis vincendi specimen dare voluit, et quum brevi moriturus esset, trophaeum sibi immortale erigere.

Tertia quoque arte usus est admirabilis defensor fidei: Anathematismos suos aliud nihil esse voluit quam Patrum sententias, sed velut in fulmina conflatas. Adhibuit igitur 10
testimonia Patrum decem, ex quibus Latini quatuor, Julius, Felix, Cyprianus, et Ambrosius; tres Aegyptii, Petrus, Athanasius, Theophilus; Graeci totidem, Gregorius Nazianzenus, Basilius et Nysenus; omnes, praeter unum, majorum Ecclesiarum et *αἰροκεφαλῶν* Praesules; ex Occidente 15
tres, ex Oriente totidem, quatuor ex Meridie; omnes sanctitate nobiles, quatuor etiam martyrii pro fide palma inelyti: sic enim ad certam voluit *ὀρθοδοξίας* regulam examinari sua capitula, ut quibus nihil contineretur, nisi quod ubique, quod 20
semper, quod omnes docuissent. Vide Vincentium Lirinensem ea de re suo more, id est, diserte, subtiliter, et pro veritate tractantem.

Observa porro, testimoniis Patrum adductis, Cyrillum non plures fere propositiones confecisse, quam quatuor. I. Quod Dei Filius vere sit factus homo. II. Quod idem 25
sit, et non alius, Filius Dei, qui Filius Hominis; atque ita Deus ex muliere natus sit, duasque Verbum generationes habuerit. III. Quod Virgo sit Despara. IV. Quod immortalis mortem portulerit, et idem crucifixus qui adorandus; ex his enim quatuor aliae omnes, de quibus agitur in anathe- 30
matismis, facile efficiuntur; poterant vero et ipsae quatuor ad unam Athanasii, quod Dei Filius *θεῖος* et *ἀληθεὶς* factus sit homo, facile reduci.

JOANNIS EPISCOPI ANTIOCHENI

AD S. CYRILLUM ALEXANDRINUM

EPISTOLA.

JOANNIS EPISCOPI ANTIOCHENI
AD S. CYRILLUM ALEXANDRINUM
EPISTOLA,
FINITO CONCILIO EPHESINO SCRIPTA.

5 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

πρὸς Κύριλλον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.

EPISTOLA JOANNIS ANTIOCHENI EPISCOPI
ad Cyrillum Archiepiscopum Alexandrinum.

*Τῷ δεσπότη μου τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ἀγνωστάτῳ συλλειτουργῷ Κυρίλλῳ,
10 Ἰδιότῃς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.*

ΠΡΩΗΝ, ἐκ θεσπίσματος τῶν εὐσεβεστάτων ἡμῶν
Βασιλείων, ἐκελεύσθη Σύνοδος θεοφιλεστάτων Ἐπι-
σκόπων κατὰ τὴν Ἐφεσίων μητρόπολιν συναθροί-
σθῆναι, ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκα πραγμάτων καὶ τῆς
15 ὀρθῆς πίστεως· καταλαβόντων δὲ καὶ ἡμῶν τὴν μη-
μονιευθῆσαν πόλιν, καὶ ὑποστρεψάντων ἐκτὸς τῆς
πρὸς ἀλλήλους συντυχίας, (περιττὸν δὲ τὰς αἰτίας τῆς
διχονοίας ἐν καιρῷ εἰρήνης νῦν εἰπεῖν,) διηρημένων δὲ

*Idemino meo religiosissimo, et sanctissimo comministro Cyrillo, Joannes in
Domino salutem.*

PISSIMORUM Imperatorum
nostrorum edicto, religiosissi-
morum Episcoporum Synodus
ad Ephesiorum metropolim,
tum ecclesiasticarum rerum et
controversiarum, tum rectae
quoque fidei causa dudum con-
venire jussa est. Quum autem

ad praedictam civitatem et nos
pervenissemus, ac citra mu-
tuum colloquium inde rursus
abivissemus, (superfluum est au-
tem discussionis causas nunc
pacis tempore commemorare.)
quumque Ecclesiae hoc modo in
graves discordias incidissent;

πρὸς διχόνοιαν τῶν Ἐκκλησιῶν τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἐπειδὴ τούτου μάλιστα φροντίσαι πάντας ἔχρην, ὅπως συναφθῆεν, ἐκ μέσου γενομένης διχονοίας ἀπάσης, καὶ τῶν εἰσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων Βασιλέων αὐτὸ δὴ τοῦτο γενέσθαι θεσπισάντων, τὸ ἐνώσαι τὰς 5 τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ εἰς αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀποστείλάντων τὸν κύριόν μου καὶ θαυμασιώτατον καὶ περιβλεπτόν τριβούνον καὶ νοτάριον Ἀριστόλαον, ἐπιφερόμενον τὸ εἰσεβές αὐτῶν γράμμα, τὸ παρακελεύον, ἐντεῦθεν ἤδη συμβῆναι ἡμᾶς, καὶ περιελεῖν 10 τὰ σκάνδαλα ἐκ τοῦ μέσου, καὶ κατεννάσαι πᾶσαν ταραχήν, καὶ πᾶσαν λύπην· ᾧ εἰκόντες εἰσεβεί γράμματι, εὐθὺς καὶ παραχρῆμα ἀπεστείλαμεν τὸν κύριόν μου καὶ κατὰ πάντα θεοφιλέστατον καὶ ἀγιώτατον Ἐπίσκοπον Παῦλον· τοῦτο συναρέσαν καὶ τῷ ἀγίω- 15 τάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ Ἐπισκόπῳ πατρὶ ἡμῶν Ἀκακίῳ, καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν θεοφιλεστάτοις Ἐπισκόποις, Ὑπὲρ δὲ πλείονος συντομίας τοῦτο πεποιήκαμεν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς συνελθόντας τὰ θεσπισθέντα ὑπὸ τῶν εἰσεβεστάτων ἡμῶν Βασιλέων κατὰ πρόσωπον 20 εἰς περας ἀγαγεῖν· ἐντειλάμενοι αὐτῷ, ὥστε καὶ ἀνθ'

quandosquidem omnes id maxime curare oportebat, ut omni animorum dissensione e medio sublata, Christi Ecclesiae denuo consociarentur; ipsique religiosissimi ac Christianissimi Reges hoc ipsum ut fieret, mandassent, ejusque rei gratia Dominum meum praecclarissimum, et spectabilem tribunalum et notarium Aristolaum misissent, piis ipsorum literis afferentem, quae deinceps nos

convenire juberent, atque scandala e medio tollere, omnemque perturbationem et offensionem consopire; nos piis literis morem gerere volentes, recta mox Dominum meum Deo per omnia dilectissimum ac sanctissimum Episcopum Paulum misimus. Quod consilium sanctissimo piissimoque patri nostro Acacio, ceterisque qui nobiscum erant, Deo dilectissimis Episcopis, probatum fuit. Fecimus

ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἰς πρόσωπον ἡμέτερον
 τυπῶσαι μὲν τὰ περὶ τῆς εἰρήνης, ὅπερ ἐστὶ προη-
 γούμενον· ἐγχειρίσαι δὲ τῇ σῇ θεοσεβείᾳ τὴν ἔκθεσιν
 τὴν παρ' ἡμῶν συμφώνως γενομένην περὶ τῆς ἐναν-
 5 θρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν
 ἀπεστείλαμεν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ διὰ τοῦ προλεχθέντος
 θεοφιλεστάτου ἀνδρὸς, ἧτις ἐστὶν αὕτη.

Περὶ δὲ τῆς Θεοτόκου Μαρίας Παρθένου, ὅπως καὶ
 φρονοῦμεν καὶ λέγομεν, τοῦ τε τρόπου τῆς ἐνανθρω-
 10 πήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαίως,
 οὐκ ἐν προσθήκης μέρει, ἀλλ' ἐν πληροφορίας εἶδει,
 ὡς ἄνωθεν ἔκ τε τῶν θείων Γραφῶν, ἔκ τε τῆς παρα-
 δόσεως τῶν ἁγίων Πατέρων παρεληφότες ἐσχήκαμεν,
 διὰ βραχείων ἱεροῦμεν, οὐδὲν τὸ σύνολον προστιθέντες
 15 τῇ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ
 πίστει· ὡς γὰρ ἔφθημεν εἰρηκότες, πρὸς πᾶσαν ἔξαρκ-
 κεί καὶ εὐσεβείας γνῶσιν, καὶ πάσης αἰρετικῆς κακο-
 δοξίας ἀποκίρηνξιν. Ἐροῦμεν δὲ οὐ κατατολμώντες
 ἀνεφίκτων, ἀλλὰ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς οἰκείας ἀσθενείας

autem hoc majoris compendii
 causa, eo quod quae a religio-
 sissimis Imperatoribus nostris
 sancita sunt, perferre nobis
 ipsa in unum convenientibus
 non licet. Manifestum autem
 illi, ut vice nostra et pro nobis
 et nomine nostro constituent
 quae ad pacem faciunt; id quod
 hujus legationis praecipuum
 caput est; simulque pietati
 tuae exhibeat expositionem de
 Domini nostri Jesu Christi in-
 carnatione concorditer a nobis
 editam. Quam proinde pie-
 tati tuae per praedictum passi-

um virum misimus, quae est
 haec.

De Virgine autem Dei geni-
 trice Maria, quomodo sentiamus
 et loquamur, de quo unigeniti
 Filii Dei incarnationis modo
 necessario, non additamenti
 loco, sed plena satisfactionis
 forma, dicemus breviter, sicuti
 ab initio ex divinis literis
 sanctorumque Patrum tradi-
 tione hausimus. Fidei in Nicæa
 a sanctis Patribus expositae
 nihil prorsus adjucentes. Illa
 enim, ut antea diximus, ad
 omnem pietatis cognitionem,

ἀποκλείοντες τοῖς ἐπιφύεσθαι βουλομένοις, ἐν οἷς τὰ
ὑπὲρ ἄνθρωπον διασκεπτόμεθα.

Ὁμολογία
τῆς
Ἀναστάσεως
Ἐπισκό-
που.

ὉΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝ τοιγαροῦν τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, Θεὸν
τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ 5
σώματος, πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα
κατὰ τὴν Θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν
αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ
Μαρίας τῆς Παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁμοού-
σιον τῷ Πατρὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ 10
ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· δύο γὰρ φύ-
σεων ἕνωσις γέγονε· διὸ καὶ ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱὸν,
ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ ταύτην τῆς ἀσυγχύτου
ἐνώσεως ἔννοιαν, ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν Παρθένον
Θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι, καὶ 15
ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνωσαί
ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν. Τὰς δὲ εὐαγγε-
λικὰς καὶ ἀποστολικὰς περὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς, ἕμμεν
τοὺς θεηγόρους* ἄνδρας τὰς μὲν κοινοποιούντας ὡς ἐφ'

omnisque haereticæ pravae doc-
trinae depulsionem abunde sat
est. Nec illa etiam quae con-
sequi non possumus, aucter
aggradiemur, sed propriae in-
firmitatis confessione exclu-
demus eos qui adoriri nos
volunt in his, in quibus consi-
deramus quae supra humanum
captum sunt.

Confitemur igitur Dominum
nostrum Jesum Christum uni-
genitum Dei Filium, esse Deum

perfectum et hominem per-
fectum, ex anima rationali et
corpore; autē saecula quidem
ex Patre secundum Divinitatem
genitum, postremis vero tem-
poribus eundem ipsum propter
nos et propter nostram salutem
ex Maria Virgine secundum
humanitatem natum, eundem
consubstantialem Patri se-
cundum Divinitatem, et con-
substantialem nobis secundum
humanitatem. Siquidem dua-

* Edit. Θεολόγοι cum hic tunc in Cyrilli *Ἐπισκόπου*, sed ad oram θεηγόροι ;
et *Ἐπισκόπου* Liberatus Diaconus in *Βρυξάρσι*, duaeque veteres Interpreta-
tiones Latinae in edit. *Mansiannae* Conciliorum.

ἐνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιρούοντας ὡς ἐπὶ δύο φύσεων· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπεῖς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινὰς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδίδοντας.

- 5 Ἡς δεχθείσης, συνήρουν εἰς ἀναίρεσιν ἀπάσης φιλονεικίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ τὴν οἰκουμενικὴν εἰρήνην βραβευθῆναι ταῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Ἐκκλησίαις, καὶ ἐκποδῶν τὰ ἀναφνέιντα γενέσθαι σκάνδαλα, ἔχειν ἡμᾶς Νεστόριον καθηρημένον, τὸν πάλαι γεόμενον
- 10 Ἐπίσκοπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἀναθεματίζομεν τὰς φαύλας αὐτοῦ καὶ βεβήλους καινοφρονίας, διὰ τὸ τὰς παρ' ἡμῶν ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τὴν ὀρθὴν καὶ ὑγιῆ ἐσχικέναι πίστιν, καὶ φυλάττειν, καὶ παραδίδοναι τοῖς λαοῖς, καθὰ καὶ ἡ ὑμετέρα ὀσιότης.
- 15 Συναινῶμεν δὲ καὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ὀσιωτάτου καὶ θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας· καὶ κοινω-

rum naturarum facta est unio : propter quod unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur. Secundum hunc inconfusae unitatis intellectum confitemur sanctam Virginem Dei genitricem esse, propterea quod Deus Verbum incarnatum est, et homo factum, et ex ipsa conceptione univit sibi tempus, quod ex illa assumpsit. Evangelicas autem et apostolicas de Domino voces, scimus graves theologos alias quidem communes facere, tanquam ad unam personam pertinentes ; alias vero, propter duarum naturarum diversitatem, divisim unucupare ; et illas quidem

quae Deo conveniunt, ad Christi Divinitatem, humiles vero, ad ejusdem humanitatem referre solere.

Hac fide suscepta, placuit nolis, ut omnis tollatur contentio, universalisque sanctis Dei Ecclesiis per orbem sparsis pax reslatur, nec non scandala omnia quae exorta sunt, e medio auferantur, Nestorium quondam Constantinoopolitanum Episcopum pro deposito habere ; tum pravas illius profanaeque vocum novitates anathematizare, propterea quod Ecclesiae Dei, quae apud nos sunt, rectam sanamque fidem teneant, illamque custodiant, ac populus,

νικοὶ πᾶσιν ἴσμεν τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
 θιοσεβεστάτοις Ἐπισκόποις, ὅσοι τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμώ-
 μητον πίστιν ἔχουσὶ τε καὶ τηροῦσιν^a. Ἐρρωμένος,
 ὑπερευχόμενος ἡμῶν διατελοῖης, δέσποτα θεοφιλέσ-
 τατε καὶ ὀσιώτατε, καὶ πάντων ἐμοὶ γησιώτατε⁵
 ἀδελφεῖ^b.

Ex Conciliis edit. Labbe, tom. III, pag. 1092 ; edit. Harduin.
 tom. I, p. 1692.

quemadmodum ad vestra quo-
 que sanctitas, tradunt. Consen-
 titimus autem et in ordinatio-
 nem quoque sanctissimi piis-
 simique Maximiani, sanctae Dei
 Ecclesiae Constantinopolitanae
 Episcopi ; et communicamus

universis orbis terrae religio-
 sissimis Episcopis, rectam in-
 culpatamque fidem habentibus
 et retinentibus. Vale, domine
 piissime et sanctissime, frater-
 que mihi sincerissime, ac pro
 nobis orare perge.

^a Edit. κηρύττουσι, sed ad oram τηροῦσι, quae tres Interpretationes
 Latinae conferunt. Confessionem tantum, voce παραδέσσειν finitam, inter-
 pretatus est Liberatus, cui haec verba praesidit, *Et consensimus iterum Jo-*
annes apud Antiochicum concilium, ductus fidem, ita se habentem. p. 30 Bre-
 viarii, edit. Garnerii.

^b Proterius S. Cyrillus in Responsio suo ad hanc epistolam Confessionem
 Orientalium repetitit, haec scripsit, Ταύτας ἡμεῖς ἐπιχρηστοὶ ταῖς ἰσραὶ φε-
 ραῖς, οὕτω τε καὶ ἑαυτοὶ φρονούστας ἐπέστασεν εἰς γὰρ Κύριος, μία πίστις,
 ἡ βασιλεία, ἡ βολέουσα τὰς τῶν θεῶν ἑαυτῶν θεῶν, ἀλλήλοις συζηροῦστας,
 οὗτοι ταῖς θεοσεβέστατοις Γραφαῖς, καὶ τῇ παραδέσει τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατρῶν συμ-
 βαλλέσασθαι ἴχουσι πιστῶς αἱ τε παρ' ἡμῶν, καὶ αἱ παρ' ἡμῶν Ἐκκλησίας. p. 1107
 edit. Labbe Conciliorum. Satisfacti Ecclesiae haec Orientalium Confessio,
 et brevi postea pax est concessa. Paro tempore posterior est Confessio
 epistola a Garnerio supra memoratis, p. 196, quae scripsit S. Cyrillus ad
 amicos, ut ad appreciatio eius.

REGULA FIDEI
APUD S. IRENAEUM.

REGULA FIDEI
 APUD S. IRENAEUM,
 LUGDUNENSEM EPISCOPUM,

QUI

FLORUIT MEDIO SAECULO SECUNDO.

α'. Ἡ ΜΕΝ Ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰ-
 κουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ
 δὲ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παρι-
 λαβοῦσα [*Vt. Iustor. παρέλαβε*] τὴν εἰς ἓνα Θεόν,
 5 Πατέρα παντοκράτορα, τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν Pa. cxiv. 6.
 καὶ τὴν γῆν καὶ τὰς θαλάσσους, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐ- Act. iv. 24.
 τοῖς, πίστιν· καὶ εἰς ἓνα Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν Υἱὸν et xiv. 15
 τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτη-
 ρίας· καὶ εἰς Πνεῦμα Ἅγιον, τὸ διὰ τῶν Προφητῶν
 10 κηρυχὸς τὰς οἰκονομίας, καὶ τὰς ἐλεύσεις, καὶ τὴν
 ἐκ παρθένου γέννησιν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἔγχεσιν
 ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἔνσαρκον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνά-

Interpretatio Latina.

1. Ecclesia enim per uni-
 versum orbem usque ad fines
 terrae seminata, et ab Apo-
 stolis et a discipulis eorum ac-
 cepit eam fidem, quae est in
 unum Deum, Patrem omnipo-
 tentem, qui fecit caelum et ter-
 ram, et mare, et omnia quae in
 eis sunt; et in unum Jesum

Christum Filium Dei, incarnatum
 pro nostra salute; et in
 Spiritum Sanctum, qui per Pro-
 phetas praedixit dispositionem
 Dei, et adventum, et eam quae
 est ex virgine generationem,
 et passionem, et resurrectionem
 a mortuis, et in caelis
 ascensionem dilecti Jesu Christi

ληψιν τοῦ ἡγαπημένου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πα-
 τρὸς παρουσίαν αὐτοῦ, ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι
 τὰ πάντα, καὶ ἀναστῆσαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀν-
 θρωπότητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, 5
 καὶ Θεῷ, καὶ Σωτῆρι, καὶ Βασιλεῖ, κατὰ τὴν εἰδο-
 κίαν τοῦ Πατρὸς τοῦ ἁράτου, πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπου-
 ρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα
 γλῶττισα ἐξομολογήσῃται αὐτῷ· καὶ κρίσιν δικαίαν
 ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσῃται [*scilicet* ποιήσας], τὰ μὲν πνευ- 10
 ματικὰ τῆς ποιηρίας, καὶ ἀγγέλους παραβεβηκότας
 καὶ ἐν ἀποστασίᾳ γεγονότας, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ
 ἀδίκους, καὶ ἀνόμους, καὶ βλασφήμους τῶν ἀνθρώ-
 πων εἰς τὸ αἰώμιον πῦρ πέμψῃ· τοῖς δὲ δικαίοις, καὶ
 ἁγίοις, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τητηρηκόσι, καὶ ἐν τῇ 15
 ἀγάπῃ αὐτοῦ διαμεμνηκόσι, τοῖς [*scilicet* τοῖς μὲν *bellis*]
 ἀπ' ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας, ζῶν ἡμιχάριτος,
 ἀβύθρυσιν δωρήσῃται, καὶ δόξαν αἰώνιαν περιποιήσῃ.

β. Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρεληφνῆα, καὶ ταύτην
 τὴν πίστιν, ὡς προείψαμεν, ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν 20

Domini nostri, et de caelis in
 gloria Patris adventum ejus,
 ad recapitulanda univcrsa, et
 resuscitandam omnem carnem
 humani generis, ut Christo
 Jesu Domino nostro, et Deo,
 et Salvatore, et Regi, secun-
 dum placitum Patris invisibilis
 omnia genua curvet caelestium, et
 terrestrium, et infernorum, et
 omnia lingua confiteatur ei, et
 judicium justum in omnibus
 faciat; spirituales quidem iniqui-
 tates, et angelos transgressores,
 atque apostatas factos, et im-

pius, et injustos, et iniquos, et
 blasphemos homines in aeter-
 num ignem mittat, justis au-
 tem et aequis, et praecepta ejus
 servantibus, et in dilectione
 ejus perseverantibus, quibus-
 dam quidem ab initio, quibus-
 dam autem ex poenitentia, vi-
 tam donans, incorruptelam loco
 muneris conferat, et claritatem
 aeternam circumdet.

2. Hanc praedicationem quam
 acceperit, et hanc fidem, quem-
 admodum praediximus, Eccle-
 sia, et quidem in universum

ὅλη τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει ὡς
 ἓνα οἶκον οἰκοῦσα, καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις ὡς
 μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμ-
 φώνως ταῦτα κηρύσσει, καὶ διδάσκει, καὶ παραδί-
 5 δωσιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη· καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν
 κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιαι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παρα-
 δόσεως μία καὶ ἡ αὐτή· καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις
 ἰδρυμένοι Ἐκκλησῖαι ἄλλως πεπιστεύκασιν ἢ ἄλλως
 παραδιδάσασιν, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελ-
 10 τοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολὰς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε
 ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἰδρυμένοι·
 ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος, τὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἐν ὅλῃ τῷ
 κόσμῳ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς, οὔτω καὶ τὸ κήρυγμα τῆς
 ἀληθείας πανταχῇ φαίνει, καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώ-
 15 πους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· 1 Tim. ii. 4.
 καὶ οὔτε ὁ πᾶν δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλη-
 σῖαις προεστώτων ἕτερα τούτων ἐρεῖ, (οὐδεὶς γὰρ
 ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον) οὔτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ
 ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν· μᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς

mundum disseminata, diligen-
 ter custodit, quasi unam do-
 mum inhabitans; et similiter
 credit eis, videlicet quasi unam
 animam habens, et unum cor;
 et consonanter haec praedicat,
 et docet, et tradit, quasi unum
 possidens ea. Nam etsi in
 mundo loquelae dissimiles sunt,
 sed tamen virtus traditionis
 una et eadem est. Et neque
 haec, quae in Germania sunt fun-
 datae Ecclesiae aliter credunt,
 aut aliter tradunt, neque haec
 quae in Hispania sunt, neque haec
 quae in Celtis, neque haec quae

in Oriente, neque haec quae in
 Aegypto, neque haec quae in
 Libya, neque haec quae in medio
 mundi sunt constitutae; sed si-
 cut sol, creatura Dei, in universo
 mundo unus et idem est; sic
 et lumen, praedicatio veritatis,
 ubique lucet, et illuminat om-
 nes homines qui volunt ad
 cognitionem veritatis venire.
 Et neque is qui valde praevalet
 in sermone, ex his qui praesunt
 Ecclesiae, alia, quam haec sunt,
 docet, (nemo enim super ma-
 gistrum est) neque infirmus in
 dicendo deminorabit traditio-

2 Cor. viii
15.

πίστεως αἵτης, οὔτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς δυνάμενος
εἰπεῖν ἐπλεόνασεν, οὔτε ὁ τὸ ὀλίγον ἤλαττόνησε.

γ'. Τὸ δὲ πλεῖον ἢ ἔλαττον κατὰ σύνεσιν εἰδέναι
τινάς, ὡς ἐν τῷ τῆν ἰπόθεσιν αὐτῆν ἀλάσσειν γί-
νεται, καὶ ἄλλον Θεὸν παρεπινοῖν παρὰ τὸν δημι- 5
ουργόν, καὶ ποιητὴν, καὶ τροφία τοῦδε τοῦ παιτὸς, ὡς
μὴ ἄρκουμένους τούτους [*scilicet* ἄρκουμένου τούτου], ἢ
ἄλλον Χριστὸν, ἢ ἄλλον Μονογενῆ· ἀλλὰ ἐν τῷ τὰ
ᾧτα ἐν παραβολαῖς εἶρηται προσιπεργάζεσθαι, καὶ
οἰκιοῦν τῇ τῆς πίστεως ἰποθέσει· καὶ ἐν τῷ τῆν τε 10
πραγματείαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, τῆν ἐπὶ τῇ
ἀνθρωπότητι γενομένην, ἐκδηγεῖσθαι· καὶ ὅτι ἐμακρο-
θύμησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τε τῇ τῶν παραβεβηκότων ἀγγέ-
λων ἀποστασίᾳ, καὶ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῶν ἀνθρώπων,
2 Cor. iv.
18.
Heb. i. 1.
σαφηνίζεῖν· καὶ διὰ τί τὰ μὲν πρότεκαιρα, τὰ δὲ αἰώνια, 15
καὶ τὰ μὲν οὐράνια, τὰ δὲ ἐπίγεια εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς
πεποίηκεν, ἀπαγγέλλειν· καὶ διὰ τί ὠρατος ὢν, ἐφάνη
τοῖς Προφήταις ὁ Θεὸς, οὐκ ἐν μᾶ ἰδέα, ἀλλὰ ἄλλως
ἄλλοις, συνικνῖν· καὶ διὰ τί διαθήκαι πλείους γεγόνασι

nem. Quam enim una et e-
dem fides sit, neque is qui mul-
tum de ea potest dicere, am-
pliat, neque is qui minus, de-
minorat.

3. Plus autem aut minus
secundum prudentiam nosse
quosdam intelligentiam, non in
eo quod argumentum immute-
tur, efficitur, et alius Deus ex-
cogitetur, praeter fabricatorem,
et factorem, et nutritorem hu-
jus universitatis, quasi non ipse
sufficiat nobis, aut alius Chris-
tus, aut alius Monogenes, sed
in eo, quod omnia, quae in pa-
rabolis dicta sunt, exquirere, et

adjungere veritatis argumento,
et in eo, ut instrumentum et
dispositionem Dei in genere
humano factam enarret; et
quoniam magnanimus existit
Deus, et in transgressorum an-
gelorum apostasia, et in inobe-
dientia hominum, edisserere;
et quare alia quidem tempo-
ralia, alia vero aeterna, et quae-
dam coelestia, quaedam terrena
unus et idem fecit, annuntiare;
et quare quam invisibilis sit,
apparuit Prophetis Dei non in
una forma, sed aliis aliter, ad-
esse; et quare testamenta multa
trahita humano generi, an-

τῇ ἀνθρωπότητι, μνηύειν· καὶ τίς ἐκάστης τῶν δια-
 θηκῶν ὁ χαρακτήρ, διδάσκειν· καὶ διὰ τί συνέκλεισε Rom. xi. 32.
 πάντα εἰς ἀπείθειαν ὁ Θεὸς, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ,
 ἐξερευνᾶν· καὶ διὰ τί ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ σὰρξ ἐγένετο,
 5 καὶ ἔπαθεν, εὐχαριστεῖν· καὶ διὰ τί ἐπ' ἐσχάτων τῶν Joan. i. 14.
 καιρῶν ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ
 τέλει ἐφάνη ἡ ἀρχὴ, ἀπαγγέλλειν· καὶ περὶ τοῦ τέλους,
 καὶ τῶν μελλόντων, ὅσα τε κεῖται ἐν ταῖς Γραφαῖς,
 ἀναπτύσσειν· καὶ τί ὅτι [*ισα.* διότι] τὰ ἀπεγνωσμένα
 10 ἔθνη, συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμετόχα
 τῶν ἀγίων πεποιήκεν ὁ Θεὸς, μὴ σιωπᾶν· καὶ πῶς τὸ 1 Cor. xv. 54.
 θνητὸν τοῦτο σαρκίον ἐνδύσεται ἀθανασίαν, καὶ τὸ
 φθαρτὸν ἀφθαρσίαν, διαγγέλλειν· πῶς τε ἐρεῖ, ὁ οὐ Osee ii. 23. et Rom. ix. 25.
 λαὸς, λαὸς, καὶ ἡ οὐκ ἠγαπημένη, ἠγαπημένη· καὶ
 15 πῶς πλείονα τῆς ἐρήμου τὰ τέκνα, μᾶλλον ἢ τῆς Ezai. liv. 1 et Gal. iv. 27.
 ἐχούσης τὸν ἄνδρα, κηρύσσειν. Ἐπὶ τούτων γὰρ, καὶ
 ἐπὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἐπεβόησεν ὁ Ἀπόστολος, ὡ Rom. xi. 33.
 'βάθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς
 'ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ

annunciare, et quis sit uniuscu-
 jusque testamentorum charac-
 ter, docere, et quare conclusit
 omnia in incredulitatem Deus,
 ut universis miseretur. exqui-
 rere; et quare Verbum Dei caro
 factum est, et passus est, gra-
 tias agere; et quare in novissi-
 mis temporibus adventus Filii
 Dei, hoc est, in fine appa-
 ruerit, et non in initio, annun-
 tiare; et de fine, et de futu-
 ris, quaecumque posita sunt in
 Scripturis, revolvare; et quare
 desperatas gentes, cohaeredes
 et concorporatas et participes

sanctorum fecit Deus, non ta-
 cere; et quemadmodum mortali-
 tas haec caro induit immortali-
 tatem, et corruptibile incorrup-
 telam, annunciare; et quemad-
 modum factus est, qui non erat
 populus, populus, et non dilectus,
 dilectus, et quemadmodum plures
 filii ejus quae deserta est, magis
 quam ejus quae habet virum,
 praecossare. In talibus enim, et
 in similibus eis exclamavit Apo-
 stolus: *O altitudo divitiarum,
 et sapientiae, et scientiae Dei!
 quam inscrutabilia judicia ejus
 et investigabiles vias ejus!* Sed

‘όδοι αὐτοῦ.’ Ἄλλὰ οὐκ ἐν τῷ ὑπὲρ τὸν κτίστην, καὶ δημιουργὸν, μητέρα τούτων καὶ αὐτοῦ [*scilicet* τοῦτου καὶ αὐτῶν, Valentinianorum, *Massuetus*], Ἐνθύμησιν Αἰώνος πεπλανημένου παρεπινοεῖν, καὶ εἰς τοσοῦτον ἦκειν βλασφημίας· οὐδὲ τὸ [*scilicet* ἐν τῷ] ὑπὲρ ταύτην 5 πάλιν Πλήρωμα, τὸν μὲν ἓνα [*scilicet* τότε μὲν τριάκοντα *Γενεαίως*], νῦν δὲ ἀνήριθμον φῦλον Αἰώνων ἐπιψεύδεται, καθὼς λέγουσιν οὗτοι οἱ ἀληθῶς ἔρημοι θείας συνίσεως διδάσκαλοι, τῆς οὔσης Ἐκκλησίας πάσης μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἐχούσης εἰς πάντα τὸν 10 κόσμον, καθὼς προέφραμεν. Ex S. Irenaei Contra Haereses lib. I, cap. 10, p. 48 edit. Massueti, Venet. 1734. In edit. Grabii lib. I, capp. 2, 3, 4.

non in eo, ut supra creatorem et fabricatorem, matrem ejus et illorum Enthymesin Aeonis errantis adinventores, et ad tantam pervenires blasphemiam; neque in eo, quod est super hunc rursus Pleroma, aliquando quidem xxx, aliquando vero in-

numerabiles multitudines Aeonum mentiri: quemadmodum dicunt hi, qui vere sunt deserti a divina sententia magistri; quum ea, quae est Ecclesia universa, unam et eandem fidem habeat in universo mundo, quemadmodum praediximus.

S. ATHANASII
EXPOSITIO FIDEI.

EX

ADMONITIONE

EDITORUM BENEDICTINORUM

IN HANC FIDEI EXPOSITIONEM.

5 QUUM incertum sit tempus quo sequentem fidei expositionem ediderit Athanasius, eam aptiore loco non putamus posse collocari, quam in fronte operum quae S. Doctor adversus Arianos conscripsit. Haec autem duplicis sunt generis; in aliis enim fidem catholicam adversus Arianam impietatem strenue propugnat invictus Verbi defensor; in aliis vero varios gravissimosque recenset casus, quos ipse pro
10 ejusdem fidei defensione, Arianis auctoribus, constanter pertulit; ac proinde valde consentaneum videtur illam fidem primum exponi, pro cujus causa hic perfunctus est laboribus
15 quos ipse enarrat, et pleraque quae deinceps sequuntur opera composuit. Quid haec expositio contineat, ipse docet titulus: nempe brevis est explicatio fidei catholicae adversus Arianos, quam quidem Facundus Hermianensis, lib. xi pro defensione Trium Capitulorum, cap. 2, Symboli expositionem
20 appellat, quae forte tunc fuit hujus operis inscriptio. Quin is verus sit S. Athanasii fetus nulla sane est dubitandi ratio; neque porro id probare ullo modo opus fuerit, siquidem ipse stylus, ipsa doctrina magnum Athanasium satis per se indicat.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

EXPOSITIO FIDEI.

α'. ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ *eis* ἓνα ἀγέννητον Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ποιητὴν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, τὸν ἔχοντα ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι· καὶ *eis* ἓνα μονογενῆ Λόγον, Σοφίαν, Υἱόν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνίρχως καὶ αἰδίως γεγεννημένον, Λόγον δὲ οὐ προφορικόν, οὐκ ἐνδιάθετον, οὐκ ἀπόρροϊαν τοῦ τελείου, οὐ τμησιν τῆς ἀπαθoῦς φύσεως, οὔτε προβολὴν, ἀλλ' Υἱὸν αὐτοτελεῆ, ζῶντά τε καὶ ἐνεργοῦντα, τὴν ἀληθι-

1. CREDIMUS in unum non-
genitum Deum, Patrem omni-
potentem, omnium effectorem
visibilem et invisibilem, qui
a se ipso habet ut sit; et in
unum unigenitum Verbum, Sa-
pientiam, Filium, ex Patre sine
initio et ab aeternitate genitum,

Verbum vero non prolatum vel
internum, non aliquid ex per-
fecto effluens, aut ex impati-
bili natura scutum vel projec-
tum, sed Filium per se per-
fectum, viventem et agentem,
veram Patris imaginem, hono-
re et gloria parem; haec est

ἡν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἰσότημον καὶ ἰσόδοξον· τοῦ.
 J. an. v. 23 το γάρ ἐστί, φησι, τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ἵνα
 ‘ καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα, οὕτως τιμῶσι καὶ τὸν
 ‘ Υἱόν· Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὡς φησιν
 1 J. an. v. 20 Ἰωάννης ἐν τῇ καθολικῇ, * καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀλη- 5
 ‘ θινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν
 ‘ ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος· παιτοκράτορα
 ἐκ παιτοκράτορος· πάντων γάρ, ὧν ἄρχει ὁ Πατὴρ
 καὶ κρατεῖ, ἄρχει καὶ κρατεῖ καὶ ὁ Υἱός· ὅλος ἐξ ὅλου,
 J. an. xiv. 9 ὁμοιος τῷ Πατρὶ ὧν, ὡς φησιν ὁ Κύριος· ‘ ὁ ἐμὲ 10
 ‘ ἑώρακώς, ἑώρακε τὸν Πατέρα.’ Ἐγεννήθη δὲ ἀνεκ-
 I. an. llii. 8 φράπτως καὶ ἀπεριουσίως· ‘ τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ
 ‘ τις διηγῆσεται;’ ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς. Ὅς ἐπὶ συντελείᾳ
 τῶν αἰῶνων κατελθὼν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ Πατρὸς,
 ἐκ τῆς ἀχράντου παρθένου Μαρίας τὸν ἡμέτερον ἀνεί- 15
 ληφεν ἄνθρωπον, Χριστὸν Ἰησοῦν, ὃν ἰπὲρ ἡμῶν
 παθεῖν παρέδωκεν ἰδίᾳ προουρέσει, ὡς φησιν ὁ Κύ-
 J. an. x. 18 ριος· ‘ οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ’ ἐμοῦ· ἐξουσίαν
 ‘ ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν

enim, inquit, voluntas Patris
 ut quemadmodum Patrem ho-
 norant, ita et Filium honorent.
 Deum verum ex Deo vero; uti
 dicit Iohannes in catholica episto-
 la. Et nemus in vero, in Filio
 eius Iesu Christo. Hic est verus
 Deus et vita aeterna; omni-
 potentem ex omnipotente, omni-
 bus enim, quibus imperat et
 dominatur Pater, imperat et
 dominatur similiter Filius, qui
 totus ex toto et similis Patri
 existit, ut ipse ait Dominus,
 Qui me videt, videt Patrem. Qu-

nitus autem est modo inexpli-
 cabili et qui comprehensum se-
 queat. Nam generationem eius
 quia enarrabitur quod idem est
 ac si diceretur, nullus. Qui
 idem quum in fine saeculorum
 ex Patris sinu descendisset, ex
 inviolata virgine Maria nos-
 trum assumpsit hominem, Iesum
 Christum, cuius propriae volun-
 tate reliquit, ut pro nobis pater-
 retur quemadmodum ipse ait
 Dominus, Nemo tollit animam
 meam a me, potentiam habeo
 ponendi eam, et potentiam ha-

* Sic MSs. nonnulli pro edito ἐκ καθολικῆς.

‘αὐτήν.’ Ἐν ᾧ ἄνθρωπος σταυρωθεὶς, καὶ ἀποθανὼν
 ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνάστη ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐ-
 ρανούς· ἀρχὴ ὁδῶν κτισθεὶς ἡμῖν, ἐν τῇ γῆ ὧν, ἡμῖν
 ἔδειξεν ἐκ σκότους φῶς, σωτηρίαν ἐκ πλάνης, ζῶην ^{Prov. viii.}
 5 ἐκ νεκρῶν, εἰσοδὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐξ οὗ ἐκβέ-^{21.}
 βληται Ἀδὰμ, εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε [Adam] διὰ τοῦ
 ληστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, ‘σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσθι ^{Luc. xxiii.}
 ‘ἐν τῷ παραδείσῳ’ εἰς ὃν καὶ ὁ Παῦλος εἰσῆγει·^{43.}
 ἀνοδὸν τε εἰς οὐρανούς, ὅπου πρόδρομος εἰσῆλθεν
 10 ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος*, ἐν ᾧ μέλλει κρί-
 νειν ζῶντας καὶ νεκρούς.

Β. Πιστεύομεν ὁμοίως καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ^{1 Cor. ii.}
 τὸ πάντα ἐρευνῶν, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ἀναθεματί-^{10.}

loci iterum assumendi eam. In quo
 homine crucifixus et mortuus
 pro nobis, resurrexit a mortuis,
 et in caelos assumptus est. Idem
 principium viarum nobis crea-
 tus quum in terra versaretur, no-
 bis ex tenebris lumen exhibuit,
 salutem ex errore, vitam ex
 mortuis, nec non ingressum in
 paradysum, ex quo Adam ejec-
 tus fuerat, et in quem idem rur-
 sus per latronem ingressus est,
 quemadmodum ait Dominus,
Hodie mecum eris in paradiso,

in quem etiam introivit ipse
 Paulus. Ascensum quoque in
 coelum nobis paravit, quo prae-
 cursor pro nobis intravit Do-
 minicus homo, in quo vivos et
 mortuos est iudicaturus.

2. Credimus similiter in Spi-
 ritum Sanctum, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Dog-
 matis autem omnibus quae his
 contraria fuerint, anathema di-
 cimus. Neque enim Filio-pa-
 trem agnosimus, qui unus sit
 substantiae, non vero consub-

* Haec locutio in Athanasio minime culpanda est, quam nempe ipse ac-
 cepti sunt Episcopatus in Atonato § 95, et Cassianus Collat. XL c. 13, et
 de Inventionibus lib. V c. 3, et lib. VI, c. 17, fortasse alii catholice mispra-
 cauit: unde ipse Augustinus, qui eam redarguit, ut videmus, nonnulla tamen
 recte notatae veritate saturat. Hi scilicet quos modo memoraui, per ho-
 minem dominicum nihil aliud intelligunt quam humanam Christi naturam,
 quemadmodum certe quum idem et alii e Patribus hominem a Verbo assum-
 tum tam crebro dicunt, humanam tantum naturam indicant, non distinctam
 personam. Haec Cassianus in his locis hinc, ubi Nestoriani dicunt in Christo per-
 sonam humanam esse, dicitur (Hic vocibus istis utitur non recte). *Patet. Pater.*
 Quod autem d. Hieronymus interpretatur Athanasium humanam Christum natu-
 ram, et vocem humanam vocem esse, etiam non videtur, sed quod dicitur alia loci
 personae p. 217. Filium Dei esse hactenus interpretatum in Throno. — de ᾧ λέγει
 οὐ, παρὰ σταυροῦ καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνάστη ἐκ νεκρῶν.

ζοντες τὰ παρα τοῦτο φρονοῦντα δόγματα. Οἷτε γὰρ Υἱοπάτορα φρονοῦμεν, ὡς οἱ Σαβέλλιοι λέγοντες μονοούσιον καὶ οὐχ ὁμοούσιον, καὶ ἐν τούτῳ ἀναιροῦντες τὸ εἶναι Υἱόν· οὔτε τὸ παθητὸν σῶμα, ὃ ἐφόρ- 5
 ρεσε διὰ τὴν τοῦ παντὸς κόσμου σωτηρίαν, ἀνατίθε-
 μεν τῷ Πατρί· οὔτε τρεῖς ὑποστάσεις μεμερισμένας καθ' ἑαυτὰς, ὥσπερ σωματοφυῶς ἐπ' ἀνθρώπων, ἐστὶ λογίσασθαι, ἵνα μὴ πολυθείαν ὡς τὰ ἔθνη φρονήσω-
 μεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ πηγῆς ποταμὸς γεγεννημένος οὐ διηρέθη, καίτοι δύο σχήματα καὶ δύο ὀνόματα τυγχά- 10
 νοντα· οὔτε γὰρ ὁ Πατὴρ Υἱὸς ἐστίν, οὔτε ὁ Υἱὸς Πατὴρ ἐστίν· ὁ γὰρ Πατὴρ Υἱοῦ πατὴρ ἐστίν, καὶ ὁ Υἱὸς Πατρὸς υἱὸς ἐστίν. Ὡς γὰρ οὐκ ἐστίν ἡ πηγὴ ποταμὸς, οὐδὲ ὁ ποταμὸς πηγὴ, ἀμφότερα δὲ ἐν καὶ ταυτὸν ἐστίν ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς πηγῆς εἰς τὸν ποταμὸν 15
 μετοχτευνόμενον, οὕτως ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν Υἱὸν θεότης ἀρρυστῶς καὶ ἀδιαιρέτῶς τυγχάνει· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, 'ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἤκω· παρὰ δὲ τῷ Πατρί ἐστίν αἰὶ, ὃ ὦν εἰς τὸν κόλπον τοῦ

Joan. xvi.
28.

stantialia, ut volunt Sabelliani, qui hoc pacto Filium penitus tollunt. Neque etiam patibile corpus, quod propter totius mundi salutem gustavit, attribuimus Patri; neque tres hypostasēs per seipsas divisas, ut in hominibus pro natura corporum accidit, fas est in Deo cogitare, ne, ut gentes, decorum multitudinem includamus; sed sicut fluvius, qui ex fonte gēditus, ab eodem non separatur, quamvis duce sint illorum figuræ duce nomina. Siquidem neque Pater est Filius, neque

Filius est Pater; nam Pater, Filius pater est, et Filius, Patris est filius. Ut enim fons non est fluvius, neque fluvius est fons, sed uterque una et eadem est aqua, quæ ex fonte permanat in fluvium; sic divinitas ex Patre in Filium absque fluxione et divisione diffunditur. Hinc dicit Dominus: *Ex Patre exiit et venio.* Apud Patrem autem semper is est, qui est in sinu Patris; nec unquam sinus Patris Filius divinitate est exinanitus. Namque ait: *Ego eram apud eum com-*

Πατρός· οὐδέποτε δὲ ἐκενώθη ὁ κόλπος τοῦ Πατρὸς
 τῆς τοῦ Υἱοῦ Θεότητος· φησὶ γάρ, ‘ἐγὼ ἤμην παρ’ Prov. viii.
 ‘αἰτῶ ἀρμόζουσα.’ Οὐ φρονοῦμεν δὲ κτίσμα ἢ ποίημα 30.
 ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν τοῦ παντὸς κτίστην Θεόν, τὸν τοῦ
 5 Θεοῦ Υἱόν, τὸν ἐκ τοῦ ὄντος ὄντα, τὸν ἐκ τοῦ μόνου
 μόνον, ὡς [*fora. ᾧ Editores Benedictini*] συναπεγεννήθη
 ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰδίως ἢ ὁμοία δόξα καὶ δύναμις· ‘ὁ Joan. xiv.
 ‘γὰρ ἐώρακὼς τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἐώρακε.’ 9.
 Τὰ πάντα δηλονότι διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθησαν· ἀλλ’
 10 οὐκ ἔστιν αὐτὸς κτίσμα, ὡς φησιν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ
 Κυρίου, ‘ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· καὶ αὐτός Coloss. i.
 ‘ἔστι πρὸ πάντων’ οὐ λέγει δὲ ὅτι πρὸ πάντων ἐκ- 16, 17.
 τίσθη, ἀλλ’ ὅτι πρὸ πάντων ἐστὶ· τὸ γοῦν ἐκτίσθαι,
 ἐπὶ πάντων κείται· τὸ δὲ, ἔστι πρὸ πάντων, μόνῳ τῷ
 15 Υἱῷ ἀρμόπτει.

γ’. Γέννημα τοίνυν κατὰ φύσιν ἐκ τελείου τελειόν
 ἐστὶ, ‘πρὸ πάντων βουνῶν γεννηθέν,’ τοῦτ’ ἔστιν πρὸ Prov. viii.
 πάσης λογικῆς καὶ νοεῖα οὐσίας, ὡς καὶ ἐν ἑτέρῳ 26.
 τόπῳ φησὶν^a ‘πρωτόκοκον πάσης κτίσεως.’ Ἀλλὰ Coloss. i.
 15 15.

procreata. Nec vero sentimus cre-
 atum aut factum, aut ex nihilo
 esse rerum omnium creatorem
 Deum, Dei Filium, ex existente
 existentem, ex solo solum, cui
 ab aeternitate ex Patre per glo-
 ria et virtus simul ingenua est:
 nam qui vidit Filium, vidit et
 Patrem. Nempe omnia per Fi-
 lium creata sunt; at non ipse
 res est creata, uti his verbis
 docet Paulus, *Quia in ipso cre-
 ata sunt omnia, et ipse est ante
 omnia.* Non autem dicit eum
 ante omnia creatum esse, sed

esse ante omnia. Hoc igitur
 verbum, creatum esse, de om-
 nibus quidem dicitur; sed esse
 ante omnia soli utique Filio
 congruit.

3. Ille itaque fetus est na-
 tura perfectus ex perfecto, *ante
 omnes colles genitus*, hoc est,
 ante omnem naturam ratione et
 intelligentia praeditam, quem
 admodum alibi Paulus eum vo-
 cat *primogenitum omnia crea-
 turae.* Verum quum primogeni-
 tum dixit, illum non creatum esse,
 sed fetum esse Patris signifi-

^a Ita MSS. nonnulli. In edito additum est *αὐτὸν δὲ Παῦλος.*

σθείσα καινή, καθὼς λέγει Ἰερεμίας, ἔκτισεν ἡμῖν
 ἰσωτηρίαν καινήν, καὶ ὡς Ἀκύλας φησὶν, ἔκτισε
 Ἐκτίσις ἡμῶν ἐν τῇ θηλείᾳ, τουτέστιν ἐν τῇ Μαρίας·
 οὐδὲν γὰρ ἐκτίσθη καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, εἰ μὴ τὸ ἐκ
 5 τῆς Παρθένου Μαρίας τεχθὲν ἄνευ συνουσίας Κυριακὸν
 σῶμα, ὡς καὶ ἐν Παροιμίαις ἐκ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ
 λέγει, Ἐκτίσις ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα ^{Prov. viii.}
 αὐτοῦ· οὐ λέγει δὲ, πρὸ ἔργων ἐκτίσέ με, ἵνα μὴ ^{22.}
 τις εἰς τὴν Θεότητα τοῦ Λόγου ἐκλάβοι τὸ ῥητόν.

10 Ὁ. Ἐκάτερα τοίνυν τὰ περὶ τὸ κτίσμα ῥητὰ σω-
 ματικῶς εἰς τὸν Ἰησοῦν γέγραπται, ἀρχὴ γὰρ ὁδῶν
 ἐκτίσθη ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος, ὃν εἰς σωτηρίαν ἡμῶν
 ἐφάνηρωσε· διὰ τοῦτου γὰρ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ^{Ephes. ii.}
 ἔχομεν προσαγωγήν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ὁδὸς, ἢ ^{18.}
 15 πρὸς τὸν Πατέρα ἀνάγουσα ἡμᾶς· ὁδὸς δὲ σωματι-
 κὸν τί ἐστι θέαμα, ἧτις ἐστὶν ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος.
 Τὰ πάντα γοῦν ἐκτίσεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκ ὦν
 κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα· οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων
 ἐκτίσέ τι ἴσον ἢ ὅμοιον ἑαυτῷ· πατρὶ δὲ ἕοικε τὸ

Aquila, *Creavit Dominus novum in femina*, id est in Maria. Nihil enim novum in femina creatum est, nisi Dominicum corpus, quod Maria Virgo aliquo concubitu peperit, ut ex persona Jesu in Proverbiis legitur: *Dominus creavit me in initium viarum suarum in opera sua*. Non dicit, autem opera creavit me, ne quis id ad Divinitatem Filii referret.

4. Utrumque ergo illud de te creata dictum, de Jesu secundum corpus scriptum est. Siquidem principium viarum

creatus est Dominicus homo, quem nobis nostrae salutis procurandae causa exhibuit. Nam *per ipsum habemus accessum ad Patrem*: ipse enim est via quae nos ad Patrem ducit. Via autem corporeum quiddam est quod oculis cernitur, estque ipse Dominicus homo. Omnia ergo creavit Verbum Dei, quod ipsum non creatum est, sed genitum. Namque nulla res creata aliquid aequale vel simile sibi ipsi potest creare: sed patris est generare, et artificis creare. Itaque res facta et

γενῶν, τεχνίτη δὲ τὸ κτίζειν. Ποίημα γοῦν ἐστὶ καὶ
 1 Cor 1 30. κτίσμα, τὸ ὃ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε σῶμα ὁ Κύριος, 'ὃ
 ' ἐγενήθη ἡμῖν,' ὡς φησιν ὁ Παῦλος, ' ἀπὸ Θεοῦ
 ' σοφία καὶ ἀγιασμὸς καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀπολύτρω-
 ' σις' καίπερ πρὸ ἡμῶν καὶ πάσης κτίσεως σοφία τοῦ 5
 Πατρὸς ἦν ὁ Λόγος καὶ ἔστι. Τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα,
 ἐκπόρευμα ὄν τοῦ Πατρὸς, αἰεὶ ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶ
 Eph 1 33 τοῦ πέμποντος Πατρὸς καὶ τοῦ φέροντος Υἱοῦ, δι' οὗ
 ἐπλήρωσε τὰ πάντα. Ὁ Πατὴρ συνέχων [scilicet οὖν
 ἔχων] ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι, ἐγέννησε τὸν Υἱόν, ὡς ἔφα- 10
 μεν, καὶ οὐκ ἔκτισεν, ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς, καὶ ὡς
 βλαστὸν ἀπὸ ρίζης, καὶ ὡς ἀπαύγασμα ἀπὸ φωτὸς, ἃ
 οἶδεν ἢ φύσις ἀδιαίρετα· δι' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κρά-
 τος, μεγαλοσύνη, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ εἰς τοὺς
 σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Opp. S. Atha- 15
 nasii edit. Benedictin. Paris. 1698. vol. 1. p. 99.

creata est corpus, quod propter nos gestavit Dominus, quod genitum nobis est, ut ait Paulus, a Deo sapientia et sanctificatio et iustitia et redemptio; quamvis ante nos atque rem quamlibet creatam et fuerit et sit Verbum, Patris sapientia. Sanctus autem Spiritus qui a Patre procedit, semper est in manibus Patris mittentis, et ferentis Filii, per quem scilicet omnia re-

pletur. Pater igitur qui ex se ipso esse, ut ita loquar, continet, Filium, uti diximus, genuit, non creavit, non sicut ac fluvium ex fonte, germen ex radice, et splendorem ex luce, quae individua esse, natura ipsa agnoscit. Per ipsum autem sit Patri gloria, potestas et maiestas ante omnia saecula, et in omnia saecula saeculorum. Amen.

* Designatur, ut patet ex superioribus, natura humana, per quam haec tanta dona recipimus: quaeque interea exprimitur ἐχα τοι λόγῳ ἐκστῆσαι, ut ait S. Hippolytus* supra Vol. 1. p. 73. διὰ τὸ ἐν λόγῳ τῆν ἐνεστασθαι Ἰχθῆν. Habet ipse Apostoli textus b; pro δ cum impressus tum MStus.

DEFINITIO FIDEI
APUD CONCILIUM GENERALE VI
ANNO CHRISTI DCLXXX
CONSTANTINOPOLI CELEBRATUM.

DEFINITIO FIDEI

APUD CONCILIUM GENERALE SEXTUM.

Ἡ ἍΓΙΑ καὶ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ πανευσεβὲς θέσπισμα τοῦ εὐσεβ-
5 βεστάτου καὶ πιστοτάτου μεγάλου Βασιλέως Κων-
σταντίνου συναχθεῖσα ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ
βασιλίδι Κωνσταντινουπόλει, νέα Ῥώμη, ἐν τῷ σε-
κρέτῳ τοῦ θείου παλαίου τῷ ἐπιλεγομένῳ Τρούλλῳ,
ᾤρισε τὰ ὑποτεταγμένα.

- 10 Ὁ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς μονογενὴς Υἱὸς τε καὶ Λόγος,
ὁ κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας γενόμενος
ἄνθρωπος, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν ἐν εὐαγ-
γελικαῖς διαπρυσίῳ ἐκήρυξε φωναῖς· Ἐγὼ εἰμι τὸ JOAN. VIII.
ἴ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπα-
15 ῖ τῆσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς· καὶ
πάλιν· Ἐιρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν JOAN. XIV.
ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· Ταύτη τοι τῇ θεολέκτῳ τῆς εἰρήνης
διδασκαλίᾳ θεοσόφως ὁ πρῶτατος ἡμῶν Βασιλεὺς
ὁδηγούμενος, ὁ τῆς μὲν ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος, τῆς
20 δὲ κακοδοξίας ἀντίμαχος, τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγίαν ταύτην
καὶ οἰκουμενικὴν συναθροίσας ὁμήγυριν, τὸ τῆς Ἐκ-
κλησίας ἅπαν ἤνωσι σύγκριμα. Ὅθεν ἡ καθ' ἡμᾶς

ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος τὴν ἀπὸ τινῶν καὶ ὠδέ
 χρόνων τῆς δυσσεβείας πλάνην πόρρωθεν ἀπελάσασα,
 καὶ τῇ τῶν ἁγίων καὶ ἐκκρίτων Πατέρων ἀπλανῶς
 εὐθείᾳ τρίβῳ κατακολουθήσασα, ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκου- 5
 μενικαῖς πέντε Συνόδοις ἐν ἅπασιν εὐσεβῶς ὠμοφώ-
 ιησε. Φαμέν δὴ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐν
 Νικαίᾳ συνελθόντων ἁγίων Πατέρων κατὰ τοῦ μανιώ-
 δους Ἀρείου· καὶ τῇ μετ' αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει
 τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφόρων ἀνδρῶν κατὰ Μακε- 10
 δονίου τοῦ Πνευματομάχου, καὶ Ἀπολλιναρίου τοῦ
 δυσσεβοῦς· ὁμοίως καὶ τῇ ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον
 κατὰ Νεστορίου τοῦ Ἰουδαιόφρονος συναγυγερμένων
 διακοσίων θεσπεσίων ἀνδρῶν· καὶ τῇ ἐν Καλχηδόνι
 τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα θεοπνεύστων Πατέρων κατὰ 15
 Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου τῶν θεοστρυγῶν· πρὸς ταύ-
 ταις καὶ τῇ τελευταίᾳ τούτων πέμπτῃ ἁγίᾳ Συνόδῳ,
 τῇ ἐνταῦθα συναθροισθείσῃ κατὰ Θεοδώρου τοῦ
 Μοψουεστίας, Ὠριγένους, Διδύμου τε καὶ Εὐαγρίου,
 καὶ τῶν συγγραμμάτων Θεοδωρίτου τῶν κυτὰ τῶν
 δώδεκα κεφαλαίων τοῦ ἀοιδίμου Κυρίλλου, καὶ τῆς 20
 λεγομένης Ἰβα ἐπιστολῆς πρὸς Μαρίην γεγράφθαι
 τὸν Πέρσην· ἀκαινοτόμητα μὲν ἐν πάσι τὰ τῆς εὐσε-
 βείας ἀνανεωσαμένη θεσπίσματα, τὰ βέβηλα δὲ τῆς
 δυσσεβείας ἐκδιώξασα δόγματα· καὶ τὸ παρὰ τῶν
 τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Πατέρων ἐκτεθὲν, καὶ αὐτίς 25
 παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφρόνως βεβαιωθὲν,
 ὕπερ καὶ αἱ λοιπαὶ ἅγαι Συνόδοι ἐπ' ἀναιρέσει πάσης
 ψυχοφθόρου αἵρέσεως ἀσπασίως ἐδέξαντο καὶ ἐπεκύ-
 ρωσαν Σύμβολον· καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ οἰκουμε-
 νικὴ θεοπνεύστως ἐπεσφράγισε Σύνοδος.

Ἐκθεσις πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ, κ. τ. λ.

Hic sequuntur duo Symbola, Nicaenum et Constantinopolitanum.

Ἡ ἅγια καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἶπεν, Ἦρκει μὲν
 5 εἰς ἐντελῆ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐπίγνωσίν τε καὶ
 βεβαίωσιν, τὸ εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον τοῦτο τῆς θείας
 χάριτος Σύμβολον. Ἄλλ' ἐπεὶ οὐκ ἐπαύσατο ἀρχῆθεν
 τῆς κακίας ὁ ἐφευρετὴς συνεργὸν τὸν ὄφιν εὐράμενος,
 καὶ δι' αἰτοῦ τὸν ἰοβόλον τῇ ἀνθρωπιᾷ φύσει προσα-
 10 γόμενος θάνατον, οὕτω καὶ νῦν ὄργανα πρὸς τὴν
 οἰκείαν αὐτοῦ βούλησιν εὐρηκῶς ἐπιτήδεια, Θεόδωρόν
 φάμεν τὸν γενόμενον τῆς Φαρῶν ἐπίσκοπον, Σέργιον,
 Πύρρον, Παῦλον, Πέτρον, τοὺς γενομένους προέδρους
 τῆς βασιλευούσης ταύτης πόλεως, ἐτι δὲ καὶ Ὀνώριον^α
 15 τὸν γενόμενον Πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Κῦρον
 τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπήσαντα, Μακαριὸν τε τὸν
 Ἀντιοχείας προσεχῶς γενόμενον πρόεδρον, καὶ Στέ-
 φανον τὸν τοῦτου μαθητὴν, οὐκ ἤργησε δι' αὐτῶν τῶ
 τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι τῆς πλάνης ἐπεγεῖρειν τὰ
 20 σκάνδαλα, ἐνὸς θελήματος καὶ μιᾶς ἐνεργείας ἐπὶ τῶν
 δύο φύσεων τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, Χριστοῦ τοῦ
 ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῷ ὀρθοδόξῳ λαῷ καινοφώνως
 ἐνσπείρας τὴν αἵρεσιν, τῇ Ἀπολλιναρίου, Σεβήρου,

^α Confer hujus Concilii Actiones XII et XIII. tom. vi. p. 977-971. ed. Concil. Labbe, tom. III. p. 1372-1373. ed. Harduin. ubi additicia et diligenter consideratis Honorii ad Sergium Latino scriptis decrevit Concilium, istam se inventionem alienam ab Apostolorum dignitate, atque definitionibus Conciliorum ac Patrum. Idemque Honorii nomen ab Ecclesia prope judicavit. Sed vero S. Maximus Confessor, in Disputatione cum Pyrrho Monothelita, p. 181, edit. Combefis, a Scholasta Graeco ad Acta Concilii induit, Pyrrho Honorium sibi vindicanti respondens ait, se posthabito Concilio de hac re potius credere vixit illi magistro, qui Honorii jussu Sergio responsum dederat, eisdem ille in epistola nomine Joannis Papae conscripta eorum ortho-
 doxum priori epistolae afflixerit. Id quidem apostolicum iste fecerat, aliter vero non se habere visum est, non tantum Concilio generali, sed etiam Episcopis Romanis in fidei professione. Vide enim Excerptum ex Diario Romanorum Pontificum, supra collocatum, p. 153.

καὶ Θεμιστίου τῶν δυσσεβῶν φρενοβλαβεῖ κακοδοξία
 συνήδουσαν, καὶ τὸ τέλειον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ
 αὐτοῦ ἱνὸς Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
 ἀνελεῖν διὰ τινος δολερᾶς ἐπινοίας σπουδάσασαν,
 ἀθέλητον ἐντεῦθεν καὶ ἀνενέργητον τὴν νεκρῶς ἐψυ- 5
 χωμένην αὐτοῦ σάρκα δυσφήμως εἰσάγουσαν. Ἐξή-
 γειρε τοίνυν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν τὸν πιστὸν Βασιλέα
 τὸν νεόν Δαυίδ, ἄνδρα κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν εἰρη-
 κῶς· ὃς οὐκ ἔδωκε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὕπνον τοῖς
 ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ καὶ τοῖς βλεφάροις αὐτοῦ νυσταγμὸν, 10
 ἕως ὅτου διὰ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσυλλέκτου ταύτης καὶ
 ἱερᾶς ὁμηγύρεως τὸ τῆς ὀρθοδοξίας ἡῦρε τέλειον κή-
 ρυγμα. Κατὰ γὰρ τὴν θεόλεκτον φωνὴν, ὅπου εἰσὶ δύο
 ἢ τρεῖς ἐπὶ τῷ ἑμῷ ὀνόματι συνηγμένοι, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν
 ἑμῶν αὐτῶν. Ἦτις παροῦσα ἁγία καὶ οἰκουμένη 15
 Σύνοδος, πιστῶς δεξαμένη καὶ ὑπταίαις χερσὶν ἀσπα-
 σαμένη τὴν τε τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου Πάπα
 τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἀγάθωνος γενομένην ἀνα-
 φορὰν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ πιστότατον ἡμῶν
 Βασιλέα Κωνσταντῖνον, τὴν ἀποβαλλομένην ὀνομαστὶ 20
 τοὺς κηρύξαντας καὶ διδάξαντας, ὡς προεδήλωται,
 ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκο-
 νομίας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὡσαύτως
 δὲ προσηκαμένη καὶ τὴν ἐκ τῆς ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἁγιώ-
 τατον Πάπαν ἱερᾶς Συνόδου τῶν ἑκατὸν εἴκοσι πέντε 25
 θεοφιλῶν Ἐπισκόπων ἐτέραν συνοδικὴν ἀναφορὰν πρὸς
 τὴν αὐτοῦ θεόσοφον γαληνότητα, οἷά τε συμφωνούσας
 τῇ τε ἁγίᾳ ἐν Καλχηδόνι Συνόδῳ, καὶ τῷ τόμῳ τοῦ
 πανιέρου καὶ μακαριωτάτου Πάπα τῆς αὐτῆς πρεσβυ-
 τέρας Ῥώμης Λέοντος, τῷ σταλέντι πρὸς Φλαβιανὸν 30

Act. xiii.

: 1.

Psal.

lxxxviii. 26.

Ps. cxlxi. 4.

Matt. xviii.

30.

τὸν ἐν ἁγίοις· ὃν καὶ στήλην ὀρθοδοξίας ἡ τοιαύτη
 Σύνοδος ἀπεκάλεσεν· ἔτι μὴν καὶ ταῖς συνοδικαῖς
 ἐπιστολαῖς ταῖς γραφείσαις παρὰ τοῦ μακαρίου Κυ-
 5 ρίλλου κατὰ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ πρὸς
 τοὺς τῆς ἀνατολῆς Ἐπισκόπους. Ἐπομένη τε ταῖς
 τε ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς πέντε Συνόδοις, καὶ τοῖς
 ἁγίοις καὶ ἐκκρίτοις Πατράσι, καὶ συμφώνως ὀρίζουσα,
 ὁμολογεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀλη-
 θινὸν Θεὸν ἡμῶν τὸν ἓνα τῆς ἁγίας ὁμοουσίου καὶ
 10 ζαρχικῆς Τριάδος τέλειον ἐν Θεότητι, καὶ τέλειον τὸν
 αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι· Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον
 ἀληθῶς, τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος.
 ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ ὁμοούσιον
 ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· κατὰ πάντα
 15 ὅμοιον ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας· τὸν πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ
 τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν Θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων
 δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμε-
 τέραν σωτηρίαν ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς
 Παρθένου τῆς κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκου,
 20 κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν
 Υἱὸν Κύριον μονογενῆ ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως,
 ἀτρέπτως, ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως γνωριζόμενον· οὐ-
 δαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν
 ἔνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἑκατέρας
 25 φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν
 συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεμιζόμενον ἢ
 διαιρούμενον, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ
 Θεοῦ Λόγον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καθάπερ ἄνωθεν
 οἱ Προφῆται περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς Ἰησοῦς ὁ
 30 Χριστὸς ἐξεπαίδευσεν, καὶ τὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῖν

παραδίδωκε Σύμβολον· καὶ δύο φυσικὰ θελήσεις
 ἦτοι θελήματα ἐν αὐτῷ, καὶ δύο φυσικὰ ἐνεργείας
 ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερίστως, ἀσυγχύτως, κατὰ
 τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκαλίαν ὡσαύτως κη- 5
 ρύττομεν· καὶ δύο μὲν φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπε-
 ναυτία, μὴ γένοιτο, καθὼς οἱ ἀσεβεῖς ἔφησαν αἰρετικοὶ,
 ἀλλ' ἐπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα, καὶ μὴ
 ἀντιπίπτον ἢ ἀντιπαλαῖον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑπο-
 τασσόμενον τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πανσθενεῖ θελήματι.
 Ἔδει γὰρ τὸ τῆς σαρκὸς θέλημα κινηθῆναι, ὑποτα- 10
 γῆναι δὲ τῷ θελήματι τῷ θεϊκῷ, κατὰ τὸν πάνσοφον
 Ἀθανάσιον· ὡσπερ γὰρ ἡ αὐτοῦ σὰρξ, σὰρξ τοῦ
 Θεοῦ Λόγου λέγεται καὶ ἔστιν, οὕτω καὶ τὸ φυσικὸν
 τῆς σαρκὸς αὐτοῦ θέλημα ἴδιον τοῦ Θεοῦ Λόγου λέ-
 γεται καὶ ἔστι, καθά φησιν αὐτός, 'ὅτι καταβέβηκα ἐκ 15
 ' τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ
 ' τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς,' ἴδιον λέγων
 θέλημα αὐτοῦ τὸ τῆς σαρκὸς, ἐπεὶ καὶ ἡ σὰρξ ἰδία
 αὐτοῦ γέγονεν· ὃν γὰρ τρόπον ἡ παναγία καὶ ἄμωμος
 ἐψυχωμένη αὐτοῦ σὰρξ θεωθεῖσα οὐκ ἀνηρέθη, ἀλλ' 20
 ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ὄρω τε καὶ λόγῳ διέμεινεν, οὕτω καὶ
 τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα θεωθὲν οὐκ ἀνηρέθη,
 σέσωσται δὲ μᾶλλον κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον
 λέγοντα· τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα
 νοουμένου οὐδὲ ὑπεναντίον Θεῷ θεωθὲν ὄλον· δύο δὲ 25
 φυσικὰ ἐνεργείας ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερίστως,
 ἀσυγχύτως ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ
 τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν δοξάζομεν, τουτέστι θεῖαν
 ἐνέργειαν, καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν κατὰ τὸν θεη-
 γόρον Λέοντα τρανέστατα φάσκοντα· ἐνεργεῖ γὰρ 30

ἑκατέρα μορφή μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ὅπερ ἴδιον
 ἔσχηκε, τοῦ μὲν λόγου κατεργαζομένου τοῦτο, ὅπερ
 ἐστὶ τοῦ λόγου, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος ἅπερ
 ἐστὶ τοῦ σώματος. Οὐ γὰρ δῆπου μίαν δώσομεν
 5 φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν Θεοῦ καὶ ποιήματος, ἵνα μήτε
 τὸ ποιηθὲν εἰς τὴν θείαν ἀναγάγωμεν οὐσίαν, μήτε
 μὴν τῆς θείας φύσεως τὸ ἐξαίρετον εἰς τὸν τοῖς γεννη-
 τοῖς πρέποντα καταγάγωμεν τόπον· ἐνὸς γὰρ καὶ τοῦ
 αὐτοῦ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη γινώσκομεν κατ'
 10 ἄλλο καὶ ἄλλο τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων, καὶ ἐν αἷς
 τὸ εἶναι ἔχει, ὡς ὁ θεσπέσιος ἔφησε Κύριλλος. Πάν-
 τοθεν γοῦν τὸ ἀσύγχιτον καὶ ἀδιαίρετον φυλάττοντες
 συντόμφ φωνῇ τὸ πᾶν ἐξαγγέλλομεν· ἓνα τῆς ἁγίας
 Τριάδος καὶ μετὰ σάρκωσιν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 15 Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν εἶναι πιστεύοντες,
 φαιμέν δύο αὐτοῦ τὰς φύσεις ἐν τῇ μιᾷ αὐτοῦ δια-
 λαμπούσας ὑποστάσει, ἐν ἣ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ
 παθήματα δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς οικονομικῆς ἀναστροφῆς
 οὐ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ ἀληθῶς ἐπεδείξατο, τῆς
 20 φυσικῆς ἐν αὐτῇ τῇ μιᾷ ὑποστάσει διαφορᾶς γνωρι-
 ζομένης τῷ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἑκατέραν
 φύσιν θέλειν τε καὶ ἐνεργεῖν τὰ ἴδια· καθ' ὃν δὲ λό-
 γον καὶ δύο φυσικὰ θελήματά τε καὶ ἐνεργείας δοξά-
 ζομεν πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καταλ-
 25 λήλως συντρέχοντα. *Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης
 πανταχόθεν ἀκριβείας τε καὶ ἐμμελείας παρ' ἡμῶν δια-
 τιπωθεντων, ὀρίζομεν ἐτέραν πίστιν μηδεὶ ἐξῆναι
 προφέρειν, ἢ γοῦν συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, ἢ φρο-
 νεῖν, ἢ διδάσκειν ἑτέρως. Τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συν-

* Quae verba hic posita sunt ad finem usque, ea omnia Definitionem Con-
 cilio Chalcedoniensi claudunt. Vul. supra p. 79 et p. 110.

τιθέναί πίστιν ἑτέραν, ἢ προκομίζειν, ἢ διδάσκειν, ἢ παραδιδόναι ἕτερον Σύμβολον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐξ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ, ἢ γοῦν ἐξ αἰρέσεως οἰασοῦν, ἢ καινοφωμίαν, ἣτοι λέξεως ἐφεύρεσιν πρὸς ἀνατροπὴν εἰσάγειν τῶν νυνὶ παρ' ἡμῶν διορισθέντων, τούτους, εἰ μὲν Ἐπίσκοποι εἶεν, ἢ κληρικὰ, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς Ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τοῦ κλήρου, εἰ δὲ μονάζοντες εἶεν, ἢ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζεσθαι αὐτούς. *Sext. Synod. Actione XVIII.*

Apud Concilia tom. VI ed. Labbe, p. 1019; tom. III ed. Harduin, p. 1396.

INTERPRETATIO LATINA VETUS.

SANCTA magna atque universalis Synodus, quae per gratiam Dei et piam sanctionem Constantini piissimi et fidelissimi magni Imperatoris congregata est in hac a Deo conservanda regia Constantinopoli nova Roma, in secretario divalis palatii, quod cognominatur Trullus, decrevit quae habentur in subditis.

Unigenitus Dei Patris Filius et Verbum qui per omnia similis nobis absque peccato factus est homo, Christus verus Deus noster, per evangelicas voces flagranter praedicavit, *Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitae.* Et iterum; *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Haec proinde divinitus edita pacis doctrina Deo instruente, mansuetissimus noster Imperator institutus, propugnator quidem rectae fidei, expugnator vero pravae doctrinae, hoc sanctum universale nostrum congregans Collegium, totius Ecclesiae adunavit compaginem. Unde hoc sanctum nostrum universale Concilium impietatis errorem, qui nunc usque a quibusdam temporibus factus est, procul abiciens, sanctorum autem ac probabilium Patrum inoffense recto tramite iter consecutum, sanctis et universalibus quinque Synodis pie in om-

Joan. viii
12.
Joan. xiv.
27.

nibus consonuit, trecentorum, inquit, decem et octo sanctorum Patrum qui in Nicaeam convenerunt adversus Arium furiosum, et ei, quae a cl. a Deo inspiratis viris post hanc apud Constantinopolim adversus Macedonium impugnato-
 5 rem Spiritus, et Apollinarem impium; similiter et ei, quae in Epheso prius adversus Nestorium Judaicae intelligentiae congregata est ducentorum venerabilium virorum; atque ei, quae in Chaleedone sexcentorum triginta Deo inspira-
 10 torum Patrum adversum Eutychem et Dioscorum Deo odibiles: super has et ultimae harum quintae sanctae Synodo, quae hic congregata est adversus Theodorum Mopsuestenum, Origenem, Didymum et Evagrium, scripta Theodoriti ad-
 15 versum duodecim capitula laudabilis Cyrilli, et epistolam quae dicitur Ibae ad Marim Persam scriptam, immutatas
 20 quidem in omnibus pietatis renovans sanctiones, profanas vero impietatis expellens doctrinas: et id quod est a trecentis decem et octo Patribus editum, et dehinc a cl. Deo instituyente confirmatum est, quod etiam ceterae sanctae Synodi ad extinguendam omnem pestiferam haeresin ala-
 25 criter susceperunt et confirmaverunt Symbolum, et hoc nostrum sanctum et universale a Deo inspiratum consignavit Concilium.

SYMBOLUM NICAENORUM, &c.

[*Sequuntur Symbola Nicaenum et CPolitanum.*]

25 Sanctum et universale Concilium dixit, Sufficiebat quidem ad perfectam orthodoxae fidei cognitionem atque confirmationem, pium atque orthodoxum hoc divinae gratiae Symbolum. Sed quoniam non destitit ab exordio adin-
 30 ventor malitiae co-operatorem sibi serpentem inveniens, et per eum venenosam humanae naturae deferens mortem, et ita organa ad propriam sui voluntatem apta reperiens,
 Theodorum dicimus, qui fuerat Episcopus Pharan, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, qui fuerunt hujus regiae urbis Antistites, insuper et Honorium, qui fuit Papa antiquae
 35 Romae, et Cyrum, qui Alexandriae tenuit episcopatum, Macarium quoque, qui nuper fuerat Antiochiae Praesul,

et Stephanum ejus discipulum, non vacavit per eos plenitudini Ecclesiae erroris scandala suscitare, unius voluntatis, et unius operationis in duabus naturis unius de sancta Trinitate, Christi veri Dei nostri, orthodoxae plebi novissime disseminando haeresin consentaneam, insanam ac malignam sectae impiorum Apollinarii, Severi, atque Themistii: quae et perfectionem humanitatis unius, ejusdemque Domini Jesu Christi Dei nostri, molita est per quandam dolosam adinventionem perimere, per hoc involuntariam et inoperatricem carnem ejus, quae intellectualiter animata est, infamiter introducens. Excitavit igitur Christus Deus noster fidelissimum Imperatorem novum David, *virum secundum cor suum* inveniens, qui *non dedit* juxta quod scriptum est, *somnum oculis suis, et palpebris suis dormitationem*, donec per hunc nostrum a Deo congregatum sacrumque Conventum, ipsam rectae fidei reperit perfectam praedicationem, secundum enim a Domino editam vocem, *ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. Quae praesens sancta et universalis Synodus fideliter suscipiens, et expansis manibus amplectens, tam suggestionem quae a sanctissimo ac beatissimo Agathone Papa antiquae Romae facta est ad Constantinum piissimum atque fidelissimum nostrum Imperatorem, quae nominatim abiecit eos qui docuerunt vel praedicaverunt, sicut superius dictum est, unam voluntatem et unam operationem in incarnationis dispensatione Domini nostri Jesu Christi veri Dei nostri, adaeque amplexa est, et alteram synodalem suggestionem quae missa est a sacro Concilio, quod est sub eodem sanctissimo Papa centum viginti quinque Deo amabilium Episcoporum, ad ejus a Deo instructam tranquillitatem, utpote consonantes sancto Chalcedonensi Concilio, et tomo sacerri-
 rimi ac beatissimi Papae ejusdem antiquae Romae Leonis, qui directus est ad sanctum Flavianum, quem et titulum rectae fidei hujusmodi Synodus appellavit: ad haec et synodiceis epistolis, quae scriptae sunt a beato Cyrillo adversus impium Nestorium, et ad orientales Episcopos. Assescuti quoque sancta quinque universalis Concilia, et sanctos atque

Act. xiii.

29.

Psalm

lxxxviii. 20.

Psalm

cxxxii. 4.

Math.

xviii. 20.

probabiles Patres, consonanterque confiteri definientes Do-
 minum nostrum Jesum Christum verum Deum nostrum,
 unum de sancta et consubstantiali et vitae originem prae-
 bente Trinitate, perfectum in Deitate, et perfectum eundem
 5 in humanitate, Deum vere, et hominem vere, eundem ex
 anima rationali et corpore; consubstantialem Patri se-
 cundum Deitatem, et consubstantialem nobis secundum
 humanitatem, per omnia similem nobis absque peccato,
 ante saecula quidem ex Patre genitum secundum Deitatem,
 10 in ultimis diebus autem eundem propter nos et propter
 nostram salutem de Spiritu Sancto et Maria virgine, proprie
 et veraciter Dei genitrice secundum humanitatem, unum
 eundemque Christum Filium Dei unigenitum, in duabus
 naturis inconfuse, inconvertibiliter, inseparabiliter, indivise,
 15 cognoscendum, nusquam extincta harum naturarum dif-
 ferentia propter unionem, salvataque magis proprietate
 utriusque naturae, et in unam personam, et in unam sub-
 sistentiam concurrente, non in duas personas partitum vel
 divisum, sed unum eundemque unigenitum Filium Deum
 20 Verbum Dominum Jesum Christum, juxta quod olim Pro-
 phetae de eo, et ipse nos Dominus Jesus Christus erudit,
 et sanctorum Patrum nobis tradidit symbolum; et duas
 naturales voluntates in eo, et duas naturales operationes
 indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse secun-
 25 dum sanctorum Patrum doctrinam adaeque praedicamus;
 et duas naturales voluntates non contrarias, absit, juxta
 quod impū asseruerunt haeretici, sed sequentem ejus hu-
 manam voluntatem, et non resistantem vel reluctantem,
 sed potius et subjectam divinae ejus atque omnipotenti
 30 voluntati. Oportebat enim carnis voluntatem moveri, sub-
 jecti vero voluntati divinae, juxta sapientissimum Athana-
 sium. Sicut enim ejus caro caro Dei Verbi dicitur et est,
 ita et naturalis carnis ejus voluntas propria Dei Verbi
 dicitur et est, sicut ipse ait, *Quia descendi de caelo, non ut* Joan. vi 38.
 35 *faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me Patria,*
 suam propriam dicens voluntatem, quae erat carnis ejus. Nam
 et caro propria ejus facta est. Quemadmodum enim sanc-

tissima atque immaculata animata ejus caro deificata non est percupta, sed in proprio sui statu et ratione permansit, ita et humana ejus voluntas deificata non est percupta, salvata est autem magis secundum deiloquum Gregorium dicentem, 'Nam illius velle, quod in Salvatore intelligitur, 5
' non est contrarium Deo deificatum totum.' Duas vero naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inconfuse, inseparabiliter in eodem Domino nostro Jesu Christo vero Deo nostro glorificamus, hoc est, divinam operationem et humanam operationem, secundum divinum praedicatorum 10
Leonem, apertissime asserentem : agit enim utraque forma cum alterius communiōne quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Nec enim in quoquam unam dabimus naturalem operationem Dei et creaturae, ut neque quod creatum est, in 15
divinam educamus essentiam : neque quod eximum est divinae naturae ad competentem creaturis locum dejiciamus. Unius enim ejusdemque tam miracula, quamque passiones cognoscimus, secundum aliud et aliud earum, ex quibus est, naturarum et in quibus habet esse, sicut admirabilis inquit Cyrillus. Undique igitur inconfusum atque 20
indivisum conservantes, brevi voce cuncta proferimus unum sanctae Trinitatis, et post incarnationem Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum nostrum esse credentes, asserimus duas ejus esse naturas in una ejus radiantes subsistentia, in qua tam miracula, quamque passiones per omnem sui dispensativam conversationem, non per phantasia, sed veraciter demonstravit, ob naturalem differentiam in eadem una subsistentia cognoscendam, dum cum alterius communiōne utraque natura indivise, et inconfuse propria 30
vellet, atque operaretur : juxta quam rationem, et duas naturales voluntates et operationes confitemur, ad salutem humani generis convenienter in eo concurrentes. His igitur cum omni undique cautela atque diligentia a nobis formatis, definimus aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, 35
componereve aut sapere, vel etiam aliter docere. Qui vero praesumpserint fidem alteram componere, vel proferre, vel

docere, vel tradere aliud symbolum volentibus converti ad agnitionem veritatis ex Gentilitate, vel Judaismo, aut ex qualibet haeresi; aut qui novitatem vocis, vel sermonis ad inventionem ad subversionem eorum quae nunc a nobis
5 determinata sunt, introducere, hos, si quidem Episcopi fuerint aut clerici, alienos esse, Episcopos quidem ab episcopatu, clericos vero a clero: sin autem monachi fuerint vel laici, etiam anathematizari eos.

In editionibus Conciliorum recentioribus adposita est Definitioni haec Latina Interpretatio, quae et in vetustioribus ante
10 Graece edita Concilia comparet.

ARNOBII AFRI
DISPUTATIONUM ADVERSUS GENTES
LIBER PRIMUS.

ARNOBIUS.

S. HIERONYMUS, Lib. De Viris Illustribus, c. lxxix,
pag. 169, edit. FABRICII.

ARNOBIUS sub Diocletiano principe, Siccae apud
5 Africam florentissime rhetoricam docuit, scripsitque
adversum Gentes, quae vulgo exstant volumina ².

IDEM HIERONYMUS in Chronico, anno xx Con-
stantini.

ARNOBIUS rhetor in Africa clarus habetur, qui
10 quum in civitate Siccae ad declamandum juvenes
erudiret, et adhuc ethnicus ad credulitatem somniis
impelleretur, neque ab Episcopo impetraret fidem,
quam semper impugnaverat, elucubravit adversus
pristinam religionem luculentissimos libros, et tan-
15 dem velut quibusdam obsidibus pietatis foedus im-
petravit. p. 400 ed. Maii.

Joan. Alberti Fabricii nota.

* Tempus quo scripsit Arnobius his verbis innuit ipse lib. II.
'Aetatis urbs Roma cujus esse in annalibus indicatur! Annos
20 ducit quinquaginta et mille, aut non multum ab his minus.'
Annus U. C. 1050 respondet anno Christi 298.

[Novissime proliit Arnobianum opus Lipsiae anno 1816 re-
cognoscente Jo. Conrado Orellio, qua quidem editione in resen-
sendo libro primo Arnobiano maxime usus sum, adhibitis editione
35 principe et aliis.]

ARNOBII AFRI

DISPUTATIONUM ADVERSUS GENTES

LIBER PRIMUS.

I. QUONIAM comperi nonnullos, qui se plurimum sapere suis persuasionibus credunt, insanire, bacchari, et velut quiddam promptum ex oraculo dicere, postquam esse in mundo Christiana gens coepit, terrarum orbem periisse, multiformibus malis affectum esse genus humanum, ipsos etiam coelites
10 derelictis curis solennibus, quibus quondam solebant invisere res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos, statui, pro captu ac mediocritate sermonis, contraire invidiae, et calumniosas dissolvere criminationes, ne, aut illi sibi videantur, popularia
15 dum verba depromunt, magnum aliquid dicere, aut, si nos talibus continnerimus a litibus, obtinuisse se causam putent, victam sui vitio, non assertorum silentio destitutam. Neque enim negaverim validissimam esse accusationem istam, hostilibusque con-
20 dignos odii nos esse, si apud nos esse constiterit causas, per quas suis mundus aberravit ab legibus, exterminati sunt dii longe, examina tanta moerorum mortalium importata sunt saeculis.

II. Inspiciamus igitur opinionis istius mentem,
25 et hoc quod dicitur, quale sit: summotisque omni-

bus contentionum studiis, quibus obscurari et contegi contemplatio rerum solet, an sit istud quod dicitur verum, momentorum parium examinatione pendamus. Efficietur enim profecto rationum consequentium copulata, ut non impii nos magis, sed 5 [fors. ut non impii nos, sed magis] illi ipsi reperiantur criminis istius rei, qui se numinum profitentur esse cultores, atque inveteratis religionibus deditos. Ac primum ab his illud familiari et placida oratione perquirimus: Postquam esse nomen in terris Christianae Religionis occoepit, quidnam inusitatum, quid incognitum, quid contra leges principaliter institutas, aut sensit aut passa est rerum ipsa quae dicitur appellaturque natura? Nunquid in contrarias qualitates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus 15 res omnes consensum est esse concretas? Nunquid machinae hujus et molis, qua universi tegimur et continemur inclusi, parte est in aliqua relaxata aut dissoluta constructio? Nunquid vertigo haec mundi, primigenii motus moderamen excedens, aut 20 tardius repere, aut praecipiti coepit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere se astra, atque in ortus fieri signorum coepta est inclinatio? Nunquid ipse siderum sol princeps, cujus omnia luce vestiuntur atque animantur, calore ex- 25 arsit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrupit? Nunquid luna desivit redintegrare se ipsam, atque in veteres formas novellarum semper restitutione traducere? Nunquid frigora, nunquid calores, nunquid tepores 30 medii, inaequalium temporum confusionibus occiderunt? Nunquid longos habere dies bruma, et revocare tardissimas luces nox coepit aestatis? Nun-

quid suas animas exspiraverunt venti? emortuisque
 flaminibus neque coelum coarctatur in nubila, nec
 madidari [*fors. madidata*] ex imbribus arva succes-
 cunt? [*fors. succrescunt, Anon.*] Commendata se-
 5mina tellus recusat accipere? aut frondescere arbores
 nolunt? Sapor frugibus esculentis, et vitis liquoribus
 mutatus est? Olearum ex bacculis cruor teter ex-
 primitur, nec lumini subministratur extincto? Ani-
 10malia terris sueta, atque in aquis degentia non su-
 riunt, nec concipiunt? foetus non in uteris sumptos
 suis moribus, et sua lege custodiunt? Ipsi homines
 denique quos per inhabitabiles oras terrae sparsit
 prima incipiensque nativitas, non matrimonia co-
 pulant nuptiarum solennibus justis? non dulcissimas
 15procreant liberorum stirpes? non negotia publica,
 non privata, et familiares res agunt? non, ut cui-
 que libitum est, per diversas artium, disciplinarum-
 que rationes et ingenia dirigunt, et studiose referunt
 nativitatis usuras? [*Al. ex conjectura, Orellio eam se-*
 20*quentz, Studiosae referunt gnavitatis usuras. An le-*
gendum est, studiosi referunt nativitati usuras?] Non
 regnant? non imperant quibus sors rerum attributa
 est talibus? [*Al. talium. fors. talis, Cannegieter.*] non
 auctiores quotidie dignitatibus, et potestatibus fiunt?
 25judiciorum disceptationibus praesunt? leges inter-
 pretantur et jura? Nonne omnia cetera, quibus vita
 succingitur et continetur humana, suis omnes in gen-
 tibus patriorum celebrant institutionibus morum?

III. Quum igitur haec ita sint, neque ulla irruerit
 30novitas, quae tenorem perpetuum rerum dissociata
 continuatione diduxerit, quid est istud quod di-
 citur? invectam esse labem terris, postquam Religio
 Christiana intulit se mundo, et veritatis absconditae

sacramenta patefecit? 'Sed pestilentias,' inquit, 'et
 'siccitates, bella, frugum inopiam, locustas, mures, et
 'grandines, resque alias noxias, quibus negotia incur-
 'santur humana, dii nobis important injuriis vestris
 'atque offensionibus exasperati.' Si in rebus perspi- 5
 cuis, et nullam desiderantibus defensionem, non sto-
 liditatis esset diutius immorari, ostenderem profecto,
 replicatis prioribus seculis, mala ista quae dicitis,
 non esse incognita, non repentina: nec postquam
 gens nostra felicitate donari hujus vocaminis me- 10
 ruit, irrupisse has labeas, et infestari coepisse discrimi-
 num varietate mortalia. Si enim nos sumus in
 causa, et in nostri criminis meritum excogitatae sunt
 hae pestes, unde novit antiquitas miseriarum haec
 nomina? unde bellis significatum dedit? pestilen- 15
 tiam, grandines, qua potuit notione signare, aut
 inter suas voces, quibus oratio explicabatur, assu-
 mere? Nam si novella sunt haec mala, et ab recen-
 tibus ducunt offensionibus causas, qui potuit fieri,
 ut eis rebus verba formaret, quas nec ipsa sciebat 20
 expertam se esse, neque ullis comperisset majorum
 in temporibus factitatas? 'Penuria,' inquit, 'frugum,
 'et angustiae frumentariae arctius nos habent.' An-
 tiqua enim et vetustissima saecula necessitatis istius
 aliquando fuerunt expertia? nonne ipsa nomina, 25
 quibus censentur haec mala, testificantur, et clamant
 nullum ab his unquam immunem abisse morta-
 lium? Quod si ad credendum difficilis res esset,
 testimoniis agere possemus authorum, quantae, quo-
 ties, et quae gentes famem senserint horridam, et 30
 aggerata interierint vastitate. Casus frequentissimi
 grandinis accidunt, atque adierunt cuncta. In lite-
 ris enim priscis comprehensum et compositum non

videmus, etiam imbres saxeos totas saepe comminuisse regiones? Difficiles pluviae sata faciunt emori, et sterilitatem inducunt terris. Immunis enim antiquitas malis ab his fuit? quum etiam flumina cognoverimus ingentia limis inhorruisse siccatis. Pestilentiae contagia urunt genus humanum. Annalium scripta percurrите, linguarum diversitatibus scripta, universas discetis gentes saepenumero desolatas, et viduatas suis esse cultoribus. A locustis, a muribus, 10 genus omne occiditur atque arroditur frugum. Historias ite per vestras, et ab istis pestibus instruemini quoties prior aetas affecta sit, et paupertatis ad miserias venerit. Terrarum validissimis motibus tremefactae nutant usque ad periculum civitates. 15 Quid? hiatibus maximis interceptas urbes cum gentibus superiora tempora non viderunt? aut ab hujusmodi casibus fortunas habuere securas?

IV. Quando est humanum genus aquarum diluviis interemptum? non ante nos? Quando mundus 20 incensus in favillas et cineres dissolutus est? non ante nos? Quando urbes amplissimae marinis coopertae sunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, et praelia cum leonibus gesta sunt? non ante nos? Quando perniciēs populis venenatis ab 25 anguibus data est? non ante nos? Nam quod nobis objectare consuestis bellorum frequentium causas, vastationes urbium, Germanorum et Scythicas irruptiones, cum pace hoc vestra et cum bona venia dixerim: quale sit istud quod dicitur, calumniarum 30 libidine non videtis.

V. Ut ante millia annorum decem, ab insula quae perhibetur Atlantica Neptuni, sicut Plato demonstrat, magna erumperet vis hominum, et innumeras

funditus deleret atque exstingueret nationes, nos fuimus causa? ut inter Assyrios et Bactrianos Nino quondam Zoroastreque ductoribus non tantum ferro dimicaretur et viribus, verum etiam magicis et Chaldaeorum ex reconditis disciplinis, invidia nostra 5 haec fuit? ut Helena diis ducibus atque impulsoribus rapta, et suis esset dirum et venturis temporibus fatum, religionis nostrae attributum est crimini? ut ille immanis Xerxes mare terris immitteret, et gressibus maria transiret, nostri nominis 10 effectum est injuria? ut ex Macedoniae finibus unus exortus adolescens Orientis regna et populos captivitati et servitio subjugaret, nos fecimus atque excitavimus causas? ut modo Romani, velut aliquod flumen torrens, cunctas submergerent atque obrue- 15 rent nationes, nos videlicet numina praecipitavimus in furorem? Quod si hominum nullus est, qui, quae dudum gesta sunt, nostris audeat temporibus imputare, quemadmodum possimus miseriarum esse praesentium causae, quum novi fiat nihil, sed sunt [*fors.* 20 sint, *Heuman.*] omnia vetera, et nullis antiquitatibus inaudita?

VI. Quanquam ista quae dicitis bella religionis nostrae ob invidiam commoveri, non sit difficile comprobare post auditum Christum in mundo non 25 tantum non aucta, verum etiam majore de parte furiarum compressionibus imminuta. Nam quum hominum vis tanta magisteriis ejus acceperimus ac legibus, malum malo rependi non oportere, injuriam perpeti quam irrogare esse praestantius, suum 30 potius fundere quam alieno polluere manus et conscientiam cruore, habet a Christo beneficium jamdudum orbis ingratus, per quem feritatis mollita

est rabies, atque hostiles manus cohibere a sanguine cogati animantis occoepit. Quod si omnes omnino, qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus
 5 pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, et non fastu et supercilio luminis, suis potius sensibus, quam illius commonitionibus crederent; universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, et
 10 in concordiam salutarem incorruptis foederum sanctionibus conveniret.

VII. 'Sed si per vos,' inquit, 'nihil rebus incommodatur humanis, unde sunt haec mala, quibus urgetur et premitur jamdudum miseranda mortalitas?'
 15 Sententiam me postis huic necessariam nihil causae. Neque enim praesens atque in manibus posita disceptatio in id sumpta est a me, ut ostenderem vel probarem, quibus unaquaeque res causis et rationibus fieret, sed ut maledicta criminis tanti procul
 20 esse ab nobis ostenderem. Quod si praesto, si facto et argumentis insignibus rei veritas explicatur, unde sint haec mala, vel ex quibus profluant fontibus principisque, non curo.

VIII. Ac ne tamen omnino quid de rebus hujus
 25 modi sentiam, nihil videar interrogatus expromere, possum dicere, Quid enim, si prima materies, quae in rerum quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet in rationibus involutas? Quid si siderum motus certis signis, partibus,
 30 temporibus, lineis pariunt haec mala, et subjectis afferunt variorum discriminum necessitates? Quid si statis temporibus rerum vicissitudines fiunt, atque ut in maritimis aestibus, modo secundae res affluunt,

modo rursus refluunt malis recrocantibus prospera? Quid si materiae faex ista, quam sub nostris calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam, ut exspiret nocentissimos halitus, quibus corruptus aer iste, et corporibus labem ferat, et negotia 5 infirmet humana? Quid si, quod proximum vero est, quicquid nobis videtur adversum, mundo ipsi non est malum, omniaque quae fiunt nostris commoditatibus statuantes, opinionibus improbis criminamur eventa naturae? Plato ille sublimis apex 10 philosophorum et columen, saeva illa diluvia, et conflagrationes mundi, purgationem terrarum suis esse in commentariis prodidit: nec vir prudens extimuit humani generis subversionem, cladem, ruinas, interitus, funera, rerum innovationem vocare, etenim 15 juventutem his quandam redintegratis viribus comparari.

IX. 'Non pluit,' inquit, 'coelum, et frumentorum 'inopia nescio qua laboramus.' Quid enim, inservire elementa tuis necessitatibus postulas? atque, ut 20 vivere mollius et delicatius tu possis, obsequia temporum tuis debent commoditatibus se dare? Quid enim, si hoc pacto navigationis cupidissimus conqueratur ventos jamdiu non esse, et coeli conquiesse flaturas? Nunquid ideo dicendum est perniciosam esse tranquillitatem illam mundi, quia vectoribus impediatur vota? Quid si sole aliquis torrere se suetus, et acquirere corpori siccitatem, ratione consimili conqueratur frequentissimis nubilis jucunditatem serenitatis ablatam? Nunquid ideo dicenda 30 sunt nubila inimica obductione pendere, quia libidini non permittitur otiosae rutilare se flammis, et causas potionibus praeparare? Eventa haec omnia

quae fiunt, et accidunt mole sub hac mundi, commodulis non nostris, sed ipsius pendenda sunt rationibus ordinibusque naturae.

X. Nec si aliquid accidit, quod nosmetipsos aut
5 res nostras parum laetis successibus fovit, continuo
malum est, et in exitiabilis rei opinione ponendum.
Pluit mundus, aut non pluit, sibimet pluit, aut non
pluit; et, quod forsitan nescias, aut uliginem nimiam
siccitatis ardore decoquit, aut longissimi temporis
10 ariditatem pluviarum effusionibus temperat. Pesti-
lencias, morbos, fames, atque alias suggerit malo-
rum exitiabiles formas: unde tibi est scire, ne quod
exuberat, sic tollat, ut per sua dispendia modum
rebus luxuriantibus figat?

15 XI. Tu audeas dicere, hoc et illud est in mundo
malum, cuius explicare, dissolvere, neque originem
valeas, neque causam? et quia tuas impediatur deli-
ciarum, forsitan et libidinum, voluptates, perni-
ciosum esse atque asperum dicas? Quid ergo? quia
20 frigus membris tuis adversum est, et congelare san-
guinis tui fervorem solet, idcirco in mundo hyems
esse non debet? Et quia perferre flagrantissimos
soles non potes, ex anno aestas tollenda est? atque
aliis legibus alia rursus ordinanda natura? Vera-
25 trum venenum est hominibus, nunquid ob hanc
causam non debuit nasci? Ovilibus insidiatur lupo,
nunquid in culpa natura est, quod lanitiis extulit
importunissimam beluam? Morsu animam serpens
tollit; maledicam scilicet primordiis rerum, quod tam
30 saeva prodigia genituris spirantibus addiderunt?

XII. Superciliosa nimium res est, quum ipse sis
non tuus, aliena etiam in possessione verseris, po-
tentioribus dare conditionem, velle ut id fiat, quod

cupias, non quod in rebus inveneris antiquis constitutionibus fixum. Quare habere si locum vestras vultis querimonias, homines prius est ut doceatis, unde, vel qui sitis, vobisne sit genitus et fabricatus mundus, an in eum veneritis alienis ex regionibus 5 inquilini. Quod quum dicere non sit vestrum, neque explicare possitis cujus rei causa sub hac coeli convexione versemini, desistite arbitrari pertinere ad vos quicquam: quum ea quae fiunt, non partiliter fiant, sed ad census summam redeant referanturque totius. 10

XIII. 'Christianorum,' inquit, 'causa mala omnia dii ferunt, et interitus comparatur ab superis frugibus.' Rogo, quum haec dicitis, non calumniari vos improbe in apertis conspicitis manifestisque mendaciis? Trecenti sunt anni ferme, minus vel plus 15 aliquid, ex quo coepimus esse Christiani, et terrarum in orbe censeri: nunquid omnibus his annis continua fuerunt bella, continuæ sterilitates, pax nulla in terris, nulla protinus vilitas aut abundantia rerum fuit? Hoc enim primum efficiendum est, ei 20 qui nos arguit, perpetuas et juges calamitates fuisse has, nunquam omnino respirasse mortalia, et sine ullis, ut dicitur, feriis, multiplicium formas sustinuisse discriminum.

XIV. Atqui non videmus mediis his annis, me- 25 diisque temporibus, ex victis hostibus innumerabiles esse victorias reportatas? prolatos imperii fines, et in potestatem redactas inauditi nominis nationes? saepenumero maximos annonae fuisse proventus, vilitates, atque abundantias rerum tantas, ut com- 30 mercia stuperent universa pretiorum auctoritate prostrata? Quemadmodum enim res agi, et usque ad hoc tempus genus qui [*fors. quiret, Ursinus*] durare

mortalium, si non omnia, quae usus posceret, subministraret fertilitas rerum?

XV. Sed fuerunt aliquando nonnulla in necessitatibus tempora. Et relaxata sunt abundantiiis.

5 Rursus contra voluntatem quaedam bella administrata. Et victoriis postmodum successibusque correcta. Quid ergo dicemus? injuriarum nostrarum deos modo memores esse, modo esse rursus immemores? Si quo tempore fames est, irati esse dicuntur, sequitur ut abundantiae tempore irati et difficiles
10 non sint; atque ita perducitur res eo, ut vicibus ludicris, et ponant, et repetant iras; et in integrum se semper offensionum recordatione restituant.

XVI. Quanquam istud quod dicitur, quale sit
15 explicabili non potest comprehensione cognosci. Si Alamannos, Persas, Scythas, idcirco voluerunt devinci, quod habitarent et degerent in eorum gentibus Christiani, quemadmodum Romanis tribuere victoriam, quum habitarent et degerent in eorum
20 quoque gentibus Christiani? Si in Asia, Syria, idcirco mures et locustas effervescere prodigialiter voluerunt, quod ratione consimili habitarent in eorum gentibus Christiani: in Hispania, Gallia, cur eodem tempore horum nihil natum est, quum innumeri vi-
25 verent in his quoque provinciis Christiani? Si apud Getulos Tinguitanos hujus rei causa siccitatem satis ariditatemque miserunt, eo anno cur messes amplissimas Mauris Nomadibusque tribuerunt? quum religio similis his quoque in regionibus verteretur.

30 XVII. Si in civitate unaqualibet fame plurimos emori nostri nominis aversione fecerunt, cur ibidem annonaria caritate non tantum corporis non nostri, verum etiam Christianos, ditiores et locupletissimos

reddiderunt? Aut igitur cuncti nihil laeti habere debuerunt, si malorum causa nos sumus, nationibus enim sumus in cunctis, aut quum mixta videatis cum incommodis laeta, desinite nobis ascribere id quod offendit res vestras, quum nihil laetis officiamus 5 et prosperis. Si enim ego ut male sit facio, cur ut bene sit non obsto? Si, ut inopia magna sit, meum nomen in causa est, cur nihil impedio, ut sit feracitas maxima? Si, ut in bellis accipiatur vulnus, ego dicor afferre fortunam, cur duelles quum pereunt, lae- 10 vum augurium non sum, nec adversus spes bonas mali ominis obscoenitate traducor?

XVIII. Et tamen, O magni cultores atque antistites numinum, cur ut irasci populis Christianis augustissimos illos asseveratis deos, ita non adver- 15 titis, non videtis, affectus quam turpes, quam indecoras numinibus attribuatis insanias? Quid est enim aliud irasci, quam insanire, quam furere, quam in ultionis libidinem ferri, et in alterius doloris cruces, efferati pectoris alienatione bacchari? Hoc ergo dii 20 magni norunt, perpetiuntur, et sentiunt, quod ferae, quod beluae, quod mortiferae continent venenato in dente matricis. Quod levitatis in homine, quod terreno in animante culpabile est, praestans illa natura, et in perpetuae virtutis firmitate consistens, 25 scire asseveratur a vobis. Et quid ergo sequitur necessario, nisi, ut ex eorum luminibus scintillae emicent, flammae aestuent, anhelum pectus spiritum jaciat ex ore, et ex verbis ardentibus laborum siccitas inalbescat? 30

XIX. Quod si verum est istud, et est exploratum et cognitum, et fervere deos ira, et hujusmodi motus perturbatione jactari, immortales et per-

petui non sunt, nec in divinitatis alicujus existimatione ponendi. Ubi enim est ullus, sicut sapientibus videtur, affectus, ibi esse necesse est passionem. Ubi passio sita est, perturbationem consequentaneum est consequi. Ubi perturbatio est, ibi dolor et aegritudo est. Ubi dolor et aegritudo est, imminutioni et corruptioni jam locus est; quae duo si vexant, adest vicinus interitus, mors omnia finiens et cunctis adimens sentientibus vitam. Quid, quod isto modo non tantum illos leves et fervidos, verum, quod ab diis convenit procul esse dimotum, et iniquos inducitis, et injustos, et aequitatis vel modicae nullam prorsus obtinere rationem? Quid est enim tam injustum quam in alios irasci, et alios laedere, de hominibus conqueri, et innoxia dilacerare frumenta? Christianum nomen odisse, et dispendiis omnibus suos labefactare cultores?

XX. An nunquid idcirco in vos etiam saeviunt, ut intestinis vulneribus concitati in ultionem consurgatis illorum? Ergo humana patrocinia dii quaerunt, et nisi vestra fuerint assertione protecti, idonei non sunt ipsi qui propulsare, defendere suas valeant contumelias. Quinimmo si verum est ardere illos ira, permittite illis potestatem sui, defendant se ipsi, atque in ultionem majestatis offensae intestinas exerant experianturque virtutes. Possunt nos, si voluerint, aestu, possunt nocentissimo frigore, possunt auris pestilibus, possunt morborum obscurissimis causis enecare, consumere, atque ab omni penitus coetu exterminare mortalium; aut si malum consilium est aggredi nos vi, emittant aliquod indignationis signum, per quod esse liquidum cunctis possit invitissimis nos eis habitare sub coelo.

XXI. Vobis secundas tribuant valetudines, adversas nobis ac pessimas. Opportunis imbribus vestra irrigent rura, pluviarum quicumque sunt rores nostris ab agellis abigant. Lanitia curent vestra numerosis foetibus multiplicari, sterilitatem 5 infaustam nostris pecuariis inferant. Ex olivis vestris atque vinetis plenam faciant autumnitatem fundi; at ex nostris exprimi unum prohibeant palmitibus rorem. Ad extremum et ultimum, in vestro ore praecipiant suam fruges retinere naturam; at vero 10 in nostro mel amarum fieri, olearum fluenta rancescere, et sub ipsis potum labris in acoris perfidiam vinum repente mutari.

XXII. Quod quum minime fieri testificentur res ipsae, neque minus ad nos quidquam, neque ad vos 15 plurimum redundare vitalibus ex beneficiis constet, libido quae tanta est inimicos atque hostes deos esse contendere Christianis? quos in rebus tristissimis atque laetis nihil abs te videas ratione in aliqua discrepare? Si verum vobis permittitis, ac sine 20 ullis assentationibus dici, verba sunt haec, verba sunt, res immo per calumnias creditae, non cognitionis alicujus testimonio comprobatae.

XXIII. Ceterum dii veri, et qui habere, qui ferre nominis hujus auctoritatem condigni sunt, ne 25 que irascuntur, neque indignantur, neque quod alteri noceat insidiosis machinationibus construunt. Et enim revera est impium, et sacrilegia cuncta transcendens, sapientem illam credere beatissimamque naturam magnum aliquid putare, si se sibi aliquis 30 adulatoria humilitate submittat; et si fuerit non factum, despectam se credere, et ab summi culminis decidisse fastigio. Puerile, pusillum est, et exile,

vix et illis conveniens, quos jamdudum experientia doctorum daemonas appellat et heroas, non nosse coelestia, et in hac rerum materia crassiore conditionis suae sorte exsortes versari.

5 XXIV. Vestra sunt haec, vestra sunt irreligiose opinata, et irreligiosius credita. Quinimmo, ut verius proloquar, haruspices has fabulas, conjectores, arioli, vates, et nunquam non vani concinnare fanatici; qui ne suae artes intereant, ac ne stipes exiguas con-
 10 sultoribus excutiant jam raris, si quando vos velle rem venire in invidiam compererunt, indignantur, ‘Negliguntur dii’ clamitant, atque ‘in templis jam
 ‘raritas summa est: jacent antiquae derisui ceremo-
 ‘niae, et sacrorum quondam veterrimi ritus religio-
 15 ‘num novarum superstitionibus occiderunt: merito
 ‘humanum genus tot miseriarum angustiis premi-
 ‘tur, tot laborum excruciatum aerumnis.’ Et homines brutum genus, et quod situm sub lumine est caecitate ingenita nequeunt videre, audent asseverare
 20 furiosum quod vos credere non erubescitis sani.

XXV. Ac ne quis nos tamen diffidentia respon-
 sionis, tranquillitatis existimet deos donare muneri-
 bus, innoxias affingere his mentes, atque ab omni
 perturbatione dimotas, concedamus, sicut libitum
 25 vobis est, intendere in nos iras, sanguinem illos sitire nostram, et jamdudum nos cupere mortalium sub-
 movere de saeculis. Sed si non est molestum, non grave, si communis officii res est, non ex gratia, sed
 ex vero disceptationis hujus disceptare momenta,
 30 audire a vobis exposcimus, quaenam sit haec ratio, quae causa, propter quam in nos tantum et dii sae-
 viant superi, et asperati homines inardescant. Reli-
 giones, inquiunt, impias, atque inauditos cultus ter-

rarum in orbe tractatis. Quid, O participes rationis, audetis homines proloqui? quid effutire, quid promere temerariae vocis desperatione tentatis? Deum principem, rerum cunctarum quaecunque sunt Dominum, summitatem omnium summorum obtinentem 5 adorare, obsequio venerabili invocare, in rebus fessis totis, ut ita dixerim, sensibus amplexari, amare, suspicere, execrabilis religio est et infausta, impietatis et sacrilegii plena, caerimonias antiquitus institutas novitatis suae superstitione contaminans? 10

XXVI. Hocine est, quaeso, audax illud facinus et immane, propter quod maximi coelites aculeos in nos intendunt irarum atque indignationum suarum? propter quod vos ipsi, quum libido incesserit saeva, exuitis nos bonis, exterminatis patriis sedibus, irrogatis supplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, et ad extremum nos feris et belluarum laniatibus objectatis? Quisquis istud in nobis damnat, aut in aliqua ducit criminatione ponendum, is haud nomine appellandus est hominis, quamvis ille videatur sibi; aut Deus esse credendus est, quamvis ipse se esse mille profiteatur in vatibus. Profanus nos impios Dodonaeus aut Juppiter [*corr.* Profanos nos aut impios Dodonaeus Juppiter] nominat; et ipse dicetur Deus, atque in ordine computabitur numinum? qui aut summo servientibus Regi crimen impietatis affingit, aut sibi torquetur majestatem ejus cultumque praeponi? Delius Apollo, vel Clarius, Didymaeus, Philesius, Pythius, et is habendus divinus est, qui aut summum Imperatorem nescit, 20 aut ignorat a nobis quotidianis ei precibus supplicari? Qui si pectorum secreta nesciret, nec quid in intimis sensibus contineamus, agnosceret, summum 25

tamen invocare nos Deum, et ab eo quod postulamus orare, vel auribus potuit scire, vel ipsius vocis sono, qua utimur in precibus, noscitate.

XXVII. Nondum est locus ut explicemus omnes istos qui nos damnant, qui sint, vel unde sint; quantum possint, vel noverint; cur ad Christi paveant mentionem, discipulos cur ejus inimicos habeant et invisos. Quod tamen humanum pollicentibus sensum una pariter definitione figamus, nihil sumus aliud Christiani, nisi magistro Christo summi Regis ac Principis veneratores: nihil, si consideres, aliud invenies in ista religione versari. Haec totius summa est actionis, hic propositus terminus divinarum officiorum, hic finis, huic omnes ex more prosternimur, hunc collatis precibus adoramus, ab hoc justa, et honesta, et auditu ejus condigna deprecemur: non quo ipse desideret supplices nos esse, aut amet substerni tot millium venerationem [*fors.* millia in venerationem, *Meursius*] videre: utilitas haec nostra est, et commodi nostri rationem spectans. Nam quia proni ad culpas, et ad libidinis varios appetitus vitio sumus infirmitatis ingenitae, patitur se semper nostris cogitationibus concipi: ut dum illum oramus, et mereri ejus contendimus munera, accipiamus innocentiae voluntatem, et ab omni nos labe delictorum omnium amputatione purgemus.

XXVIII. Quid dicitis, O sacri, quid, divini interpretes juris? meliorisne sunt causae, qui Grundules adorant Lares, Aios Locutios, Limentinos, quam sumus nos omnes qui Deum colimus rerum patrem, atque ab eo deprecemur rebus fessis languentibusque tutamina? Et illi, cati, sapientes, prudentissimi vobis videntur, nec reprehensionis ullius, qui Faunos, qui

Fatuas, civitatumque Genios, qui Pausos reverentur
atque Bellonas. Nos hebetes, stolidi, fatui, obtusi
pronunciamur et bruti, qui dedidimus nos Deo,
cujus nutu et arbitrio omne quod est constat, et
in sententiae suae perpetuitate defixum est. Hanc-5
cine sententiam promittis? hanc legem constituitis?
hanc promulgatis, ut honoribus afficiatur amplis-
simis quisquis vestros adoraverit servulos, crucem
mereatur extremam quisquis vobis ipsis dominis
supplicarit? In civitatibus maximis atque in po-10
tentioribus populis sacra publice fiunt scortis meri-
toriiis quondam atque in vulgarem libidinem prosti-
tutis, nullus tumor indignationis in diis est. Tem-
pla felibus, scarabeis, et buculis sublimibus sunt
elata fastigiis: silent irrisae numinum potestates,15
nec livore afficiuntur ullo, quod sibi comparatas ani-
mantium vilium conspiciunt sanctitates. Nobis so-
lis sunt inimici, nobis asperrimi dii hostes, quia pa-
trem veneramur illorum, per quem, si sunt, esse et
habere substantiam sui numinis majestatisque coe-20
perunt; a quo ipsam deitatem, ut ita dicam, sortiti
esse sentiunt, et in rerum numero recognoscunt
[fors. se cognoscunt]; cujus voluntate et arbitrio,
et interire, et solvi, nec solvi possunt, nec interire.
Nam si omnes concedimus unum esse principem25
solum, quem nulla res alia vetustate temporis ante-
cedat, post illum necesse est cuncta et nata esse et
prodita, et in sui nominis [fors. numinis] prosiluisse
naturam. Quod si fixum et ratum est, erit nobis
consequens confiteri et deos esse nativos, et a prin-30
cipe rerum fonte ortus sui originem ducere. Qui si
sunt nativi, et geniti, et interitionibus utique peri-
culisque vicini. At enim esse creduntur immor-

tales, perpetui, et nullius unquam participes finis. Ergo istud munus Dei patris et donum est, ut infinita meruerint iidem esse per saecula, quum sint labiles solubilesque natura.

5 XXIX. Atque utinam daretur, in unius speciem concionis toto orbe contracto, oratione hac uti, et humani in generis audientia collocari. Ergone impiae religionis sumus apud vos rei, et quod caput rerum et columen venerabilibus adimus obsequiis,
 10 ut convitio utamur vestro, infausti et athei nuncupamur? Et quis magis rectius horum feret invidiam nominum, quam qui alium prae hoc Deum, aut novit, aut sciscitatur, aut credit? Nonne huic omnes debemus hoc ipsum primum quod sumus?
 15 quod esse homines dicimur? quod ab eo vel missi, vel lapsi caecitate hujus in corporis continemur? Non quod incedimus, quod spiramus et vivimus, ab eo ad nos venit? vique ipsa vivendi efficit nos esse, et animali agitatione motari? Nonne ab hoc effluunt
 20 causae, per quas nostra fulcitur salus variarum munificentia voluptatum? Mundus iste in quo degitis, cujus est? aut quis ejus vobis attribuit fructum possessionemque retinere? Quis, ut subjectas res cernere, ut contrectare, ut considerare possentis, publicum illud lumen dedit? Quis, ne fixa pigritiae
 25 stupore torpescerent elementa vitalia, solis ignes constituit ad rerum incrementa futuros? Solem deum quum esse credatis, conditorem ejus, opificemque non quaeritis? Luna quum apud vos dea sit, non similiter
 30 scire curatis genitor ejus et fabricator quis sit?

XXX. Nonne cogitatio vos subit considerare, disquirere, in cuja possessione versemini? cuja in re sitis? cujus ista sit quam fatigatis terra? cujus aer

iste, quem vitali recipocatis a spiritu? cujus abutami-
 mini fontibus? cujus liquore? quis ventorum dispo-
 suerit flamina? quis undesas excogitaverit nubes?
 quis seminum frugiferas potestates rationum pro-
 prietate distinxerit? Apollo vobis pluit? Mercurius
 vobis pluit? Aesculapius, Hercules, aut Diana ra-
 tionem imbrium, tempestatumque fixerunt? Et
 hoc fieri qui potest, quum in mundo profiteamini eos
 natos, certoque tempore sensum arripuisse vitalem?
 Si enim temporis antiquitate mundus eos antevenit,¹⁰
 et priusquam nati sunt jam noverat pluvias tem-
 pestatesque natura, nullum serius nati pluendi jus
 habent, neque eis inserere rationibus se possunt,
 quas invenerunt hic agi, et majore ab auctore trac-
 tati.

15

XXXI. O maxime, O summe rerum invisibilium
 procreator, O ipse invise, et nullis unquam com-
 prehense naturis, dignus, dignus es vere, si modo te
 dignum mortali dicendum est ore, cui spirans om-
 nis intelligensque natura, et habere et agere nun-²⁰
 quam desinat gratias; cui tota conveniat vita genu
 nixo procumbere, et continuatis precibus suppli-
 care. Prima enim tu causa es, locus rerum, ac spa-
 tium, fundamentum eunctorum quaecumque sunt,
 infinitus, ingenuus, immortalis, perpetuus, solus,²⁵
 quem nulla delinuat forma corporalis, nulla deter-
 minat circumscriptio, qualitatis expers, quantitatis,
 sine situ, motu, et habitu, de quo nihil dici et ex-
 primi mortalium potis est significatione verborum;
 qui ut intelligaris, tacendum est, atque, ut per um-³⁰
 bram te possit errans investigare suspicio, nihil est
 omnino mutiendum. Da veniam, Rex summe, tuos
 persequentibus famulos; et, quod tuae benignitatis

est proprium, fugientibus ignosce tui nominis et religionis cultum. Non est mirum si ignoraris: majoris est admirationis si sciaris: nisi forte audet quisquam, hoc enim furiosae restat insaniae, ambigere, dubitare, an sit iste Deus, an non sit: explorata fidei veritate, an rumoris cassi opinione sit creditus. Audimus enim quosdam philosophandi studio deditos, partim ullam negare vim esse divinam, partim an sit quotidie quaerere; alios casibus fortuitis, et concursionibus temerariis summam rerum construere, atque diversitatis impetu fabricari: cum quibus hoc tempore nullum nobis omnino super tali erit obstinatione [*fors. opinione Walkerus*] certamen. Aiunt enim sana sentientes contradicere rebus stultis stultitiae esse majoris.

XXXII. Sermo cum his nobis est, qui, divinum esse consentientes genus, de majoribus dubitant, quum iidem esse plebeia atque humiliora fateantur. Quid ergo, res tantas argumentis nitentur atque elaborabimus obtinere? Discedat haec longe, atque a nobis procul; procul inquam, ut dicitur, averruncetur amentia. Ita est enim periculosum argumentis aggredi Deum principem comprobare, quam ratione hujusmodi esse illum velle cognoscere. Nec quidquam refert, aut discrepat, utrumne neges illum, an asseras, atque existere fatearis, quum in eadem culpa sit, et assertio talis rei, et abnegatio refutatoris increduli.

XXXIII. Quisquamne est hominum, qui non cum istius principis notione diem primae nativitatis intraverit? cui non sit ingenitum, non affixum, immo ipsis paene in genitalibus matris non impressum, non insitum, esse Regem ac Dominum, cunctorum quae-

cunque sunt moderatorem? Ipsa denique hiscere si animantia muta potis essent, si in linguarum nostrarum facilitatem solvi, immo si arbores, glebae, saxa, sensu animata vitali vocis sonitum quirent et verborum articulos integrare, ita non duce natura 5 et magistra, non incorruptae simplicitatis fide, et intelligerent esse Deum, et cunctorum dominum solum esse clamarent?

XXXIV. Sed frustra, inquit, nos falso et calumnioso incessitis et appetitis crimine, tanquam eamus 10 inficias esse Deum majorem, quum a nobis et Juppiter nominetur, et optimus habeatur et maximus, quumque illi augustissimas sedes, et capitolia constituerimus immania. Dissimilia copulare, atque in unam speciem cogere inducta confusione conamini. 15 Nam Deus omnipotens mente una omnium, et communi mortalitatis assensu, neque genitus scitur, neque novam in lucem aliquando esse prolatus, nec ex aliquo tempore coepisse esse vel saeculo. Ipse est enim fons rerum, sator saeculorum ac temporum. 20 Non enim ipsa per se sunt, sed ex ejus perpetuitate, perpetua et infinita semper continuatione procedunt. At vero Juppiter, ut vos fertis, et patrem habet et matrem, avos, avias, fratres: nunc nuper in utero matris suae formatus, absolutus mensibus 25 et consummatus decem, ignotam sibi in lucem sensu irruit se vitali. Ergo, si haec ita sunt, Juppiter esse Deus qui potest? quum illum esse perpetuum constet, et perhibeatur alter a vobis, et dies habuisse natales, et pavefactus re nova lamentabilem extulisse vagitum? 30

XXXV. Sed sint, ut vultis, unum, nec in aliqua vi numinis et majestate distantes, ecquid ergo in-

justis persequimini nos odiis? Quid, ut omissis pessimis, nostri nominis inhorrescitis mentione; si, quem Deum colitis, eum et nos? aut quid in eadem causa vobis esse contenditis familiares deos, inimicos atque infestissimos nobis? Etenim, si una religio est nobis vobisque communis, cessat ira coelestium; sin nobis infesti sunt solis, manifestum est nescire et vos et illos Deum: quem Jovem non esse ipsis clarum est indignationibus numinum.

10 XXXVI. Sed non, inquit, idcirco dii vobis infesti sunt, quod omnipotentem colatis Deum, sed quod hominem natum, et, quod personis infame est vilibus, crucis supplicio interemptum, et Deum fuisse contenditis, et superesse adhuc creditis, et
 15 quotidianis supplicationibus adoratis. Si vobis jucundum est, amici, edissertate quinam sint hi dii, qui a nobis Christum coli, suam credant ad injuriam pertinere? Janus Juniculi conditor, et civitatis Saturniae Saturnus auctor? Fauna Fatua Fauni uxor,
 20 Bona Dea quae dicitur, sed in vini melior et laudabilior potu? Indigetes illi, qui flumen repunt, et in alveis Numici cum ranis et pisciculis degunt? Aesculapius, et Liber pater; Coronide ille natus, et ex genitalibus matris alter fulmine praecipitatus? Mercurius
 25 utero fusus Maiaae, et, quod est divinius, candidae? Arquitenentes Diana et Apollo, circumlati per fugas matris, atque in insulis errantibus vix tuti? Dioneia Venus proles, viri mater familias Troici, atque intestini decoris publicatrix? in Trinacriae finibus
 30 Ceres nata, atque in floribus legendis occupata Proserpina? Thebanus, aut Tyrius Hercules, hic in finibus sepultus Hispaniae, flammis alter concrematus

* Ita Maiam appellat Virg. lib. viii. 138.

Octacis? Tyndaridae Castores, equos unus domitare
 consuetus, alter pugillator bonus, et crudo inexcuse-
 rabilis caestu, Titanes et Bocchores Mauri, et ovorum
 progenies dii Syri? Apis Peloponnesi proditus, et in
 Aegypto Serapis nuncupatus? Aethiopicis solibus 5
 Isis furva moerens perditum filium, et membratim
 conjugem lancinatum? Praeterimus, et transgredi-
 mur Opis soboles regias [*fors. egregias Oudendorp.*]:
 quas in libris auctores vestri, quae fuerint, et quales,
 vobis ediscentibus prodiderunt. Hic ergo Christum 10
 coli, et a nobis accipi, et existimari pro numine, vul-
 neratis accipiunt auribus? et obliti paulo ante sortis
 fuerint et conditionis cuius, id, quod sibi concessum
 est, impertiri alteri nolunt? Haec est justitia coeli-
 tum? hoc deorum iudicium sanctum? Nonne istud 15
 livoris est atque avaritiae genus? Non obtrectatio
 quaedam sordens, suas eminere tantummodo velle
 fortunas, aliorum res premi, et in contempta humili-
 tate calcari?

XXXVII. Natum hominem colimus. Quid enim? 20
 vos hominem nullum colitis natum? Non unum, et
 alium? non innumeros alios? quinimmo non omnes,
 quos jam templis habetis vestris, mortalium sustu-
 listis ex numero, et coelo sideribusque donastis? Si
 enim forte vos fugit, sortis eos humanae et condi- 25
 tionis fuisse communis, replicate antiquissimas lite-
 ras, et eorum scripta percurrite, qui vetustati vicini,
 sine ullis assentationibus cuncta veritate in liquida
 prodiderunt. Jam profecto discetis, quibus singuli
 patribus, quibus matribus fuerint procreati, qua 30
 nati in regione, qua gente, quae fecerint, egerint,
 pertulerint, actitarint, quas in rebus obeundis ad-
 versorum senserint secundantiumque fortunas. Sin

autem scientes uteris esse gestatos, et frugibus eos victitasse terrenis, nihilominus tamen nobis nati hominis objectatis cultum, res agitis satis injustas, ut id in nobis constituatis esse damnabile, quod et ipsi
 5 vos factitatis; aut, quae vobis licere permittitis, consimiliter aliis licitum esse nolitis.

XXXVIII. Sed concedamus, interdum manum vestris opinationibus dantes, unum Christum fuisse de nobis, mentis, animae, corporis, fragilitatis, et
 10 conditionis unius: nonne dignus a nobis est tantorum ob munerum gratiam Deus dici, Deusque sentiri? Si enim vos Liberum, quod usum repererit vini, si quod panis, Cererem, si Aesculapium, quod herbarum, si Minervam, quod oleae, si Triptolemmum,
 15 quod aratri, si denique Herculem, quod feras, quod fures, quod multiplicium capitum superavit compescuitque natrices, divorum retulistis in coetum, honoribus quantis afficiendus est nobis, qui ab erroribus nos magnis insinuata veritate traduxit; qui
 20 velut caecos passim, ac sine ullo rectore gradientes, ab deruptis, ab deviis, locis planioribus reddidit; qui, quod frugiferum primo atque humano generi salutare, Deus monstravit quid sit, quis, quantus, et qualis, qui profundas ejus atque inenarrabiles alti-
 25 tudines, quantum nostra quivit mediocritas, capere et intelligere permisit et docuit; qui, quo auctore, quo patre mundus iste sit constitutus et conditus, fecit benignissime sciri; qui nativitatis ejus exprompsit genus, et nullius aliquando cognitione prae-
 30 sumptam materiam illius; unde ignibus solis genitales fervor adsciscitur; cur luna semper in motu indemnitas creditur, animalibus causis lucem semper atque obscuritatem resumens; animalium origo quae

sit, rationes quas habeant semina; quis ipsum fluxerit hominem, quis informarit, vel ex materiae quo genere constructionem ipsam confirmaverit corporum; quid sit sensus, quid anima, advolaritne ad nos sponte, an cum ipsis sita sit et procreata 5 visceribus; mortis particeps degat, an immortalitatis perpetuitate donata sit; qui status nos maneat, quum dissolutis abierimus a membris; victurine nos simus, an memoriam nullam nostri sensus et recordationis habituri. Qui arrogantiam con- 10 strinxit nostram, et elatas supercilio cervices modum fecit suae infirmitatis agnoscere; qui animantia monstravit informia [*fors. infirma, Stewchius*] nos esse, vanis opinionibus fidere, nihil comprehensum habere, nihil scire, et quae nostros sita sunt ante 15 oculos, non videre; qui (quod omnia superavit, et transgressum est munera) ab religionibus nos falsis religionem traduxit ad veram; qui ab signis inertibus, atque ex vilissimo formati luto ad sidera sublevavit et coelum, et cum domino rerum Deo 20 supplicationum fecit verba atque orationum colloquia miscere.

XXXIX. Venerabar, O caecitas! nuper simulachra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos et ex malleis fabricatos, elephantorum ossa, 25 picturas, veteriosis in arboribus taenias: si quando conspexeram lubricatum lapidem, et ex olivi unguine sordidatum, tanquam inesset vis praesens, adulabar, affabar; et beneficia posecbam nihil sentiente de trunco: et eos ipsos, divos quos esse mihi persuasera- 30 ram, afficiebam contumeliis gravibus, quum eos esse credebam ligna, lapides, atque ossa, aut in hujusmodi rerum habitare materia. Nunc doctore tanto

in vias veritatis inductus, omnia ista, quae sint, scio, digna de dignis sentio, contumeliam nomini nullam facio Divino, et quid cuique debeat, vel personae, vel capiti, inconfusis gradibus atque auctoritatibus 5 tribuo. Ita ergo Christus non habeatur a nobis Deus? nec, qui omnium alioquin vel maximus potest excogitari, Divinitatis afficiatur cultu, a quo jamdudum tanta et accepimus dona viventes, et exspectamus, dies quum venerit, ampliora?

10 XL. 'Sed patibulo affixus interiit.' Quid istud ad causam? Neque enim qualitas et deformitas mortis dicta ejus immutat aut facta, aut eo minor videbitur disciplinarum ejus auctoritas, quia vinculis corporis non naturali dissolutione digressus est, sed 15 vi illata decessit. Pythagoras Samius suspicione dominationis injusta vivus concrematus in fano est: nunquid ea, quae docuit, vim propriam perdiderunt, quia non spiritum sponte sed crudelitate appetitus effudit? Similiter Socrates civitatis suae 20 damnatus capitali affectus est poena: nunquid irrita facta sunt quae sunt ab eo de moribus, virtutibus, et officiis disputata, quia injuria expulsus e vita est? Innumerabiles alii gloria, et virtute, et existimatione pollentes, acerbissimarum mortium experti sunt for- 25 mas, ut Aquilius, Trebonius, Regulus: nunquid idcirco post vitam judicati sunt turpes, quia non publica lege fatorum, sed mortis asperrimo genere lacerati excruciatique perierunt? Nemo unquam innocens male interemptus infamis est, nec turpitudinis alicujus commaculatur nota, qui non suo 30 merito poenas graves, sed cruciatoris perpetitur saevitatem.

XLI. Et tamen, O isti qui hominem nos colere

morte functum ignominiosa ridetis, nonne Liberum et vos Patrem membratim ab Titanis dissipatum fanorum consecratione mactatis? Nonne Aesculapium medicaminum repertorem, post poenas, et supplicia fulminis, custodem nuncupavistis et praesidem sanitatis, valetudinis, et salutis? Nonne ipsum Herculem magnum sacrificiis, hostiis, et thure invitatis incenso, quem ipsi vos fertis vivum arsisse post poenas, et concrematum in funestis busticetis? Nonne illum Atym Phrygem, abscissum et spoliatum viro, Magnae Matris in adytis deum propitium, deum sanctum Gallorum conclamatione testamini? Nonne ipsum Romulum Patrem, senatorum manibus dilaceratum centum, et Quirinum esse Martium dicitis, et sacerdotibus et pulvinaribus honoratis, et in aedibus adoratis amplissimis, et post haec omnia coelum ascendisse juratis? Aut igitur ridendi et vos estis, qui homines gravissimis cruciatibus interemptos deos putatis, et colitis, aut, si certa est ratio, cur id vobis faciendum putetis, et nobis permittite scire, quibus istud causis rationibusque faciamus.

XLII. 'Natum hominem colitis.' Etiam si esset id verum, locis ut in superioribus dictum est, tamen pro multis et tam liberalibus donis, quae ab eo profecta in nobis sunt, Deus dici appellarique deberet. Quum vero Deus sit re certa, et sine ullius dubitationis ambiguo, inficiaturos arbitramini nos esse, quam maxime illum a nobis coli, et praesidem nostri corporis nuncupari? 'Ergone,' inquiet aliquis furens, iratus, et percitus, 'Deus ille est Christus?' Deus respondebimus, et interiorum [fors. inferiorum] potentiarum Deus: et, quod magis infidos acerbissimis doloribus torqueat, rei maximae causa

a summo Rege ad nos missus. Postulabit forsitan insanior et furiosior factus [*fors. factis, Orellius*], an se ita res habeat, quemadmodum dicimus, comprobari: nulla major est comprobatio quam gestarum ab eo fides rerum, quam virtutum novitas, quam omnia victa decreta dissolutaque fatalia^a, quae populi gentesque suo generis sub limine [*fors. genere sublimia*] nullo dissentiente videre; quae nec ipsi audent falsitatis arguere, quorum antiquas seu patrias leges vanitatis esse plenissimas atque inanissimae superstitionis ostendit.

XLIII. Occursurus forsitan rursus est cum aliis multis calumniosis illis et puerilibus vocibus. 'Magus fuit, clandestinis artibus omnia illa perfecit: Aegyptiorum ex adytis angelorum potentium nomina, et remotas furatus est disciplinas.' Quid dicitis, O parvuli, incomperta vobis et nescia temerariae vocis loquacitate garrientes? Ergone illa, quae gesta sunt, daemonum fuere praestigiae, et magicarum artium ludi? Potestis aliquem nobis designare, monstrare ex omnibus illis magis, qui unquam fuere per saecula, consimile aliquid Christo millesima ex parte qui fecerit? qui sine ulla vi carminum, sine herbarum et graminum succis, sine ulla aliqua observatione sollicita sacrorum, libaminum, temporum? Non enim urgemus, et quaerimus, quae sese spondeant facere, vel in quibus generibus actuum soleant omnis illorum doctrina et experientia contineri. Quis enim hos nesciat aut imminetia studere praenoscere, quae necessario (velint nolint) suis ordinationibus veniunt? aut mortiferam immittere quibus libuerit tabem, aut familiarum dirumpere charitates,

^a Conf. infra cap. XLVII.

aut sine clavibus reserare quae clausa sunt, aut ora silentio vincere, aut in curriculis equos debilitare, incitare, tardare; aut uxoribus, et liberis alienis (sive illi mares sint, sive foeminei generis) inconcessi amoris flammis, et furiales immittere cupiditates? Aut si utile aliquid videantur audere, non propria vi posse, sed eorum, quos invocant, potestate.

XLIV. Atqui constitit Christum sine ullis adminiculis rerum, sine ullius ritus observatione, vel lege [*foris*, legis], omnia illa, quae fecit, nominis sui possibilitate fecisse. Et quod proprium, consentaneum, dignum Deo fuerat vero, nihil nocens, aut noxium, sed opiferum, sed salutare, sed auxiliariis plenum bonis potestatis munificae liberalitate donasse.

XLV. Quid dicitis, O iterum? ergo ille mortalis, aut unus fuit e nobis, cujus imperium, cujus vocem popularibus et quotidianis verbis missam, valetudines, morbi, febres, atque alia corporum cruciamenta fugiebant? Unus fuit e nobis, cujus praesentiam, cujus visum gens illa nequibat ferre mersorum in visceribus daemonum, conterritaque vi nova membrorum possessione cedebat? Unus fuit e nobis, cujus foedae vitiligines jussioni obtemperabant pulsae statim, et concordiam colorum commaculatis visceribus relinquebant? Unus fuit e nobis, cujus ex levi tactu stabant profluvia sanguinis, et immoderatos cohibebant fluores? Unus fuit e nobis, cujus manus intercutis veternosae fugiebant undae, penetrabilis ille vitabat liquor, et turgentia viscera salutari ariditate deflabant? Unus fuit e nobis, qui claudos currere praecipiebat, et jam operis res erat; porrigere mancas manus, et articuli immobilitates jam ingenitas explicabant; captos membris assurgere, et

jam suos referebant lectos alienis paulo ante cervicibus lati; viduatos videre luminibus, et jam coelum diemque cernebant nullis cum oculis procreati?

XLVI. Unus, inquam, fuit e nobis, qui debilitatibus variis, morbisque vexatos centum, aut hoc amplius, semel una intercessione sanabat? cujus vocem ad simplicem furibunda et insana explicabant se maria? procellarum turbines tempestatesque sidebant? qui per altissimos gurgites pedem forebat inlutum? calcabat ponti terga undis ipsis stupentibus, in famulatum subeunte natura? qui sequentium se millia quinque, quinque saturavit e panibus? ac, ne esse praestigiae incredulis illis viderentur et duris, bis senarum sportarum sinus reliquiarum fragminibus aggerabat? Unus fuit e nobis, qui redire in corpora jamdudum animas praecipiebat efflatas, prodire ab aggeribus conditos, et post diem funeris tertium polinctorum voluminibus expediri? Unus fuit e nobis, qui, quid singuli volverent, quid sub obscuris cogitationibus continerent, tacitorum in cordibus pervidebat? Unus fuit e nobis, qui quum unam emitteret vocem, ab diversis populis, et dissona oratione loquentibus, familiaribus verborum sonis et suo cuique utens existimabatur eloquio? Unus fuit e nobis, qui quum officia religionis certae [*fors.* certis] suis sectatoribus traderet, mundum totum repente complebat; quantusque, et qui esset, revelata nominis [*fors.* numinis] immensitate monstrabat? Unus fuit e nobis, qui deposito corpore innumeris se hominum prompta in luce detexit; qui sermonem dedit, atque accepit, docuit, castigavit, admonuit? qui ne illi se falsos vanis imaginationibus existimarent, semel, [*fors.* se semel, *Fulcr.*

Ursinus] iterum, saepius familiari colloccutione monstravit? qui justissimis viris etiamnum impollutis, ac diligentibus sese, non per vana insomnia, sed per purae speciem simplicitatis apparet? cujus nomen auditum fugat noxios spiritus, imponit silentium 5 vatibus, haruspices inconsultos reddit, arrogantium magorum frustrari efficit actiones, non horrore, ut dicitis, nominis, sed majoris licentia potestatis?

XLVII. Et haec quidem summatim exposita, non ea ratione protulimus, tanquam magnitudo facientis 10 solis in his esset perspicienda virtutibus. Quanta sint [*fors.* Quantula sunt] enim haec, vel exilitatis cujus reperientur et ludi, si traditum [*fors.* nisi ita datum] fuerit nosci, ex quibus ad nos regnis, cujus numinis administrator advenerit? Quae quidem ab eo 15 gesta sunt et factitata, non ut se vana ostentatione jactaret, sed ut homines duri, atque increduli scirent non esse, quod spondebatur, falsum; et ex operum benignitate, quid [*fors.* quod, *Heuman.*] esset Deus verus, jam addiscerent suspicari. Simul et illud 20 volumus sciri, quum summatim, ut dictum est, enumeratio facta gestorum est, non ea solum Christum potuisse, quae fecit, sed constituta etiam exsuperasse factorum. Nam si, ut liquet et constat, debilitates, et corporum passiones, surdi, manci, et muti, ner- 25 vorum contractio, et amissio luminis, fatalibus accidunt irroganturque decretis, et solus haec Christus correxit, restituit, atque sanavit, sole ipso est clarius, potentiorum illum fuisse, quam fata sunt, quum ea solvit et vicit, quae perpetuis nexibus et immobili 30 fuerant necessitate devincta.

XLVIII. 'Sed frustra,' inquit nescio quis, 'tantum arrogas Christo, quum saepe alios sciamus, et scieri-

'mus deos, et laborantibus plurimis dedisse medici-
 'nas, et multorum hominum morbos valetudinesque
 'curasse.' Non inquiero, non exigo, quis deus, aut
 quo tempore, cui fuerit auxiliatus, aut quem fractum
 5 restituerit sanitati: illud solum audire desidero, an
 sine ullius adjunctione materiae, id est, medicaminis
 alicujus, ad tactum morbos jusserit ab hominibus
 revolare, imperaverit, fecerit et enormi valetudi-
 num causam, et debiliun corpora ad suas remeare
 10 naturas. Christus enim scitur, aut admota par-
 tibus debilitatis manu, aut vocis simplicis jussione
 aures aperuisse surdorum, exturbasse ab oculis cae-
 citates, orationem dedisse mutis, articularum vincula
 relaxasse, ambulatum dedisse contractis; vitiligines,
 15 querqueras, atque intereutes morbos, omniaque alia
 valetudinum genera, quae humana corpora susti-
 nere nescio quae voluit importuna crudelitas, verbo
 solitus imperioque sanare. Quid simile dii omnes,
 a quibus opem dicitis aegris et periclitantibus
 20 latam? Qui si quando, ut fama est, nonnullis at-
 tribuere medicinam, aut cibum aliquem jusserunt
 capi, aut qualitatis alicujus ebibi potionem, aut her-
 barum et graminum succos superimponi inquietan-
 tibus causis, ambulare, cessare, aut re aliqua quae
 25 officiat abstinere, quod esset non magnum, nec ad-
 mirationis alicujus stupore condignum promptum
 est, si volueritis attendere, et medici [*fors.* medicus]
 etiam sic curant [*fors.* curat], animal humi natum,
 nec confisum scientiae veritate, sed in arte suspi-
 30 cabili positum, et conjecturarum aestimationibus nu-
 tans. Nulla autem virtus est medicaminibus amo-
 vere quae noceant; beneficia ista rerum, non sunt
 curantium potestates, et, ut sit laudabile scire, qua

quibus conveniat medicina, aut arte curari, locus hujus laudis non in Deo, sed in homine constitutus est. Hunc enim non est turpe rebus extrinsecus sumptis valetudinem hominis fecisse meliorem: indecorum Deo est, non ipsum per se posse, sed ex-⁵ ternarum adminiculis rerum sanitatem incolumitatemque praestare.

XLIX. Et quoniam beneficia salutis datae aliorum numinum comparatis et Christi, quot millia vultis a nobis debiliū vobis ostendi, quot tabificis¹⁰ affectos morbis, nullam omnino retulisse medicinam, quum per omnia supplices irent templa, quum deorum ante ora prostrati, limina ipsa converrerent osculis, quum Aesculapium ipsum datorem, ut praedicant, sanitatis, quoad illis superfuit vita, et preci-¹⁵ bus fatigarent, et invitarent miserimis votis? Nonne alios scimus malis suis commortuos, cruciatibus alios consenuisse morborum, perniciosius alios sese habere coepisse, postquam dies noctesque in continuis precibus, et pietatis expectatione triverunt? Quid ergo²⁰ prodest ostendere unum aut alterum fortasse curatos, quum tot millibus subvenerit nemo, et plena sint omnia miserorum infeliciūque delubra? nisi forte dicatis, opem bonis ab diis ferri, malorum miseriae despici. Atqui Christus aequaliter bonis ma-²⁵ lisque subvenit, nec repulsus ab hoc quisquam est qui rebus auxilium duris contra impetum postulabat injuriasque fortunae. Hoc est enim proprium Dei veri, potentiaeque regalis, benignitatem suam negare nulli, nec reputare quis mereatur, aut mi-³⁰ nime, quum naturalis infirmitas peccatorem hominem faciat, non voluntatis seu judicationis electio. Dicere porro meritis opem laborantibus ab diis ferri,

hoc est in medio ponere, et dubitabile quod asseras
facere, ut et ille, qui sanus est factus, fortuito possit
videri esse servatus, et ille, qui non est, non meriti
causa, sed infirmitate credatur valetudinem expellere
5 non potuisse divina.

L. Quid, quod istas virtutes, quae sunt a nobis
summatim, non ut rei poscebat magnitudo de-
promptae, non tantum ipse perfecit vi sua, verum
quod erat sublimius multos alios experiri, et fa-
10 cere sui nominis cum affectione permisit? Nam
quum videret futuros vos esse gestarum ab se re-
rum, divini que operis derogatores, ne qua subesset
suspicio magicis se artibus munera illa beneficiaque
largitum, ex immensa illa populi multitudine, quae
15 suam gratiam sectabatur admirans, piscatores, opi-
fices rusticanos, atque id genus delegit imperitorum,
qui per varias gentes missi, cuncta illa miracula sine
ullis fucis atque adminiculis perpetrarent. Verbo
ille compescuit verminantium membrorum cruces,
20 et illi verbo compescuerunt furialium vermina pas-
sionum. Imperio ille uno exturbavit a corporibus
daemonas, et exanimatis suos restituit sensus: sub
eorum portantes [*forx.* plorantes] et illi se casibus
[*forx.* succussibus] jussione non alia sanitati et con-
25 stantiae reddiderunt. Ille notas albicantium vitili-
ginum manu admota deterisit; liniamenta et hi cor-
porum haud dissimili conciliavere contactu. Uli-
ginosa ille et turgentia viscera siccitatem jussit
recuperare nativam; et famuli ejus hoc modo sta-
30 tuerunt errantes aquas, et a pernicie corporum suos
labi jussere per tramites. Ille ulcera oris immensi,
et recusantia perpeti sanitatem intra unius verbi
moram continuato frenavit a pastu; et illi haud

aliter contumaciam canceris saevi ad subeundam cicatricem circumscriptis evaginationibus compulerunt. Incessum ille claudis dedit, visum luminibus caecis, interemptos revocavit ad vitam; nec minus et hi quoque contractionem relaxavere nervorum, luce 5 oculos implevere jam perdita, et ab tumultis remeare defunctos exequiarum conversione jusserunt. Neque quicquam est ab illo gestum per admirationem stupentibus cunctis, quod non omne donaverit faciendum parvulis illis et rusticis, et eorum subjecerit 10 potestati.

LI. Quid dicitis O mentes incredulae, difficiles, durae? alicui ne mortalium Juppiter ille Capitolinus hujusmodi potestatem dedit? Curionem, aut pontificem maximum, quinimmo dialem, quod ejus 15 est, [*fors.* quo dius est, *Colvius*] flaminem isto jure donavit? Non dicam ut mortuos excitaret, non ut caecis restitueret lucem, non ut membrorum situm enervatis redderet, et dissolutis; sed ut pustulam, reduviam, papulam, aut vocis imperio, aut manus 20 contrectatione comprimeret. Ergo illud humanum fuit, aut ex ore terrenis stercoribus innutrito tale potuit jus dari, talis licentia proficisci, et non divinum et sacrum? aut, si aliquam superlationem res capit, plusquam divinum et sacrum? Nam si fa- 25 cias ipse, quod possis, et quod tuis sit viribus potentatuique conveniens, admiratio non habet quod exclamet. Id enim quod potueris, feceris, et quod praestare debuerit vis tua, ut operis esset una, et ipsius qui operaretur, qualitas. Transcribere posse 30 in hominem jus tuum, et quod facere solus possis fragilissimae rei donare, et participare faciendum, supra omnia sitae est potestatis, continentisque sub

sese est rerum omnium causas, et rationum facultatumque naturas.

LII. Age nunc veniat quis super igneam zonam magus interiore ab orbe Zoroastres, Hermippo ut
5 assentiamur auctori; Bactrianus et ille conveniat, cuius Ctesias res gestas historiarum exponit in primo, Armenius Hosthanis nepos et familiaris, Pamphylus Cyri, Apollonius, Damigero, et Dardanus, Velus, Julianus, et Baebulus, et siquis est alius qui
10 principatum et nomen fertur in talibus habuisse praestigiis; permittant uni ex populo in officium sermonis dandi, ora coarticulare mutorum, surdorum auriculas reserare, sine [*forx.* sive] luminibus procreatis oculorum redintegrare naturas, et in frigentia
15 olim membra sensus animasque reducere. Aut, si ardua res ista est, neque aliis permittere talium possunt operum potestates, ipsi faciant, et cum suis ritibus faciant; quicquid malefici graminis nutricant terrarum sinus, quicquid virium continet fremor ille
20 verborum, atque adjunctae carminum necessitates, non invidemus, adjiciant, non interdiciamus, colligant. Experiri libet et recognoscere, [*forx.* e re cognoscere, *Meursius*] an cum suis efficere diis possint, quod ab rusticis Christianis jussionibus factitatum
25 est nudis.

LIII. Desistite, O nescii, in maledicta convertere res tantas, nihil ei nocitura qui fecit, periculum allatura sed vobis: periculum, inquam, non parvulum, sed in rebus eximiis, sed in praecipuis constitutum,
30 siquidem res anima preciosa est, nec ipso se homini quidquam potest carius inveniri. Nihil, ut remini, magicum, nihil humanum, praestigiosum, aut subdolum, nihil fraudis, delituit in Christo, deri-

deatis licet ex more atque in lasciviam dissolvamini cachinnorum. Deus ille sublimis fuit, Deus radice ab intima, Deus ab incognitis regnis, et ab omnium principe Deus sospitator est missus, quem neque sol ipse, neque ulla, si sentiunt, sidera, non rec- 5 tores, non principes mundi, non denique dii magni, aut, qui fingentes se deos genus omne mortalium territant, unde aut qui fuerit, potuerunt noscere vel suspicari; et merito. Exutus at corpore, quod in exigua sui circumferebat parte, postquam videri se 10 passus est, cujus esset aut [*fors. et*] magnitudinis, sciri, novitate rerum exterrita universa mundi sunt elementa turbata, tellus mota contremuit, mare funditus refusum est, aer globis involutus est tenebrarum, igneus orbis solis tepefacto ardore deriguit. 15 Quid enim restabat ut fieret, postquam Deus est cognitus is, qui esse jamdudum unus judicabatur e nobis?

LIV. Sed non creditis gesta haec. Sed qui ea conspicati sunt fieri, et sub oculis suis viderunt agi, 20 testes optimi certissimique auctores, et crediderunt haec ipsi, et credenda posteris nobis haud exilibus cum approbationibus tradiderunt. Quinam isti sint, fortasse quaeritis? Gentes, populi, nationes, et incredulum illud genus humanum, quod, nisi aperta res 25 esset et luce ipsa, quemadmodum dicitur, clarior, nunquam rebus hujusmodi credulitatis suae commo- darent assensum. At nunquid dicemus illius temporis homines usque adeo fuisse vanos, mendaces, stolidos, brutos, ut, quae nunquam viderant, vi- 30 disse se fingerent? et quae facta omnino non erant, falsis proderent testimoniis, aut puerili assertionem fir- marent? quinque possent vobiscum et unanimiter

vivere, et inoffensas ducere conjunctiones, gratuita susciperent odia, et execrabili haberentur in nomine? ^b

LV. Quod si falsa, ut dicitis, historia illa rerum 5 est, unde tam brevi tempore totus mundus ista religione completus est? aut in unam coire qui potuerunt mentem gentes regionibus disjunctae, ventis, coeli convexionibusque dimotae? Asseverationibus illectae sunt nudis, inductae in spes cassas, et in 10 pericula capitis immittere se sponte temeraria desperatione voluerunt, quum nihil tale vidissent quod eas in hos cultus novitatis suae possit excitare miraculo? [*fors.* novitate sua possit excitare, miraculum?] Immo quia haec omnia et ab ipso cernebant 15 geri, et ab ejus praeconibus, qui per orbem totum missi beneficia Patris et munerandis [*fors.* munera grandia] animis hominibusque portabant, veritatis ipsius vi victae et dederunt se Deo, nec in magnis posuere dispendiis membra vobis projicere, et vis- 20 cera sua lanianda praeberere.

LVI. Sed conscriptores nostri mendaciter ista prompserunt, extulere in immensum exigua gesta, et angustas res satis ambitioso dilatavere praeconio. Atqui utinam cuncta referri in scripta potuissent, 25 vel quae ab ipso gesta sunt, vel quae ab ejus praeconibus pari jure et potentia terminata. Magis vos incredulos faceret vis tanta virtutum, aut apprehendere locum [*fors.* fucum *Steuch.*] fortasse possetis, quo videretur esse simillimum veri, et incrementa 30 rebus apposita, et inditas scriptis et commentariis falsitates. Sed neque omnia conscribi, aut in aures

^b Confer omnino Origenem contra Celsum, LVIII, c. 47, cum his, et sequentibus.

omnium pervenire potuerunt gesta gentibus in igno-
 tis, et usum nescientibus literarum: aut si qua sunt
 literis, conscriptionibusque mandata, malevolentia
 daemonum, quorum cura et studium est hanc in-
 tercipere veritatem, et consimilium his hominum,⁵
 interpolata quaedam, et addita, partim mutata, atque
 detracta verbis, syllabis, literis, ut et prudentium
 tardaret fidem, et gestorum corrumperet [*fors. tar-*
darent—corrumperent Fulv. Ursinus] auctoritatem.
 Sed nunquam fuerit his bene, ut Christus qui fuerit¹⁰
 literarum testimoniis colligatur, cujus in id solum
 dimissa sunt causa, ut, si esse constiterit ea vera quae
 dicimus, confessione omnium Deus fuisse monstretur.

LVII. Non creditis scriptis nostris, et nos vestris
 non credimus scriptis. Falsa de Christo compin-¹⁵
 gimus, et vos de diis vestris inania et falsa jac-
 tatis. Neque enim coelo Deus aliquis lapsus est,
 aut suis res vestras commentatus est manibus, aut
 ratione consimili nostris rebus et religionibus de-
 rogavit. Ab hominibus haec scripta, et illa sunt²⁰
 ab hominibus scripta, mortalibus edissertata ser-
 monibus, et quicquid dicere de nostris conscriptoribus
 intenderitis, et de vestris haec dicta paribus sumite
 atque habetote momentis. Vultis vera esse, quae in
 vestris comprehensa sunt scriptis, et quae in nostris²⁵
 consignata sunt literis confiteamini necesse est esse
 vera. Falsitatis arguitis res nostras, et nos vestras
 arguimus falsitatis. 'Sed antiquiora,' inquitis, 'nostra
 'sunt, ac per hoc fidei et veritatis plenissima.' Quasi
 vero errorum non antiquitas plenissima mater sit,³⁰
 et non ipsa pepererit res eas, quae turpissimas diis
 notas ignominiosis concinnaverunt in fabulis. Ante
 millia enim annorum decem non potuerunt falsa

et audiri, et credi? aut non simillimum veri est, fidem vicinis et finitimis, quam spatiorum inesse longinquitate distantibus? Testibus enim haec, illa opinionibus asseruntur; et proclivius multo est, minus esse in recentibus fictionis, quam in antiqua obscuritate submotis.

LVIII. Sed ab indoctis hominibus et rudibus scripta sunt, et ideo non sunt facili auditione credenda. Vide ne magis haec fortior causa sit, cur illa sint nullis coinquinata mendaciis, mente simplici prodita, et ignara lenociniis ampliare. Trivialis et sordidus sermo est. Nunquam enim veritas sectata est fucum, nec quod exploratum et certum est circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem. Collectiones, enthymemata, definitiones, omniaque illa ornamenta, quibus fides quaeritur assertionis, [*fora. assertioni, Fulcr. Ursinus*] suspicantes adjuvant, non veritatis lineamenta demonstrant. Ceterum qui scit, quid sit illud quod dicitur, nec definit, nec colligit, neque alia sectatur artificia verborum, quibus capi consueti sunt audientes, et ad consensum rei circumscriptionis necessitate traduci.

LIX. 'Barbarismis, soloecismis, obsitae sunt,' inquit, 'res vestrae, et vitiorum deformitate pollutae.' Puerilis sane, atque angusti pectoris reprehensio; quam si admitteremus ut vera sit, abjiciamus ex usibus nostris quorundam fructuum genera, quod cum spinis nascuntur, et purgamentis aliis, quae nec alere nos possunt, nec tamen impediunt perfrui nos, quod principaliter antecedit, et saluberrimum nobis voluit esse natura. Quid enim officit, O quaeso, aut quam praestat intellectui tarditatem? utrumne quid glabre, an hirsuta cum asperitate promatur?

inflectatur quod acui, an acuatur quod oportebat inflecti? aut qui minus id quod dicitur verum est, si in numero peccetur, aut casu, praepositione, participio, conjunctione? Pompa ista sermonis, et oratio missa per regulas, concionibus, litibus, foro judiciis- 5 que servetur, deturque: illis immo, qui voluptatum delinimenta quaerentes, omne suum studium verborum in lumina contulerunt. Quum de rebus agitur ab ostentatione submotis, quid dicatur spectandum est, non quali cum amoenitate dicatur, nec quid 10 aures commulceat, sed quas afferat audientibus utilitates; maxime quum sciamus etiam quosdam sapientiae deditos non tantum abjecisse sermonis cultum, verum etiam, quum possent ornatius atque uberius eloqui, trivialem studio humilitatem secutos, 15 ne corrumperent scilicet gravitatis rigorem, et sophistica se potius ostentatione jactarent. Enimvero dissoluti est pectoris in rebus seriis quaerere voluptatem, et quum tibi sit ratio cum male se habentibus atque aegris, sonos auribus infundere dulciores, 20 non medicinam vulneribus admovere. Quaequam, si verum spectes, nullus sermo natura est integer, vitiosus similiter nullus. Quatenam est enim ratio naturalis, aut in mundi constitutionibus lex scripta, ut hic paries dicatur et haec sella? quum neque sexus 25 habeant foemininis generibus masculinisque discretos, neque quisquam docere doctissimus ne possit ipsum hic, et haec, quid sint, aut cur ex eis unum secus virile designet, foemininis generibus id quod sequitur applicetur. Humana ista sunt placita, et 30 ad usum sermonis faciendi non sane omnibus necessaria; nam et haec paries forsitan, et hic sella dici sine ulla reprehensione potuisset, si ab initio

sic dici placuisset, et a sequentibus saeculis communi
 esset in sermocinatione servatum. Et tamen, O isti
 qui pollutas res nostras vitiorum criminamini foeditate,
 sribiligines et vos istas libris illis in maximis
 5 atque admirabilibus non habetis? Nonne alius haec
 utria, alius dicitis hos utres? coelus, et coelum? non
 item filus, et filum? non item crocus, et crocum?
 non item fretus, et fretum? non item apud vos est
 positum hoc pane, et hic panis? hic sanguis, hoc
 10 sanguen? candelabrum et jugulum ratione eadem
 jugulus et candelaber? Nam si singula nomina non
 possunt genera plura habere quam singula, neque
 eadem possunt hujus esse generis, et illius, (genus
 enim transire genus in alterum non potest,) tam
 15 peccat qui genera masculina foemininis pronunciat
 legibus, quam ab eo peccatur qui articulos mascu-
 linos foemininis generibus anteponit. Atqui vos
 conspiciamus et res masculinas foeminine, et foemi-
 neas masculine, et quas esse dicitis neutras, et illo
 20 et hoc modo sine ulla discretionem depromere. Aut
 igitur nulla est culpa indifferenter his uti, et frustra
 nos dicitis soloecismorum obscoenitate deformes; aut
 si certum est singula quibus debeant rationibus
 explicari, in similibus vitiis vos quoque versamini,
 25 quamvis Epicadios omnes, Caesellios, Verrios, Scau-
 ros teneatis, et Nisos.

LX. 'Sed si Deus,' inquit, 'fuit Christus, cur
 forma est in hominis visus? et cur more est inter-
 emptus humano?' An aliter potuit invisibilis illa
 30 vis, et habens nullam substantiam corporalem, in-
 ferre et commodare se mundo, conciliis interesse
 mortalium, quam ut aliquod tegmen materiae soli-
 dioris assumeret, quod oculorum susceperet iniec-

tum, et ubi se figere inertissimae [*fors.* intentissimae *Heumannus*] posset contemplationis obtutus? Quis est enim mortalium, qui quaereret [*fors.* Quis enim mortalium quiret, *Heraldus*] eum videre, quis cernere, si talem voluisset inferre se terris, qualis ei primigenia natura est? et qualem se ipse in sua esse voluit vel qualitate, vel numine? Assumpsit igitur hominis formam, et sub nostri generis similitudine potentiam suam clausit, ut et videri posset et conspici, verba faceret, et doceret, atque omnes exsequetur res eas, propter quas in mundum venerat faciendas, Summi Regis imperio et dispositione servatis.

LXI. Quid enim, dicitis, Rex Summus ea quae in mundo facienda esse decreverat, sine homine simulato non quibat efficere? Si oporteret ita fieri, quemadmodum dicitis, ista fortasse fecisset: quia non oportuit, aliter fecit. Quare isto voleit, et illo genere noluit, latent taliter [*An totaliter?*] involutae, et vix ulli comprehensibiles causae, quas accipere fortasse potuisses si non esses jamdudum ad non accipiendum paratus, et prius te formares ad credendi frontem, quam tibi esset expositum id, quod nosse atque audire conquireres.

LXII. Sed more est hominis interemptus. Non ipse; neque enim cadere divinas in res potest mortis occasus, nec interitionis dissolutione dilabi id, quod est unum et simplex, nec ullarum partium congregatione compactum. Quis est ergo visus in patibulo pendere? quis mortuus est? homo, quem induerat, et secum ipse portabat. Incredibile dictum est, et caecis obscuritatibus involutum. Si velis, non caecum est, et [*fors.* at] similitudini proxime constitutum. Si quo tempore Sibylla praesaga, oracula

illa depromens, fundebat vi, ut dicitis, Apollinis plena, ab impiis esset caesa atque interempta latronibus, nunquid Apollo diceretur in ea esse occisus? si vates [*fors.* si Bacis, si, *Mercerus*] Helenus, si
 5 Martius, aliique similiter vates hariolantes essent vita et luce privati, nunquid aliquis diceret, lege eos humanitatis extinctos, qui illorum per ora loquentes vias rerum postulantibus explicabant? Mors illa, quam dicitis, assumpti hominis fuit, non ipsius;
 10 gestaminis, non gestantis; quam nec ipsam perpeti succubisset, tanta si non agenda res esset, et inexplicabilis ratio, satis [*fors.* satis iis] clausis patefacienda mysteriis.

LXIII. Quae sunt ista, inquires, clausa atque ob-
 15 scura mysteria, quae nulli nec homines scire, nec ipsi, qui appellantur dii mundi, parte queunt aliqua suspicionis atque opinionationis attingere, nisi quos ipse dignatus est cognitionis tantae impertire muneribus, et in abditos recessus thesauri interioris inducere?
 20 Vides [*fors.* Vide] enim, si nollet inferri sibi a quaquam manus, summa illi fuisse [*fors.* fuisset] contentione nitendum, ut hostes ab se suos, vel potestate inversa prohiberet? Qui caecis restituerat lumina, is efficere, si deberet, non poterat caecos? qui debili-
 25 bus integritatem, is debiles reddere difficultati habuit aut labori? qui claudos faciebat incedere, is motus alligare membrorum nervorum duritia nesciebat? qui extrahebat a tumultis mortuos, huic arduum fuerat letum cui vellet indicere? Sed quia
 30 fieri ratio ea, quae fuerant destinata, poscebat, et hic in ipso mundo, nec modo quam gestum est alio, inaeestimabilis illa atque incredibilis lenitas injurias in se hominum puerilibus pro ineptiis ducens, manus

in se porrigi ab immanibus passa est durissimisque latronibus; nec reputandum putavit quid illorum designasset audacia, dummodo suis ostenderet quid ab sese expectare deberent [*fors.* expectari deberet]. Quum enim de animarum periculis multa medelaram [*fors.* multarum medelarum] contra insinuator, magister atque auctor, ad officiorum convenientium fines suas leges et constituta direxit, non superbiae fastum comminuit? non libidinum exstinxit flammam? non hiatum compressit aviditatis? non tela extorsit e manibus, atque omnia seminaria totius vitiositatis abscidit? Ipse denique non lenis, non placidus, non accessu facilis, non familiaris affatu, non humanas miseras indolescens, omnes omnino crucibus et corporalibus affectos malis unica illa benignitate miseratus reddidit et restituit sanitati?

LXIV. Quid ergo vos subigit, quid hortatur maledicere, convitiari, inexpiabiles cum eo conserere similitates, quem redarguere, quem tenere nemo hominum possit ullius facinoris in reatu? Tyrannos ac reges vestros, qui postposito deorum metu donaria spoliant, populanturque templorum, qui proscriptionibus, exsiliis, caedibus nudant nobilitatibus civitates, qui matronarum pudorem ac virginum vi subruunt atque eripiunt licentiosa, appellatis indigetes, atque divos; et quos odiis acrioribus conveniebat a vobis carpi, pulvinaribus, aris, templis, atque alio mactatis cultu ludorum et celebritate natalium, nec non et illos omnes qui conscriptione voluminum multifor-
mi maledictis mordacibus carpunt publicos mores, qui luxurias ac vitas vestras serant, urunt, dilacerant, qui in temporis posterius notas scriptorum perpetuitate prolatant, qui matrimonia persuadent

habenda esse communia, qui cum pueris cubitant
 formosis lascivientibus nudis, qui pecudes vos esse,
 qui fugitivos, qui exsules, qui vilissimae servos no-
 5 tae, furiosos praedicant et insanos, admirantes, plau-
 dentes ad coeli sustollitis sidera, bibliothecarum
 reponitis in arcanis, quadrigis et statuis mune-
 ramini, et quantum est in vobis velut quadam aeter-
 nitate donatis immortalium testificatione titulorum:
 solum Christum convellere, dilacerare, (potestis si
 10 Deum,) vultis, immo solum si liceat beluarum agres-
 tium ritu cruentis oribus mandere, comminutis cum
 ossibus transvorare. Quodnam, quaeso, ob meritum,
 dicite, cuius ob peccati culpam, quid ab eo com-
 missum est, quod tenorem inflecteret recti, et in
 15 odia vos aspera furialibus stimulis concitaret? quia
 animarum vestrarum custodem se missum solo in-
 dicavit ab Rege, quia vobis immortalitatem ferre,
 quam vos habere confiditis humanis paucorum asse-
 verationibus suasi. Quod si esset apud vos certum
 20 falsa illum dicere, spes etiam vanissimas polliceri,
 nec sic video fuisse causam, cur eum deberetis
 odisse, cur hostili animadversione damnare; immo,
 si animus vobis clemens fuisset et mitis, vel prop-
 ter id solum eum deberetis amplecti, quod optabilia
 25 vobis sponderet et prospera, quod bonarum esset
 nuncius rerum, quod ea praedicaret quae nullius
 animum laederent, securioris quinimmo expectatio-
 nis impleret. [*fors. implerent, Orell.*]

LXV. O ingratum et impium saeculum, O in pri-
 30 vatam perniciem incredibili pectoris obstinatione
 pronum! Si aliquis ad vos medicus ex summotis
 venisset et nunquam vobis regionibus cognitis, medi-

camen pollicens tale, quod a vestris corporibus omnia omnino prohiberet morborum et valetudinum genera, non certatim omnes accederetis? non blanditiis omnibus atque honoribus fotum familiaria susciperetis in moenia? non illud medicaminis genus optaretis esse certissimum, non verum, quod immunes vos fore ab tam innumeris vexationibus corporum usque ad ultimos fines sponderet aetatis? et licet ambigua res esset, committeretis vos tamen, nec potionem incognitam dubitaretis haurire spe salutis proposita, atque amore incolumitatis incensi. Eluxit atque apparuit Christus rei maximae nunciator, auspiciam faustum portans et praeconium salutare credentibus. Quenam est ista crudelitas inhumanitasque tanta, quinimmo ut verius loquar, fastidiosum supercilium, nunciatorem muneris et portitorem tanti, non tantum verborum maledictionibus scindere, verum etiam bello gravi atque omnibus persequi telorum effusionibus et ruinis? Non placent ea quae dicit, et cum offensionibus audiuntur a vobis? pro ludicris ea vaticinationibus comportate. Stolidissimas res loquitur, et fatua dona promittit? ridete ut sapientes vos viri, et in suis erroribus fatuitatem relinquite volutari. Quenam est haec feritas, ut repetamus quae dicta sunt saepius, quae libido tam carnifex, inexpiabile bellum indicere nihil de te merito? dilacerare, si detur, eum velle per viscera, qui non modo nullum intulerit malum nulli, sed aequaliter benignus hostibus diceret, quidnam his salutis Deo portaretur a principe; quid esset facto opus, ut interitum fugerent, et immortalitatem consequerentur ignotam? Quum-

que novitas rerum, et inaudita promissio audientium turbarent mentes, et credulitatem facerent haesitare, virtutum omnium dominus, atque ipsius mortis extinctor hominem suum permiserit interfici, ut ex
5 rebus consequentibus scirent in tuto esse spes suas, quas jamdudum acceperant de animarum salute, nec periculum mortis alia se posse ratione vitare.

FIRMIANI LACTANTII
EPITOME
INSTITUTIONUM DIVINARUM
AD
PENTADIUM FRATREM.

LACTANTIUS.

S. HIERONYMUS, Lib. De Viris Illustribus, c. lxxx,
pag. 165*, edit. FABRICII.

FIRMIANUS, qui et LACTANTIUS, Arnobii discipulus, sub Diocletiano principe accitus cum Flavio grammatico, cujus de Medicinalibus versu compositi exstant libri, Nicomediae rhetoricam docuit, et penuria discipulorum, ob Graecam videlicet civitatem, ad scribendum se contulit. Habemus enim ejus
10 Symposium^a, quod adolescentulus scripsit, Ὀδοιπορικὸν de Africa usque Nicomediam hexametris scriptum versibus, et alium librum qui inscribitur Grammaticus, et pulcherrimum de Ira Dei, et Institutionum Divinarum adversum Gentes libros septem, et Ἐπιτομὴν ejusdem operis in libro uno acephalo^b, et ad Asclepiadem libros duos^c; de Persecutione librum unum, ad Probum Epistolarum libro squatuor, ad Severum Epistolarum libros duos, ad Demetrianum auditorem suum Epistolarum li-
20 bros duos, ^dad eundem de Opificio Dei, vel formatione hominis, librum unum. Hic extrema aetate magister Caesaris Crispi, filii Constantini, in Gallia fuit, qui postea a patre interfectus est^e.

Joan. Alberti Fabricii notae.

25 ^a Symposium hoc una cum Hodoeporico et Grammatico intercidit. [Centum quidem Epigrammata aenigmatica vetera, diu sub Symposii poetae nomine circumdata, tanquam Lactantii Sym-

posium edidit Ch. Aug. Heumannus Hanoverae anno 1722, sed alia viris eruditis sententiam suam minime probavit.]

^b Liber de Ira, et septem Libri Institutionum saepissime inter Lactantii opera editi sunt una cum hac Epitome ἀσπελάς, ita ut eam legerat Hieronymus, incipiente ab his verbis, 'Nam si justitia est veri Dei cultus,' ubi incipit Lactantius breviter persequi ea quae in Institutionum opere a lib. v. cap. 16 seq., tradiderat. Sed vir eruditissimus Christophorus Matthaeus Pfaffius, in Bibliothecae Regiae Taurinensis Codice antiquissimo, Epitomen illam Pentadio fratri a Lactantio dicatam reperit, integram et prioribus LV capitibus auctiorem, eamque Parisiis anno 1712 publicavit. [Epitomen jam editam recensuit, atque insigniter emendavit Joannes Davisius Cantabrigiensis anno 1718. Cujus editione in recensendo opusculo potissimum usus sum, sed adhibita in consilium Bonemanniana illa operum omnium Lactantii editione, quae Lipsiae prodit anno 1738. quum subsequens operum Lactantii editio Parisiensis me minus adjuvaret.]

^c Hic est Asclepiades de quo Lactantius vii. 4. 'Optime igitur Asclepiades noster de Providentia summi Dei disserens in eo libro quem scripsit ad me' Sed et Lactantii ad Asclepiadem et Asclepiadis ad Lactantium scripta nusquam hodie exstant.

^d [Perierunt octo hi libri Epistolarum; haud itidem is de Opificio Dei libellus, vel ille de Prosecutione, sive de Persecutorum Mortibus, a Baluzio primum editus.]

^e Crispus a Constantino interfectus A. C. 326. Vide Tillemontium tomo quarto Historiae Imperator. et de Lactantio tomo vi Memor. Ex Hieronymo Chron colligis Crispum institutioni Lactantii commissum A. 317.

FIRMIANI LACTANTII
EPITOME
INSTITUTIONUM DIVINARUM
AD
PENTADIUM FRATREM.

QUANQUAM Divinarum Institutionum libri, quos
jam pridem ad illustrandam veritatem religionem-
que conscripsimus, ita legentium mentes instruunt,
ita informant, ut nec prolixitas pariat fastidium, nec
10 oneret ubertas, tamen horum tibi Epitomen fieri,
PENTADI frater, desideras; credo, ut ad te aliquid
scribam, tamenque nomen in nostro qualicumque
opere celebretur. Faciam quod postulas, etsi diffi-
cile videtur ea, quae septem maximis voluminibus
15 explicata sunt, in unum conferre. Fit [*fors. Fiet,*
Davis.] enim totum, et minus plenum, quum tanta
rerum multitudo in angustum coarctanda sit, et
brevitate ipsa minus clarum, maxime quum et ar-
gumenta plurima et exempla, in quibus lumen est
20 probationum, necesse sit praeteriri, quoniam tanta
eorum copia est, ut vel sola librum conficere pos-
sint. Quibus sublatis, quid poterit utile [*utile est*
ex conjectura Pfaffi, quum locus in MSto vacuus sit.
Supplend. coniecit Buneman. perspicuum *Quidni*
25 *ponend. satis plenum?*] quid apertum videri? Sed

enitar, quantum res sinit, et diffusa substringere et proluxa breviare; sic tamen, ut neque res ad copiam, neque claritas ad intelligentiam deesse videatur in hoc opere, quo in lucem veritas protrahenda est.

CAPUT I.

5

De Divina
Providen-
tia. Inst.
l. 2.

Prima incidit quaestio, sitne aliqua providentia, quae aut fecerit aut regat mundum. Esse, nemini dubium est, siquidem omnium fere philosophorum, praeter scholam Epicuri, una vox, una sententia est, nec fieri sine artifice Deo potuisse mundum, nec sine rectore constare. Itaque non solum a doctis-
simis viris, sed et omnium mortalium testimoniis ac sensibus coarguitur Epicurus. Quis enim de providentia dubitet, quum videat coelos terramque sic disposita, sic temperata esse universa, ut non modo
ad pulchritudinem ornatumque mirabilem, sed ad usum quoque hominum, ceterorumque viventium commoditatem aptissime convenirent? Non potest igitur quod ratione constat, sine ratione coepisse.

CAP. II.

20

Quod Deus
sit unus.
Inst. l. 3.

Quoniam certum est esse providentiam, sequitur alia quaestio, utrumne Deus unus an plures, quae quidem multum habet ambiguitatis. Dissentiunt enim non modo singuli inter se, verum etiam populi atque gentes. Sed qui rationem sequetur,
intelliget nec Dominum esse posse nisi unum, nec Patrem nisi unum. Nam si Deus, qui omnia condidit, et idem Dominus, et idem Pater est, unus sit necesse est, ut idem sit caput idemque fons rerum. Nec potest aliter summa [*Confer cap. XIV et*
LXVII] consistere, nisi ad unum cuncta referantur,

nisi unus teneat gubernaculum, nisi unus fraena moderetur, regatque universa membra, tanquam mens una. Si multi sint in examine apum reges, peribunt aut dissipabuntur, dum

5 Regibus incessit magno discordia motu :

[VIRG. GEORG. IV. 68.]

si plures in armento duces, tam diu praeliabuntur, donec unus obtineat : si multi in exercitu imperatores, nec pareri poterit a milite, quum diversa iubeantur, nec ab iis ipsis unitas obtineri, quum sibi quisque pro moribus [*fors.* viribus, *Davis.*] consulat. Sic in hac mundi republica nisi unus fuisset moderator, qui et conditor, aut soluta fuisset haec moles, aut nec [*corr.* ne, *Davis.*] condi quidem potuisset.

15 Praeterea in multis non potest esse totum, quum singuli sua officia, suas obtineant potestates. Nullus igitur eorum poterit omnipotens nuncupari, quod est verum cognomentum Dei, quoniam id solum poterit, quod in ipso est ; quod autem in aliis, non

20 audebit attingere. Non Vulcanus sibi aquam vindicabit, aut Neptunus ignem, non Ceres artium peritiam, nec Minerva frugum [*fors.* fruges], non arma Mercurius, nec Mars lyram, non Jupiter medicinam, nec Aesclepius fulmen : facilius illud ab alio jactum

25 suscipiet, quam ipse torquet. Si ergo singuli non possunt omnia, minus habent virium, minus potestatis : is autem Deus habendus est, qui potest totum, quam qui de toto minimum.

CAP. III.

30 Unus igitur Deus est, perfectus, aeternus, incorruptibilis, impassibilis, nulli rei potestative subjectus, ipse omnia possidens, omnia regens, quem nec aesti-

De Deo
uni testi-
monio Po-
situm :
Lect. 1. 3. 5

mare sensu valeat humana mens, nec eloqui lingua mortalis. Sublimior enim ac major est quam ut possit aut cogitatione hominis aut sermone comprehendere. Denique, ut taceam de prophetis unius Dei praedicatoribus, poetae quoque et philosophi testimonium singulari Deo perhibent. Orpheus principalem Deum dicit, qui coelum solemque cum ceteris astris, qui terram, qui maria condiderit. Item noster Maro summum Deum modo spiritum, modo mentem nuncupat, eamque velut membrum infusam, totius mundi corpus agitare; item Deum per profunda coeli, per tractus maris terrarumque discurrere, atque ab eo universas animantes trahere vitam. Ne Ovidius quidem ignoravit a Deo instructum esse mundum, quem interdum opificem rerum, interdum mundi fabricatorem vocat.

CAP. IV.

Philosophorum;
Lact. l. 5, 6.

Sed veniamus ad philosophos, quorum certior habetur auctoritas quam poetarum. Plato monarchiam adserit, unum Deum dicens, a quo sit mundus instructus, et mirabili ratione perfectus. Aristoteles auditor ejus unam esse mentem, quae mundo praesideat, confitetur. Antisthenes unum esse dicit naturalem Deum, totius summae gubernatorem. Longum est recensere quae de summo Deo vel Thales vel Pythagoras et Anaximenes antea, vel postmodum Stoici, Cleanthes et Chrysippus et Zenon, vel nostrorum Seneca, Stoicos secutus, et ipse Tullius praedicaverint, quum hi omnes, et quid sit Deus, definire tentaverint, et ab eo solo regi mundum ab ipso sit omnis natura generata. Hermes, qui ob

virtutem multarumque artium scientiam Trismegistus meruit nominari, qui et doctrinae vetustate philosophos antecessit, quique apud Aegyptios ut deus colitur, majestatem Dei singularis infinitis adserens laudibus. Dominum et Patrem nuncupat, eumque esse sine nomine, quod proprio vocabulo non indigeat, quia solus sit, nec habere ullos parentes, quia ex se et per se ipse sit. Hujus ad filium scribentis exordium tale est: 'Deum quidem intelligere
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 difficile est, eloqui vero impossibile, etiam cui intelligere possibile est; perfectum enim ab imperfecto, invisibile a visibili non potest comprehendi.'

CAP. V.

Superest de vatibus dicere. Varro decem Sibyllas
 15
 20
 25
 30
 fuisse tradit, primam de Persis, secundam Libyssam, tertiam Delphida, quartam Cimmeriam, quintam Erythraeam, sextam Samiam, septimam Cumanam, octavam Hellespontiam, nonam Phrygiam, decimam Tiburtem, cui sit nomen Albunae. Ex his omnibus Cumanae solius tres esse libros, qui Romanorum fata contineant, et habeantur arcani, ceterarum autem fere omnium singulos exstare haberique vulgo, sed eos Sibyllinos velut uno nomine inscribi. Nisi quod Erythraea, quae Troici belli temporibus
 25
 30
 fuisse perhibetur, nomen suum verum posuit in libro, aliarum confusi sunt. Hae omnes, de quibus dixi, Sibyllae, praeter Cumanam, quam legi nisi a Quindecimviris non licet, unum Deum esse testantur, principem, conditorem, parentem, non ab ullo generatum, sed a seipso satum, qui et fuerit a saeculis, et sit futurus in saecula, et idcirco solus coli debeat, solus timeri, solus a cunctis viventibus

Sibyllarum: Inst. i. 7.

honorari. Quorum testimonia, quia breviare non poteram, praetermisi, quae si desideras, ad ipsos tibi libros recurrendum est. Nunc reliqua persequamur.

CAP. VI.

Deus,
quum sit
aeternus et
immortalis,
sexu et
copulatione
non eget.
Inst. l. 8.

Haec igitur tot ac tanta testimonia liquido perdo- 5
cent, unum esse regimen in mundo, unam potes-
tatem, cujus nec origo excogitari, nec vis enarrari
potest. Stulti ergo, qui de concubitu natos putant
deos esse, quum ipsi sexus et corporum copulatio
ideirco mortalibus a Deo data sint, ut per sobolis 10
successionem genus omne servetur. Immortalibus
vero quid opus est aut sexu aut successione, quos
nec voluptas nec interitus attingit? Illi ergo, qui
dii putantur, quoniam et genitos esse tanquam ho-
mines et procreasse constat, mortales utique fu- 15
erunt; sed dii crediti sunt, quod, quum essent reges
magni ac potentes, ob ea beneficia, quae in homines
contulerant, divinos post obitum honores consequi
meruerunt, positisque templis atque simulacris, me-
moria eorum tanquam immortalium retenta est at- 20
que celebrata.

CAP. VII.

Herculis
vita faci-
tiora et
mora.
Inst. l. 9.

Sed quum sit omnibus fere gentibus persuasum
deos esse, res tamen eorum gestae, quas tam poetae
quam historici tradiderunt, homines [*fors.* homines 25
eos] fuisse declarant. Hercules per quae tempora
fuerit, quis ignorat, quum idem et inter Argonau-
tas navigaverit, et, expugnata Troja, Laomedontem
Priami patrem ob perjurium interfecerit? Ab eo
tempore paulo amplius quam mille et quingenti 30
computantur anni. Ille ne natus quidem honeste tra-
ditur, sed Alcmenae adulterio genitus, et ipse vitiiis

genitoris addictus, nec foeminis unquam nec mari-
 bus abstinuit, orbemque totum non tam gloriae quam
 libidinis causa, nec tantum ad necandas belluas
 quantum ad serendos liberos, peragravit. Quumque
 5 esset invictus, ab una tamen Omphale triumphatus
 est, cui clava et spolio leonis tradito, indutus ipse
 foeminea veste atque ad pedes mulieris abjectus,
 pensa quae faceret accepit. Idem postea instinctu
 furoris elatus, parvos liberos et uxorem Megaram
 10 trucidavit. Postremo sumta Deianirae conjugis veste,
 quum difflueret ulceribus, doloris impatiens, rogam
 sibi in Oetaeo monte construxit, eoque se vivum cre-
 mavit. Sic efficitur, ut, etiamsi ob virtutem deus
 credi potuisset, ob haec tamen homo fuisse credatur.
 15 [*fors. cernatur Davis.*]

CAP. VIII.

Aesculapium Tarquitius tradit ex incertis paren-
 tibus natum, et ob id expositum, atque a venato-
 ribus collectum, caninis uberibus educatum. Chironi
 20 in disciplinam datum. Hic Epidauri moratus est,
 Cynosuris, ut Cicero ait, sepultus, quum esset ietu
 fulminis interemtus. Apollo autem pater ejus non
 dedignatus est alienum gregem pascere, ut acci-
 peret uxorem, et dilectum puerum quum peremisset
 25 imprudens, gemitus suos inscripsit in flore. Marti,
 viro fortissimo, adulterii crimen non defuit, siqui-
 dem catenis cum adultera vinctus spectaculo fuit.
 Castor et Pollux alienas sponsas non impune rapue-
 runt, quos Homerus non poetica sed simplici fide
 30 mortuos sepultosque testatur. Mercurius, qui de
 stupro Veneris genuit Androgynum, deus esse me-
 ruit, quia lyram reperit et palaestram. Liber Pater.

De Aescu-
 lapio, A-
 pollino, &c.
 Inst. l. 10,
 17.

debellata India, victor, quum Cretam forte venisset, Ariadnen conspexit in litore, quam Theseus et violaverat et reliquerat. Tum amore inflammatus eam sibi in conjugium sociavit, et coronam ejus, ut poetae ferunt, inter astra signavit. Mater [*fors.* Mater magna *Vid. cap. XXXIII.*] ipsa post fugam et obitum viri quum in Phrygia moraretur, vidua et anus formosum adolescentem in deliciis habuit, et quia fidem non praestiterat, ademptis genitalibus, effoeminavit. Ideo etiam nunc Gallis sacerdotibus gaudet. 10

CAP. IX.

De Deorum turpitudinibus
Iust. 1. 17.

Ceres unde Proserpinam nisi de stupro genuit? unde Latona geminos nisi ex crimine? Venus deorum et hominum libidinibus exposita, quum regnaret in Cypro, artem meretriciam reperit, ac mulieribus 15 imperavit, ut quaestum facerent, ne sola esset infamis. Ipsae illae virgines Minerva et Diana num castae? Unde igitur prosilivit Erichthonius? num in terram Vulcanus semen effudit, et inde homo tanquam fungus enatus est? Aut illa cur Hippolytum, vel ad secretas sedes, vel ad mulierem relegavit [*Vid. Virg. Aen. VII. 776.*], ubi solus inter ignota nemora aetatem exigeret, et, jam mutato nomine, Virbius vocaretur? Quid haec significant, nisi incestum, quod poetae non audent confiteri? 25

CAP. X.

De Jove, et vita ejus
libidinosa.
Iust. 1. 11.

Horum autem omnium rex et pater Jupiter, quem tenere in coelo summam credunt potestatem, quid habuit potestatis, [*fors. pietatis. Davis.*] qui Saturnum patrem regno expulit, et armis fugientem 30 persecutus est? quid continentiae, qui omnia libi-

dinum genera exercuit? Nam idem Alcmenam Ledamque summis viris nuptas adulterio fecit infames, idem pulchritudine pueri captus, venantem ac virilia meditantem, ad foemineos usus violenter abripuit.

5 Quid virginum stupra commemorem, quarum multitudo quanta fuerit, filiorum numerus ostendit? In una tamen Thetide abstinentior fuit; erat enim praedictum, quod is, quem paritura esset, major patre suo futurus esset. Pugnavit ergo cum amore,

10 ne quis se major nasceretur. Sciebat ergo, se non esse perfectae virtutis, magnitudinis, potestatis, qui, quod ipse patri fecerat, timuit. Cur igitur maximus optimus [*fors. optimus maximus Daris.*] nominatur? quum se et peccatis contaminaverit, quod est

15 injusti ac mali, et majorem timuerit, quod est imbecilli ac minoris.

CAP. XI.

Sed dicet aliquis ficta haec esse a poetis. Non est hoc poeticum sic fingere, ut totum mentiare, sed

20 ut ea, quae gesta sunt, figura et quasi velamine aliquo versicolore praetexas. Hunc habet poetica licentia modum, non ut totum fingat, quod est mendacis et inepti, sed ut aliquid cum ratione commutet. In imbrem se aureum vertisse dixerunt, ut

25 Danaen falleret. Quis est imber aureus? Utique aurei mummi, quorum magnam copiam offerens, et in sinum infundens, fragilitatem virginalis animi hac mercede corrumpit. Sic et imbrem ferreum dicunt, quum volunt multitudinem significare telorum. Catamitum in aquila rapuit. Quae est aquila?

30 Legio scilicet, quoniam figura hujus animalis insigne legionis est. Europam transvexit in tauro. Quis est taurus? Utique navis, quae tutelam habuit

Emblemata varia, quibus Jovis turpitudines volarunt Postae. Inst. I. 11.

tauri specie figuratam. Sic Inachi filia non utique bos facta transnavit, sed ejusmodi navigio iram Junonis effugit, quod habebat bovis formam. Denique quum in Aegyptum delata esset, Isis est facta, cujus navigium certo quodam die in memoriam fugae 5 celebratur.

CAP. XII.

Poetae, ea quae ad Deos spectant, non omnia fingunt. Inst. l. 10, 11.

Vides ergo, non omnia poetas confinxisse, et [*fors.* sed *Davis.*] quaedam praefigurasse, ut, quum vera dicerent, aliquid tale numinis [*fors.* velaminis] ad- 10 derent iis quos deos esse dicebant, sicut etiam de regnis; quum enim dicunt Jovem coeli regnum sorte tenuisse, aut Olympum montem significant, in quo Saturnum, et Jovem postmodum, habitasse veteres historiae produnt, aut partem Orientis, quae sit quasi 15 superior, quod inde lux nascitur; Occidentis autem velut inferior, et ideo Plutonem inferos esse sortitum; mare vero cecidisse Neptuno, quod oram maritimam cum omnibus insulis obtinuerit. Multa sic poetae colorant, quod qui nesciunt, tanquam men- 20 daces eos arguunt; verbo duntaxat, nam re quidem credunt, quoniam deorum simulacra sic fingunt, ut, quum mares ac foeminas faciant, et alios conjuges, alios parentes, alios liberos fateantur, poetis utique assentiunt [*fors.* assentiant *Davis.*]; haec enim sine 25 coitu et generatione esse non possunt.

CAP. XIII.

Facta Jovis in Euhemero. Inst. l. 11.

Sed omittamus sanè poetas. Ad historiam veniamus, quae simul et rerum fide et temporum nititur vetustate. Euhemerus fuit Messenius, antiquissi- 30 mus scriptor, qui de sacris inscriptionibus veterum templorum et originem Jovis, et res gestas omnem-

que progeniem collegit; item ceterorum Deorum
 parentes, patrias, actus, imperia, obitus, sepulchra
 etiam persecutus est. Quam historiam vertit En-
 nius in Latinam, cujus haec verba sunt: 'Haec ut
 5' scripta sunt, Jovis fratrumque ejus stirps atque
 'cognatio; in hunc modum nobis ex sacra scrip-
 'tione traditum est.' Idem igitur Euhemerus Jo-
 vem tradit, quum quinquies orbem circumivisset, et
 amicis suis atque cognatis distribuisset imperia, le-
 10 gesque hominibus, multaque alia bona fecisset, im-
 mortali gloria memoriaque affectum sempiterna, in
 Creta vitam commutasse, atque ad deos abiisse, et
 sepulchrum ejus esse in Creta, in oppido Gnosso, et
 in eo scriptum antiquis litteris Graecis ZAN KPO-
 15 NOY, quod est Jupiter Saturni. Constat ergo, ex
 iis quae retuli, hominem fuisse, in terramque [*corr.*
terraque, Davis.] regnasse.

CAP. XIV.

Transeamus ad superiora, ut originem totius er-
 20 roris deprehendamus. Saturnus coelo et terra tra-
 ditur natus. Hoc utique incredibile est. Sed cur
 ita tradatur, ratio certa est, quam qui ignorat, tan-
 quam fabulam respuit. Saturni patrem Uranum
 fuisse vocitatum, et Hermes auctor est, et sacra his-
 25 toria docet. Trismegistus paucos admodum fuisse
 quum diceret perfectae doctrinae viros, in iis cogna-
 tos suos enumeravit, Uranum, Saturnum, Mercu-
 rium. Euhemerus eundem Uranum primum in ter-
 ram [*fors. terra Davis.*] regnasse commemorat his
 30 verbis: 'Initio primus in terris imperium summum
 'Coelus habuit, is id regnum una cum fratribus suis
 'sibi instituit atque paravit.'

Haec in Cod. MS. plura deficiunt: duo certe, ut

Saturni et
 Uranus ge-
 sta. Inst.
 i. 11, 12, 13.

*arbitror, folia. Nec tota paravit tota exstat, sed
solum para sub finem paginae. [Pfsaffius, pri-
mus editor, haec posuit.] Sequitur:*

hominum stultam benevolentiam et errorem [*fors.
vel stulta benevolentia et errore, vel, per stultam &c.*] 5
divinitas attributa sit.

CAP. XX.

De Diis
Romano-
rum pro-
priis Inst.
l. 20.

Dixi de religionibus quae sunt communes om-
nium gentium. Dicam nunc de diis quos Romani
propriis habent. Faustuli conjugem Romuli Re- 10
miquae nutricem, ejus honori Larentinalia sunt di-
cata, vulgati fuisse corporis quis ignorat? Et idcirco
Lupa nuncupata est, et in ferae speciem figurata.
Faula quoque et Flora meretrices erant, quarum
altera Herculis fuit scortum, sicut Verrius tradit, 15
altera, quum magnas opes corpore quaesivisset, po-
pulum scripsit haeredem, et ideo in honorem ejus
ludi Floralia celebrantur. Tatius muliebri simula-
crum in cloaca maxima repertum consecravit, et
deam Cloacinam nuncupavit. Obsessi a Gallis Ro- 20
mani ex mulierum capillis tormenta fecerunt, et ob
id Veneri Calvae aram templumque posuerunt; item
Pistori Jovi, quod eos monuerat in quiete, ut ex
omni fruge panem facerent, et supra hostes jace-
rent, quo facto desperantes Galli posse inopia Ro- 25
manos subigi, ab obsidione discesserant. Pavorem
ac Pallorem Tullus Hostilius deos fecit. Colitur et
Mens, quam, credo, si habuissent, nunquam colen-
dam putassent. Honorem atque Virtutem Mar-
cellus invenit.

30

CAP. XXI.

De Sacris

Sed et alios ejusmodi commentitios deos senatus

instituit, Spem, Fidem, Concordiam, Pacem, Pudicitiam, Pietatem, quae omnia, quum in animis hominum esse vera deberent, intra parietes falsa posuerunt. Hos tamen, quamvis extra hominem in nulla
 5 sint omnino substantia, mallem potius coli, quam Rubiginem, quam Febrem, quae non sacrandae sunt sed execrandae, quam Fornacem cum suis Fornacibus sacris, quam Stercutum, qui fimo pinguefacere terram primus ostendit, quam Deam Mutam, quae
 10 Lares genuit, quam Cuninam, quae cunis infantum praest, quam Cacam, quae ad Herculem de furto boum detulit, ut occideret fratrem; quam multa sunt [*sunt delet. Davis.*] alia portenta atque ludibria, de quibus piget dicere. Terminum tamen non libet
 15 praeterire, quia ne Jovi quidem Capitolino cessisse traditur, quum lapis esset informis. Hunc finium putant habere custodiam, eique publice supplicatur, ut 'Capitoli immobile saxum' Romani imperii fines et conservet et proroget.

Deorum
 Romano-
 rum. Inst.
 i. 20.

30

CAP. XXII.

Has omnes ineptias primus in Latio Faunus induxit, qui et Saturno avo cruenta sacra constituit, et Picum fratrem tanquam deum coli voluit, et Patuam Faunam conjugem sororemque inter deos
 25 collocavit, ac Bonam Deam nominavit. Deinde Romae Numa, qui agrestes illos ac rudes viros superstitionibus novis oneravit, sacerdotia instituit, deos familiis gentibusque distribuit, ut animos ferocis populi ab armorum studiis avocaret. Ideo
 30 Lucilius deridens ineptias istorum, qui vanis superstitionibus serviunt, hos versus posuit:

De Sacris
 introductis
 a Fauno et
 Numa.
 Inst. l. 22.

Terriculas lamias Fauni quas Pompilique
 Instituere Numae, tremis has, hic omnia ponit.

Ut pueri infantes credunt, signa omnia aliena
 Vivere et esse homines; sic isti omnia ficta
 Vera putant, credunt signis eor inesse in alienis;
 Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

Tullius quoque de Natura Deorum 'commentitios ac
 'fictos deos' queritur inductos, et hinc exstitisse 'fal-
 'sas opiniones, erroresque turbulentos, et supersti-
 'tiones paene aniles.' Quae sententia eo debet gra-
 vior comparari. [*fors. computari, Davis.*], quod haec
 disseruit et philosophus et sacerdos. 10

CAP. XXIII.

De Diis et
 Sacris Bar-
 barorum.
 Inst. l. 21.

Diximus de diis, nunc de ritibus sacrorum cultu-
 risque dicemus. Jovi Cyprio, sicut Teucus insti-
 tuerat, humana hostia mactari solebat. Sic et Tauri
 Dianae hospites immolabant, Latiaris quoque Jupi- 15
 ter humano sanguine propitiatus est. Etiam ante Sa-
 turno sexagenarii homines ex persona [*fors. responso*
Davis. ex Lactant. Div. Inst. l. 21.] Apollinis de ponte
 in Tiberim dejiciebantur. Et eidem Saturno Cartha-
 ginienses non modo infantes prosecrabant, sed victi 20
 a Siculis, ut piaculum solverent, ducentos nobilium
 filios immolarunt. Nec illa his humaniora sunt, quae
 fiunt etiam nunc Matri Magnae atque Bellonae, in
 quibus antistites non alieno sanguine, sed suo litant,
 cum amputatis genitalibus a viris migrant, nec ad 25
 foeminas transeunt, aut sectis humeris detestabiles
 aras proprio cruore respergunt. Sed haec crudelia.
 Veniamus ad mitia. Isidis sacra nihil aliud osten-
 dunt, nisi quemadmodum filium parvum, qui dicitur
 Osiris, perdidit et invenerit. Nam primo sacer- 30
 dotes ac ministri, derasis omnibus membris, tunsisque
 pectoribus, plangunt, dolent, quaerunt, affectum ma-

tris imitantes : postmodum puer per Cynocephalum invenitur. Sic luctuosa sacra laetitia terminantur. His etiam Cereris simile mysterium est, in quo, facibus accensis, per noctem Proserpina inquiritur, et, ea inventa, ritus omnis gratulatione ac taedarum jactatione finitur. Lampsaceni asellum Priapo mactant : ea enim visa est aptior victima, quae ipsi, cui mactatur, magnitudine virilis obsceni posset aequari. Lindos est oppidum Rhodi, ubi Herculis sacra maledictis celebrantur. Hercules enim quum boves aratori abstulisset atque immolasset, ille injuriam suam convitiis ultus est, eoque ipso sacerdote postmodum constituto, sanctum est, ut iisdem maledictis et ipse et alii postea sacerdotes sacra celebrarent. Cretici autem Jovis mysterium est, quomodo infans aut subtractus sit patri, aut educatus. Capella praesto est, cujus uberibus puerum Amalthea nutrit. Idem etiam Matris Deum sacra demonstrant : nam quia tum Corybantes galearum tinnitibus et scutorum pulsibus vagitum pueri texerant, nunc imago rei refertur in sacris ; sed pro galeis cymbala, pro scutis tympana feruntur, ne puerum vagientem Saturnus exaudiat.

CAP. XXIV.

Haec sunt mysteria deorum. Nunc etiam originem religionum requiramus, ut et a quibus et per quae tempora institutae fuerint eruamus. Didymus in iis libris, qui inscribuntur *Ἐξηγήσεις Περὶ ἀρχαίων*, Melissen fuisse tradit Cretensium regem, cujus filiae fuerint Amalthea et Melissa, quae Jovem nutrierint caprino lacte ac melle ; hunc novos ritus ac pompas sacrorum introduxisse, et primum diis sacrificasse, id est Vestae, quae dicitur Tellus ; unde Poeta

De origine
Sacrorum.
Inst. l. 22.

23.

—— primamque deorum

Tellurem

[OVID. FABT. VI. 207.]

et postmodum Deum Matri. Euhemerus autem in
sacra historia ipsum Jovem dicit, postquam impe-
rium ceperit, sibi multis in locis fana posuisse. 5
Nam circueiens orbem, ut quemque in locum vene-
rat, principes populorum amicitia sibi et hospitii
jure sociabat. Cujus rei ut posset memoria servari,
fanum sibi creari jubebat atque ab hospitibus suis
annua festa celebrari. Sic per omnes terras cultum 10
sui nominis seminavit. Quando autem isti fuerint,
facile colligi potest. Scribit enim Thallus in his-
toria sua. Belem regem Assyriorum, quem Babylonii
colunt, quique Saturni fuerit aequalis et amicus, an-
tiquiorem fuisse Troico bello annis CCCXXII. et sunt 15
ab Illo capto anni M.CCCCLXX. Unde apparet, non
amplius quam M.DCCC esse annos, ex quo, novis
Deorum cultibus institutis, humanum genus inci-
derit in errorem.

CAP. XXV.

20

De Aureo
Saeculo, de
simulacris
et Prome-
theo. Inst.
li. 1-4.

Merito igitur poëtae commutatum esse aureum
saeculum memorant, quod fuerit regnante Saturno.
Nulli enim tunc dii colebantur, sed unum et solum
Deum noverant. Postquam se terrenis ac fragilibus
subjugaverunt, colentes ligna et aera et lapides, com- 25
mutatio saeculi facta est usque ad ferrum. Amissa
enim Dei notitia, et uno illo vinculo humanae socie-
tatis abrupto, vastare se invicem, praedari, ac debel-
lare coeperunt. Quod si sursum oculos suos tolle-
rent, ac Deum intuerentur, qui eos ad adspectum 30
coeli sui que excitavit, nunquam se servos et humiles
facerent terrena venerando, quorum stultitiam Lu-
cretius graviter incusat, dicens :

Et faciunt [Efficiunt. *Lucret. vi. 51.*] animos humiles
 formidino divum,
 Depressosque premunt ad terram,

qua reddunt. Nec [*fors. repunt, nec Clericus*] intelli-
 5 gunt quam vanum sit ea timere, quae feceris, aut ab
 his aliquod sperare praesidium, quae muta et insensi-
 bilia nec vident nec audiunt supplicantem. Quid ergo
 majestatis aut numinis habere possunt, quae et fu-
 erunt in hominis potestate, ne fierent, aut ut aliud
 10 ferent, et sunt etiam nunc? Nam et violari et furto
 sublatis [*fors. subtrahi Dufresn.*] possunt, nisi illa et
 lex sepiat et humana custodia. Num igitur mentis
 suae compos videri potest, qui talibus optimas [*fors.*
opimas Pfaffius] victimas caedit, dona consecrat,
 15 pretiosas vestes offert, quasi uti possunt, qui motu
 carent! Merito ergo Dionysius Siciliae tyrannus
 deos Graeciae, quum eam victor occupasset, spoliavit
 atque derisit, et post sacrilegia quae admiserat ad
 Siciliam prospera navigatione remeavit, regnumque
 20 tenuit usque ad senectutem, nec eum dii violati
 poni potuerunt. Quanto satius est, spretis inani-
 bus, ad Deum se [*fors. te*] convertere, tueri statum,
 quem a Deo acceperis, tueri nomen! Idcirco enim
ἀνθρώπων, quia sursum spectat, nominatur: sursum
 25 autem spectat, qui Deum verum et vivum, qui est in
 coelo, suspicit, qui artificem, qui parentem animae
 suae non modo sensu ac mente, verum etiam vultu
 et oculis sublimibus quaerit. Qui autem se terrenis
 humilibusque substernit, utique illud, quod est in-
 30 ferius, sibi praefert. Nam, quum ipse opus Dei sit,
 simulacrum autem opus hominis, non potest huma-
 num opus divino anteponi. Et sicut Deus hominis
 parens est, ita simulacri homo. Stultus igitur et

amens, qui adorat, quod ipse fabricavit; cujus artificii detestabilis et inepti auctor fuit Prometheus, patruo Jovis Iapeto natus. Nam quum primum Jupiter, summo potitus imperio, tanquam deum se constituere vellet, ac templa condere, et quaereret aliquem qui humanam figuram posset exprimere, tunc Prometheus exstitit, qui hominis effigiem de pingui luto figuraret, ita verisimiliter, ut novitas ac subtilitas artis miraculo esset. Denique illum et sui temporis homines, et postea poetae, tanquam fictorem veri ac vivi hominis prodiderunt, et [*fors.* ut *Davis.*] nos, quoties fabrefacta signa laudamus, vivere illa et spirare dicimus. Et hic quidem auctor fuit fictilium simulacrorum. Sequentes autem posterî et de marmore sculpsērunt, et ex aere fuderunt; deinde processu temporum ex auro et ebore accessit ornatus, ut non modo similitudines oculos hominum, verum etiam fulgor ipse praestringeret. Sic illecti pulchritudine, ac verae majestatis obliiti, insensibilia sentientes, irrationabilia rationabiles, ex anima viventes colenda sibi ac veneranda duxerunt.

CAP. XXVI.

De Elementis
et Astro-
rum Cultu.
Lact. II. 5.

Nunc refellamus eos etiam, qui elementa mundi tanquam deos habent, id est, coelum, solem, atque lunam, quorum artificem non cognoscentes, ipsa opera mirantur et adorant. Qui error non imperitorum modo, verum etiam philosophorum est; siquidem Stoici universa coelestia in deorum numero habenda censeant, quia certos et rationabiles motus habent, quibus succedentium sibi temporum vicissitudines constantissime servant. Non est igitur in his voluntarius motus, quia praestitutis legibus ser-

viunt, non proprio utique sensu, sed opificio summi conditoris, qui illa sic ordinavit, ut inenarrabiles [*fors. inerrabiles Davis.*] cursus et certa spatia conficerent, quibus dierum ac noctium, aestatis et hyemis, alterna variarent. Quod si effectus eorum, si meatus, si claritatem, si constantiam, si pulchritudinem admirantur, intelligere debuerunt, quanto his pulchrior et praeclarior et potentior sit ipse conditor atque artifex eorum Deus. Sed illi Divinitatem humanis visibus aestimaverunt, ignorantes nec aeternum esse posse, quod veniat sub aspectum, nec, quod sit aeternum, posse oculis mortalibus comprehendendi.

CAP. XXVII.

Unum et ultimum restat, ut, quoniam plerumque
 15 accidit, sicuti in historiis legimus, ut majestatem suam dii ostendisse videantur per auguria, per somnia, per oracula, tum etiam poenis eorum qui sacrilegia commiserant, doceam quae ratio id effecerit; ne quis etiam nunc in eisdem laqueos incidat, quos
 20 illi veteres inciderunt. Quum Deus pro virtute majestatis suae mundum de nihilo condidisset, coelumque luminibus adornasset, terram vero et mare compleret animalibus, tum hominem, de limo ad imaginem similitudinis suae figuratum, inspiravit ad vitam, posuitque eum in paradiso, quem consererat
 25 omni genere fructiferi ligni, et praecepit ei, ne una ex arbore, in qua posuerat ei [*fors. delend. ei Davis.*] scientiam boni malique, gustaret, fore interminatus, ut vitam perderet, si fecisset; si vero mandatum servaret, immortalis permaneret. Tum serpens, qui
 30 erat unus ex Dei ministris, invidens homini quod esset immortalis effectus, illexit eum dolo, ut man-

De hominis
 creatura,
 peccato, et
 poenis; ut
 de Angelis
 tum bonis
 tum malis.
 Inst. li. 7,
 8-14.

datum Dei legemque transcenderet. Et hoc modo scientiam quidem boni ac mali accepit, sed vitam, quam perpetuam Deus tribuerat, amisit. Ejecit ergo peccatorem de sancto loco, et in hunc orbem relegavit, ut victum quaereret per laborem, ut difficultates et aerumnas pro merito sustineret; ipsumque paradisum vallo igneo circumfudit, ne quis hominum ad diem usque iudicii ad locum illum perpetuae beatitudinis conaretur irrepere. Tum secuta est hominem mors ex Dei sententia; et tamen vita ejus, licet temporalis esse coepisset, in mille annis terminum sumpsit, et id fuit humanae vitae spatium usque ad cataclysmi tempus; nam post diluvium paulatim vita hominum breviata, et ad annos centum viginti redacta est. Serpens vero ille, qui de factis, diaboli, id est, criminatoris sive delatoris nomen accepit, non destitit semen hominis, quem a principio deceperat, persequi. Denique cum, qui primus in hoc orbe generatus est, inspirato livore, in caedem fratris armavit, ut de duobus primogenitis hominibus alterum exstingueret, alterum faceret parricidam. Nec quievit deinceps, quo minus per singulas generationes pectoribus hominum malitiae virus infunderet, corrumperet, depravaret, tantis denique sceleribus obrueret, ut justitiae jam rarum esset exemplum, sed viverent homines ritu belluarum. Quod Deus quum videret, angelos suos misit, ut vitam hominum excolerent, eosque ab omni malo tuerentur. His mandatum dedit, ut se terrenis abstinereat, ne qua labe maculati, honore angelico mulctarentur. Sed eos quoque idem ille subdolos criminator, dum inter homines commorantur, illexit ad voluptates, ut se cum mulieribus inquinarent.

Tum damnati sententia Dei, et ob peccata projecti, et nomen angelorum et substantiam perdiderunt. Ita diaboli satellites facti, ut haberent solatium perditionis suae, ad perdendos homines converterunt, quos ut tuerentur advenerant.

CAP. XXVIII.

Hi sunt daemones, de quibus poetae saepe in carminibus suis loquuntur, quos custodes hominum appellat Hesiodus. Ita enim persuaserunt hominibus, illecebris atque fallaciis suis, ut eosdem deos esse crederent. Denique Socrates habere se a prima pueritia custodem rectoremque vitae suae daemonem praedicabat, sine cujus nutu et imperio nihil agere posset. Adhaerent ergo singulis, et sub nomine Genitorum aut Penatium domos occupant. His sacraria constituuntur, his quotidie libatur ut Laribus, his honos datur tanquam malorum depulsoribus; hi a principio, ut averterent homines a Dei veri agnitione, novas religiones et cultus deorum introduxerunt; hi memorias regum mortuorum consecrari, templa constitui, simulacra fieri docuerunt, non ut honorem Dei minuerent, aut suum auferent, quem peccando amiserunt, sed ut vitam hominibus eriperent, spem verae lucis auferrent, ne homines, unde illi exciderunt, ad immortalitatis coeleste praemium pervenirent. Iidem astrologiam prodiderunt, et auguratum, et aruspicinam, quae quum per se falsa sint, tamen ipsi, auctores malorum, sic ea gubernant, sic temperant, ut vera credantur. Ipsi etiam magicae artis praestigias ad circumscribendos oculos repererunt; illorum adspiratione fit, ut quod sit, non esse, et, quod non sit, esse videatur; ipsi necy-

De daem-
nibus et
eorum ope-
rationibus
malis.
Iust. ii.
14-16.

omantias, ipsi sortes et oracula, ut mentes hominum per ambiguos exitus mentita divinatione deludant. [*fors.* deluderent *Davis.*] In templis vero et sacrificiis omnibus praesentes adsunt, et, prodigiis quibusdam fallacibus editis ad miraculum praesentium sic homines circumveniunt, ut inesse numen simulacris et imaginibus credant. Irrepunt etiam corporibus ut spiritus tenues, vitiatisque membris morbos conciant, quos sacrificiis votisque placati postmodum relaxent; somnia immittunt, aut plane terrores [*fors.* plena terroris *Davis.*] ut ipsi rogentur, aut quorum exitus respondeant veritati, ut venerationem sui au-geant. Nonnunquam etiam in sacrilegos edunt aliquid ultionis, ut quisquis viderit timidior ac religiosior fiat. Sic fraudibus suis obdlexerunt humano generi tenebras, ut oppressa veritate summi ac singularis Dei nomen in oblivionem veniret.

CAP. XXIX.

De Dei patientia et Providentia. Inst. il. 17.

Sed dicit quispiam, 'Cur ergo verus ille Deus patientur haec fieri? an [*fors.* ac non *Davis.*] potius malos vel summovet vel exstinguit? Cur vero ipsi daemioni archon [*fors.* ipse daemoniarchen *Davis.*] a principio fecit, ut esset qui cuncta corrumperet, cuncta disperderet?' Dicam breviter, cur hunc talem esse voluerit. Quaero, utrumne virtus bonum sit, an malum? Negari non potest quin bonum. Si bonum est virtus, malum est igitur e contrario vitium. Si vitium ex eo malum est quia virtutem impugnat, et virtus ex eo bonum est quia vitium affligit, ergo non potest virtus sine vitio consistere, et, si vitium sustuleris, virtutis merita tollentur; nec enim potest ulla fieri sine hoste victoria. Ita fit,

ut bonum sine malo esse non possit. Vidit hoc Chrysippus, vir acris ingenii, de Providentia disserens, eosque stultitiae redarguit, qui bonum quidem a Deo factum putant, malum autem negant. Hujus sententiam interpretatus est A. Gellius in libris Noctium Atticarum, [VI. I.] sic dicens: ‘Quibus non videtur mundus Dei et hominum causa institutus, neque res humanae providentia gubernari, gravi se argumento uti putant, quum ita dicunt: Si esset providentia, nulla essent mala. Nihil enim minus aiunt providentiae congruere, quam in eo mundo, quem propter homines fecisse dicatur, tantam vim esse aerumnarum et malorum. Ad ea Chrysippus quum in libro *περί προνοίας* quarto dissereret, *Nihil prorsus*, inquit, *istis insulsius, qui opinantur bona esse potuisse, si non essent ibidem mala. Nam quum bona malis contraria sint, utraque necesse est opposita esse inter se, et quasi mutuo adversoque fulsionisu consistere. Nullum adeo contrarium est sine contrario altero. Quo enim pacto justitiae sensus esse posset, nisi essent injuriae? aut quid aliud justitia est, quam injustitiae privatio? Quid item fortitudo non intelligi potest, nisi ex ignaviae adpositione; quid continentia, nisi ex intemperantiae. Quo item modo prudentia esset, nisi foret contraria imprudentia? Proinde, inquit, homines stulti cur non hoc etiam desiderant, ut veritas sit, et non sit mendacium? Namque itidem sunt bona et mala, felicitas et importunitas, voluptas et dolor. Alterum enim ex altero, sicut Plato ait, verticibus inter se contrariis deligatum: si tuleris unum, abstuleris utrumque.’ Vides ergo id, quod saepe dixi, bonum et malum ita sibi esse connexa, ut alterum sine altero constare*

non possit. Summa igitur prudentia Deus materiam virtutis in malis posuit, quae idcirco fecit, ut nobis constitueret agonem, in quo victores immortalitatis praemio coronaret.

CAP. XXX.

5

De falsa
sapientia.
Lact. II. 18.
19. III. 1. 2.

Docui, ut opinor, cultus deorum non modo impios, sed etiam vanos esse; vel quod homines fuerint, quorum memoria post obitum consecrata sit; vel quod simulacra ipsa insensibilia et surda sint, quia sunt ficta de terra, nec oportere hominem, qui 10 debeat spectare coelestia, terrenis se subjugare; vel quod spiritus, qui eas religiones sibi vindicant, incesti et impuri sint, et ideo Dei sententia condemnati ceciderint in terram; nec fas esse in eorum ditionem venire, quibus potior sis, si Deum verum 15 sequi velis. SUPEREST ut, quoniam de falsa religione diximus, etiam de falsa sapientia disseramus, quam philosophi profitentur, homines summa quidem doctrina et eloquentia praediti, sed longe a veritate summoti, quia nec Deum nec sapientiam 20 Dei cognoverunt. Qui licet sint arguti ac disertis, tamen, quia humana est eorum sapientia, etiam cum his congrredi non verebor, ut appareat a veritate mendacium, a coelestibus terrena facile posse superari. Quid sit philosophia hoc modo definiunt: 'Phi- 25
'losophia est amor vel studium sapientiae.' Non est ergo ipsa sapientia, quia necesse est aliud esse, quod amat, aliud, quod amatur. Si studium est sapientiae, ne sic quidem philosophia sapientia est; sapientia enim res est ipsa quae quaeritur; studium vero, 30 quod quaerit. Ipsa igitur definitio, vel nominis significatio, declarat philosophiam non esse ipsam

sapientiam. Dicam, ne studium quidem esse sapientiae, quo sapientia non comprehenditur. Quis enim studere dicatur ei rei, quam nullo modo possit attingere? Qui medicinae, aut grammaticae, aut oratoriae studet, studiosus ejus artis, quam discit, dici potest; ubi didicit, jam medicus, jam grammaticus, jam orator dicitur. Sic oportuit et studiosos sapientiae, postquam didicissent, sapientes nominari. Quum autem studiosi sapientiae, quamdiu vivant, 10 vocentur, apparet illud studium non esse, quod [*fors.* quo] ad ipsam rem, quae studio petitur, non potest perveniri; nisi forte qui ad finem usque vitae, ut sapiant, student, apud inferos sapientes erunt. Omni autem studio subjacet finis. Non est igitur id studium rectum, quod non habet finem. 15

CAP. XXXI.

Praeterea duo sunt, quae cadere in philosophiam videntur, scientia et opinatio, quae si auferantur, tota philosophia corruiat. Atqui utrumque philosophiae ipsi philosophorum principes ademerunt. Scientiam Socrates, opinionationem sustulit Zeno. Videamus an recte. Sapientia est, ut Cicero definivit, 'divinarum et humanarum rerum scientia:' quae definitio si vera est, non cadit in hominem sapientia. 20 Quis enim mortalium hoc sibi possit assumere, ut divina et humana scire se profiteatur? Humana omitto, quae quamquam cum divinis connexa sunt, tamen quia sunt hominis, concedamus ut homo illa scire possit. Divina certe per se scire non potest, 30 quia homo est; qui autem scit illa, divinus sit necesse est, ac propterea Deus. Homo autem nec divinus, nec Deus est. Non potest igitur per scire

De scientia
et opinatio
Tullius
Inst. iii. 3.

[*fors.* per se scire *Davis.*] homo divina. Nemo ergo sapiens, nisi Deus, aut certe is homo quem Deus docuit. Illi autem, quia nec dii sunt, nec a Deo docti, sapientes ergo, id est, divinarum et humanarum rerum scientes, esse non possunt. Recte igitur a Socrate atque Academicis scientia sublata est. Opinatio quoque non congruit sapienti. Id enim quisque opinatur quod ignorat. Opinari autem scire te, quod ignores, temeritas ac stultitia est. Recte igitur opinatio a Zenone sublata est. Si ergo scientia in homine nulla est, et opinatio esse non debet, philosophia radicitus amputatur.

CAP. XXXII.

De Philo-
sophorum
sectis ac
dissolu-
tione.
Inst. III. 4.

Huc accedit, quod non est uniformis, sed divisa in sectas, et in multas discrepantesque sententias dissipata, statum non habet. Quum enim singulae alias omnes impugnent et affligant, nec sit aliqua ex iis, quae non, iudicio ceterarum, stultitiae condemnentur, utique discordantibus membris corpus omne philosophiae ad interitum deducitur. Hinc Academia postmodum nata est. Nam quum viderent ejus sectae principes omnem philosophiam, philosophis invicem [*fors.* se invicem *Davis.*] oppugnantibus, esse subversam, susceperunt adversus omnes bellum, ut omnia omnium dissolverent, nihil ipsi asserentes, nisi unum, nihil sciri posse. Ita, sublata scientia, philosophiam veterem subruerunt. Sed ne ipsi quidem philosophorum nomen retinuerunt, qui ignorantiam fatebantur; quia nescire omnia non modo philosophi, sed ne hominis quidem sit. Ita philosophi, quia nihil munimenti habent, [*h. e.* scuti, Conf. Div. Inst. III. 3.] mutuis se vul-

neribus extinguant [*fors. extinguunt Heuman.*], et ipsa tota philosophia suis se armis consumat ac finiat. [*fors. consumit ac finit Heuman.*] At enim sola physice labat. Quid illa moralis? Num aliqua
 5 firmitate subnixata est? Videamus, an philosophi in hac saltem parte consentiant, quae ad vitae statum pertinet.

CAP. XXXIII.

Quod sit in vita summum bonum quaeri necesse
 10 est, ut ad illud vita omnis et actiones nostrae dirigantur. Quomodo de hominis summo bono quaeritur, tale constitui debet, primum, ut id ad hominem solum pertineat, deinde, ut animi sit proprium, postremo, ut virtute quaeratur. Videamus ergo, an
 15 summum bonum, quod philosophi determinant, tale sit, ut nec mutum animal nec corpus attingat, nec possit sine virtute conquiri. Aristippus, Cyrenaicae sectae conditor, qui summum bonum esse censuit corporis voluptatem, de numero philosophorum de-
 20 que coetu hominum propellendus est, quia se pecudi comparavit. Hieronymi summum bonum est nihil dolere, Diodori, dolere desinere. Sed ceterae animantes dolorem fugiunt, et, quum non dolent, aut dolere desinunt, gaudent. Quid igitur homini dabi-
 25 tur eximium, si bonum ejus summum commune cum belluis judicatur? Zeno summum bonum putavit, cum natura congruenter vivere. At haec definitio generalis est. Omnes enim animantes cum natura congruenter vivunt, et est sua cuique natura.
 30 Epicurus animi asseruit voluptatem. Quid est voluptas animi, nisi gaudium, quo plerumque luxuriat animus, ac relaxatur vel ad lusum vel ad risum? Sed hoc bonum etiam muta contingit, quae, quum

Quod summum bonum sit in vita quaerendum.
 Inst. iii. 7, 8.

pabulis saturata sunt, in gaudium et lasciviam resolvuntur. Dinomachus et Callipho honestam voluptatem probaverunt, sed aut idem dixerunt quod Epicurus, ut corporis sit voluptas inhonesta, aut si corporis voluptates, alias turpes, alias honestas 5 putaverunt, jam non est summum bonum quod corpori adscribitur. Peripatetici ex bonis animi et corporis et fortunae summum bonum conflant. Animi bona probari possunt. Sed si auxilio indigent ad complendam beatitudinem, utique imbecilla 10 sunt. Corporis vero atque fortunae non sunt in hominis potestatem, nec jam summum bonum est, quod aut corpori aut extra positum assignatur; quia et pecudes attingit hoc duplex bonum, quibus opus est, ut et bene valeant, et victu non indigeant. 15 Stoici aliquanto melius sensisse creduntur, qui summum bonum virtutem esse dixerunt. Sed virtus non potest esse summum bonum, quoniam, si malorum laborumque tolerantia est, beata per se non est, sed efficere aut [*fors.* et *Daris.*] procreare summum bonum debet; quia perveniri ad illud sine difficultate ac labore maximo non potest. At vero Aristoteles longe a ratione aberravit, qui honestatem virtuti copulavit; quasi aliquando virtus aut ab honestate secerni, aut turpitudini posset adungi. 25 Herillus Pyrrhonius scientiam fecit summum bonum. Haec quidem et hominis et animi solius est, sed potest sine virtute contingere. Nec enim beatus putandus est, qui vel auditu aliquid didicerit, vel parva [*fors.* prava] lectione cognoverit; nec est 30 summi boni definitio, quia potest esse aut rerum malarum aut certe inutilium scientia. Et si sit bonarum et utilium, quam labore sis assecutus,

summum tamen bonum non est, quia non propter se expetitur scientia, sed propter aliud. Nam idcirco artes discuntur, ut sint nobis aut victui, aut gloriae, aut etiam voluptati, quae utique summa
 5 bona esse non possunt. Ergo ne in ethica quidem philosophi regulam tenent; quandoquidem in ipso cardine, id est, in ea disputatione qua vita formatur, inter se pugnant; nec enim possunt paria esse aut similia praecepta, quum alii forment ad voluptatem,
 10 alii ad honestatem, alii vero ad naturam, alii ad scientiam, alii ad quaerendas, alii ad fugiendas opes, alii ad nihil dolendum, alii ad patientiam malorum; in quibus omnibus, sicut superius ostendi, a ratione declinant, quia Deum nesciunt.

CAP. XXXIV.

Videamus nunc, quod [quid sit summum bonum, *Quod ad
 fors. haec delenda*] sit propositum sapienti summum <sup>justitiam
 nati sunt</sup> bonum. Ad justitiam nasci homines non modo li- <sup>homines.
 Inst. iii. 10,
 11.</sup> terae sacrae docent, verum etiam idem ipsi philoso-
 20 phi nonnunquam fatentur. Cicero sic ait [Leg. 1. 10].
 'Sed omnium quae in doctorum hominum disputa-
 'tatione versantur, nihil est profecto praestabilius,
 'quam plane intelligi nos ad justitiam esse natos.'
 Est hoc verissimum. Nec enim ad scelus nascimur,
 25 quum simus animal sociale atque commune. Ferae ad saevitiam gignuntur; aliter enim nequeunt quam praeda et sanguine victitare. Eaedem tamen, etsi ultima fames urgeat, nihilominus generis sui animalibus parcunt. Idem faciunt et aves, quas alio-
 30 rum visceribus pasci necesse est. Quanto magis hominem, qui cum homine et commercio linguae et communione sensus copulatus est, parcere homini

oportet, eumque diligere! Haec est enim justitia. Sed quoniam soli homini sapientia data est, ut Deum intelligat, et haec sola hominis mutorumque distantia est, duobus officiis obstricta est ipsa justitia. Unum Deo debet ut patri, alterum homini 5 velut fratri. Ab eodem enim Deo geniti sumus. Merito ergo ac recte dictum est, sapientiam esse divinarum et humanarum rerum scientiam. Oportet enim scire nos quid Deo, quid homini debeamus, Deo scilicet religionem, homini charitatem. Sed il- 10 lud superius sapientiae, hoc posterius virtutis est; et utrumque justitia comprehendit. Si ergo constat ad justitiam nasci hominem, necesse est justum malis esse subjectum, ut virtutem, qua est prae- 15 ditus, in usu habeat; virtus enim malorum sustinentia est. Voluptates fugiet ut malum; opes contemnet, quia fragiles sunt; si habuerit, dilargietur, ut miseros servet; honores non appetet, quia sunt breves et caduci; injuriam nulli faciet; si fuerit 20 passus, non retribuet, et diripientem sua non persequetur, nefas enim judicabit hominem laedere; et si quis exstiterit qui cogat desciscere a Deo, nec cruciatus nec mortem recusabit. Ita fiet, ut eum necesse sit et inopem, et humilem, et in contumeliis, aut etiam cruciatibus vivere. 25

CAP. XXXV.

Quod immortalitas sit summum bonum. Innot. iii. 13-16.

Quis igitur erit fructus justitiae atque virtutis, si nihil habebit in vita nisi malum? Quod si virtus, quae bona omnia terrena contemnit, mala universa sapientissime perfert, ipsamque mortem pro officio 30 suscipit, sine praemio esse non potest; quid superest nisi [*fors. nisi ut Davis.*] merces ejus immortalitas

sola sit? Nam si cadit in hominem beata vita, ut philosophi volunt, in eo solo non dissidentes, cadit ergo et immortalitas. Id enim solum beatum est quod incorruptum, id solum incorruptum quod aeternum. Immortalitas ergo est summum bonum, quia et hominis, et animi, et virtutis est tantum. Ad hanc dirigimur, ad hanc capiendam nati sumus. Idcirco nobis Deus virtutem justitiamque proponit, ut aeternum illud praemium nostris laboribus assequamur. De ipsa vero non mortalitate [*fors.* immortalitate *Heuman.*] suo loco disseremus. Restat λογική philosophia, quae ad beatam vitam nihil confert: sapientia enim non in sermonis ornatu, sed in corde atque sensu. Quod si et physica supervacua est, et haec logica; in ethica vero, quae sola necessaria est, philosophi erraverunt, qui [*fors.* quia *Davis.*] summum bonum nullo modo invenire potuerunt; inanis igitur et inutilis omnis philosophia reperitur, quae nec rationem hominis comprehendere, nec officium potuit munusque complere.

CAP. XXXVI.

Quoniam de philosophia dixi breviter, nunc etiam de philosophis pauca dicam. Epicuri doctrina haec est imprimis, nullam esse providentiam; et idem deos esse non abnuit. Utrumque contra rationem. Sed si sunt dii, est igitur providentia. Aliter enim Deus intelligi non potest, cujus est proprium providere. 'Nihil,' inquit, 'curat.' Ergo non modo humana, sed ne coelestia quidem curat. Quomodo igitur, aut unde esse illum affirmas? exclusa enim providentia curaque divina, consequens erat ut non esse omnino Deum diceres. Nunc eum verbo reli-

De Epicuro et Pythagora.
Inst. iii.
17, 18.

quisti, re sustulisti. Unde ergo rerum natura est, si Deus nihil curat? 'Semina,' inquit, 'sunt minuta, quae nec videri, nec tangi possunt, quorum coitu fortuito et orta sunt omnia, et semper oriuntur.' Si nec videntur, nec ulla corporis parte sentiuntur, unde esse illa scire potuisti? Deinde si sunt, quae mente conveniunt ut aliquid efficiant? Si sunt laevia, cohaerere non possunt: si hamata et angulata, ergo secabilia sunt. Hami enim et anguli exstant et possunt amputari. Sed haec delira et inutilia. Quid, quod idem animas exstinguibiles facit? Quem refellunt non modo philosophi omnes et publica persuasio, verum etiam responsa vatium, carmina Sibyllarum, ipsae denique divinae voces Prophetarum; ut mirum sit exstitisse unum Epicurum, qui cum pecoribus ac belluis sortem hominis aequaret. Quid Pythagoras, qui primus est philosophus nominatus, qui animas quidem immortales esse [*fors.* esse asserit], in alia tamen corpora vel pecudum, vel avium, vel bestiarum commeare. Non satius fuerat eas cum suis corporibus exstingui, quam sic ad aliena damari? satius omnino non esse, quam post hominis formam, vel suam vel canem vivere? Et homo ineptus, ut fidem dicto adderet, seipsum Trojano bello Euphorbam fuisse dixit, quo occiso, in alias figuras animalium transiisse, post rem [*fors.* postremo *P'faffius*] Pythagoram factum. O felicem, cui soli tanta memoria concessa est! vel potius infelicem, cui translato in pecudem non licuit nescire quid fuerit! Atque utinam solus delirasset. Invenit etiam, qui crederent, et quidem indoctos [*fors.* non indoctos *Baneman.*] homines, ad quos stultitiae transiret haereditas.

CAP. XXXVII.

Post hunc Socrates philosophiae tenuit principi- De Socrate
patum, sapientissimus etiam oraculo dictus, quia se et ejus
fatebatur unum scire, quod nihil sciret. Cujus ora- contra-
5 culi auctoritate abstinere se physicos oportebat, ne ditione.
aut quaerere ea quae scire non poterant, aut scire Inst. iii.
se putarent quae ignorabant. Videamus tamen an 18, 20.
sapientissimus Socrates, sicut Pythius praedicavit.
Usurpabat hoc saepe proverbium, 'Quod supra nos,
10 ' nihil ad nos pertinere.' Jam excessit sententiae
[fors. scientiae *Daris.*] suae terminos; nam, qui unum
se scire dicebat, [fors. *supplend.* quod nihil sciret,
Puffius] aliud invenit, quod tanquam sciens diceret;
sed id frustra. Nam et Deus, qui utique supra
15 nos est, quaerendus est, et religio suscipienda, quae
sola nos discernit a belluis; quam quidem Socrates
non modo repudiavit, verum etiam derisit, per an-
serem canemque jurando; quasi vero per Aescula-
pium non posset, cui voverat gallum. En sapientis
20 vivi sacrificium! Et quia eum prosecrare ipse non
potuit, amicos moriturus oravit, ut post se [fors.
pro se *Daris.*] solverent votum, scilicet ne apud in-
feros velut debitor teneretur. Hic profecto et pro-
nunciavit, quod nihil scierit, et probavit.

25

CAP. XXXVIII.

Hujus auditor Plato, quem 'deum philosophorum' De Pla-
Tullius nominat, qui solus omnium sic philosophatus tone, ejus
est ut ad veritatem propius accederet, tamen, quia doctrina
Deum ignoravit, in multis ita lapsus est ut nemo ad verita-
30 deterius erraverit, imprimis quod in libris civilibus tem pro-
omnia omnibus veluit esse communia. De patri- pios ac-
monii tolerabile est, licet sit injustum; nec enim cessit
Inst. iii.
21.

aut abesse cuiquam debet, si sua industria plus habet, aut prodesse, si sua culpa minus. Sed, ut dixi, potest aliquo modo ferri. Etiamne conjuges, etiamne liberi, communes erunt? Non erit sanguinis ulla distinctio, nec genus certum, nec familiae, nec cognationes, nec affinitates; sed, sicut in gregibus pecudum confusa et indiscreta omnia, nulla erit in viris continentia, nulla in foeminis pudicitia. Quis esse in utrisque amor conjugalis potest, in quibus non est certus aut proprius affectus? Quis erit in patrem 10 pius, ignorans unde sit natus? Qui filium diliget, quem putabit alienum? Quin etiam foeminis curiam reservavit [*fors. reseravit Davis.*]; militiam, et magistratus, et imperia permisit. Quanta erit infelicitas urbis illius, in qua virorum officia mulieres 15 occupabunt! Sed haec alias latius. Zeno Stoicorum magister, qui virtutem laudat, misericordiam, quae summa est virtus, tanquam morbum animi amputandam judicavit, quae et Deo cara est, et hominibus necessaria. Quis est enim, qui aliquo in malo 20 constitutus nolit esse miserabilis, ac non desideret auxilia succurrentium, quae [*fors. qui Davis.*] ad opem ferendam nonnisi misericordiae affectu excitantur? Hanc ille [*Conf. Senecam de Clement. 11. 5.*] licet humanitatem, licet pietatem veet, non rem 25 sed nomen immutat. Hic est affectus, qui soli homini datus est, ut imbecillitatem nostram mutuis adjumentis levaremus, quem qui tollit, ad vitam nos redigit belloarum. Nam, quod dicit paria esse peccata, ex eadem immanitate est, qua misericordiam veluti morbum insectatur. Qui enim nullam facit differentiam delictorum, aut levia magnis suppliciiis afficienda censet, quod est crudelis iudicis;

aut gravia parvis, quod est dissoluti. Utrumque reipublicae incommodum; si enim summa scelera leviter puniantur, audacia malis crescet ad facinora majora; et si levibus delictis poena gravior irrogatur, multi cives, quoniam nemo esse sine delicto potest, in periculum venient, qui correpti possent esse meliores.

CAP. XXXIX.

Illa [*fors. Alia, Conf. Dic. Inst. III. 23.*] vero le-
 10 via; sed ex eadem vanitate nascuntur. Xenophanes orbem lunae decem et octo partibus dixit esse majorem quam haec nostra sit terra. Itaque intra sinum ejus aliam terram contineri, quae ab hominibus et omnis generis animalibus incolatur. De anti-
 15 podibus quoque sine risu nec audiri nec dici potest. Asseritur tamen quasi aliquid serium, ut credamus esse homines, qui vestigiis nostris habeant adversa vestigia. Tolerabilius Anaxagoras deliravit, qui nigram nivem dixit. Quorundam non modo dicta,
 20 sed etiam facta ridenda sunt. Democritus agrum suum a patre sibi relictum deseruit, et pascua publica fieri passus est. Diogenes cum choro canum suorum, qui virtutem illam summam et exactam rerum omnium contemptum profitetur, mendicare
 25 victum maluit, quam honesto labore conquirere, aut habere ullam rem familiarem. Certe vita sapientis exemplum esse vivendi ceteris debet. Si horum sapientiam omnes imitentur, quemodo stabunt civitates? Sed forsitan iidem Cynici exemplum verecundiae praebere potuerunt, qui palam cum conjugibus suis cubitaverunt. Nescio quam possent virtutem defendere, qui pudorem sustulerunt. Non me-

De variis Philosophis, et de Antipodibus. Inst. III. 23. 24. 15. 18.

lior his Aristippus, qui, credo, ut amicalae suae Laidi placeret, Cyrenaicam instituit disciplinam, qua summi boni finem in voluptate corporis collocavit, ne aut peccatis auctoritas, aut vitii doctrina deesset. An illi fortiores magis sunt probandi, qui, ut mortem contempsisse dicerentur, voluntariam necem sibi intulerunt, Zeno, Empedocles, Chrysippus, Cleanthes, Democritus, et hos imitatus Cato; nec scierunt homicidii crimine teneri secundum jus legemque divinam eum, qui se interfecerit? Deus enim nos in hoc domicilium carnis induxit, ille nobis temporale corporis habitaculum dedit, ut incolamus, quamdiu idem voluerit. Nefas igitur habendum est, sine Dei jussu velle migrare. Non est ergo vis adhibenda naturae. Scit ille quemadmodum opus suum resolvat. Cui operi si quis manus impias adhibuerit, ac divini opificii vincula diruperit, Deum conatur effugere, cujus sententiam nec vivus quisquam nec mortuus poterit evadere. Scelerati ergo et nefarii quos superius nominavi, qui etiam docuerunt, quas causas habere debeat mors voluntaria; ut parum sit sceleris, quod homicidae in semetipsos exstiterunt, nisi ad hoc nefas et alios erudirent.

CAP. XL.

De Philosophorum insipientia. Inst. III. 28, 30.

Innumerabilia sunt philosophorum dicta factaque, quibus eorum insipientia redargui possit. Itaque quoniam cuncta enumerare non possumus, pauca suffecerint. Satis est intelligi, philosophos neque justitiae, quam ignorabant, neque virtutis, quam mentiuntur, esse doctores. Quid enim doceant, qui suam saepe ignorantiam confitentur? Mitto Socratem, cujus est nota sententia. Anaxagoras omnia

circumfusa tenebris esse pronunciat: Empedocles angustas ad inveniendam veritatem sensuum semitas esse. Democritus in profundo quodam puteo demersam veritatem jacere testatur, quam quia nusquam reperiunt, idcirco adfirmant neminem adhuc exstitisse sapientem. Quoniam igitur nulla est (apud Platonem Socrates dicit) humana sapientia, sequamur ergo divinam, Deoque gratias agamus, qui eam nobis et revelavit et tradidit; ac nobis gratulemur, quod veritatem ac sapientiam coelesti beneficio tenemus, quam tot ingeniiis tot aetatibus requisitam philosophiam nemo [*MS. num. fors. philosophia non Davis.*] potuit invenire.

CAP. XLI.

15 NUNC quoniam falsam religionem, quae est in deorum cultibus, et falsam sapientiam, quae est in philosophis, refutavimus, ad veram religionem sapientiamque veniamus. Et quidem conjuncte, quia cohaerent, de utraque dicendum est. Nam Deum verum colere id est, nec aliud quidquam, quam sapientiam [*fors. sapientia Davis.*] Ille enim summus et conditor rerum Deus, qui hominem velut simulacrum suum fecit, idcirco utique soli ex omnibus animalibus rationem dedit, ut honorem sibi tanquam patri et [*fors. et timorem Buneman.*] tanquam Domino referret, et hac pietate atque obsequio immortalitatis praemium mereretur. Hoc est verum divinumque mysterium. Illis autem, quia vera non sunt, nulla concordia. Neque in philosophia sacra celebrantur, neque in sacris philosophia tractatur; et ideo falsa religio est, quia non habet sapientiam, ideo falsa sapientia, quia non habet re-

ligionem. Ubi autem utraque conjuncta sunt, ibi esse veritatem necesse est, ut, si quaeratur ipsa veritas quid sit, recte dici possit aut sapiens religio, aut religiosa sapientia.

CAP. XLII.

5

Sapientia
Christi no-
men nulli
notum nisi
Ipsi et Pa-
tri. Inet.
iv. 6, 7.

Dicam nunc, quid sit vel sapiens religio, vel sapientia religiosa. Deus in principio, antequam mundum institueret, de aeternitatis suae fonte, deque divino ac perenni Spiritu suo, Filium sibi ipse progeniuit incorruptum, fidelem, virtuti ac majestati patriae respondentem. Hic est virtus, hic ratio, hic sermo Dei, hic sapientia. Hoc opifice, ut Hermes ait, et consiliatore, ut Sibylla, et praeclaram et mirabilem hujus mundi fabricam machinatus est. Denique ex omnibus Angelis, quos idem Deus de suis spiritibus figuravit, solus in consortium summae potestatis adscitus est, solus Deus nuncupatus. *Omnia enim per ipsum, et sine ipso nihil.* Denique Plato de primo ac secundo Deo, non plane ut philosophus, sed ut vates locutus est, fortasse in hoc Trimegistum secutus, cujus verba de Graecis conversa subjeci: *Dominus et factor univrsorum, quem Deum vocari [corr. vocare, καλεῖν Davis.] existimavimus, secundum fecit Deum visibilem et sensibilem. Sensibilem autem dico, non quod ipse sensum accipiat, sed quod in sensum mittat et visum. Quum ergo hunc fecisset primum, et solum, et unum, optimus ei apparuit, et plenissimus omnium bonorum.* Sibylla quoque Deum dicit *ducem omnium a Deo factum; et alia, Deum Dei filium esse noscendum; sicut ea, quae in libris posui, exempla declarant.* Hunc Prophetae Divino Spiritu pleni praedicaverunt, quorum praecipue Salomon in libro Sapientiae, item pater

Jean. i. 2.

10

15

20

25

30

ejus coelestium scriptor hymnorum, ambo clarissimi Reges, qui Trojani belli tempora CLXXX annis antecesserunt, hunc ex Deo natum esse testantur: hujus nomen nulli esse [*fors. est Pfaffius*] notum, nisi ipsi et Patri, sicut docet Joannes in Revelatione. Hermes Apoc. xix. 12. ait *non posse nomen ejus mortali ore proferri.* Ab hominibus tamen duobus vocabulis nuncupatur, Jesus, quod est Salvator, et Christus, quod est Rex. Salvator ideo, quia est sanatio et salus omnium qui per eum credunt in Deum: Christus ideo, quia ipse de coelo in saeculi hujus consummatione venturus est, ut judicet mundum, et, resurrectione mortuorum facta, regnum sibi constituat aeternum.

CAP. XLIII.

15 Sed ne qua forte sit apud te haesitatio, cur eum, qui ante mundum ex Deo natus sit, Jesum appellemus, qui ante annos ccc natus ex homine est, rationem tibi breviter exponam. Idem est Dei et hominis filius. Bis enim natus est; primum de Deo in spiritu ante ortum mundi; postmodum in carne ex homine, Augusto imperante: ejus rei praeclarum et grande mysterium est, in quo et salus hominum, et religio summi Dei, et omnis veritas continetur. Nam quum primum scelerati atque impiorum cultus per insidias daemonum irrepserunt, tum penes solos Hebraeos religio Dei mansit, qui tamen non lege aliqua, sed traditum sibi per successionem cultum patrio more tenuerunt usque ad id tempus quo de Aegypto exierunt, Moyse duce, primo omnium Prophetarum, per quem illis lex est a Deo imposita, qui [*MStus hii qui, fors. iique Daris.*] Judaei sunt postmodum nominati: servierunt igitur

De Christi nomine et duplici nativitate. Inst. iv. 7-11.

Deo vinculis legis obstricti. Sed iidem paulatim ad profanos ritus aberrantes, alienos deos susceperunt, et derelicto patrio cultu, insensilibus [insensibilibus *alibi apud Lactant.*] simulacris immolaverunt. Propterea Deus Prophetas ad eos misit, 5 Divino Spiritu adimpletos, qui illis peccata exprobrarent, et poenitentiam indicerent; qui secuturam ultionem minarentur, ac denunciarent futurum, si in iisdem delictis perseverassent, ut alium mitteret novae legis laterem, et, ingrato populo ab 10 haereditate summo, aliam sibi plebem fidelioem de exteris gentibus congregaret. Illi autem non modo perseverarunt, verum etiam eos ipsos, qui mittebantur, interfecerunt. Itaque damnavit eos ob haec facinora, nec adjecit ulterius Prophetas mittere 15 ad populum contumacem, sed Filium suum misit, ut gentes universas ad gratiam Dei convocaret. Nec illos tamen, licet impios et ingratos, ab spe salutis exclusit, sed ad ipsos potissimum misit, ut, si forte paruisent, non admitterent quod acceperant; si au- 20 tem Deum suum non suscepissent, tum, haereditibus abdicatis, gentes in adoptionem venirent. Jussit igitur eum summus Pater descendere in terram, et humanum corpus induere, ut subjectus passionibus carnis, virtutem ac patientiam non solum verbis, 25 sed etiam factis doceret. Renatus est ergo ex virgine sine patre tanquam homo; ut quemadmodum in prima nativitate spiritali creatus, et [*fors. delend. et, MSto interim est habente, Davis.*] ex solo Deo sanctus spiritus factus est, sic in secunda car- 30 nali ex sola matre genitus, caro sancta fieret, ut per eum caro, quae subjecta peccato fuerat, ab interitu liberaretur.

CAP. XLIV.

Haec sic futura, ut exposui, Prophetæ ante præ-Christi
dixerant. Apud Salomonem ita scriptum est: *Infir-* <sup>nativitas
duplex a
Prophetis
probatur.
Inst. iv. 12.</sup>
matus est uterus virginis et accepit foetum, et gravata
5 *est, et facta est in multa miseratione mater virgo.* Apud
Esaiam sic: *Ecce virgo accipiet in uterum, et pariet* <sup>Esai. vii.
14.</sup>
filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel, quod sig-
nificat nobiscum Deus; fuit enim nobiscum in terra,
quum induit carnem, et nihilominus Deus fuit in ho-
10 mine, et homo in Deo. Utrumque autem eum fuisse
a Prophetis ante prædictum est. Quod Deus fuerit,
Esaias ita dicit: *Adorabunt te, et in te precabuntur,* <sup>Esai. xlv.
14-16.</sup>
quoniam in te Deus est, et non alius Deus præter te.
Tu enim Deus es, et nos nesciebamus, Deus Israel.
15 *Confundentur et reverebuntur omnes, qui adversantur*
tibi, et cadent in confusionem. Item Jeremias: *Hic* <sup>Baruc. iii.
16.</sup>
Deus noster est, et non deputabitur alius absque illo,
qui invenit omnem viam prudentiæ, et dedit eam
Jacob puero suo, et Israel dilecto sibi. Posthæc in
20 *terrâ visus est, et cum hominibus conversatus est.*
Item, quod homo fuerit, idem Jeremias dicit: *Et* ^{Jer. xvii. 9.}
homo est, et quis cognovit eum? Esaias quoque sic
tradit: *Et mittet eis Dominus hominem, qui salvabit* <sup>Esai. xix.
29.</sup>
eos, et judicans sanabit eos. Item Moyses ipse in
25 *Numeris: Oricitur stella ex Jacob, et exsurget homo* <sup>Num. xxiv.
17.</sup>
ex Israel. Idcirco igitur quum Deus esset, suscepit
carnem, ut inter Deum et hominem medius factus,
hominem ad Deum magisterio suo superata morte
perduceret.

30

CAP. XLV.

Diximus de nativitate. Nunc de virtute operi-Christi
busque dicamus; quæ quum magna inter homines <sup>virtus et
opera pro-
bantur ex</sup>
ac mirabilia faceret, videntes illa Judæi, magica

Scripturis.
Inst. iv.
13, 15, 18.

potentia fieri putabant, ignorantes ea omnia quae fiebant ab eo praedicta esse a Prophetis. Aegros et vario morborum genere languentes non medela aliqua, sed vi ac potestate verbi sui protinus roborabat, debiles resanabat, claudos ad gressum erigebat, caecis visum restituebat, mutis eloquium dabat, surdos inauribat, pollutos maculatosque purgabat, furiatis daemonum incursu mentem propriam reponebat, mortuos aut [*fors.* et *Davis.*] jam sepultos ad vitam lucemque revocabat. Idem quinque millia hominum quinque panibus et duobus piscibus saturavit. Idem super mare ambulavit. Idem in tempestate praecepit vento ut conquiesceret, statimque tranquillitas facta est: quae omnia et in Prophetarum libris et in carminibus Sibyllinis praedicta invenimus. Ob haec miracula quum ad eum magna concurreret multitudo, et, ut erat, Dei Filium, et a Deo missum crederet, repleti invidia sacerdotes ac principes Judaeorum, simul ira concitati, quod eorum peccata et injustitiam coarguebat, coierunt ut eum occiderent. Quod futurum ante annos mille paulo amplius Salomon in Sapientia pronunciaverat his verbis: *Circumveniamus justum, quoniam insuavis est nobis, et exprobrat nobis peccata legis. Promittit scientiam Dei se habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum, gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et mutatae sunt viae illius. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo. Continet se a viis nostris, quasi ab immunditiis, et praefert novissima justorum, et gloriatur patrem Dominum [corr. Deum, Davis.]. Videamus ergo si sermones illius veri sunt, et tentemus, quae eventura sunt illi. Contumelia et tormento interrogemus eum,*

8ep. iv. 21.

ut sciamus reverentiam illius, et probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum. Haec cogitaverunt et erraverunt. Excaecavit enim illos stultitia eorum, et nescierunt sacramenta Dei. Harum
 5 igitur litterarum immemores, quas legebant, incitaverunt populum tanquam adversus impium, ut eum comprehensum ad iudicium ducerent, mortemque ejus impiis vocibus flagitarent. Intentabant autem pro crimine id ipsum, quod se Dei Filium diceret, et quod legem solveret, curando homines in sab-
 10 bato, quam ille se non solvere, sed implere dicebat. Quumque Pontius Pilatus, qui tum legatus in Syria judicabat, perspiceret causam illam ad officium Romani iudicis non pertinere, misit eum ad Herodem
 15 tetrarcham, permisitque Judaeis, ut ipsi legis suae disceptatores essent, qui, accepta sceleris [*h. e. perpetrandi*] potestate, addixerunt eum cruci; sed prius flagellis et palmis verberaverunt, spinis coronarunt, faciem conspuerunt, in cibum et potum dederunt ei
 20 fel et acetum; et inter haec nulla vox ejus audita est: tunc carnifices sortiti de tunica ejus et pallio, suspenderunt patibulo atque adfixerunt, quum postridie Pascha, id est, festum diem suum celebraturi essent. Quod facinus prodigia secuta sunt, ut intelligerent
 25 nefas quod admiserant. Eodem namque momento quo spiritum posuit, et terrae motus magnus, et deliquium solis fuit ut in noctem dies verteretur.

CAP. XLVI.

Quae omnia Prophetiae sic futura esse praedix-
 30 erant. Esaias ita dicit: *Non sum contumax, neque contradico, dorsum meum posui ad flagella, et manus illas meas ad palmas, faciem autem meam non averti*

Probatur
 ex Prophe-
 tis, passio-
 nem et
 mortem
 Christi
 praesum-

a foeditate sputorum. Idem de silentio: *Sicut oris, ad immolandum adductus sum, et sicut agnus coram tendentibus sine voce, sic non aperuit os suum.* Item David, in Psalmo xxxiv, *Congregata sunt in me flagella, et ignoraverunt; dissoluti sunt, nec compuncti sunt, tentaverunt me, et striderunt super me dentibus suis.* Idem de cibo et potu, Psalmo lxxviii, *Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potum mihi dederunt acetum.* Item de cruce Christi: *Et foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi autem contemplati sunt, et viderunt me; diviserunt vestimenta mea sibi, et super vestem meam sortem miserunt.* Moyses in Deuteronomio: *Et erit pendens vita tua ante oculos tuos, et timebis die et nocte, et non credes vitae tuae.* Item in Numeris: *Non quasi homo Dominus suspenditur, neque quasi filius hominis minas patitur.* Item Zacharias: *Et intuebuntur in me, quem traflerunt.* De solis obscuratione Amos ita dicit: *In illo die, dicit Dominus, occidet sol meridie, et obtenebrabitur dies lucis; et convertam dies festos vestros in luctum, et cantica vestra in lamentationem.* Item Jeremias de civitate Hierosolyma, in qua passus est: *Et subivit sol ei, quum adhuc medius dies esset; confusa est et maledicta; reliquos eorum in gladium dabo.* Nec frustra haec dicta sunt: siquidem post breve tempus Imperator Vespasianus Judaeos debellavit, et terras eorum ferro ignique depopulatus est, obsessos fame subegit, Hierosolymam evertit, captivos triumphavit, ceteris, qui reliqui fuerunt, terris suis interdixit, nequando iis ad solum patrium reverti liceret. Quae a Deo, propter illam Christi crucem, facta sunt, ut hoc in Scripturis eorum Salomoni ante testatus sit,

dicens: *Et erit Israel in perditionem, et in imprope-¹ Reg. ix. 6.*
rium populo, et domus haec erit deserta, et omnis
qui transiet per illam admirabitur, et dicet, Propter
quam rem Deus fecit terrae huic et huic domui haec
5 mala? Et dicent, quia dereliquerunt Dominum Deum
suum, et persecuti sunt Regem suum dilectissimum
Deo, et cruciaverunt illum in humilitate magna: pro-
pter hoc importavit illis Deus mala haec. [In Bibliis
posteriora haec non comparent.] Quid enim non mere-
10 rentur, qui Dominum, qui ad salutem ipsorum ven-
erat, peremerunt?

CAP. XLVII.

Post haec detractum patibulo corpus monumento ^{De Christi}
condiderunt. Verum tertio die ante lucem, terrae ^{resurrec-}
15 motu facto, ac revoluta lapide quo sepulchrum clau-
serant, resurrexit. In sepulchro autem nihil nisi
exuviae corporis sunt repertae. Ipsum vero resur-
recturum die tertio jam olim Prophetae fuerant prae-
locuti. David in Psalmo xv; Non derelinques ani-
20 mam meam ad inferos, nec dabis sanctum tuum videre
corruptionem. Item Osee; Hic filius meus sapiens,
propter quod nunc non resistet in contributione fili-
orum suorum, et de manu inferorum eruat eum. Ubi
est iudicium tuum, mors, ubi est aculeus tuus? Idem
25 rursus: Virificabit nos post biduum, die tertio. Pro-
fectus igitur in Galilaeam post resurrectionem, disci-
pulos suos rursus, quos metus in fugam verterat,
congregavit; datisque mandatis quae observari vellet,
et ordinata Evangelii praedicatione per totum or-
30 bem, inspiravit in eos Spiritum Sanctum, ac dedit
eis potestatem mirabilia faciendi, ut in salutem ho-
minum tam factis, quam verbis operarentur; ac tum

^{De Christi}
^{resurrec-}
^{tionem, Apo-}
^{stolorum}
^{missione,}
^{Servatoris-}
^{que in coe-}
^{lum ascen-}
^{sione.}
^{Inst. iv.}
^{19-21.}

^{xiii. 13, 14.}

^{Pro-}
^{vi. 2.}

demum quadragesimo die remeavit ad Patrem, sublatus in nubem. Hoc Daniel Propheta jampridem ostenderat, dicens: *Videbam in visu noctis, et ecce in nubibus coeli ut Filius Hominis veniens, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et qui assistebant, obtulerunt eum; et datum est ei regnum, et honor, et imperium, et omnes populi, tribus, linguae servient ei, et potestas ejus aeterna, quae nunquam transibit, et regnum ejus non corrumpetur.* Item David in Psalmo cix, *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.*

CAP. XLVIII.

De Judaeorum exhaereditatione, et Gentilium adoptione. Just. iv. 18. 20.

Quum igitur ad dexteram Dei sedeat, calcaturus inimicos suos qui eum cruciaverunt, quando ad judicandum orbem venerit, apparet nullam spem reliquam esse Judaeis, nisi conversi ad poenitentiam, et a sanguine, quo se polluerunt, abluti, sperare in eum coeperint, quem negaverunt. Ideo sic dicit Hesdra: [Locus non exstat in Bibliis. Conf. S. Justini M. Dial. 20 cum Tryphone, §. 72, p. 169. ed. Benedictina] *Hoc pascha Salvatore noster est in refugium nostrum. Cogitate, et ascendat in cor vestrum, quoniam habemus humiliare eum in signo, et posthaec sperabimus in eum.* Exhaereditatos autem esse Judaeos, quia Christum reproba- verunt, et nos, qui sumus ex gentibus, in eorum locum adoptatos, Scripturis adprobatur. Jeremias ita dicit: *Dereliqui domum meam, dimisi haereditatem meam in manus inimicorum ejus. Facta est haereditas mea mihi sicut leo in sylva, dedit ipsa super me vocem suam, ideo odiri eam.* Item Malachias: *Non est mihi voluntas circa vos, dicit Dominus, et sacrificium acceptum non habebo ex manibus vestris; quia a*

xi 7, 8.

l. 10, 11.

solis ortu usque ad occasum clarificabitur nomen meum apud gentes. Esaias quoque sic: *Venio colligere omnes gentes et linguas, et venient, et videbunt claritatem meam.* Idem alio loco ex persona Patris ad Filium: *Ego Dominus Deus vocari te in justitiam, et tenebo manum tuam, et confirmabo te in testamentum generis mei, in lucem gentium aperire oculos caecorum, producere ex vinculis alligatos, et de domo carceris sedentes in tenebris.*

CAP. XLIX.

Si ergo Judaei a Deo rejecti sunt, sicut sacrarum Scripturarum fides indicat, gentes autem, sicut videmus, adscitae, ac de tenebris hujus vitae saecularis, deque vinculis daemonum liberatae, nulla igitur alia spes homini proposita est, nisi veram religionem veramque sapientiam, quae in Christo est, fuerit secutus; quem qui ignorat a veritate ac Deo semper alienus est. Nec sibi de summo Deo, vel Judaei, vel philosophi blandiantur. Qui Filium non agnovit, nec Patrem potuit agnoscere. Haec est sapientia, et hoc mysterium summi Dei. Per illum se Deus et agnosci et coli voluit. Ideo Prophetas ante praemisit, qui de adventu ejus praedicarent, ut, quum facta essent in eo quaecunque praedicata sunt, tunc ab hominibus et Dei Filius et Deus crederetur. Nec tamen sic habendum est, tanquam duo sint Dii. Pater enim ac Filius unum sunt; quum enim Pater Filium diligit, omniaque ei tribuat, et Filius Patri fideliter obsequatur, nec velit quidquam nisi quod Pater, non potest utique necessitudo tanta divelli, ut duo esse dicantur, in quibus et substantia, et voluntas, et fides una est. Ergo et Filius per Patrem, et Pater per Filium. Unus est honos utri-

Quod Deus non est nisi unus. Inst. iv. 28, 29.

que tribuendus tanquam uni Deo, et ita dividendus est per duos cultus, ut divisio ipsa compage inseparabili vinciat. Neutrum sibi relinquet, qui aut Patrem a Filio, aut Filium a Patre secernit.

CAP. L.

5

Cur Deus
Infirmum
corpore as-
sumit et
mortem
passus fuit
Iust. IV.
22-24.

Superest respondere etiam iis, qui putant incon-
veniens fuisse nec habere rationem, ut Deus mor-
tali corpore indueretur, ut hominibus subjectus esset,
ut contumelias sustineret, cruciatus etiam mortem-
que pateretur. Dicam quod sentio, et rem im-
mensam paucis, ut potero, substringam. Qui ali-
quid docet, debet, ut opinor, facere ipse quae docet,
ut cogat homines obtemperare; nam si non fecerit,
praeceptis suis fidem derogabit. Exemplis igitur
opus est, ut ea quae praecipiantur habeant firmi-
tatem; et si quis contumax exstiterit ac dixerit non
posse fieri, praeceptor illum praesenti opere con-
vincat. Non potest ergo perfecta esse doctrina, quum
verbis tantum traditur; sed tum perfecta est, quum
factis adimpletur. Christus itaque, quum doctor vir-
tutis ad homines mitteretur, utique ut doctrina ejus
perfecta esset, et docere et facere debuerat. Sed, si
corpus hominis non induisset, non posset facere
quae docebat, id est, non irasci, non cupere divitias,
non libidine inflammari, dolorem non timere, mor-
tem contemnere. Haec sunt utique virtutes, sed
fieri sine carne non possunt. Ergo ideo corpo-
ratus est, ut, quum vincenda esse carnis desideria
doceret, ipse faceret prior, ne quis excusationem de
carnis fragilitate praetenderet.

30

CAP. LI.

De Christi
morte in

Dicam nunc de sacramento crucis, ne quis forte

dicat, Si suscipienda illi mors fuerat, non utique in-^{cruce. Inst.}
 famis ac turpis, sed quae haberet aliquid honestatis.^{iv. 26, 27.}
 Scio equidem multos, dum abhorrent nomen crucis,
 refugere a veritate, quum in ea et ratio magna sit
 5 et potestas. Nam quum ad hoc missus esset, ut
 humillimis quibusque viam panderet ad salutem, se
 ipse humilem fecit, ut eos liberaret. Suscepit ergo id
 genus mortis, quod solet humilibus irrogari, ut om-
 nibus facultas daretur imitandi. Praeterea quum es-
 10 set resurrecturus, amputari partem corporis ejus fas
 non erat, nec os infringi, quod accidit iis qui capite
 plectuntur. Crux ergo potior fuit, quae resurrec-
 tioni corpus integris ossibus reservavit. His etiam
 illud accedit, quod passione ac morte suscepta sub-
 15 limem fieri oportebat. Adeo illum crux et re et
 significatione exaltavit, ut omnibus majestas ejus ac
 virtus cum ipsa passione notuerit. Nam quod ex-
 tendit in patibulo manus, utique alas suas in Orien-
 tem Occidentemque porrexit, sub quas universae
 20 nationes ab utraque mundi parte ad requiem conve-
 nirent. Quantum autem valeat hoc signum, et quid
 habeat potestatis, in promptu est, quum omnis dae-
 monum cohors hoc signo expellitur ac fugatur. Et
 sicut ipse ante passionem daemones verbo et imperio
 25 proturbabat, sic nunc nomine ac signo passionis
 ejusdem spiritus immundi, quando in corpora homi-
 num inreperint, exiguntur, quum extorti et excru-
 ciati ac se daemones confitentes verberanti se Deo
 cedunt. Quid ergo speraverint de suis religionibus
 30 cumque [*fors. cunctaque*] sua sapientia Graeci, quum
 videant, Deos suos, quos eosdem daemones esse non
 negant, per crucem ab hominibus triumphari?

CAP. LII.

Spes Salu-
tis homi-
num in
veni Dei
agnitione ;
et de odio
Ethnico-
rum in
Christia-
na. Inst.
iv. 28. v. 1,
9, 12.

Una igitur spes hominibus vitae est, unus portus salutis, unum refugium libertatis, si abjectis, quibus tenebantur, erroribus, aperiant oculos mentis suae Deumque cognoscant, in quo solo domicilium veritatis est ; terrena et de terra ficta contemnant ; philosophiam, quae apud Deum stultitia est, pro nihilo computent ; et [MS. sed fors. sed et] vera sapientia, id est, religione suscepta, fiant immortalitatis haeredes. At enim repugnant non tam veritati quam propriae saluti ; quamque haec audiunt, velut aliquod inexpiabile nefas detestantur. Sed ne audire quidem patiuntur ; violari aures suas sacrilegio putant, si audierint ; nec jam maledictis abstinent, sed, quantis possunt, verborum contumeliis insectantur ; iidemque [MS. idemque fors. ideoque] si potestatem nacti fuerint, velut hostes publicos persequuntur, immo etiam plus quam hostes ; quorum, quum bello victi fuerint, aut mors aut servitus poena est, nec ullis post arma deposita cruciatus, quamvis omnia pati meruerint, qui facere voluerunt, et inter mucrones locum pietas haberet [fors. habet *Davis.*]. Inaudita est crudelitas, quum innocentia nec victorum hostium conditionem meretur. Quae tanta hujus furoris est causa ? Scilicet, quia ratione congregari non queunt, violentia premunt ; incognita causa tanquam nocentissimos damnant, qui [fors. quia *Davis.*] constare de ipsa innocentia noluerunt. Nec satis putant, si celeri ac simplici morte moriantur quos irrationabiliter oderunt, sed eos exquisitis cruciatibus lacerant, ut expleant odium, quod non peccatum aliquod, sed veritas parit ; quae ideo male viventibus

odiosa est, quia aegre ferunt esse aliquos, quibus facta eorum placere non possunt. Hos omni modo cupiunt extinguere, ut possint libere sine teste peccare.

5

CAP. LIII.

Sed haec facere se dicunt, ut deos suos defendant. Primum si dii sunt et habent aliquid potestatis ac numinis, defensione hominis patrocinioque non indigent, sed seipsos utique defendunt. Aut quomodo
 10 ab iis homo sperare auxilium potest, si ne suas quidem injurias possunt vindicare? Stultum igitur et vanum, deorum esse vindices velle, nisi quod ex eo magis apparet diffidentia. Qui enim patrocinium Dei, quem colit, suscipit, illum esse nihil [*fors. ni-*
 15 *hili Davis.*] confitetur; si autem ideo colit, quia potentem arbitratur, non debet eum velle defendere, a quo ipse est defendendus. Nos igitur recte. Nam quam isti defensores falsorum deorum, adversus verum Deum rebelles, nomen ejus in nobis perse-
 20 quantur, nec re nec verbo repugnamus, sed mites, et taciti, et patientes perferimus omnia, quaecumque adversus nos potest crudelitas machinari; habemus enim fiduciam in Deo, a quo expectamus secuturam protinus ultionem. Nec est inanis ista fiducia; si-
 25 quidem eorum omnium, qui hoc facinus ausi sunt, miserabiles exitus partim cognovimus, partim videmus [*fors. vidimus Davis.*]; nec ullus habuit impune, quod Deum laesit; sed qui sit verus Deus, qui verbo discere noluit, supplicio suo didicit. Vellem
 30 scire, quum invitos adigunt ad sacrificium, quid secum habeant rationis, aut cui praestent quod faciunt. Si diis, non est ille cultus, nec acceptabile sacrificium, quod fit ingratum, quod extorquetur per inju-

Rationes
 edli in
 Christianos
 refellun-
 tur. Inst.
 N. 11, 12, 19.

riam, quod eruitur per dolorem. Si autem ipsis quos cogunt, non est utique beneficium, quod quis, ne accipiat, etiam mori mavult. Si bonum est, ad quod me vocas, cur malo invitas? cur non verbis, sed verberibus, cur non ratione, sed cruciatibus corporis? Unde apparet malum esse illud, ad quod non illicis volentem, sed trahis recusantem. Quae stultitia est, consulere velle nolenti? An si aliquis prementibus malis ad mortem confugere conatur, num potes, si aut gladium extorseris, aut laqueum ruperis, aut praecipitio retraxeris, aut venenum effuderis, conservatorem te hominis gloriari, quum ille, quem servasse te putas, nec gratias agat, et te male secum arbitretur egisse, quod mortem sibi prohibueris optatam, quod ad finem, quod ad requiem malorum pervenire non siveris? Beneficium enim non ex qualitate rei debet, sed ex animo ejus qui accipit, ponderari. Cur pro beneficio imputes, quod mihi maleficium est? Vis me deos tuos colere, quod ego mihi mortiferum duco. Si bonum est, non invidео. Fruere solus bono tuo. Non est quod velis errori meo succurrere, quem iudicio ac voluntate suscepi. Si malum, quid me ad consortium mali rapis? *‘Utere sorte tua.’* [*Virg. Aen.* XII. 932.] Ego malo in bono mori, quam in malo vivere. 25

CAP. LIV.

De religio-
nis liber-
tate in ado-
rando Deo.
Just. v. 13.
19, 20, 11-9.

Haec quidem juste dici possunt. Sed quis audiet, quum homines furiosi et impotentes minui dominationem suam putent, si sit aliquid in rebus humanis liberum? Atqui religio sola est, in qua libertas domicilium collocavit; res est enim praeter ceteras voluntaria, nec imponi cuiquam necessitas potest, 30

ut colat quod non vult. Potest aliquis forsitan simulare, non potest velle. Denique quum metu tormentorum aliqui aut cruciatibus victi ad execranda sacrificia consenserint, nunquam ultro faciunt quod
 5 necessitate fecerunt, sed, data rursus facultate, ac reddita libertate, referunt se ad Deum, eumque precibus et lachrymis placant, agentes non voluntatis, quam non habuerunt, sed necessitatis, quam pertulerunt, poenitentiam; et venia satisfaciendis non
 10 negatur. Quid ergo promovet, qui corpus inquinat, quando immutare non potest voluntatem? Atenim homines inanis cerebri, si quem forte adegerint libare diis suis, incredibili alacritate insolenter exsultant, et, quasi hostem sub jugum miserint, gaudent.
 15 Si vero aliquis, nec minis nec tormentis territus, fidem vitae anteferre maluerit, in hunc ingenium suum crudelitas exserit, infanda et intolerabilia molitur; et quia sciunt, gloriosam esse pro Deo mortem, et hanc nobis esse victoriam, si superatis tor-
 20 toribus animam pro fide ac religione ponamus, et ipsi enitentur, ut vincant. Non afficiunt morte, sed excogitant novos inauditosque cruciatus, ut fragilitas viscerum doloribus cedat; et, si non cesserit, differunt, adhibentque vulneribus curam diligentem, ut
 25 crudis adhuc cicatricibus repetita tormenta plus doloris immittant. Et hanc adversus innocentes carnificinam exercentes, [*MS. exercent. fors. Et dum hanc——exercent Davis.*] pios utique se et justos et religiosos putant, talibus enim sacris deorum [*fors.*
 30 dii eorum *Davis.*] delectantur, illos vero impios et desperatos nuncupant. Quae ista est perversitas, ut qui torquetur innocens, desperatus atque impius nominetur, carnifex autem justus piusque dicatur?

CAP. LV.

Ethnici
 Justitiam in
 compariant
 Deo crimi-
 mine im-
 putant in
 factis.
 Inst. v. 19.
 20, 14

Sed recte ac merito puniri eos aiunt, qui publicas religiones a majoribus traditas execrantur. Quid si majores illi stulti fuerunt in suscipiendis religionibus vanis, sicut jam supra ostendimus, praescribentur nobis, quo minus vera et meliora sectemur? Cur nobis auferimus libertatem, sed quasi addicti alienis servimus erroribus? Liceat sapere, liceat inquirere veritatem. Sed tamen, si libet majorum defendere stultitiam, [*MS. non habet stultitiam, supplere vult* 10 religiones *Daris.*] cur impune habent Aegyptii, qui pecudes, et omnis generis bestias pro diis colunt? Cur de diis ipsis mimi aguntur, et qui eos facietius deriserit honoratur? Cur audiuntur philosophi, qui aut nullos Deos esse aiunt, aut si sunt, nihil curare, 15 nec humana respicere, aut nullam esse omnino, quae regat mundum providentiam, disserunt; sed soli ex omnibus impii judicantur, qui Deum, qui veritatem sequuntur? Quae quum sit eadem justitia, eadem sapientia, hanc isti vel impietatis vel stultitiae cri- 20 mine infamant, nec perspiciunt quid sit quod eos fallat, quum et malo vocabulum boni et bono mali nomen imponunt. Plurimi quidem philosophorum, sed maxime Plato et Aristoteles, de justitia multa dixerunt, asserentes et extollentes eam summa laude 25 virtutem, quod suum cuique tribuat, quod aequitatem in omnibus servet, et quum ceterae virtutes quasi tacitae sint et intus inclusae, solam esse justitiam, quae nec sibi tantum conciliata sit, nec occulta, sed foras tota promineat, et ad bene faciendum prona 30 sit ut quamplurimis prosit. Quasi vero in iudiciis solis, atque in potestate aliqua constitutis justitia

esse debeat, et non in omnibus! Atquin nullus est hominum, ne infirmorum [*fors.* infirmorum *Davis.*] quidem ac mendicorum, in quem justitia cadere non possit. Sed quia ignorabant quid esset, unde profluerit, quid operis haberet, summam illam virtutem, id est, commune omnium bonum, paucis tribuerunt, eamque nullas utilitates proprias aucupari, sed alienis tantum commodis studere dixerunt. Nec immerito exstitit Carneades, homo summo ingenio et acumine, qui refelleret istorum orationem, et justitiam, quae fundamentum stabile non habebat, everteret, non quia vituperandam esse justitiam sentiebat, sed ut illos defensores ejus ostenderet nihil certi, nihil firmi, de justitia disputare.

15

CAP. LVI.

Nam si justitia est veri Dei cultus, (quid enim tam justum ad aequitatem, tam pium ad honorem, tam necessarium ad salutem, quam Deum agnoscere ut parentem, venerari ut Dominum, ejusque legi aut [*fors.* et *Davis.*] praeceptis obtemperare?) nescierunt ergo justitiam philosophi, quia nec ipsum Deum agnoverunt, nec cultum ejus legemque tenerunt, et ideo refelli potuerunt a Carneade. cujus haec fuit disputatio: 'nullum esse jus naturale; itaque omnes animantes, ipsa ducente natura, commoda sua defendere; et ideo justitiam, si alienis utilitatibus consulit, suas negligit, stultitiam esse dicendam. Quod si omnes populi, penes quos sit imperium, ipsique Romani, qui orbem totum possederint, justitiam sequi velint, ac suum cuique restituere, quod vi et armis occupaverunt, ad casas et egestatem revertentur. Quod si fecerint, justos

De Justitia, quae est veri Dei cultus, v. 16.

17

' quidem, sed tamen stultos judicari necesse est, qui,
 ' ut aliis prosint, sibi nocere contendant. Deinde, si
 ' reperiat aliquis hominem, qui aut aurum pro auri-
 ' chalco, aut argentum pro plumbo vendat per erro-
 ' rem, atque id emere necessitas cogat, utrum dissi- 5
 ' mulabit et emet parvo, an potius indicabit? Si in-
 ' dicabit, justus utique dicetur, quia non fefellit; sed
 ' idem stultus, qui alteri fecerit lucrum, sibi damnum.
 ' Sed facile de damno est. Quid, si vita ejus in peri-
 ' culum veniet, ut eum necesse sit aut occidere aut 10
 ' mori, quid faciet? Potest hoc evenire, ut, naufragio
 ' facto, inveniat aliquem imbecillum tabulae inhae-
 ' rentem, aut victo exercitu fugiens, reperiat aliquem
 ' vulneratum equo insidentem, utrumne aut illum
 ' tabula, aut hunc equo deturbabit, ut ipse possit 15
 ' evadere? Si volet justus esse, non faciet; sed idem
 ' stultus judicabitur, qui, dum alterius vitae parcit,
 ' suam prodit. Si faciet, sapiens quidem videbitur,
 ' quia sibi consulat; sed idem malus, quia nocebit.'

CAP. LVII.

20

De Sapien-
 tia et Stul-
 titia. Inst.
 v. 17 usque
 ad Libon
 finem.

Acuta ista sane; sed respondere ad ea facillime
 possumus. Immutatio enim nominum facit, ut sic
 esse videatur. Nam et justitia imaginem habet
 stultitiae, non tamen est stultitia; et malitia imagi-
 nem sapientiae, non tamen sapientia est. Sed sicut 25
 malitia ista in conservandis utilitatibus suis intelli-
 gens et arguta, non sapientia, sed calliditas et astu-
 tia est, ita et justitia non debet stultitia, sed inno-
 centia nominari; quia necesse est et justum esse
 sapientem, et eum, qui sit stultus, injustum. Nam 30
 neque ratio neque natura ipsa permittit, ut is qui
 justus est, sapiens non sit; quoniam justus nihil

utique facit nisi quod rectum et bonum est, pravum et malum semper fugit. Quis autem discernere bonum et malum, pravum et rectum, potest, nisi qui sapiens fuerit? Stultus autem male facit, quia
5 bonum et malum quid sit ignorat: ideo peccat, quia non potest prava et recta discernere. Non potest ergo neque stulto justitia, neque injusto sapientia convenire. Stultus igitur non est, qui nec tabula naufragum, nec equo saucium dejecerit, quia
10 se abstinuit a nocendo, quod est peccatum; peccatum autem vitare sapientis est. Sed ut stultus prima facie videatur, illa res efficit, quod exstingui animam cum corpore aestimant: idcirco omne commodum ad hanc vitam referunt. Si enim post mortem nihil est, utique stulte facit, qui alterius animae
15 parit cum dispendio suae, aut qui alterius lucro magis quam suo consulit. Si mors animam delet, danda est opera, quo diutius commodiusque vivamus; si autem vita post mortem superest aeterna et
20 beata, hanc utique corporalem cum omnibus terrae bonis justus et sapiens contemnet, quia sciet quale a Deo sit praemium recepturus. Teneamus igitur innocentiam, teneamus justitiam, subeamus imaginem stultitiae, ut veram sapientiam tenere possimus. Et
25 si hominibus ineptum videtur ac stultum, torqueri et mori malle, quam libare diis et abire sine noxa, nos tamen omni virtute omnique patientia fidem Deo exhibere nitamur. Non mors terreat, non dolor frangat, quo minus vigor animi, et constantia inconcussa servetur. Stultos vocent, dummodo ipsi
30 stultissimi sint, et caeci, et hebetes, et pecudibus aequales, qui non intelligunt esse mortiferum, relicto Deo vivo, prosternere se atque adorare terrena;

qui nesciunt, et illos aeternam poenam manere, qui figmenta insensibilia fuerint venerati; et eos, qui nec tormenta nec mortem pro cultu et honore veri Dei non recusaverint, vitam perpetuam consecuturos. Haec est fides summa, haec est vera sapientia, haec 5 perfecta justitia. Nihil ad nos attinet, stulti quid homunculi sentiant. Nos iudicium Dei expectare debemus, ut eos postmodum, qui de nobis iudicant, iudicemus.

CAP. LVIII.

10

De vero
cultu Dei
et sacri-
ficio. Inst.
vi. 1, 2

Dixi de justitia, quid esset. Sequitur ut ostendam quod sit verum sacrificium Dei, qui sit justissimus ritus colendi; ne quis arbitretur, aut victimas, aut odores, aut dona pretiosa desiderari a Deo. A quo si fames, si sitis, si algor, si rerum omnium terre- 15 narum cupiditas abest, non ergo utitur his omnibus quae templis diisque fictilibus inferuntur; sed sicut corporalibus corporalia, sic utique incorporali incorporale sacrificium necessarium est. Illis autem, quae in usum tribuit homini Deus, ipse non indiget, quum 20 omnis terra ipsius sit sub potestate; non indiget templo, cuius domicilium mundus est; non indiget simulacro, qui est et oculis et mente incomprehensibilis; non indiget terrenis luminibus, qui solem cum ceteris astris in usum hominis potuit accendere. 25 Quid igitur ab homine desiderat Deus, nisi cultum mentis qui est purus et sanctus? Nam illa, quae aut digitis fiunt, aut extra hominem sunt, inepta, fragilia, ingrata sunt. Hoc est sacrificium verum, non quod ex arca, sed quod ex corde profertur; non 30 quod manu, sed quod mente libatur. Haec acceptabilis victima est, quam de seipso animus immolat. Nam quid hostiae, quid thura, quid vestes, quid

argentum, quid aurum, quid pretiosi lapides conferunt, si colentis pura mens non est? Sola ergo justitia est, quam Deus expetit. In hac sacrificium, in hac Dei cultus est, de quo nunc mihi disserendum est, docendumque, in quibus operibus justitiam necesse sit contineri.

CAP. LIX.

Duas esse humanae vitae vias nec philosophis ignotum fuit, nec poetis; sed eas utrique diverso modo induxerunt; philosophi alteram industriae, alteram inertiae esse voluerunt. Sed hoc minus recte, quod eas ad sola vitae hujus commoda retulerunt. Melius poetae, qui alteram justorum, alteram impiorum esse dixerunt. Sed in eo peccant, quod eas non in hac vita, sed apud inferos esse aiunt. Nos utique rectius, qui alteram vitae, alteram mortis, et hic tamen esse has vias, dicimus. Sed illa dexterior, qua justii gradiuntur, non in Elysium fert, sed in coelum; immortales enim fiunt. Sinisterior ad tartarum; aeternis enim cruciatibus addicuntur iniusti. Tenenda est igitur nobis justitiae via, quae ducit ad vitam. Primum autem justitiae officium est, Deum agnoscere ut parentem, eumque metuere ut dominum, diligere ut patrem. Idem enim qui nos genuit, qui vitali spiritu animavit, qui alit, qui salvos facit, habet in nos, non modo ut pater, verum etiam ut dominus, licentiam verberandi, et vitae ac necis potestatem; unde illi ab homine duplex honor, id est, amor cum timore, debetur. Secundum justitiae officium est, hominem agnoscere velut fratrem. Si enim nos idem Deus fecit, et universos ad justitiam vitamque aeternam pari conditione ge-

De viis
vitae, ex
primis
mundi tem-
poribus.
Inst. vi. 3,
10 v. 19
extr.

neravit, fraterna utique necessitudine cohaeremus; quam qui non agnoscit, injustus est. Sed origo hujus mali, quo societas inter se hominum, quo necessitudinis vinculum dissolutum est, ab ignoratione veri Dei nascitur. Qui enim fontem illum benigni-5 tatis ignorat, bonus esse nullo pacto potest. Inde est, quod ex eo tempore quo dii multi consecrari ab hominibus colique coeperunt, fugata, sicut poetae ferunt, justitia, direptum est omne foedus, direpta societas juris [generis *Davis. ex Div. Inst. v. 5.*] hu-10 mani. Tum sibi quisque consulens jus in viribus computare, nocere invicem, fraudibus aggredi, dolis circumscribere, commoda sua aliorum incommodis adaugere, non cognatis, non liberis, non parentibus parcere, ad necem hominum pocula temperare, ob-15 sidere cum ferro vias, maria infestare, libidini autem, quo furor duxerit, fraena laxare, nihil denique sancti habere, quod non cupiditas infanda violaret. Quum haec fierent, tum leges sibi homines condiderunt pro utilitate communi, ut se interim [*fors. in-*20 *vicem Davis.*] tutos ab injuriis facerent. Sed metus legum non scelera comprimebat, sed licentiam submovebat. Poterant enim leges delicta punire, conscientiam punire non poterant. Itaque quae ante palam fiebant, clam fieri coeperunt; circumscribi 25 etiam jura, siquidem ipsi praesides legum, praemiis muneribusque corrupti, vel in remissionem malorum, vel perniciem bonorum sententias venditabant. His accedebant dissensiones, et bella, et mutuae depraedationes, et oppressis legibus saeviendi potestas 30 licenter assumpta.

CAP. LX.

In hoc statu quum essent humanae res, misertus est nostri Deus, revelavit se nobis et ostendit, ut in ipso religionem, fidem, castitatem, misericordiam 5 disceremus; ut errore vitae prioris abjecto, simul cum ipso Deo nosmetipsos, quos impietas dissociaverat, nosceremus, legemque divinam, quae humana cum coelestibus copulat, tradente ipso Domino, sumeremus: qua lege universi, quibus irretiti fuimus, 10 errores cum vanis et impiis superstitionibus tollerentur. Quid igitur homini debeamus, eadem illa lex praescribit quae docet, quicquid homini praestiteris, Deo praestari. Sed radix justitiae, et omne fundamentum aequitatis est illud, ut non facias 15 quod pati nolis, sed alterius animum de tuo metiaris. Si acerbum est injuriam ferre, et qui eam fecerit videtur injustus, transfer in alterius personam quod de te sentis, et in tuam quod de altero judicas, et intelliges tam te injuste facere, si alteri 20 noceas, quam alterum, si tibi. Haec si mente volumus, innocentiam tenebimus, in qua justitia velut primo gradu insistit. Primum est enim non nocere, proximum prodesse. Et sicut in rudibus agris, priusquam serere incipias, evulsis sentibus, et omnibus 25 stirpium radicibus amputatis, arva purganda sunt, sic de nostris animis prius vitia detrahenda, et tunc demum virtutes inserendae, de quibus seminatae per verbum Dei fruges immortalitatis oriantur.

CAP. LXI.

30 Tres affectus, vel, ut ita dicam, tres furiae sunt, quae in animis hominum tantas perturbationes cient, De affectibus. Inst. vi. 19, 14-16.

et interdum cogunt ita delinquere, ut nec famae nec periculi sui respectum habere permittant: ira quae vindictam cupit, avaritia quae desiderat opes, libido quae appetit voluptates. His vitiis ante omnia resistendum est, hae stirpes eruendae, ut virtutes inseri possint. Hos affectus Stoici amputandos, Peripatetici temperandos putant. Neutri eorum recte; quia neque in totum detrahi possunt, siquidem natura insiti certam habent magnamque rationem; neque diminui, quoniam si mala sunt, 10 carendum est etiam temperatis et mediocribus; si bona, integris abutendum est. Nos vero neque detrahendos neque minuendos esse dicimus. Non enim per se mala sunt, quae Deus homini rationaliter insevit; sed quum sint utique natura bona, 15 quoniam ad tuendam vitam sunt attributa, male utendo fiunt mala; et sicut fortitudo, si pro patria dimicemus, bonum est, si contra patriam, malum, sic et affectus, si ad usus bonos habeas, virtutes erunt, si ad malos, vitia dicentur. Ira igitur ad 20 coercionem peccatorum, id est, ad regendam subjectorum disciplinam, data est, ut metus licentiam comprimat et compescat audaciam. Sed qui terminos ejus ignorant, irascuntur paribus aut etiam potioribus. Inde ad immania facinora prosilitur, 25 inde ad caedes, inde ad bella consurgitur. Cupiditas quoque ad desideranda et conquirenda vitae necessaria tributa est. Sed qui nesciunt fines ejus, insatiabiliter opes congerere nituntur. Hinc venena, hinc circumscriptiones, hinc falsa testamenta, hinc 30 omnia fraudum genera erupere. Libidinis autem affectus ad procreandos liberos insitus et innatus est: sed qui limites ejus in animo non tenent, utuntur

eo ad solam voluptatem. Inde illiciti amores, inde adulteria et stupra, inde omnes corruptelae oriuntur. Redigendi sunt ergo isti affectus intra fines suos, et in viam rectam dirigendi, in qua etiamsi sint vehementes, culpam tamen habere non possunt.

CAP. LXII.

Cohibenda est ira quum patimur injuriam, ut et malum comprimatur, quod ex certamine impendet, et ut duas maximas virtutes, innocentiam patientiamque, teneamus. Avaritia frangatur, quum habemus quod satis est. Quis enim furor est, in his coacervandis laborare, quae aut latrocinio, aut proscriptione, aut morte ad alios necesse sit pervenire? Libido extra legitimum torum non evagetur, sed creandis liberis serviat. Appetentia enim nimia voluptatis et periculum parit et infamiam generat, et (quod est maxime cavendum) mortem acquirit aeternam. Nihil est tam invisum Deo quam mens incesta et animus impurus. Nec hac sola voluptate abstinendum sibi quis putet, quae capitur ex foeminei corporis copulatione, sed et ceteris voluptatibus sensuum reliquorum; quia et ipsae sunt vitiosae, et ejusdem virtutis est eas contemnere. Oculorum voluptas percipitur ex rerum pulchritudine, aurium de vocibus canoris et suavioribus, narium de odore jucundo, saporis de cibis dulcibus, quibus omnibus virtus repugnare fortiter debet, ne his illecebris irritus animus, a coelestibus ad terrena, ab aeternis ad temporalia, a vita immortalis ad poenam perpetuam deprimatur. In saporis et odoris voluptatibus hoc periculum est, quod trahere ad luxuriam possunt. Qui enim fuerit his deditus, aut non ha-

De voluptatibus sensuum continentis. Inst. vi. 18, 12, 23, 28.

bebit ullam rem familiarem, aut, si habuerit, absu-
met, et aget postmodum vitam detestabilem. Qui
autem rapitur auditu, (ut taceam de cantibus, qui
sensus intimos ita saepe deliniunt, ut etiam statum
mentis furore perturbent,) compositis certe orationi- 5
bus, numerosisque carminibus, aut argutis disputa-
tionibus, ad impios cultus facile traducitur. Inde
est quod scriptis coelestibus, quia videntur incompta,
non facile credunt, qui aut ipsi sunt diserti, aut di-
serta legere malunt. Non quaerunt vera, sed dulcia: 10
immo illis haec videntur esse verissima quae auri-
bus blandiuntur. Ita respuunt veritatem, dum ser-
monis suavitate capiuntur. Voluptas vero, quae spe-
ctat ad visum, multiformis est. Nam quae percipi-
tur ex rerum pretiosarum pulchritudine, avaritiam 15
conciat, quae aliena esse debet a sapiente atque
justo; quae autem capitur de specie mulierum, in
alteram rapit voluptatem, de qua jam superius locuti
sumus.

CAP. LXIII.

20

Spectacula
esse poten-
tissima ad
corrumpen-
dos animos.
Inst. vi. 10.
18.

Superest de spectaculis dicere, quae quoniam po-
tentiora sunt ad corrumpendos animos, vitanda sa-
pientibus et cavenda sunt; tum quod ad celebrandos
deorum honores inventa memorantur. Nam mun-
nerum editiones Saturni festa sunt: Scena Liberi 25
Patris est: Ludi vero Circenses Neptuno dicati pu-
tantur: ut jam qui spectaculis interest, relicto Dei
cultu, ad profanos ritus transiisse videatur. Sed ego
de re malo dicere, quam de origine. Quid tam hor-
ribile, tam tetrum, quam hominis trucidatio? Ideo 30
severissimis legibus vita nostra munitur, ideo bella
exsecrabilia sunt. Invenit tamen consuetudo, qua-
tenus homicidium sine bello ac sine legibus faciat,

et hoc sibi voluptas quod scelus vindicavit. Quod si interesse homicidio sceleris conscientia est, et eidem facinori spectator obstrictus est cui et admissor, ergo et in his gladiatorum caedibus non minus
 5 cruore perfunditur qui spectat, quam ille qui facit; nec potest esse immunis a sanguine qui voluit effundi, aut videri non interfecisse, qui interfectori et favit et praemium postulavit. Quid scena? num sanctor? in qua comoedia de stupris et amoribus,
 10 tragoedia de incestis et parricidiis fabulatur. Histrionum etiam impudici gestus, quibus infames foeminas imitantur, libidines, quas saltando exprimunt, docent. Nec minus mimus corruptelarum disciplina est, in quo fiunt per imaginem quae pudenda sunt,
 15 ut fiant sine pudore quae vera sunt. Spectant haec adolescentes, quorum lubrica aetas, quae fraenari ac regi debet, ad vitia et peccata his imaginibus eruditur. Circus vero innocentior existimatur; sed major hic furor est, siquidem mentes spectantium tanta
 20 efferuntur insania, ut non modo in convitia, sed etiam in rixas nec non et proelia et contentiones saepe consurgant. Fugienda igitur omnia spectacula, ut tranquillum mentis statum tenere possimus. Renuntiandum noxiis voluptatibus, ne, deleviti sua-
 25 vitate pestifera, in mortis plagas incidamus.

CAP. LXIV.

Placeat sola virtus, cujus merces immortalis est quum vicerit voluptatem. Superatis autem affectibus et perdomitis voluptatibus, facilis in compri-
 30 mendis ceteris labor est ei, qui sit Dei veritatisque sectator. Non maledicet unquam, qui speravit [*fors. speraverit*] a Deo benedictionem: non pejerabit, ne

Affectus sunt de mundi, et a velle abstinendum. Inst. VI. 18.

Deum ludibrio habeat; sed ne jurabit quidem, ne quando vel necessitate, vel consuetudine in perjurium cadat; nihil subdole, nihil dissimulanter loquetur; neque abnegabit quod sponderit, neque promittet quod facere non possit: non invidet cuiquam, qui se suoque contentus sit; nec detrahet aut male alteri volet, in quem forsitan beneficia Dei proniora sunt: non furabitur, nec omnino quicquam concupiscet alienum; non dabit in usura pecuniam, (hoc est enim de alienis malis luera captare,) nec tamen negabit, si qui sit quem necessitas coget mutuari. Non sit asper in filium neque in servum: meminerit quod et ipse Patrem habeat et Dominum. Ita cum his agat, quemadmodum secum agi vellet. Munera superabundantia non accipiat a tenuioribus; nec enim justum est augeri patrimonia locupletum per damna miserorum. Vetus praeceptum est, non occidere; quod non sic accipi debet, tanquam jubeamur ab homicidio tantum, quod etiam legibus publicis vindicatur, manus abstinere; sed hac justificatione interposita, nec verbo licebit periculum mortis inferre, nec infantem necare aut exponere, nec seipsum voluntaria morte damnare. Item non adulterare; sed hoc praecepto non solum corrumpere alienum matrimonium prohibemur, quod etiam communi gentium jure damnatur, verum etiam prostitutis corporibus abstinere. Supra leges enim Dei lex est: ea quoque, quae pro licitis habentur, vetat, ut justitiam consummet. Ejusdem legis est, falsum testimonium non dicere, quod et ipsum latius patet. Nam si falsum testimonium mendacio nocet ei contra quem dicitur, et fallit eum apud quem dicitur, nunquam igitur mentiendum est, quia mendacium

semper aut fallit aut nocet. Non est ergo vir justus, qui etiam sine noxa in otioso sermone mentitur. Huic vero nec adulari licet, perniciosa est enim ac decepatrix adulatio; sed ubique custodiet veritatem, 5 quae licet sit ad praesens insuavis, tamen, quum fructus ejus atque utilitas apparuerit, non odium pariet, ut ait Poeta, sed gratiam.

CAP. LXV.

Dixi de iis quae vetantur: dicam nunc breviter Præcepta quae jubentur. Innocentiae proxima est misericor- omnium quae
 dia. Illa enim malum non facit, haec bonum opera- jubentur,
 tur: illa inchoat justitiam, haec complet. Nam quum et de mi-
 imbecillior sit hominum natura quam ceterarum sericordia.
 animantium, quas Deus et instructas ad inferendam Inst. vi. 10.
 15 et munitas ad vim repellendam figuravit, affectum nobis misericordiae dedit, ut omne praesidium vitae nostrae in mutuis auxiliis poneremus. Si enim ficti ab uno Deo, et orti ab uno homine, consanguinitatis jure sociamur, omnem igitur hominem dili- Act. xvii.
 20 gere debemus. Itaque non tantum inferre injuriam non oportet, sed ne illatam quidem vindicare, ut sit in nobis perfecta innocentia. Et ideo jubet nos Deus etiam pro inimicis precem facere semper. Ergo animal commune atque consors esse debemus, 26
 25 ut nos invicem praestandis et accipiendis auxiliis muniamus. Multis enim casibus et incommodis fragilitas nostra subjecta est. Spera et tibi accidere posse, quod alteri videns accidisse. Ita demum excitaberis ad opem ferendam, si sumpseris ejus
 30 animum, qui opem tuam in malis constitutus implorat. Si quis victu indiget, impertiamus; si quis nudus occurret [*fors. occurrit Davis.*], vestiamus;

si quis a potentiore injuriam sustinet, eruamus. Pateat domicilium nostrum peregrinis vel indigentibus tecto. Pupillis defensio, viduis tutela nostra non desit. Redimere ab hoste captivos magnum misericordiae opus est, aegros item pauperes 5 visere atque refovere. Inopes aut advenae si obierint, non patiamur insepultos jacere. Haec sunt opera, haec officia misericordiae, quae si quis obierit, verum et acceptum sacrificium Deo immolabit. Haec litabilior victima est apud Deum, qui non pe- 10 cudit sanguine, sed hominis pietate placatur; quem Deus, quia justus est, suamet ipsum lege, sua et conditione prosequitur: miseretur ejus, quem viderit misericordem: inexorabilis est ei, quem precantibus cernit immitem. Ergo, ut haec omnia, quae Deo 15 placent, facere possimus, contemnenda est pecunia, et ad coelestes transferenda thesauros, *ubi nec fur* Matt. v. 19. *effodiat, nec rubigo consumat, nec tyrannus eripiat,* sed nobis ad aeternam opulentiam, Deo custode, servetur. 20

CAP. LXVI.

De fide,
fortitudine,
et castitate.
Inet. vi. 23.

Fides quoque magna justitiae pars est, quae maxime a nobis, qui nomen fidei gerimus, conservanda est, praecipue in religione, quia Deus prior est et potior quam homo. Et si est gloriosum pro amicis, 25 pro parentibus, pro liberis, id est, pro homine suscipere mortem, et qui hoc fecerit, diuturnam memoriam laudemque consequitur, quanto magis pro Deo, qui potest aeternam vitam pro temporali morte praestare? Itaque quum inciderit ejusmodi necessi- 30 tas, ut desciscere a Deo, atque ad ritus gentium transire cogamur, nullus nos metus, nullus terror inflectat, quo minus traditam nobis fidem custodia-

mus. Deus sit ante oculos, sit in corde, ejus interno auxilio dolorem viscerum, et adhibita corpori tormenta superemus. Nihil tunc aliud quam vitae immortalis praemia cogitemus. Ita facile, etsi dis-
 5 sipandi artus fuerint, tolerabimus universa quae in nos tyrannicae crudelitatis amentia molietur. Postremo ipsam mortem non inviti aut timidi, sed libentes et interriti subire nitamur, quum sciamus quali apud Deum gloria simus functuri [*Al. futuri,*
 10 *fors. fruituri Davis.*]; triumphato saeculo ad promissa venientes, quibus bonis, quanta beatitudine brevia haec poenarum mala et hujus vitae damna pensemus. Quod si facultas hujus gloriae deerit, habebit fides etiam in pace mercedem. Teneatur ergo
 15 in omnibus vitae officiis: teneatur in matrimonio: non enim satis est, si aut alieno toro aut lupanari abstineas. Qui habet conjugem, nihil quaerat extrinsecus, sed contentus ea sola, casti et inviolati cubilis sacramenta custodiat. Est enim Deo et incestus,
 20 qui abjecto jugo, vel in liberam, vel in servam peregrina voluptate luxuriat. Sed sicut focmina castitatis vinculis obligata est, ne aliud concupiscat, ita vir eadem lege teneatur [*fors. tenetur Davis.*], quoniam Deus virum et uxorem unius corporis
 25 compage solidavit. Ideo praecepit, non dimitti uxorem, nisi crimine adulterii revictam: ut nunquam conjugalis foederis vinculum, nisi quod perfidia ruperit, resolvatur. Illud quoque ad consummandam pudicitiam jungitur, ut non modo peccatura absit,
 30 verum etiam cogitatio; pollui enim mentem quamvis inani cupiditate; itaque justum hominem, quod sit secus, nec facere oportere, nec velle. Purganda est igitur conscientia, quam Deus pervidet, qui falli

non potest. Emaculetur omni labe pectus, ut templum Dei esse possit, quod non auri nec eboris nitor, sed fidei et castitatis fulgor illustrat.

CAP. LXVII.

De poenitentia, auctoritas immortalitate, et de Providentia. Inst. vi. 24, 25. vii. 2, 3.

Sed enim haec omnia difficilia sunt homini, nec 5 patitur conditio fragilitatis naturae esse quenquam sine macula. Ultimum ergo remedium illud est, ut confugiamus ad poenitentiam, quae non minimum locum inter virtutes habet, quia sui correctio est; ut, quum forte aut re aut verbo lapsi fuerimus, 10 statim resipiscamus, ac nos deliquisse fateamur, oremusque a Deo veniam, quam pro sua misericordia non negabit, nisi perseverantibus in errore. Magnum est poenitentiae auxilium, magnum solatium. Illa est vulnerum peccatorumque sanatio: illa spes, 15 illa portus salutis; quam qui tollit, viam vitae sibi amputat: quia nemo esse tam justus potest ut nunquam sit ei poenitentia necessaria. Nos vero, etiamsi nullum sit peccatum, confiteri tamen debemus Deo et pro delictis nostris identidem deprecari, gratias 20 agere etiam in malis. Hoc semper obsequium Domino deferamus. Humilitas enim cara et amabilis Deo est, qui quum magis suscipiat peccatorem confitentem quam justum superbum, quanto magis justum suscipiet confitentem, eumque in regnis coelestibus faciet pro humilitate sublimem. Haec sunt 25 quae debet cultor Dei exhibere, hae sunt victimae, hoc sacrificium placabile, hic verus est cultus, quum homo mentis suae pignora in aram Dei confert. Summa illa majestas hoc cultore laetatur, hunc ut 30 filium suscipit, eique idoneum praemium immortalitatis impertit; de qua nunc mihi disserendum est, et

arguenda persuasio eorum, qui exstingui animas cum corporibus arbitrantur. Qui quia nec Deum sciebant, nec arcanum mundi perspicere poterant, ne hominis quidem animaeque rationem comprehenderunt. Quomodo enim possent sequentia pervidere, qui summam non tenebant? Negantes igitur esse ullam providentiam, utique Deum, qui fons et caput rerum est, negaverunt. Sequebatur ut ea quae sunt, aut semper fuisse dicerent, aut sua sponte esse nata, aut minorum seminum conglotatione concreta. Semper fuisse non potest, quod et est et visui subjacet; ipsum enim esse sine aliquo initio non potest. Sua sponte autem nihil nasci potest, quia nulla est sine generante natura. Semina vero principalia quomodo esse potuerunt, quum et semina ex rebus oriantur, et vicissim res ex seminibus? Nullum igitur semen est quod originem non habeat. Sic factum est, ut, quum putarent mundum nulla providentia generatum, ne hominem quidem putarent aliqua ratione generari. Quod si nulla esset in fingendo homine ratio versata, immortalem igitur animam esse non posse. Alii vero ex adverso et Deum esse unum, et ab eo mundum factum, et hominum causa factum, et animas esse immortales existimaverunt. Sed quum vera sentirent, hujus tamen divini operis atque consilii nec causas, nec rationes, nec exitus perspexerunt, ut omne veritatis arcanum consummarent, atque aliquo veluti fine concluderent. Sed quod illi facere non potuerunt, quia veritatem perpetuo non tenebant, nobis faciendum est qui eam cognovimus Deo adnuntiante.

CAP. LXVIII.

De mundo
hominum, et
Deo provi-
dentia.
Lact. vii. 4.

Consideremus igitur quae ratio fuerit hujus tanti
tamque immensi operis fabricandi. Fecit Deus mun-
dum, sicut Plato existimavit, sed cur fecerit, non
ostendit. ‘Quia bonus,’ inquit, ‘et invidens nulli, 5
‘fecit quae bona sunt.’ Atqui videmus in rerum na-
tura et bona esse et mala. Potest ergo existere per-
versus aliquis, qualis fuerit *ἀθεός* ille Theodorus, et
Platoni respondere: ‘Immo, quia malus est, fecit
‘quae mala sunt.’ Quomodo illum redarguet? Si 10
quae bona sunt Deus fecit, unde igitur tanta mala
eruperunt, quae plerumque etiam praevalent bonis?
‘In materia,’ inquit, ‘continebantur.’ Si mala, ergo
et bona; ut aut nihil fecerit Deus, aut si bona tan-
tum fecit, aeterniora sunt [*fors. sint Davis.*] mala, 15
quae facta non sunt, quam bona quae habuerunt
exordium. Finem igitur habebunt quae aliquando
coeperunt, et permanebunt quae semper fuerunt.
Mala ergo potiora sunt. Si autem potiora esse non
possunt, ne aeterniora quidem possunt. Ergo aut 20
utraque semper fuerunt, et Deus otiosus, aut utra-
que ex uno fonte fluxerunt. Est enim convenientius,
ut Deus omnia fecerit potius quam nihil. Ergo se-
cundum sententiam Platonis idem Deus et bonus est,
quia bona fecit, et malus, quia mala. Quod si fieri 25
non potest, apparet non ideo factum esse a Deo mun-
dum, quia bonum est mundus; omnia enim com-
plexus est bona et mala, nec fit propter se quic-
quam, sed propter aliud. Domus etiam aedificatur
non ad hoc solum, ut sit domus, sed ut suscipiat et 30
tueatur habitantem. Item navis fabricatur, non ut
navis videatur tantum, sed ut in ea possint homines

navigare. Vasa item fiunt, non ut vasa sint solum, sed ut capiant quae sunt usui necessaria. Sic et mundum Deus ad usum aliquem fecerit necesse est. Stoici aiunt hominum causa factum, et recte; homines enim fruuntur his omnibus bonis quae mundus in se continet. Sed ipsi homines cur facti sint, aut quid in illis utilitatis habeat fabricatrix illa rerum providentia, non explicant. Immortales esse animas idem Plato affirmat; sed cur aut quomodo aut quando aut per quem immortalitatem assequantur, aut quod sit omnino tantum illud mysterium, cur ii qui sunt immortales futuri, prius mortales nascantur, deinde, decurso temporalis vitae spatio, atque abjectis fragilium corporum exuviis, ad aeternam illam beatitudinem transferantur, non comprehendit. Denique nec iudicium Dei, nec discrimen justis et injustis explicavit; sed [*fors. sed quum conj. Pfaffius*] animas, quae se sceleribus immerserint, hactenus condemnari putavit, ut in pecudibus renascantur, et ita peccatorum suorum luere poenas, donec rursus ad figuras hominum revertantur, et hoc fieri semper, nec esse finem transmeandi, ludum mihi nescio quem inducit, somnio similem, cui nec ratio ulla, nec Dei gubernatio, nec consilium aliquod inesse videatur.

CAP. LXIX.

Dicam nunc quae sit illa summa, quam ne ii quidem qui vera dixerunt, collatis in unum causis atque rationibus, connectere potuerunt. Factus a Deo mundus ut homines nascerentur; nascuntur autem homines ut Deum patrem agnoscant in quo est sapientia, agnoscunt ut colant in quo est justitia,

Mundum propter hominum, et hominum propter Deum esse factum
Iust. vii. 5.
6. 8.

colunt ut mercedem immortalitatis accipiant, accipiunt immortalitatem ut in aeternum Deo serviant. Videsne quemadmodum sibi connexa sint et prima cum mediis et media cum extremis? Inspiciamus singula, et videamus utrumne illis ratio subsistat. 5
Fecit Deus mundum propter hominem. Hoc qui non pervidet, non multum distat a pecude. Quis coelum suspicit nisi homo? quis solem? quis astra? Quis omnia Dei opera miratur, nisi homo? Quis colit terram? quis ex ea fructum capit? Quis navi- 10
gat mare? Quis pisces, quis volatilia, quis quadrupedes, habet in potestate nisi homo? Cuncta igitur propter hominem Deus fecit, quia usui hominis cuncta cessere. Viderunt hoc philosophi, sed illud quod sequitur non viderunt, quod ipsum hominem 15
propter se fecerit. Erat enim consequens, et pium, et necessarium, ut, quum hominis causa tanta opera molitus sit, quum tantum illi honoris, tantum dederit potestatis, ut dominetur mundo, homo agnosceret Deum, tantorum beneficiorum auctorem, qui 20
et ipsum fecit mundum propter ipsum, eique cultum et honorem debitum redderet. Hic Plato aberravit, hic perdidit quam primum arripuerat veritatem, quum de cultu ejus Dei quem conditorem rerum ac parentem fatebatur obtinuit, nec intel- 25
lexit hominem Deo pietatis vinculis esse religatum, unde ipsa religio nominatur, et hoc esse solum propter quod animae immortales fiant. Sensit tamen aeternas esse; sed non per gradus ad eam sententiam descendit, amputatis enim mediis incidit potius 30
in veritatem, quasi per abruptum aliquod praecipitium, nec ulterius progressus est, quoniam casu non ratione verum invenerat. Colendus est igitur Deus,

ut per religionem, quae eadem justitia est, accipiat homo a Deo immortalitatem; nec est ullum aliud praemium pie mentis, quae, si est invisibilis, non potest ab invisibili Deo nisi invisibili mercede
5 donari.

CAP. LXX.

Plurimis vero argumentis colligi potest aeternas esse animas. Plato ait, quod per seipsum semper movetur, neque principium motus habet, etiam finem
10 non habere; animum autem hominis per se semper moveri, qui, quia sit ad cogitandum mobilis, ad inveniendum solers, ad percipiendum facilis, ad discendum capax, et quia praeterita teneat, praesentia comprehendat, futura prospiciat, multarumque rerum
15 et artium scientiam complectatur, immortalem esse, siquidem nihil habeat in se terreni ponderis labe concretum. Praeterea ex virtute ac voluptate intelligitur aeternitas animae. Voluptas omnibus est communis animalibus, virtus solius est hominis;
20 illa vitiosa est, haec honesta; illa secundum naturam, haec adversa naturae, nisi anima immortalis est. Virtus enim pro fide, pro justitia, nec egestatem timet, nec exsilium metuit, nec carcerem perhorrescit, nec dolorem reformidat, nec mortem
25 recusat; quae quia naturae contraria sunt, aut stultitia est virtus, si et commoda impedit et vitae nocet; aut si stultitia non est, ergo anima immortalis est, et ideo praesentia bona contemnit, quia sunt alia potiora, quae post dissolutionem corporis asse-
30 quatur. Illud etiam maximum argumentum immortalitatis, quod Deum solus homo agnoscit. In mutis nulla suspicio religionis est, quia terrena sunt in terramque prostrata. Homo ideo rectus aspiciit

Animae
immortalitas confirmatur.
Inst. vii.
8, 14.

coelum, ut Deum quaerat. Non potest igitur non
 esse immortalis, qui immortalem desiderat. Non
 potest esse solubilis, qui cum Deo et vultu et mente
 communis est. Denique coelesti elemento, quod
 est ignis, homo solus utitur. Si enim lux per ig- 5
 nem, vita per lucem, apparet eum, qui usum ignis
 habeat, non esse mortalem; quoniam id illi proxi-
 mum, id familiare est, sine quo non potest nec lux
 nec vita constare. Sed quid argumentis colligimus
 aeternas esse animas, quum habeamus testimonia di- 10
 vina? Id enim sacrae literae ac voces Prophetarum
 docent. Quod si cui parum videtur, legat carmina
 Sibyllarum, Apollinis quoque Milesii responsa con-
 sideret, ut intelligat delirasse Democritum, et Epi-
 curum, et Dicaearchum, qui soli omnium morta- 15
 lium quod est evidens negaverunt. Confirmata
 immortalitate, superest docere, a quo, et quibus,
 et quomodo, et quando tribuatur? Quum certa et
 constituta divinitus tempora compleri coeperint, in-
 teritum et consummationem fieri necesse est, ut in- 20
 novetur a Deo mundus. Id vero tempus in proxi-
 mo est, quantum de numero annorum, deque signis
 quae praedicta sunt a Prophetis, colligi potest. Sed
 quum sint innumerabilia quae de fine saeculi et con-
 clusione temporum dicta sunt, ea ipsa quae dicuntur 25
 nuda ponenda sunt, quoniam, ut testimoniis utamur,
 immensum est. Si quis illa desiderat, aut nobis
 minus credit, adeat ad ipsum sacrarium coelestium
 litterarum, quarum fide instructus errasse philoso-
 phos sentiat, qui aut aeternum esse hunc mundum, 30
 aut infinita esse annorum millia putaverunt, ex quo
 fuerit instructus. Nondum enim sex millia com-
 pleta sunt; quo numero consummato, tunc demum

malum omne tolletur, ut regnet sola justitia. Quod quatenus eventurum sit, paucis explicabo.

CAP. LXXI.

Haec autem a Prophetis, sed et vatibus futura dicuntur. Quum coeperit mundo finis ultimus propinquare, malitia invalescet, omnia vitiorum et fraudum genera crebrescent, justitia interibit, fides, pax, misericordia, pudor, veritas non erit, vis et audacia praevalebit, nemo quicquam habebit nisi manu partum manuque defensum. Si qui erunt boni, praeda ludibrio habebuntur. Nemo pietatem parentibus exhibebit, nemo infantis aut senis miserebitur, avaritia et libido universa corrumpet. Erunt caedes et sanguinis effusiones. Erunt bella non modo externa et finitima, verum etiam intestina. Civitates inter se belligerabunt, omnis sexus et omnis aetas arma tractabit. Non imperii dignitas conservabitur, non militiae disciplina; sed more latrocinii depraedatio et vastitas fiet. Regnum multiplicabitur, et decem viri occupabunt orbem, partientur, devorabunt; et existet alius longe potentior ac nequior, qui, tribus ex eo numero deletis, Asiam possidebit, et ceteris in potestatem suam reductis et adscitis vexabit omnem terram. Novas leges statuet, veteres abrogabit, rempublicam suam faciet, nomen imperii sedemque mutabit. Tunc erit tempus infandum et execrabile, quo nemini libeat vivere. Denique in eum statum res cadet, ut vivos lamentatio, mortuos gratulatio sequatur. Civitates et oppida interibunt, modo ferro, modo igni, modo terrae motibus crebris, modo aquarum inundatione, modo pestilentia et fame. Terra nihil feret, aut frigori-

De temporibus
postrema.
vii. 15-19.

Dan. vii. 25.

bus nimis aut caloribus sterilis. Aqua omnis partim mutabitur in cruorem, partim amaritudine vitabitur, ut nihil sit nec ad cibos utile, nec ad potum salubre. His malis accedent etiam prodigia de coelo, ne quid desit hominibus ad timorem. Cometae crebro apparebunt. Sol perpetuo pallore fuscabitur. Luna sanguine inficietur, nec amissae lucis damna reparabit. Stellae omnes decident, nec temporibus sua ratio constabit, hyeme atque aestate confusis. Tunc et annus, et mensis, et dies breviabitur. Et hanc esse mundi senectutem ac defectionem Trimegistus elocutus est. Quae quum evenerint, adesse tempus sciendum est, quo Deus ad commutandum saeculum revertatur. Inter haec autem mala surget rex impius, non modo generi hominum sed etiam Deo inimicus. Hic reliquias illius prioris tyranni conteret, cruciabit, vexabit, interimet. Tunc erunt lachrymae juges, luctus et gemitus perpetes, et ad Deum cassae preces, nulla requies a formidine nec somnus ad requiem. Dies cladem, nox metum semper augebit. Sic orbis terrarum paene ad solitudinem, certe ad raritatem hominum redigetur. Tunc et impius justos homines ac dicatos Deo persequetur, et se coli jubebit ut Deum. Se enim dicet esse Christum, cujus erit adversarius. Ut credi ei possit, accipiet potestatem mirabilia faciendi, ut ignis descendat a coelo, ut sol resistat a cursu suo, ut imago quam posuerit loquatur. Quibus prodigiis illiciet multos, ut adorent eum signumque ejus in manu aut fronte suscipiant. Et qui non adoraverit, signumque susceperit, exquisitis cruciatibus morietur. Ita fere duas partes exterminabit, tertia in desertas solitudines fugiet. Sed ille, vecors, ira impla-

Dan. vii. 25.
2Thess. ii 4.

25

30

cabili furens, adducet exercitum, et obsidebit montem quo justii confugerint. Qui quum se viderint circumsessos, implorabunt auxilium Dei voce magna, et exaudiet eos, et mittet eis liberatorem.

5

CAP. LXXII.

Tunc coelum intempesta nocte patefiet, et descendet Christus in virtute magna, et anteibit eum claritas ignea, et vis inestimabilis angelorum; et exstinguetur omnis illa multitudo impiorum, et torrentes sanguinis current, et ipse ductor effugiet, atque exercitu saepe reparato, quartum praelium faciet, quo captus cum ceteris omnibus tyrannis, tradetur exustioni. Sed et ipse daemonum princeps, auctor et machinator malorum, catenis alligatus, De iudicio universali, et de Regno millenario. Inat. vii 20, 24, 26.

10 custodiae dabitur, ut pacem mundus accipiat, et vexata tot saeculis terra requiescat. Pace igitur parta, compressoque omni malo, Rex ille justus et victor, iudicium magnum de vivis et mortuis faciet super Rev. xx. 1, 2.

15 gentes universas, mortuos autem ad aeternam vitam suscitabit, et in terra cum iis ipse regnabit, et condet sanctam civitatem; et erit hoc regnum justorum mille annis. Per idem tempus stellae candidiores erunt, et claritas solis augebitur, et luna 11, 12.

20 non patietur diminutionem. Tunc descendet a Deo pluvia benedictionis matutina et vespertina, et omnem frugem terra sine labore hominum procreabit. Stillabunt mella de rupibus, lactis et vini fontes Joel iii 18. Ia. xi 6, 9.

25 exuberabunt, bestiae deposita feritate mansuescent, lupus inter pecudes errabit innoxius, vitulus cum leone pascetur, columba cum accipitre congregabitur, serpens virus non habebit, nullum animal

vivet ex sanguine, omnibus enim Deus copiosum atque innocentem victum ministrabit. Peractis vero
 Rev. xx. 7. mille annis, ac resoluta daemonum principe, rebellabunt gentes adversus justos, et veniet innumerabilis multitudo ad expugnandam sanctorum civitatem. 5
 Tunc fiet ultimum iudicium Dei adversus gentes. Concutiet enim a fundamentis suis terram, et corruent civitates, et pluet super impios ignem cum sulphure et grandine, et ardebunt, et se invicem trucidabunt. Iusti vero sub terra paulisper latebunt, 10
 Ia. lxxvi. 24. donec perditio gentium fiat, et exhibunt post diem tertium, et videbunt campos cadaveribus opertos. Tunc fiet terrae motus, et scindentur montes, et subsident valles in altitudinem profundam, et congerentur in eam corpora mortuorum, et vocabitur no- 15
 men ejus Polyandrium. Post haec renovabit Deus mundum, et transformabit justos in figuras angelorum, ut immortalitatis veste donati serviant Deo in sempiternum. Et hoc erit regnum Dei, quod finem non habebit. Tunc et impii resurgent, non ad vi- 20
 tam, sed ad poenam. Eos quoque, secunda resurrectione facta, Deus excitabit, ut ad perpetua tormenta damnati et aeternis ignibus traditi merita pro sceleribus suis supplicia persolvant.

EPILOGUS.

25

Speo salutis
 in Dei re-
 ligione et
 cultu.

Quare quum haec omnia vera et certa sint, Prophetarum omnium consonanti admuntiatione praedicta, quum eadem Trismegistus, eadem Hystaspes, eadem Sibyllae cecinerint, dubitari non potest quin spes omnis vitae ac salutis in sola Dei religione sit 30
 posita. Itaque nisi homo Christum susceperit quem Deus ad liberationem misit atque missurus est, nisi

summum Deum Christum [.17. Deum per eum] cognoverit, nisi mandata ejus legemque servaverit, in eas incidet poenas de quibus locuti sumus. Proinde fragilia contemnenda sunt ut solida consequamur, 5 spernenda terrena ut coelestibus honoremur, temporalia fugienda ut ad aeterna veniamus. Erudiat se quisque ad justitiam, reformet ad continentiam, praeparet ad agonem, instruat ad virtutem, ut, si forte adversarius indixerit bellum, nulla vi, nullo terrore, 10 nullis cruciatibus a recto et bono depellatur. Non se substernat insensibilibus figmentis, sed verum et solum Deum rectus agnoscat, abjiciat voluptates quarum illecebris anima sublimis deprimitur ad terram, teneat innocentiam, prosit quamplurimis, 15 corruptibiles sibi thesauros bonis operibus acquirat, ut possit, Deo judice, pro virtutis suae meritis, vel coronam fidei vel praemium immortalitatis adipisci.

I N D E X
RERUM ET PHRASIUM.

INDEX

RERUM ET PHRASIUM.

- AARON**, i, 50, 82.
 Abel, i, 165, 219, 318.
 Abraham, i, 107, 284, 301, 313.
 Abraxas, i, 162, 163.
 Abscidentes se, i, 370, 401.
 Aluter *pro* utor, ii, 268, 364.
 Acacius, Berocae Episcopus, ii, 204.
 Acacius, haereticus, ii, 154.
 Academia, Academici, ii, 328.
 Ἀκαυτοσύνη, ii, 232.
 Aca meretrix, dea, i, 270.
 Accelero, neutraliter, i, 288.
 Achaia, i, 151.
 Archamoth, Aeon, i, 167, 168, 221, 222.
 Acoris perfidia, ii, 262.
 Ἀκουόμενοι, i, 377, 408.
 Acta Apostolorum, i, 139, 140.
 Actito, ii, 272.
 Adam, i, 116, 171, 295, 305; ii, 223.
 Ἀδιαφορία, ii, 7.
 Adhæctio explorata, i, 158, 212.
 Adrianus, Pontifex Romanus, ii, 161.
 Adventus Christi duplex, i, 275.
 Adversarii nostri qui Apostolis successerunt, i, 243.
 Adulteri Evangelizatores, i, 125.
 Aedhula, i, 274.
 Aedificare in ruinam, i, 123.
 Aegyptia portenta, i, 271.
 Aegyptiaca dioecesis, ii, 72.
 Aegyptu, i, 271; ii, 74, 307, 356.
 Aegyptus, i, 271, 340, 341, 374, 390, 405; ii, 72, 189, 193,
 213, 272, 312, 341.

- Aelfricus, Abbas, Grammaticus dictus, ii, 178.
 ex AELFRICI ABBATIS EPISTOLIS, ii, 167-177.
 Opuscula ejus, ibid. 181, 182.
 Homilia Paschalis, 182-185.
- Aelfricus, Bata, ii, 179.
- Aeliae, seu Hierosolymae, Episcopi, i, 369, 374.
- Aeneas, i, 271.
- Aeon, i, 164, 219; ii, 216.
 Aeonus, i, 127, 149, 150, 164, 167, 168, 169, 203, 220, 221; ii, 216.
- Aequalitas largitatis Divinae, i, 314.
- Aeschines, haereticus, i, 171.
- Aesulapius, i, 269; ii, 271, 276, 282, 309, 335.
- Aestimare *pro* existimare, ii, 359.
- Aethiopici soles, ii, 272.
- Aetius, Archidiaconus Constantinopolitanus, i, 404, 426.
- Afri, i, 245, 262.
- Africa, i, 250, 264, 271, 340; ii, 301.
- Africanae Ecclesiae, i, 152.
- Agape, i, 120.
- Agatho, Papa Romanus, ii, 152, 161, 162, 234.
- Agellius, adductus, ii, 325.
- Agō; egisse Jesum Christum, i, 133; Deum egisse, 195.
 Ἀγοαίκαὶ παροικίαι ἢ ἐγγύμοι, ii, 62.
- Aii Locutii, ii, 265.
- Ἀκολουθία τῆς τύμης, i, 374, 406.
- Alamanni, ii, 259.
- Albertinus, Edmundus, ii, 133, 142.
- Albuma, ii, 307.
- Almena, ii, 311.
- Alexander S., Alexandriae Episcopus, ii, 192-194.
- Alexander, Antiochenus Episcopus, ii, 92, 191.
- Alexander M. Orientem subjugavit, ii, 254.
 Alexandri M. Epistolae ad Matrem, i, 270, 331.
- Alexander Severus, Imperator. Statim post tempora ejus
 multa mala et terrae motus, i, 238, 258.
- Alexandria, i, 146, 341, 374, 390, 405, 406.
 Archiepiscopus ejus, ii, 73, 189, 193.
- ALEXANDRINI CONCILII AD NESTORIUM EPISTOLA, ii, 17-47.
 Joan. Garnerii Notae in eandem, 195-200.
 Concilium hoc sub S. Cyrillo habitum contra Nestorium,
 ii, 15, 20, 86.
- Alienus zeli ac livoris, i, 324.
- Aliquis Esaias, i, 110; aliqui Phygellus et Hermogenes, 124,
 149, 254; aliqui pro aliquis, 133.

- Allatius, Leo, per errorem pro Luca Holatenio a Cavio positus, ii, 157.
- Alleluja, i, 119, 187.
- Allixius, Petrus, i, 210, 214; ii, 125.
- Alphabetum Graecorum, i, 169.
- Altare Dei, i, 120.
- Altitudo profunda, ii, 382.
- Amalthea, ii, 317.
- Ἀμάρτημα ψυχικόν, i, 371, 402.
- Ambrosius, S., ii, 137.
- Amos, Propheta, ii, 346.
- Ἀναίμακτος θεσία, ii, 25.
- Anastasius, Papa Romanus, ii, 160.
- Anathematismi, ii, 15, 30-32.
- Anatolius, Archiepiscopus CPTanus, ii, 71.
- Anatolius, Laodicensis, i, 255.
- Anaxagoras, ii, 337, 338.
- Anaximenes, ii, 306.
- Androgynus, ii, 309.
- Ἀνεκφράστως, ii, 222.
- Ἀνεπίληπτος, ii, 234.
- Angeli, i, 103, 162, 164, 165, 170, 204, 217; ii, 277, 381.
- Angeli lapsi, ii, 212, 214; propter filias hominum desciverunt a Deo, i, 115, 165, 219; ii, 322.
- Angelorum, si meruerimus, candidati, i, 103.
- Angelus creator, i, 150, 204.
- Angelus orationis, i, 111, 181.
- Angelus rosis, i, 120.
- Anima, ii, 274, 334.
- Annius Viterbiensis, ii, 124.
- Annonaria caritas, ii, 259.
- An nunquid, ii, 261.
- Anomoi, haeretici, i, 390.
- Ἄνωθεν, antehac, olim, ii, 191, 225.
- Anthimus, haereticus, ii, 154.
- Ἀνθρωποπρεπός, ii, 26.
- Ἀνθρωπος, nominis ratio exponitur, ii, 319.
- Antichristus, i, 45, 47, 286; ii, 379, 380.
- Antichristi, i, 125, 149.
- Antiochia et Antiocheni, i, 29, 230, 333, 374, 391, 392, 406, 421, ii, 3, 10, 91.
- Antipodes, ii, 337.
- Antisthenes, ii, 306.
- Antoninus Pius, Imperator, i, 40, 145, 200.
- Ἀπαθής, ii, 24, 221.
- Ἀπαθής, ii, 24.

- Apelles, haereticus, i, 127, 131, 146, 148, 149, 150, 152, 170, 201, 204, 223, 234.
 Apis Peloponnesi (*pro* in Peloponneso) proditus, ii, 272.
 Apocalypsis S. Joannis, i, 149, 170, 206; allata, i, 71, 163; et saepe a Cypriano, e. g. 305.
 Apocryphi Libri, i, 349.
 Apollinaris Laodiceus, ii, 126, 149, 232, 233.
 Apollinaristae, i, 390, 396.
 Apollo, i, 269; ii, 271, 293, 309, 318; Delius, Clarius, Didymaeus, Philesius, Pythius, ii, 264; Milesius, 378.
 Apollonius, magus, ii, 287.
 Apollonius, scriptor adversus Montanistas, i, 97, 99.
 Apollonius, senator, i, 98, 99.
 Aporiatio, i, 168, 222, 223.
 Apostoli, i, 17, 70, 108, 126, 136, 137, 138, 142; ii, 285, 286.
 Apostolici, i, 147, 148.
 Ἀποστόλοι, i, 373.
 Ἀπὸ τῶν καὶ ἄλλοις χρόνων, ii, 232.
 Apparitio devota, i, 158, 212.
 Appellationes ad exteris Ecclesias, ante Synodum Nicaenam factae, ad fidem maxime pertinebant, i, 426.
 τῆς Ἀπατορ χάρις, sc. sacrae ordinationis, ii, 53.
 Aquilae interpretatio adducta, ii, 226, 227.
 Aquilus, ii, 275.
 Arabum metropolis, i, 46; Arabia, 340.
 ἐξ Ἀρχαίων χρόνων, i, 10, 21.
 τὰς Ἀρχάς, *initio, principio*, i, 50.
 Archelai Ethnarchia, i, 338.
 Archiepiscopi, ita prius dicti illustrissimarum sedium Episcopi, i, 403; ii, 70, 71, 72, 78, 115, 221.
 Archimandrita, ii, 102.
 Archontes, ii, 70, 72, 80, 113.
 Argonautae, ii, 308.
 Ariadne, ii, 312.
 Arioli, ii, 263.
 Aristenus, ii, 89.
 Ἀριστοπόλ, i, 425.
 Aristippus, ii, 329, 338.
 Aristolaus, ii, 204.
 Aristoteles, ii, 306, 330, 357.
 Aristotelis Dialectica, i, 127.
 Arius et Ariani, i, 390, 417; ii, 142, 190, 194, 219, 227, 232.
 Armenius, magus, ii, 285.
 ARNOBII ADVERSUS GENTES LIBER PRIMUS, ii, 249-297.
     Tempus quo vixit Arnobius, 247, 258, 303.
     Ad Deum Arnobiana oratio, 288.

- Arquiteones Diana et Apollo, ii, 271.
 τῶ Ἀρράθωνι τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, i, 16.
 Arsenius, ii, 89.
 Asclepiades, ii, 303, 304.
 Asclepius, ii, 305.
 Ashtonus, Carolus, i, 89.
 Asia, ii, 379.
 Asia Inferior, i, 35, 40, 151; ii, 259.
 Asiana diocesis, i, 391; ii, 69.
 Asiani, i, 255.
 Assemanus, Josephus Aloys, ii, 134.
 Assyrii, i, 271; ii, 254, 320.
 Astrologia, ii, 323.
 Ἀστρολογία, ii, 206.
 Athanasius, S., ii, 214, 219, 236.
     Ejus EXPOSITIO FIDEI, 221-228.
 Athei dicebantur Christiani, i, 267.
 Athenae, i, 40, 128, 340.
 Atlantica Neptuni, ii, 253.
 Ἀρόπου πράξις, ii, 7.
 Atriae vestes propter mortuos acceptae, i, 289.
 Atyx, Phryx, ii, 276.
 Auctoritas, i, 156; = origo, i, 146, 151.
 Auenari utilitates, ii, 357.
 Avertuntur—procul, ut dicitur, averruntur amentia, ii,
     269.
 Augustinus, S., i, 341, 410.
 Augustus, Imperator, ii, 341.
 Aulus Gellius allatus, ii, 325.
 Aurichaleum, ii, 358.
 Avideria, ii, 37; Ἰεραρχία, 4, 87.
 Authenticae literae Apostolorum, i, 151, 205.
 Ἀποστολική, ii, 221.
 Ἀπὸ χροῦα, ii, 29.
 Autumitas, ii, 262.

B.

- Babylonii, ii, 318.
 Bacus, vates, ii, 393.
 Bactriani, ii, 254. Bactrianus, ii, 285.
 Baebulus, magus, ii, 285.
 Baiberini, fratres, i, 404, 411, 415, 423; ii, 85, 86.
 Balsamo, ii, 89.
 Baluzius, Steph., praeter NOTAS ad S. Cyprian, i, 268; ii,
     144, 158.
 Baptismus Judaeorum, i, 241. Vide Israel.

- Baptismus habet regenerationem secundae nativitatis, i, 241, 325.
- Vis ejus et efficacia, i, 244, 296.
- non iterandus, ii, 172.
- Baptismus unicus et verus Ecclesiae Catholicae., i, 246.
- contra Baptismum haereticorum agit FIRMILIANUS in
  EPISTOLA ad Stephanum Romanum, i, 231-250.
- Argumenta ab altera parte afferre S. Augustinus ostenditur, 259.
- Baptizandi Paulianistae ad Ecclesiam confugientes, i, 382, 413.
- Sed non rebaptizari debent, qui in nomine Patris et Filii et Spiritus S. jam baptizati sint, i, 259, 413.
- Non rebaptizant alterutrum ad se venientes Marcionitae et Montanistae, i, 255.
- Baptizare, usitata et legitima verba interrogationis usurpantem, i, 240.
- post Baptismi gratiam sordidati denuo purgari possunt, i, 296.
- Barnabae S., *Epistola*, i, 7.
- Baruchi liber sub nomine Jeremiae allatus, ii, 343.
- Basilides, haereticus, i, 162, 234, 255.
- Basilus, i, 230.
- Basnagius, Jacobus, ii, 123-126.
- Bathmós*, ii, 53, 54, 59, 63, 68, 71.
- Beda, ii, 161, 184.
- Bella prisca, ii, 254.
- Bellona, ii, 266, 316.
- Bellum, an licitum habitum fuerit apud veteres Christianos, i, 410.
- de Belo et Dracone narratio, i, 120.
- Belus, Rex Assyriorum, ii, 318.
- Berequía*, linguae Latinae verbum, i, 377, 410.
- Bertramus. Vid. Ratramnus.
- Berytus, ii, 70.
- Bibliotheca Dominicanorum Florentinorum, ii, 123, 124.
- in Bibliotheca et Ecclesiae [Romanae] archivo, ii, 137.
- Bibliothecarum in arcanis, 297.
- Bigami, i, 375.
- Bigotius, Emericus, ii, 124.
- Blastus, schismaticus, i, 38, 171, 224.
- Bocchores Mauri, ii, 272.
- Boilavius, Jacobus, ii, 185.
- Bona Dea, quae est Fauna Fatua, ii, 271, 317.
- Bonifacius, Presbyter, ii, 70.
- Britannia, Romani imperii dioecesis, i, 419.
- Brutis animalibus templa aedificata, ii, 266.

- Brutus, i, 271.
 Bucula, ii, 266.
 Bullus, Georgius, i, 92.
 Burnettus, Gilbertus, ii, 125.
 Busicetum, ii, 276.
 Bythos, Aeon, i, 167, 168, 203, 221.

C.

- Caca et Cacus, ii, 317.
 Caecilus, Presbyter, i, 267.
 Caesar, Caius Julius, Dictator, i, 271, 273.
 Caesarea Cappadociae, i, 229.
 Caesarea Palaestinae, i, 229, 374, 406, 407.
 Caesellius, grammaticus, ii, 291.
 Caiana haeresis, i, 149, 165.
 Cain, i, 165, 220, 287, 318; ii, 322.
 Cainaei, i, 165.
 Calamitates nullis saeculis defuere, ii, 252, seqq.
   in temporibus postremis futurae, 379.
 Callipho, Philosophus, ii, 330.
 Candelabrum, candelaber, ii, 291.
 Canisius, Henricus, ii, 123.
 Cannae, i, 271.
 Canon artis criticae, i, 343.
 Canus, Melchior, allatus, ii, 160.
 Capit opinari, pro eo quod est, potest fieri ut &c. i, 159, 214.
 Capitulum, i, 230; ii, 317.
 Capitula duodecim, ii, 232.
 Capitula tria, ii, 219.
 Cappadocia, i, 238, 254.
 Captivos redimere, magnum misericordiae opus, ii, 370.
 Cardea, dea Romana, i, 332.
 Carusados, Philosophus, verba ejus adlucta, ii, 357.
 Carnificis officio praevento, i, 276, 338.
 Carpocratiani, haeretici, i, 39, 166, 220.
 Carpus, i, 110.
 Carthaginienses, ii, 316.
 Carthago, Africae provinciae caput, i, 97, 267.
 Carus, pro caritate praeslitus, i, 324.
 Cassus rumor, ii, 269.
 Castor et Pollux, ii, 309.
 Castores, i, 269; ii, 272.
 cora Aeschinem, pars Montanistarum, i, 171, 425.
 Cataclysmus, i, 166; ii, 322.

- Cataphrygas, seu Montanistae, haeretici, i, 171, 236, 245
Καταφρύγαιμα, ii, 226.
Καταβάλειν, ii, 76.
κατὰ τὸν Σωτῆρα γενόμενος ἄνθρωπος, ii, 226.
τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα ποιημένου, ii, 236.
 Catechumeni, i, 156. lapsi, i, 379.
 Cathari, sive Novatiani, i, 375, 424.
     Utrum reordinandi clerici eorum, 375, 407.
 Cathedra Petri, i, 205, 244.
 Cathedrae Apostolorum, i, 151, 205.
 Catholice, i, 143, 200.
 Cato, ii, 338.
 Cavius Gul., i, 82, allatus, 229, 268; ii, 124, 140, 156, 161, 178, 184.
 Cebetis Pinax, i, 154.
 Celestinus, Episcopus Romanus, ii, 18, 76, 150.
 Celestius, haereticus, ii, 4, 5, 7, 88, 154, 159.
 Celtae, ii, 213.
 Censura, i, 147; ii, 258.
 CENSUS ET SENSUS inter se mutari solent, i, 335.
 Cerdo, haereticus, i, 39, 169, 170, 200, 234.
 Ceres, ii, 273, 305, 310, 317.
     in Trinacriae finibus nata, 271.
 Cerinthus, haereticus, i, 67, 88, 166, 220.
 Certo fine tempus acceptum custodiunt, i, 271, 333.
 Chalcedon, ii, 51, 75, 102, 113, 151.
 CHALCEDONENSIS CONCILII, CANONES, ii, 51-74, 114, 150, 234.
     Definitio Fidei, ii, 75-80.
     Confirmati ab eo Canone uniusenjusque Concillii, ii, 53.
 Chaldaei, ii, 254.
 Cham, i, 166, 220.
 Charisius, Prosyter Philadelphensis, ii, 8, 9, 89.
 Charismata, i, 145, 200, 272, 289. Conf. S. CYPRIANUS.
 Chiron, Aesculapii magister, ii, 309.
 Chorepiscopus, i, 376, 408.
 Christiana Religio quam pacifica, ii, 254.
 Christiani dicebantur athei, i, 267; et desperati, ii, 356.
 Christianismus, i, 128.
 Christianos homines facere, i, 397, 426.
 CHRISTUS DOMINUS, i, 36.
     ὁ Θεοτόκος ii, 75-77, 127, 153, 154, 190.
     Dominus et Deus noster, i, 290.
     Deus, i, 273; ii, 212, 233, 234, 331, 340, 383.
     Deus et homo, i, 275.
     Deus radice ab intima, ii, 286.

CHRISTUS.—

- Summus Deus, ii, 383.
 Virtus Dei, i, 275, 337, 425; ii, 9, 85, 340.
 Ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, i, 367, 398; ii, 78, 149, 152, 224.
 Πατοκαπάτωρ, ii, 222.
 Unus de S. Trinitate, ii, 233, 235, 237.
 Eundem atque Patrem esse docuit Noetus, i, 49-52.
 Perfectus Filius, i, 56, 66, 72.
 Filius Hominis vocatus ante Incarnationem ejus, i, 57.
 Postrema Ecclesiae universae de Christi Persona et Incarnatione Definitio, ii, 231.
 Spiritus vocatus, i, 73, 75-80, 87, 88, 91, 92, 101, 343; ii, 344.
 Una Persona Christi contra Nestorium vindicatur, ii, 17-32.
 Unus honos Patri Filioque tribuendus, ii, 88, 349.
 Doxologia Christo oblata, i, 121, 188.
 Solus sine delicto, i, 123.
 Illuminator et deductor humani generis, i, 275, 337.
 Doctor virtutis, ii, 356.
 Doctor vitae nostrae, i, 300.
 ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος, ii, 223.
 ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής, ii, 11.
 Cur carnem induerit, ii, 291, 342, 343, 351.
 Cur crucem subierit, ii, 351.
 Christi miracula, ii, 277-285, 344.
 Christi Pater et Deus, i, 247.
 Christi sanguine et sanctificatione purgata delicta ante Baptismum, i, 296, 350.
 Chrysippus, Philosophus, ii, 306, 338. adductus, 325.
 Chrysostomus, S. JOHANNIS, FRAGMENTUM EPISTOLAE AD CASSIANUM, ii, 127-129.
 An germana Epistola, utrinque disputatur, 123-126.
 Cicero, ii, 309. allatus, 316, 327, 331, 335.
 Clodia, i, 220, 236, 254.
 Circenses ludii, ii, 366.
 Circulatores, i, 157.
 Circumscribere, ii, 362.
 Circumscriptio, ii, 289, 365.
 Circus, ii, 367.
 Civitatem potestate imperiali novatam sequitur ordo Ecclesiasticus, ii, 63, 109.
 Clarificatio, i, 326.
 Claritas, i, 103, 133.
 Cleanthes, Philosophus, ii, 306, 338.

- Clemens, S., Romanus, a S. Petro ordinatus, i, 147.
 Apostolorum traditionem ante oculos habebat, i, 206.
 Clementis, S., Romani Epistola, i, 5, 6, 24.
- Clerico non licet in Ecclesia duabus ministrare, ii, 59.
 neque in alia civitate sine literis commendatitiis Episcopi, 60, 94.
 neque debent Clerici ad aliam Ecclesiam transferri, i, 397.
 Clerici habentes adversus se invicem negotia non debent ad saecularia iudicia convolare, ii, 58.
- Si clericus habet causam adversus Episcopum quemvis, apud Synodum provincialem iudicetur, si adversus ejusdem provinciae Metropolitanum habet querelam, petat Exarchum seu Primate[m] dioecesis, aut sedem regiam urbis Constantinianae, ii, 58, 63.
- Clerici non debent praedia aliena conducere, aut negotiis saecularibus se miscere, ii, 54.
 aut transmigrare de civitate in civitatem, ii, 56.
 aut recipi in alienam, i, 380.
 neque debent nisi speciali loco, non ἀπολύτως, ordinari, ii, 56.
- Clerici et monachi desertores muneris anathematizandi, ii, 57.
- Cloacina, dea Romana, i, 270; ii, 314.
- Coarticulare, ii, 285.
- Codex Canonum Universae Ecclesiae Justellianus, i, 421.
- Coelibatus Cleri, i, 402.
- Coelum et Coelus, ii, 293.
 Coeli convexiones, ii, 287.
 Coelum et terra nos sumus, viz. mystica ratione, i, 104, 178.
- Coelus, ii, 313.
- Colarbasus, haereticus, i, 169.
- Collectiones, ii, 289.
- Cometae, ii, 380.
- Commeatus, i, 288.
 Commeatus doloris mortisve, remissio eorundem seu dilatio, i, 345.
- Commentitii dii, ii, 314, 316.
- Committo pro inter se quasi certaturos confero, i, 141.
- Commodulum, ii, 257.
- Commortuus, ii, 282.
- Communicatio deliberata, i, 158.
- Communicatio pacis, i, 137.
 in pacem et communicationem recipiuntur, i, 148.
- Communio et pax, i, 249.

- Communis, comis, ii, 331, 370.
 Compendia perniciosa, i, 317.
 Compensemus, i, 116.
 Concilia provincialia, i, 391, 394. bis in anno celebranda,
 i, 573; ii, 64.
 Concilabulum Ephesinum, ii, 88.
 CONCILII GENERALIS SEPTIMI DEFINITIO FIDELI, ii, 231-238.
 pro Conciliorum Generalium Quatuor Primorum auctoritate
 Testimonia, i, 363, 364.
 Concilium Oecumenicum non appellandum in causis Episco-
 porum, i, 395.
 Concilium CPtanum Secundum Oecumenicum, ii, 149.
 Concilium CPtanum Quintum Oecumenicum, ii, 151.
 Concilium CPtanum Sextum Oecumen., ii, 152, 161, 162, 163.
 Concordia, oppidum Italiae, i, 97.
 Concordia eorum, ii, 278.
 Condignus, ii, 249.
 Conditionem dare potentioribus, ii, 257.
 Conditioni datae sibi occurrit, i, 145, 201.
 Confessio, ii, 155, 159.
 Conectores, ii, 263.
 Coniunctae pro conjunctiones, i, 163, 219.
 Coniurationes sive fraternitates. Ne conspirent clerici con-
 tra Episcopum aut clericum, ii, 63.
 Conscientia sceleris, ii, 367.
 Conscientia purganda, ii, 371.
 Conscientiam leges punire non poterint, ii, 362.
 Conscriptores, *συγγραφεῖς*, ii, 287; conscriptiones, 288; con-
 scribi, 287; conscribere, 303.
 Constantinopolis, i, 387; ii, 63, 66, 68, 69, 70, 76, 231.
 Episcopus CPtanus, i, 389, 391, 392, 420; ii, 152, 157.
 CONSTANTINOPOLITANI CONCILII CANONES, &c., i, 387-397,
 417, 418, 423; ii, 53, 110, 113, 232.
 CONSTANTINOPOLITANUM SYMBOLUM, i, 389, 398, 426; ii, 76.
 A plurimis exemplaribus absunt voces *Θεὸς ἰσθ Θεοῦ*,
Deum ex Deo, i, 426.
 Constantinopolitana Synodus alia subsequenti anno celebrata,
 i, 423.
 CPtanorum Patrum ad Occidentales scripta, i, 420.
 Constantinus M. Imperator, ii, 76, 149, 189, 190, 301.
 Constantinus Pogonatus, Imperator, ii, 152, 231.
 Constantinus, Synodi Chalcedonensis ab Epistolis, i, 404.
 Constitutio, sive status, i, 115, 196.
 Consus, deus Romanus, i, 270.
 Contocseratio, i, 137.

- Confessero, vel confesseror, i, 152, 207.
 Convenio, sensus hujus verbi apud Tertullianum, i, 194.
 Convenire haereticum, i, 135.
 Conventus seniorum et praepositorum singulis annis, i, 234.
Conversatio, i, 157, 328.
 Conversatio haereticorum, i, 156.
 Conversationis humanae inquinamentum, i, 110.
 Conversationis vitium, i, 140, 198.
 Converto *pro* Converto se, ii, 323.
 Corban, i, 305, 353; Dei dona appellatum, 354.
 Cornelius, Episcopus Romanus, i, 257, 268.
 Corona candida et purpurea, i, 315.
 Corona fidei, ii, 383.
 Coronis, ii, 271.
 Corporatus est Christus, ii, 350.
 Corporis habitaculum temporale, ii, 338.
 Corybantes, ii, 317.
 Cramer, J. A., ii, 95.
 Craumeri, Thomae, Bibliotheca, ii, 123.
 Credulitas *pro* fide, ii, 249, 286, 297.
 Crota, i, 269; ii, 310, 313, 317.
 Crispus, filius Constantini M., ii, 301, 302.
Crocus et crocum, ii, 291.
 Crucem mereri extremam, ii, 266.
 Crucis sacramentum, i, 327; ii, 350.
 Crucis signum, quantum valeat, ii, 351.
 Crucis supplicium infame etiam vilibus, ii, 271.
 Ctesias, ii, 285.
 Cunina, quae eunis infantium praest, dea Romana, ii, 315.
 Curubae, Africae oppidum, i, 356.
 Curiositas, i, 128, 133, 145, 151, 157, 193.
 Curiositates votorum, i, 153.
 Cynici, ii, 337.
 Cynocephalus ii, 317
 Cynosurae, ii, 309.
S. CYPRIANUS, i, 97, 229, 230, 231, 250, 263.
     TRACTATUS ejus, 269-328.
     Notarius ejus, 97.
     Homilia de Oratione Dominica, 176.
     Multoties ei revelatum est, 289.
     Minutio Felici plurimum debet, 337, 338.
     De Cypriani Codicibus MSti Novi Collegii, 256; non-
         nullis apud me, 330.
 Cyprus insula juris sui, i, 405.
     Episcoporum Cypri supplicatio, ii, 10, 91, 92.

- Cyrenaica secta, ii, 329, 338.
 Cyrensis Episcopatus octingentas Ecclesias habebat, ii, 108.
 CYRILLUS, S., ALEXANDRINUS, ii, 77, 86, 94, 150, 152, 235, 237.
 EPISTOLA SYNODICA, ii, 17-32;
 Anathematismi, 30, 76, 232.
 Cyrus, ii, 285.
 Cyrus Alexandrinus, haereticus, ii, 153, 161, 233.

D.

- Daemonus, i, 272, 334, 273, 334; ii, 263, 277, 323, 351, 381,
 382.
 Socratis daemon, 323.
 Daemonium oraculi Pythii, i, 112.
 Daemonatitia, i, 150.
 Damigero, magus, ii, 285.
 Danae, ii, 311.
 Daniel, Propheta, i, 298, 303; ii, 348.
 Dardanus, magus, ii, 285.
 David, i, 319; ii, 346, 347, 348.
 Coelestium scriptor hymnorum, ii, 341.
 τὸν ῥέον Δαυὶδ, ii, 234.
 Delatum in S. Scriptura delicti figura est, i, 107.
 Deditio Domini, i, 110.
 Deductor, i, 275, 337.
 DEFINITIO FIDEI a Concilio Chalcedonensi edita, ii, 75-80,
 117-120.
 Deianira, ii, 309.
 Dei notio cuique ingenua, ii, 269.
 unum illud vinculum humanae societatis, ii, 320.
 Deificata voluntas, ii, 242.
 Delicata de Christo confessio, i, 276.
 Delicata jactatio, i, 284.
 Demetrianus, ii, 301.
 Demurgus, i, 222, 223; ii, 216.
 Democritus, ii, 337-339, 378.
 Deposuit, i, 141, 199.
 Descendere ad sententiam per gradus, ii, 377.
 Desperati dicebantur Christiani, ii, 356.
 Deus unus, i, 262, 273; ii, 304, 350. 'Dei frequenter au-
 ' dimus, O Deus! et Deus videt, et Deo commenda, et
 ' Deus tibi redlat, et Quod vult Deus, et Si Deus dederit.'
 i, 274, 335.
 In Deo Patre laetitia est, quum quis sic spiritualiter
 nascitur, ut &c., i, 326.

- Pater nominibus Verbi, seu rationis, et sermonis, ac Spiritus interdum designatus, 176.
 fons rerum, sator saeculorum ac temporum, ii, 270.
- Deorum falsorum origo, i, 269; ii, 308.
 dii nati, 268.
 Christianis sunt inimici, 265.
- Derupti loci, ii, 273.
- Devii loci, ibid.
- Διαβολή et καταλαλία quid differant, i, 24.
- Diabolus, i, 16, 107, 234, 279, 318, 357; ii, 322.
 Angelus zelo dejectus, i, 118.
 Christi Sacramenta aemulatur, i, 155.
- Diaconi, i, 13, 14, 256.
 potestatem non habent offerendi: ministri sunt Episcoporum, i, 380, 412.
- Diaconissae, ii, 61, 108.
 habitu tantum Diaconissae, i, 382.
 non ante annum aetatis quadragesimum ordinandae, ii, 61.
- Διαλαλία, ii, 8, 89.
- Diana Taurica, i, 270; ii, 318; Diana, 271, 312.
- Διαφέροντα, Quae pertinent ad, i, 380, 411; ii, 65, 193.
- Διαπρωσίας, ii, 231.
- Διατέπρωσις, ii, 58, 73.
- Dicaearchus, philosophus, ii, 268, 378.
- Didymus Alexandrinus, ii, 151, 232.
- Didymus ἐξηγήσεως Πυθαγορείου auctor, ii, 317.
- Die Dominicae resurrectionis genibus abstinendum est, et negotia differenda, i, 117, 185, 383, 415.
- Diffidentiae consilium, i, 135.
- Διγύμοις κοιωνεῖν, i, 375.
- Dii nativi et geniti, ii, 266.
- Dii Romanis proprii, i, 270; ii, 316.
- Dii Syri, ii, 272.
- Diligentia adtonita, i, 158, 212.
- Diluvia, ii, 253, 322; purgatio terrae auctore Platone, ii, 256.
- Dinomachus, Philosophus, ii, 330.
- Diodorus, Philosophus, ii, 329.
- Diodorus, Tarsi Episcopus, ii, 151.
- Diocesis, et Synodus Dioecessana, i, 390, 391, 395; ii, 11, 78, 105.
 Romani imperii tredecim Dioeceses, i, 419.
- Diogenes, Cynicus, ii, 337.
- Dionysii Exigui Canones, i, 418.

- Dionysius Exiguus, ii, 33, 51, 109.
 Dionysius Siciliae tyrannus, ii, 319.
 Dioscorus Eutychianus, ii, 151, 232;
     sede Alexandrina pulsus, ii, 115, 116, 151, 232.
 Disciplina Deifica, i, 326.
 Dispositio, i, 127.
 Dissertunt eum aliter quam in vero est, i, 156, 211.
 Diversa pars, *pro* adversa parte, i, 136, 196.
 τῷ Δοκτεῖ καὶ τῷ σχήματι, i, 414.
 Doctae, haeretici, i, 93.
 Doctor, i, 123, 133.
 Doctrinae consanguinitas, i, 148.
 Domidium carnis, ii, 338.
 Dominicium, i, 305.
     tria haec voce significantur, i, 352.
     Dominicium, aureum quod vocabatur, Antiochiae aedificatum, i, 353.
     Dominicium semen, i, 327.
 Dominis vobis *pro* vestris, ii, 266.
 Dominus, Aeon, ab Heraeone introductus, i, 169, 223.
 Dominus, Antiochiae Episcopus, ii, 109.
 Donaria, ii, 294.
 Donatus, haereticus, ii, 154.
 Dositheus Samaritanus, i, 161, 216.
 Dux, sive Dux, Antiochiae strategum Cypri constituebat,
     ii, 91.
 Duellus, ii, 260.
 Durae res *pro* graves, infelices, ii, 284.
 Duri, inersolui, 279, 280, 284.

E.

- Ebon, i, 4, 131, 149, 167, 220.
 Ecclesia, aedes sacra, i, 378.
 Ecclesiae Apostolicae, i, 151.
     Ecclesiae Barbaricae, i, 389, 391; ii, 69.
     Ecclesiae omnes sunt prima illa Apostolica, ex qua omnes,
     i, 137, 197.
     Ecclesiae in medio mundi constitutae, ii, 213.
     Ecclesiae universae postrema de Christi Persona et Incarnatione
     Definitio, ii, 231.
     Ecclesiae unitas, i, 245, 246.
 Ecclesiasticarum rerum conservatio, ii, 65, 66, 110, 111.
 Ecclesiasticum regimen ad formam civilis Imperii primitus
     constitutum, i, 407.

- Ecclesiasticus, an liber canonicus sit, i, 282, 343, 349; Salomoni tributus, ii, 342.
- Ἐκδικαίος, Ecclesiae defensor, ii, 53, 66, 103, 110, 111.
- Ἐκθεσις, ii, 205, 221, 233.
- Ἐκκαίδεκατηρίς, ἑννεακαίδεκατηρίς, i, 45, 46.
- Ἐκκλησιάζικτοι, ii, 111.
- Ectroma, i, 127, 192.
- Eleemosynis emendata et purgata peccata, i, 202, 295-301.
Conferas, 350.
- Elementa rerum quatuor, ii, 255.
- Eleutherus, Romanus Episcopus, i, 145.
- Elymas, magus, i, 26.
- Elysium, ii, 361.
- Emmanuel, ii, 30, 31, 198.
- Empedocles, ii, 338, 339.
- Ἐμφραξὺς τὰ ὦρα αὐτοῖ, i, 36, 41.
- Ἐνανθρώπησι, ii, 77, 205.
- Ἐνέργεια ἱερατικῆ, ii, 5.
- Energema, i, 146.
- Ἐνηργῆσθαι, ii, 31.
- Energumene historia Sacramenta administrantis, i, 238.
- Ennius, ii, 313.
- Enoch, i, 291.
- Enthymemata, ii, 289.
- Enthymesis, quae et Achamoth, i, 167, 168, 221; ii, 216.
- Ἐπί τοῦ ἀφίσι πυχλάμουσι εἶναι τμήσι, ii, 71.
- Ἐπίσει καθ' ἐπίστασι, ii, 15, 22, 23, 29, 30.
- Ἐπαρχία, ii, 69.
- Ἐπί, *alioqui*, ii, 60.
- Ephesus, i, 82, 151.
- EPHESINI CONCILII CANONES, ii, 3-12, 77, 85-92, 150, 203, 232;
Epistola ad Pamphilienses, ii, 86.
Epistola ad Coelestinum Papam, 87.
- Ephesinum Conciliabulum, ii, 3.
- Ephraemius Junior, Antiochenus Episcopus. *Locis* ejus de Eucharistia, ii, 143.
- Epiciadius, Grammaticus, ii, 291.
- Epicurei, i, 127; ii, 269, 306, 331, 332, 335, 336, 375.
- Epicurus, ii, 304, 330, 333, 334, 378.
- Epidaurus, ii, 309.
- Epiphanius S., i, 48, 81, 82.
- Episcopi Apostolis vicaria ordinatione successerunt, i, 43, 249.
Interdum Presbyteri appellati, i, 256.
Ne in una civitate duo Episcopi existant, 376.

- Ne in duabus civitatibus sit unus Episcopus, 419.
 Nuptus regulae exceptiones, *ibid.*
 Ordinationes eorum intra tres menses fiant, ii, 67.
 Electiones eorum, cum cleri et plebis consensu, i, 403, 6.
 Ἐπίσκοποι εἰς πρεσβυτέρων βαθμῶν φέρειν, ἱεροσολία ἐστίν,
 ii, 71, 115.
 Episcoporum accusatores, i, 392; ii, 65.
 Episcoporum ordo per successiones ab initio decurrens, i, 147.
 Episcoporum tres gradus, Episcopi civitatum, Metropolitan
 provinciarum, Exarchi dioecesium, ii, 109.
 Ἐπιστολαί, literae unae, i, 23.
 Epistolae commendatitiae, ii, 52, 61;
 probatoriae vel pacificae, ecclesiasticae, ii, 59.
 Ἐπισηδύοιτες τὸ πρᾶγμα, *delita opera rem patrantes*, i, 370,
 401.
 Erichthonius, ii, 310.
 Ἐρμηνεία τῶν ἐν εὐαγγελίῳ ζήλω &c. ii, 78, 118.
 Erudire perditioni, i, 145.
 Esaias, Propheta, ii, 343, 345, 349.
 Et particula pulchre posita, ii, 259. 'Et relaxata sunt, &c.'
 Ethica, ii, 331, 333.
 Eva, i, 114, 116, 182.
 Evaginationes, ii, 284.
 Euagrius, Episcopus Cyprius, ii, 10.
 Euagrius, ii, 151, 232.
 Eucharistia, reservari solita, i, 113, 181; ii, 167, 169, 175,
 180.
 Incruenta sacrificii servitus, ii, 25, 97.
 Natura panis in pane sanctificato permanet, 127.
 Visibilium symbolorum natura non mutatur, 132.
 Symbola mystica post sanctificationem non recedunt a
 sua natura; manent in priore substantia et forma,
 133.
 Non desinit substantia vel natura panis et vini, 139.
 Permanentia [Sacramenta] in suae proprietate naturae,
ibid.
 Corpus Christi a sensibili substantia non absistit, 143.
 Non quod proprie corpus ejus sit panis, et poculum san-
 guis; sed quod in se mysterium corporis ejus san-
 guinisque contineant, *ibid.*
 Quodam nuper de ipso Sacramento corporis et sanguinis
 Domini non rite sentientes dixerunt, hoc ipsum esse
 corpus et sanguinem Domini, quod de Maria Virgine
 natum est, &c. *ibid.*
 Non est hoc sacrificium corpus ejus, in quo passus est

- pro nobis, neque sanguis ejus, quem pro nobis effudit, sed spiritualiter corpus ejus efficitur et sanguis; sicut manna, quod de caelo pluit, et aqua quae de petra fluxit, 168, 173, 174.
- Eadem orant veteris Legis Sacramenta; et spiritualiter significabant Eucharistiam corporis Servatoris nostri, 175.
- Illa Eucharistia non est corpus Christi corporaliter, sed spiritualiter, 176.
- Multum distat inter corpus illud, in quo Christus passus est, et corpus illud, quod in Eucharistiam consecratur, 185.
- Secundum creaturarum substantiam, quod fuerunt ante consecrationem, hoc et postea consistunt, ibid.
- Eucharistia integra et illaesa conservari debet, 170, 176.
- Jejunium in Missa a lectore tum Evangelii, tum Epistolae servandum, 182.
- Eucharistia ultimum ac necessarium viaticum, i, 378, 410.
- ad benedicenda Eucharistia sua, i, 164.
- Eucharistiam fecit, h. e. Sumens panem gratias egit Deo, i, 118.
- Eudoxius et Eudoxiani, i, 390, 417, 418.
- Euhemerus Messenius, historiae sacrae auctor, quam vertit in Latinum Ennius, ii, 312; allatus, 313, 318.
- Εὐκέρητος οἶκος*, ii, 55.
- Eunomius, Nicomediae Episcopus, Symbolum Nicaenum apud Concilium Chalcedonense recitavit, i, 400.
- Eunomius et Eunomiani, i, 390, 396, 417, 425; ii, 154.
- Euphemia, Martyr, ii, 75.
- Euphorbus, ii, 334.
- Europa, virgo, ii, 311.
- Eusebiani Chronici Versio Armeniaca, i, 341.
- Eusebius, ii, 198.
- Eusebius, Dorylensis Episcopus, ii, 114.
- Eustathius, Beryti Episcopus, ii, 70.
- Eustathius, Metropolitanus Pamphiliensis, ii, 86.
- Eutyches, haereticus, ii, 78, 102, 119, 126, 137, 139, 151, 154, 158, 232.
- Examine credenti, i, 140.
- Exarchus, seu Eparchus, Primas diocesis, ii, 58, 63, 104, 109.
- Exarchi sedi CPTanae subjecti, Metropolitani interdum dicebantur, 105, 106.
- Ἐξαρχος τῆς ἐπαρχίας*, 105.

- Excommunicati, i, 373, 380, 394; ii, 65.
 sine vitæ communionem consecuturi, i, 378.
- Exhibitio. Tertullian. et Cypr. *Habentes exhibitionem et testimonium.* Interp. Bibl. apud Cyprian., i, 303 et alibi.
- Eximologesis, i, 107, 108.
- Exorbitare, i, 125, 159.
- Exorcismus, i, 397.
- Exorcista, i, 239, 240.
- Explicabant se maria, ii, 279.
- Expositio delictorum, i, 155, 209: *Expositis peccatis*, i, 246.
- Expuncta morte, i, 279.
- Expunctio inveniendi, i, 131, 194.
- Expunctor, i, 101.
- Expunguntur officia, i, 108.
- Exserte, i, 154-317.
- Exuviae corporis, h. e. vestes sepulchrales, ii, 347.
 abjectis fragilium corporum exuviis, ii, 375.

F.

- Faber, Georgius Stanleius, i, 205; ii, 133.
- Fabricius, Jo. Albert., praeter Notas ejus ad S. Hippolytum, allatus, i, 98-100, 267, 268.
- Factita, ii, 252, 273, 280, 285.
- Faundus, Hermianensis Episcopus, ii, 219, 226.
 Verba ejus de Eucharistia adducta, ii, 143, 219.
- Fanatici, ii, 263.
- Fatua Fauna, dea, ii, 265, 271, 315.
- Fatum, ii, 254.
- Faula, ii, 314.
- Faunus, ii, 271, 315.
- Faure, Sorbonista, ii, 124.
- Faustulus, ii, 314.
- Fobris, i, 122: dea Romana, i, 270; ii, 315.
- Felli (Joannis) operum S. Cypriani editio a Fabricio laudata, i, 268.
- Ferns, sine ulla, ut dicitur, ii, 258.
- Fides in Christi sanguinem, i, 350.
- Filius et filium, ii, 291.
- Firminus Lactantius, ii, 303. Vid. LACTANTII EPITOME.
- FIRMILIANUS, Caesareae Cappadocum Episcopus, i, 229, 251.
 EPISTOLA ad S. Cyprianum, 230, 231, 250, 252, 259, 263.
- Flatura, ii, 256.
- Flavianus, Archiepiscopus CPTanus, ii, 78, 234.
- Flavius, grammaticus, ii, 301.

- Flora, dea Romana, i, 270; ii, 314. Floralia, ii, 314.
 Flori Lugdunensis Commentarius ineditus in S. Pauli Epistolas, i, 344, 358.
 Florinus. FRAGMENTUM Epistolae ad eum, i, 35-41.
 Forculus, deus Romanus, i, 332.
 Formula accusatoria in jure Anglico, i, 411.
 Fortia, et Fortacalia, ii, 315.
 Fortassend, i, 156, 211.
 Foxus (Joannes), ii, 179, 181.
 Fraternitas, i, 137, 239, 249, 250, 318.
 Fretus et fretum, ii, 291.
 Fune (sic pro *fine* concepit legend Junius) illo posteritatis, i, 150, 205.

G.

- Gaianus, haereticus, ii, 154, 159.
 Galatia, i, 229, 236, 253, 396.
 Galilaea, ii, 347.
 Galli, i, 332; ii, 314. In Gallia innumeri Christiani, ii, 259.
 Galli, sacerdotes, ii, 276, 310.
 Garnerius, Joannes, NOTAE ejus in S. Cyrilli Alex. Epistolam Synodicam, ii, 195-200.
 Notae in Librum Diurnum Romanorum Pontificum, ii, 156-159.
 Gelasius, Caesariensis Episcopus, ii, 141.
 GELASIVS I, Romani Episcopus, ii, 141, 137.
 FRAGMENTUM operis ejus, ii, 139, 144.
 Gellius, A., ii, 325.
 Genii, ii, 323.
 Genii civitatum, ii, 265.
 Geniturae = Creaturae, animalia, ii, 257.
 Gennadius Massiliensis, ii, 137.
 Germaniae, ii, 213.
 Germanorum irruptiones, ii, 253.
 Getuli, ii, 259.
 Glabre, an hirsuta cum asperitate, ii, 289.
 Gladiatorum, ii, 367.
 a Gladio vacua, i. e. sine gladio, i, 321.
 Gnossus, urbs Cretae, ii, 313.
 Goliath, i, 319.
 Graeca Ecclesia, ut uxorati ordinentur, suis injungit, i, 210.
 Graeci, i, 271.
 Graecia, i, 334; ii, 321.
 Graeco sermone, quo literas Apostolus (Paulus) fecit, i, 114, 205.

- Gratianus, ii, 160.
 Gregorius S., Nazianzenus, ii, 236.
 Gregorius S. M., Romanus Episcopus, i, 363, 418.
 Ἐπίσκοπος ἀπὲρ ὑπόθετον, i, 11, 12.
 Gronovius, Joan. Fred., i, 342.
 Grundules lares, ii, 265.
 Γενεῖαις sexum generaliter nominat Apostolus Paulus, i, 114.

H.

- Habitus foeminarum, i, 113.
 Hadrianus, Imperator, i, 40.
 Hadrianus II., Papa Romanus, ii, 159, 161.
 Haeresis, i, 126, 136, 152, 157.
 Αἰρετικὴ ἡρῆσις, ii, 194.
 Haereseos, vel esse, vel tantum valere, non mirandum, i, 122–125. Coactaneae Apostolorum, 151, 255.
 Haeresis origo zelus, seu invidia, i, 320.
 Haeretici, i, 16, 35, 37, 247, 393.
 De Praescriptione Haeticorum, 122–159.
 S. Scripturas obtendunt, 134.
 A Scripturarum collatione repellendi, i, 152, 159.
 Indicandum, qui sint successores Christi et Apostolorum, ad quos quidem pertinet Scriptura, priusquam de sensu ejus cum haeticis sit disputandum, 136, 145, 150, 153, 156, 157, 197.
 Multi haeretici Apostolica aetate exstiterunt, 255.
 De haeticis accensatoribus, 394.
 Modus recipiendi haeticos resipiscentes, 396, 422.
 de Haeticis rebaptizandis, i, 229. Vid. et Baptismus Haeticorum.
 Haetico non licet quidquam spiritualiter gerere, i, 236.
 Hardulmus, Joannes, praeter Notas ejus ad Concilia, et S. Joan. Chrysost., allatus, ii, 125.
 Harmenspulus, ii, 113.
 Haruspices, ii, 263.
 Helion. Vid. Elion.
 Hebraei, ii, 341.
 Helena dus impulsoribus rapta, ii, 254.
 Helenus, Episcopus, i, 253.
 Helenus, Vates, ii, 293.
 Helias, Propheta, i, 303, 307, 308.
 Hemodia, i, 381, 411.
 Henotheon, ii, 74.
 Heraclio, haeticus, i, 168, 221, 223.
 Heraclitus, Philosophus, i, 127.

- Hercules, i, 269; ii, 271, 273, 308, 315, 317; magnus, ii, 276.
 Herillus, Pyrrhonius, ii, 330.
 Hermae Pastor, i, 111, 180.
 Hermas, Pn. Romani Episcopi, frater. 181.
 Ἑρμῆς, ii, 78.
 Hermes Trismegistus, i, 272; adductus, ii, 307, 313, 340, 341, 380, 382.
 Hermippus, auctor, ii, 285.
 Hermogenes, haereticus, i, 146, 201; aliquem Hermogenem, 149, 204.
 Herodes, i, 161; ii, 345.
 Herodiani, i, 161.
 Heroes, ii, 263.
 Hervetus, Gentianus, ii, 5.
 Hodras, ii, 348.
 Hesiodus, ii, 323.
 Hiekesius, Georgius, ii, 181, 182.
 Hieronymus, i, 4, 45, 97, 181, 215, 255, 257, 207, 330; ii, 161, 247, 301.
 Hieronymus, Philosophus, ii, 329.
 Hierosolyma, i, 235, 239, 406, 407; ii, 105, 106, 346. Vid. Aeliae Episcopi.
 Hilarion Rancatus, ii, 157.
 Hirsuta cum asperitate, ii, 289.
 S. HIPOLYTUS, i, 45-48. OPUS CONTRA NORTUM, 49-80; ANNOTATIONES, 81-94.
 Hippolytus, Virbius vocatus, ii, 310.
 Hispaniae fines, ii, 271; h. e. Hispania. Cf. 254.
 In Hispania innumeri Christiani, ii, 259.
 Holstenius, Lucas, ii, 157, 158.
 Homero-Contones, i, 154.
 Homerus, i, 154, 271; ii, 309.
 Homine ab uno orti, ii, 369.
 Hominicola, ii, 150.
 Homo assumptus, ii, 293.
 Homo simulatus, ii, 292.
 Honor, deus Romanus, ii, 314.
 Honorius, Papa Romanus, a Concilio Generali Sexto damnatus, ii, 153, 157, 158-163; ii, 161, 162, 233.
 Horae orationis, i, 118, 186.
 Horos, i, 167, 221.
 Hosidius Geta, i, 154, 209.
 Hostanes, magus, i, 272, 333; ii, 285.
 Hostia Spiritualis, i, 119.

- Hostilius, i, 270.
 Humanae hostiae, ii, 316.
 Humilitas, ii, 372.
 Hymnus Vespertinus et Matutinus, i, 119, 186.
 Hystaspes, vates, ii, 382.

I.

- Iaklabaath, Aeon, i, 164.
 Janiculum, i, 270; ii, 271.
 Januarius mensis, i, 270.
 Janus, i, 270; ii, 271.
 Jao, Aeon, i, 167, 221, 222.
 Japetus, Jovis patrum, ii, 320.
 Ibae epistola ad Mariam Persam, ii, 152, 232.
 Iberiae, i, 213.
 Ioniense Concilium, i, 229, 236, 245.
 Idaea mater deorum, i, 271.
 Idolorum origo, ii, 320.
 Jejunia, i, 112, 118.
 Jeremias, Propheta, ii, 226, 227, 343, 346, 348.
 Jesus. Descendisse Christum in eum haeretici dicebant, i, 159; nominis ratio, ii, 226, 341.
 Ignatius S., i, 17, 20; Epistolae ejus, 4, 6, 19, 21.
 ab Illo capto ad Lactantii tempus anni 1470, ii, 318.
 Ill. forma qua locus nominis indicatur, ii, 147, 155, 158.
 Illius formae, i, 317.
 Imber aureus, ii, 311.
 Immensitas nominis, ii, 279.
 Immortalitas, i, 315; ii, 372, 373, 375, 383.
 hominis summum bonum, ii, 332.
 Impassibilis, ii, 305.
 Imperatoris Romani jussu archontes senatusque Concilio Chalcodonensi adfuerunt, ii, 115, 116.
 Concilia Oecumenica quatuor priora Imperatorum convocata, i, 388; ii, 3, 75, 189.
 Impungere, i, 125, 146.
 Impio, eum genitivo, ii, 295.
 Importunitas pro infelicitate, ii, 325. Vid. ed. Davis. Epitomes Lactantii ad loc.
 Inachi filia, ii, 312.
 Inaurire surdos, ii, 344.
 Incarnatio Dei Verbi, ii, 150.
 Indemnis, ii, 273.
 India, ii, 310.
 Indigotes dñi, ii, 271, 294.

- Indisciplinatus, i, 274, 336.
 Individuitas, i, 106.
 Indoctus = valde doctus, ii, 336.
 Indolescens, ii, 294.
 Inenarrabilis, ii, 273.
 Inerrabilis, ii, 321.
 Infinitivus modus subaudito *dei* in Canonibus ecclesiasticis
 frequens, i, 405.
 Inflectatur, quod acui, an acuatur quod oportebat inflecti,
 ii, 292.
 Inhabitabiles *pro* habitabiles, ii, 251.
 In Latio inducere, ii, 315.
 Innocentius I, Romanus Episcopus, ii, 91.
 Innumeri hominum, ii, 279.
 In quae committebant, i, 141, 199.
 Inquit et Inquunt per vices usurpat Arnobius, i, 84.
 Insensilis, ii, 342.
 Instrumenta doctrinae, i, 153.
 Insufflatio, i, 397.
 Intercutos morbi, ii, 281.
 Interpretatio figurata, i, 104.
     Interpretationis gubernaculum, i, 130, 193.
     Interpretationis magnae ac beatae substantia, i, 102.
 Interpretor, passivo sensu apud Tertullianum, i, 209.
 Interrogatio legitima et ecclesiastica, i, 240.
 Interspatia diei, i, 118.
 Investis, i, 115.
 Invocatione non contemptibili sanctificare panem et Eucha-
 ristiam facere, i, 240.
 Joannes S. Apostolus, i, 4, 9, 36, 147, 151, 206; ii, 23, 34.
 Joannes S. Baptista, i, 101, 128, 151, 206.
 Joannes, Antiochenus Episcopus, ii, 3, 87, 88, 196.
     EPISTOLA ejus ad S. Cyrillum Alex. 203-208.
 Joannes Damascenus, ii, 125.
 Joannes, Sebastiae Episcopus, ii, 113.
 Job, i, 282, 308.
 Johnsonus, Joannes, ii, 183.
 Jonas, Propheta, i, 112.
 Joscelinus, Joannes, ii, 179, 181.
 Josephus, S., i, 166.
 Josephus, historicus, i, 4.
 S. IRENAEUS, i, 4. FRAGMENTUM, 35-37.
     ANNOTATIONES, 38-41.
 Ἰσα, *rà*, ii, 12; Ἰσορ, ii, 15.
 Isauria, i, 419.

- Isis, ñ, 312, 316; furva, 272.
 'Iσραηλ, ñ, 23.
 Israel, nominis significatio, i, 58, 86;
 omnibus membris quotidie lavat, i, 110.
 Italia, i, 131, 270.
 Juliae, i, 229.
 Judaei, i, 129, 274, 275, 424; ñ, 61, 193, 341, 343-346,
 348, 349; virgines suas velant, i, 116.
 Judaismus, i, 161, 167, 171; ñ, 79.
 Judas, i, 232; a Cainacis defensus, i, 165.
 Judicium universale, i, 302, 320; ñ, 381.
 Jugulum, jugulus, ñ, 291.
 Julianus Halcarnassensis, ñ, 154.
 Julianus, magus, ñ, 285.
 Julianus, Pelagianus, ñ, 154, 159.
 Julius, Episcopus Romanus, ñ, 114.
 Junus, Franciscus, ñ, 182.
 Juno, vel Argiva, vel Samia, vel Poena, i, 270.
 Jupiter, i, 270, 271; ñ, 310-313, 318.
 Jupiter Creticus, ibid.
 Jovis antrum in Creta visitur, et sepulcrum ejus ostendi-
 tur, 269; ñ, 313.
 Patrem habuit et matrem, ñ, 270.
 Optimus Maximus nominatus, ibid.
 Dodonaeus, 264, 315.
 Pistor, 314.
 Capitolinus, 284, 315.
 Cyprius, 316.
 Latiaris, ibid.
 Creticus, 317.
 de Juramento, an licitum, i, 342.
 Justellus, Christophorus, i, 410;
 de Codice Canonum, quem vocat, Ecclesiae Universae,
 i, 421.
 Priscæ Versionis Canonum Codex ejus MS. vetustissi-
 mus, ñ, 47, 93, 94, 100, 114.
 Justellus, Henricus, ñ, 52, 89, 94, 114.
 Justinianus, Imperator, ñ, 105, 151.
 Justinus, S., Martyr, i, 4, 171; ñ, 348.

K.

- Κατὰ καιρὸν, ñ, 19, 25.
 Kaye, Joannes, Episcopus Lincolnensis, i, 190.
 Κωδικοῦται περὶ τῶν κληρῶν, i, 371.

Koumoria metá protophoras, i, 352.

Koumikijs éfouorias tisfos, ii, 11.

ó Koumikos ánthropos, ii, 223, 227.

L.

Labbaeus, Phil., ii, 140, 141.

Labilia, ii, 267.

LACTANTH EPITOME DIVIN. INSTIT., ii, 303-383.

Lactantius, i, 410; ii, 308.

Laicus, i, 156.

Lais, ii, 338.

Lamb, *Joannes*, Collegii Corporis Christi Cantabrigiae praefectus, ii, 182.

Lampsaceni, ii, 317.

Laodiceenum Concilium, i, 425.

Laomedon, i, 269; ii, 308.

Lapsi, i, 375.

Si lapsi ordinati fuerint, deponendi, 376.

Qui haud coacti lapsi essent, post duodecim annos exactos oblationis participes fiebant, 377.

Clericus Lapsus ordine suo moveri solitus est, 261.

Larentinalia, ii, 314.

Lares, i, 315, 323.

Latinus Latinius, i, 108, 179, 219.

Latium, i, 270; ii, 315.

Latius monere, i, 335.

Latona, ii, 310.

Lavacrum salutare, i, 234, 240;
commune et vulgare, 241.

Laxe habitare, i, 335.

Lectio Divina in manibus, in sensibus Dominica cogitatio, i, 327.

Lector, i, 156. Lectoribus in quibusdam provinciis uxores recte credentes ducere concessum, ii, 61.

Leda, ii, 311.

Lemoyneus, *Stephanus*, i, 8; ii, 124, 125.

Lenocinium, i, 156.

S. Leo M. Romanus Episcopus, ii, 72, 78, 113, 114, 119, 151, 234, 236.

Leo II, Romanus Episcopus, ii, 161, 162.

Leonis IV, Romani Episcopi, *Epistola ad Episcopos Britanniae*, i, 421.

Leofricus Episcopus Exoniensis primus, ii, 180.
cum Leonibus praeha gesta, ii, 253.

- Leontopolis urbs Isauriae, i, 419.
 Leucothea, dea marina, 269.
 Libamon, ii, 275.
 LIBER DIURNUS ROMANORUM PONTIFICUM, ii, 147-155.
     ANNOTATIONES, 156-163.
 Liber pater, ii, 271, 273, 309.
 Liber Poenitentialis, ii, 167, 170, 176, 183.
 Liberatus, Diaconus, ii, 116.
 Liberius, Episcopus Romanus, ii, 160.
 Libido tam carnifex, ii, 296.
 Libya, i, 374-404: ii, 189, 213.
 Licentia potestatis, *pro* amplitudine potestatis, i, 275, 337:
     ii, 280.
 Licinius, Imperator, i, 377, 409.
 Licita quae habentur Lex Dei vetat, ii, 368.
 Limentinus, deus Romanus, i, 332.
 Limentini, dii Romani, ii, 265.
 Lindos, oppidum Rhodi, ii, 317.
 Lingardus, Joannes, ii, 185.
 Linaamenta, ii, 283.
 Lisleus, Guil., ii, 179, 181, 182.
 Litabilior victima, ii, 370.
 Lloydus, Joannes, i, 175.
 Lœcutius, deus Romanus, ii, 265. Vid. Aius Lœcutius.
 Λογική, ii, 333.
 Logos, ratio, sermo, verbum, Dei, i, 65, 66, 68-76, 85, 87,
     89, 101, 132, 275: ii, 21, 31, 32, 215, 221, 227, 228.
 Longueruaeus, Ludov. Dufour, ii, 185.
 Lubrica adolescentium aetas, ii, 367.
 Lubricatus lapis, ii, 274.
 Lucæ, S., Evangelium, i, 169.
 Lucanus, haereticus, i, 170.
 Lucensius, Episcopus, ii, 70, 113, 119.
 Luciani Jupiter Tragoedus, i, 330.
 Lucili Postae versus allati, ii, 315.
 Lucrotius adductus, ii, 319.
 Lumen ex Lumine, i, 66.
 Luna dea, ii, 267: major luna quam terra, ii, 317.
 Lupa, ii, 314.

M.

- Mabillonius, Joannes, i, 333, 344: ii, 157.
 Macarius, Presbyter Novatianus, i, 424.

- Macarius, Monothelita, ii, 153, 233.
 Macedonia, i, 27; ii, 254.
 Macedonius et Macedoniani, i, 396; ii, 149, 232.
 Maffei, Scipio, Marchio, ii, 126.
 Magi, ii, 272, 280, 285.
 Magia, i, 149, 275, 334.
 Magis redundat, ii, 267, 289; subauditur, ii, 305.
 Magisterium, ii, 343.
 Magna Mater, ii, 276.
 Magnalia, i, 319.
 Maia, ii, 271.
 Majoris licentia potestatis, ii, 280.
 Mala belli post Christum imminuta, ii, 254.
 Malachias, Propheta, ii, 348.
 Malinganus Tertulliani editionem parabat, i, 99.
 οὐ Μαλλον διπλοῦς, *neque eo magia duplex*, ii, 26.
 Malum unde, i, 127; ii, 255, 257.
 Mancinus, i, 271, 333.
 Manna, ii, 168, 173.
 Manu partum, ii, 379.
 Marca, Petrus de, ii, 142, 158.
 Marcelliani, haeretici, i, 390.
 Marcellinus, Romanus Episcopus, ii, 161.
 Marcellus, ii, 314.
 Marci Eugenii Ephesini Metropolitanæ Confessio MS., i, 426.
 Marcianus, Imperator, ii, 75, 102, 107, 119, 151.
 Marcianus, Novatianus Episcopus, i, 424.
 Marcion, 145, 146, 148-150, 152, 154, 157, 170, 234, 426.
 Marcionitæ, i, 144.
 Marcosii, haeretici, ii, 221.
 Marcus, haereticus, i, 169.
 Maria, S., Virgo, i, 166, 168, 172; ii, 21, 30, 77, 79, 85.
     Θεωράκος, 15, 30, 79, 87, 130, 205, 235.
 Maria, Porsa, ii, 154, 232.
 Marius Mercator, ii, 89.
 Marmarica, ii, 190.
 Maro, ii, 306. Vid. Virgilius.
 Mars Thracius, i, 270; Mars, ii, 305, 309.
 Martius, vates, ii, 293.
 Martyr, Petrus, ii, 123, 124, 127, 142.
 Μαρτύριον, Aedes sacra, ii, 57, 59, 75, 104.
 ad Martyrium, Episcopum Antiochenum, Epistola, i, 422,
     423, 424.
 Martyrium, i, 145, 163, 287.

- Martyrum innumerabilis populus, i, 293.
 Mater, Aeon, i, 166, 167.
 Mater Doorum, ii, 310, 316-318.
 Matrices fidei i, 138.
 Matrimonium non contrahendum cum haereticis aut infidelibus, nisi forte promittant ad Ecclesiam se transferre, ii, 61, 107.
 Mauri, i, 270.
 Maximi coelites, ii, 264.
 Maximianus, Episcopus CP., ii, 207.
 Maximus, Cynicus, i, 389, 392, 420.
 Medea, Tragoedia, i, 154.
 de Medicinalibus versu compositi libri, ii, 301.
 Megara, Herculis uxor, ii, 309.
 Melchisedec, i, 172.
 Melicertes, numen marinum, i, 269.
 Melissa, Melissae filia, ii, 317.
 Melissus, Rex Cretensium, ii, 317.
 Melitans, Aegyptius, et Melitiani, i, 416; 191, 192, 194.
 Menander, haereticus, i, 161.
 Mens, dea Romana, ii, 314.
 Mentior si non, i, 157; nunquam mentitur vir justus, ii, 371.
 Mercurius, ii, 271, 305, 309, 313.
 Meridies, videlicet Africa, i, 249.
 Meritum, quod quis meretur, i, 275, 300; ii, 283, 295.
 Merrha, i, 328, 358.
 Metempsychosis Platonica, ii, 375.
 Μέθεξις σχητικῆ, ii, 23.
 Metropator, i, 222.
 Metropolitae, i, 372, 374, 404, 406, 407; ii, 58, 63, 64, 66, 69, 109, 112.
     post dicti et Archiepiscopi, i, 403; ii, 70.
     ne sint in una provincia duo Metropolitae, ii, 60, 192.
 Μεροψυχία, *simultas*, i, 373, 403.
 ad Miltiam reversi, i, 377.
 Mille annorum regnum, ii, 381.
 Μιωματα (exemplaria) τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης, i, 9, 21.
 Mimi de diis aguntur, ii, 356.
 Minerva, ii, 305, 312; oleae inventrix, 273.
 Minime pro non, 282.
 Minores, pro pauciores, i, 312.
 Miracula, ii, 277-285, 344, 347.
 Misericordiae, ii, 316.
 Misericordiae officia, ii, 369, 370.
 Missorius, Raymundus, i, 259.

- Mithrae caeremoniae, i, 155;
 sub gladio redimit coronam, martyrii imitatione, *ibid.*,
 210.
- Μωμοσκοπέται, i, 13; μωμοσκόπος, 24.
- Μοναχικῶ προσχῆματι, ii, 55.
- Monachus, ii, 54.
 Monachi debent subjecti esse Episcopo, 56, 57.
 Nuptialia jura ne contrahant, 62, 66, 110.
- Μοναρχία seu Unitatis principium, i, 39.
- Monarchia, ii, 306.
- Monasteria, ii, 66; non debent constitui praeter conscientiam
 Episcopi urbis, 55, 56, 57.
- Μονογενῆς, ii, 78, 79, 206, 214, 221.
- Μονόκωλα adverbialiter pro μονοκάλως positum, i, 53, 84.
- Μονοούσιος, ii, 224.
- Monophysitae, haeretici, ii, 77, 78, 102, 128, 129, 131, 152,
 153.
- Monothelitae, haeretici, ii, 152, 153, 158, 162, 163, 233-237.
- Montanistae, i, 99, 425.
- Montanus, i, 97, 171, 189, 215, 236, 255, 260; ii, 154. Vid.
 Cataphrygas.
- Montfaucon, Bernardus de, i, 81; ii, 126.
- Morcelli, Stephanus, i, 260.
- Morellius, Guil., primus edidit Firmiliani Epistolam, i, 252.
- Mores, Edvardus Rowe, ii, 179.
- Morositas Legis Judaicae, i, 155.
- Mors, quas res sequitur, ii, 261; mortis genera, 275.
- Mors voluntaria, scelus, ii, 328, 368.
- Mortalitas, pestis. DE MORTALITATE S. Cypriani liber, i, 277-
 294.
- Mortuorum status, i, 17, 27, 28, 98, 281, 286, 288, 293,
 294.
- Mos depositis paenulis orationis faciendae, i, 110, 180.
- Mos expandendi manus in oratione, passionem Dominicam
 imitatione exprimens, i, 110, 121, 180.
- Mos lavandi totius corporis ad omnem orationem, i, 110.
- Mos omittendi osculum pacis post orationem, quum jejunant,
 i, 112.
- Mos sedendi post orationem, i, 111, 181.
- Moses, i, 50, 83, 171; ii, 341, 345, 346.
- Mulieres haereticae, quam procaces! quae audeant docere—
 fortassecan et tingere, i, 156.
- Mulieris daemone e ejusdam historia, i, 239, 240.
- Mundi senectus, ii, 380.
 Mundi vertigo, 250.

Mundus incensus, ii, 253.
 Mundus propter hominem factus, ii, 375.
 neque ab aeterno neque in aeternum ii, 378.
 renovandus et transformandus, ii, 382.

Munerarii, i, 310.

furore populari nonnunquam paene lapidabantur, i, 113.

Munificus, qui munera multa dat, i, 116, 183.

Muratorius, Ludov. Ant., praeter Adnotationes ejus ad Ter-
 tullian. de Oratore, i, 174.

Murum et locustarum incursus, ii, 253.

Μυρτίριον, i, 56.

Muta, dea Romana, ii, 315.

N.

Nabuchodonosor, i, 298.

Nasmith, Jacobus, ii, 181, 182, 183.

Nativi et geniti, ii, 266.

Nativitas Christi duplex, ii, 341; triplex, i, 92.

Natrices, ii, 273.

Natura nulla sine generante, ii, 373.

Necromantia, ii, 323.

Neophyti, i, 156.

Neptunus, i, 269; ii, 205, 312.

Nescia, significatione passiva, ii, 277.

Nestorius, ii, 4-7, 9, 15, 17, 77, 78, 85, 87, 93, 102, 137,
 139, 140, 143, 150, 151, 195-200, 207, 232, 235.

Nicaea, i, 390; ii, 149, 232.

NICAENI CONCILII SYMBOLUM, i, 367, 368, 388, 390, 400, 401;
 ii, 20, 76, 233.

CANONES, i, 370-383.

EPISTOLA AD ALEXANDRINOS, ii, 189-194; i, 415.

Nicacium Concilium Secundum, ii, 162.

Nicolaus et Nicolaitae, i, 149, 163.

Nicomedia, ii, 301.

Nigidius, haereticus, i, 146, 201.

Ninus, ii, 254.

Nisus, Grammaticus, ii, 291.

Nix nigra, ii, 337.

Noesseltus, Jo. August., i, 214.

Noctus, i, 48, 49, 53.

S. HIPPOLYTI CONTRA HARESEM NORTH, i, 49-80.

ANNOTATIONES, 81-84.

Noeti frater, i, 50.

Nomades, ii, 259.

- Nomina rebus posteriora, ii, 252.
 pro Nomine apprehensus, subaudito CHRISTI, i, 172, 224.
 Nomocanon, i, 401, 419.
 Non = Ne, ii, 359.
 Novatianus, sive Novatus, et Novatiani, i, 98, 396, 407, 416;
 ii, 115. Novatus, i, 424; ii, 154. Vid. Cathari.
 Novissimo, i, 145.
 Novissimus, novitius, i, 133, 196.
 Numa Pompilius, i, 155, 180; ii, 315.
 in Numero si peccetur, aut casu, praepositione, participio,
 conjunctione, ii, 290.
 Numerositas filiorum, i, 308.
 Numici alvei, ii, 271.
 Numidia, i, 243.
 Nubero Christo, i, 117.
 Nuptiae unae, i, 155, 210.

O.

- O isti, ii, 275.
 Quid dicitis O iterum? i, 278.
 Quid officit, O quaeso, 289.
 Occidens, ii, 312.
 Occidentalis imperii Romani partes, i, 340.
 Occidentalium tomus, i, 392, 420.
 Oculare, i, 276, 339.
 Odium persecutionis, videlicet, odium ex quo orta sit perse-
 cutio, i, 319.
 Ὀδοιπορικὸν Lactantii ab Africa usque Nicomediam, ii, 301.
 Oetaei ignes, i, 269; ii, 271, 309.
 Οἰκονομία, i, 53, 55, 56, 63, 69, 70, 73, 77, 84, 85, 89; ii,
 77, 78, 87, 211, 214.
 οἰκονομία ἐνσαρκός, 234.
 Οἰκονομικὴ ἀναστροφή, ii, 237.
 Οἰκονομικώς, ii, 30.
 Οἰκονομοί, Dispensatores, ii, 53, 67, 111.
 Olympus, ii, 312.
 Ὀμοούσιος, i, 367, 368, 398, 399; ii, 78, 149, 152, 224.
 Omphale, ii, 309.
 Opera bona, i, 308; ii, 370, 383.
 Operatio pro eleemosyna, et operor, pro eleemosynam prae-
 stare, i, 301, 302, 304, 305, 309, 314, 315.
 Efficacia ejus i, 297, 350.
 Operis res, h. e. opus, ii, 278.
 Ophitae, haeretici, i, 163.
 Orandi tres gradus, i, 102, 177.

- Oratio Dominica. In nonnullis formulis antiquis variabat petitionum ordo, i, 104, 178.
- Oratio prima, qua lucem ingredimur, i, 118.
- Orationis vis, i, 120.
- Orationes ingressu lucis et noctis, i, 119.
- Orationes legitimae, i, 119, 186.
- Orandum ante cibum et lavaerum, i, 119, 186.
- Orandum ad discessum hospitis tui, et statim post ingressum tuum in domum alienam, ibid.
- In orationibus Alleluja solent subjungere diligentiores, et psalmos, quorum clausulis respondent qui simul sunt, i, 119, 187.
- Orationis spiritualis, sive hostiae spiritualis, praeclara descriptio, i, 119, 120.
- Oratio saturata, i, 119, 187.
- Oratione adsignata, i, 111.
- Orationis tres horae solenniores, i, 118.
- Orbana, dea Romana, i, 332.
- Ordinatio Episcopi cum consensu trium saltem Episcoporum fiat, i, 372.
- irrita ordinatio clerici dissentiente Episcopo, a quo discessit, i, 380.
- Ordinandi rursus Paulianistae resipiscentes, i, 382.
- utrum itidem clerici Novatiani? i, 407, 416.
- Ordinum sacrorum et promotionum venditio, ii, 53.
- Oriens, ii, 213, 312.
- Orientis diocesis, i, 390.
- Orientalis diocesis aliarumque exarchus, ii, 59.
- Fratres in Oriente**, ii, 193.
- Origenes, i, 229, 263, 350, 410; ii, 151, 232.
- Originalia fidei, i, 138.
- Origo peccati commemorata, i, 295; ii, 321, 324.
- Orpheus, ii, 306.
- Ὀρθοδοξίας κήρυγμα*, ii, 234; *στήλη*, ii, 235.
- Osculum sacrum, i, 112.
- Osos, Propheta, ii, 347.
- Osiris, ii, 316.
- Osthanes. Vid. Hastanes.
- Ovidius, ii, 306; allatus, 318.
- Ὀίδαμοῦ* pro *ὀίδαμῶς*, ii, 79.

P.

- Paenulae depositae, i, 110.
- Palaestina, i, 338, 406; ii, 105.
- Palladii Vita Chrysostomi, ii, 124, 125.

- Pallor, Pavor, dii Romani, i, 270; ii, 314.
- Palmer, Guilielmus, ii, 87, 223.
- Pamphylus, ii, 285.
- Pancirollus, Guido, allatus, i, 179.
- hoc Pane, et hic Panis, ii, 291.
- Papaver, ficus, i, 153.
- Papebrochius, Dan., ii, 162.
- Paphnutius, i, 402.
- Papias, i, 4.
- Papula, ii, 284.
- Paraclotus, i, 129, 171.
- Paradisus, i, 141, 315, 328; ii, 223, 321, 322.
de Paradiso, Tertulliani libellus, i, 98.
- Παράδοξα, τὰ, ii, 29.
- Παραμονάριος, ii, 103.
- Παραφορὰ, ii, 28.
- Παραπαύοντες, ii, 78, 118.
- Παρεσόμενος, i, 75.
- Parkerus, Matthaëus, Archiepiscopus Cantuariensis, ii, 179,
180, 182, 183.
- Parochia Episcopi, ii, 62.
Parochiae rusticae maneat Episcopis suis, ii, 62.
Παροικία, ἀγροικικαί, ἐγχωρίου, ii, 62, 108, 109.
- Parr, Samuel, ii, 180.
- Parricida, i, 271.
- Parricidia *pro* fratricidiis, i, 318.
- Partiliter, ii, 258.
- Parvuli, ii, 277, 284.
- Pascha, i, 45, 46, 235, 255, 415, 424; ii, 167, 169, 170, 175,
193, 345, 348.
- Paschasinus Ecclesiae Romanae Legatus, ii, 70, 73, 74.
Canonem sextum Nicaenum aliis verbis incipientem
apud Concilium Chalcedonense protulit, i, 404; ii,
113, 119.
- Passionem sequitur corruptio, ii, 261.
- Pater temporarius, i, 309.
- Patriarchae, qui et quot, i, 405; ii, 105.
- Paulus, S., Apostolus, i, 12, 17, 18, 23, 113, 139, 140, 141, 148,
151, 206, 235, 237, 284, 302, 321, 322, 324; ii, 168, 174,
193, 194, 223.
Pauli, S., Apocalypsis, i, 199.
Pauli, S., Epistolae, i, 151; Epistola ad Hebraeos, 24.
- Paulus Concordiensis, i, 97, 98.
- Paulus, Dux Romanus, i, 271.
- Paulus Episcopus, ii, 204.

- Paulus, Monothelita, ii, 153, 162, 233.
 Paulus Samosatensis, i, 230, 369, 413; ii, 154.
   Paulianistae, i, 382, 413, 414; ii, 161.
 Pausanias, deus Romanus, ii, 265.
 Pax habet coronas suas, i, 327.
   Pax Domini, i, 324.
   Pacis Dominicae vinculum, i, 320.
 ad Pacem Dei accedere sine Pace, i, 109.
 Pacem recepturus, i, 145.
 in Pacem et communicationem recipiuntur, i, 148.
 Pacem rumpere, i, 249.
 Pacis communicatio, i, 137.
 Pazucome, i, 424.
 Pearsonius, Joannes, i, 29, 201, 203, 253, 262, 268, 341.
 Pedalum, Ecclesiae Graecae Canonum Collectio, i, 401, 429;
   ii, 89, 115, et alibi.
 Pelagius et Pelagiani, i, 348; ii, 88, 154.
 Penates, ii, 323.
 Penn. Granvillius, i, 93.
 Pentadius, Lactantii frater, ii, 302, 303.
 Pentapolis, i, 374, 404; ii, 189.
 Pentecostes diebus genua non flectenda in orationibus, i, 117,
   185, 383.
 Perfecti, τέλειοι, πιστοί, oppositi τοῖς ἀκρωμένοις, i, 156, 211,
   377, 409.
 Perichlor dicere, i, 154.
 Peripatetici, ii, 330, 364.
 Περιστέρα, mysticu exponita, i, 169.
 Perisaram, i, 144, 145.
 Perpetuitas vitae non nisi a Deo, ii, 267.
 Perponius, Cardinalis, ii, 133.
 Persae, i, 211; ii, 259, 307.
 Persecutio gravis, sed τοπικὸς, post longam pacem defuncto
   morte Imp. Alexandro Severo, i, 238.
 Persecutio octava, ab Hieronymo ita dicta, i, 267.
 Persequendi modi plurimi, ii, 264.
 Persona alterius, ii, 363.
 Postes quare, ii, 257.
 Petrus, S. Apostolus, i, 23, 69, 89, 113, 118, 140, 141, 147,
   151, 205, 235, 243, 244, 299, 316; ii, 23, 78.
   aedificandae Ecclesiae petra dictus, i, 139.
   martyrium, i, 151.
   S. Petri Confessio, sen Sepulchrum, ii, 155, 159.
   S. Petri Epistola prior, i, 3, 6.
   S. Petri successio, i, 243.
   S. Petri cathedra, i, 205, 244.

- Petrus CPlanus, haereticus, ii, 137, 152, 153, 161, 162, 233.
 Pflaffus, C. M., ii, 302, 314, 319.
 Phanerosis, i, 146, 171.
 in Phantasmate passus, i, 161.
 Pharan, urbs Arabiae Petraeae, ii, 159, 233.
 Pharisei, i, 161, 303; Phariseus prociacissimus, i, 111.
 Φησίη et φασίη sine discrimine per vires usurpata, i, 84.
 Φιλανθρωπία, ii, 62.
 Φιλανθρωπότερον, i, 378.
 Philppenses, i, 4, 9, 22, 27.
 Philippi, i, 151.
 Philippi, Thomae, Baronetti, Codex MS. Opuscula varia
 theologica continens, i, 401, 426.
 Philosophi, i, 127; ii, 326, 376.
 Philosophiae definitio, ii, 326.
 Philosophia omnis inutilis, 333.
 Philosophorum dissensio, ii, 328.
 Philumene, i, 126; Phanerosis ejus, i, 146, 171.
 Photiniani, haeretici, i, 390.
 Photinus, ii, 198.
 Photius, Patriarcha CPlanus, i, 419; ii, 141.
 Photius, Tyri Episcopus, ii, 70.
 Φρατριώζοντες, ii, 63.
 Phrygae, haeretici. Vid. Cataphrygas et Montanus.
 Phrygia, i, 229, 236; ii, 310.
 de formulis ἐν δύο φύσεσι, et ἐκ δύο φύσεων, ii, 119.
 Physice, ii, 329, 333.
 Picus, i, 270; ii, 315.
 Pietas, videlicet, benignitas, misericordia, i, 103, 178; ii, 336,
 352.
 Pietas Divina, i, 298; ii, 282.
 Pighius, Albertus, ii, 160.
 Pilumnus, deus Romanus, i, 270.
 Πανδαρία Ἐξήγησις, ii, 317.
 Plato, 272; ii, 253, 256, 306, 325, 335, 339, 340, 357, 374,
 376, 377.
 casu non ratione verum invenit, 376.
 Platonius Valentinus, i, 127, 145;
 Platonius Christianismus, 128.
 Πλεονεξία, i, 28, 29.
 Pleroma, i, 167; ii, 216.
 Πληροφωρία, ii, 205.
 Pluto, ii, 312.
 Pluvia exercitui Imp. Marci Antonini precibus Christiano-
 rum impetrata, i, 120, 187.
 Pneumatomachi, haeretici, i, 393, 418; ii, 77, 120.

- Poenales, videlicet poenae obnoxii, i, 272.
 Poenitentia, sui correctio, ii, 372.
     nemini non necessaria, ibid.
 Poenitentialis Liber, ii, 102, 167, 170, 176.
 Ποιητοὶ χειροτονίας, active positum, i, 372.
 Ποιησούσων τρία ἔτη, tres annos complebunt, i, 377, 408.
 Poetae multa colorant, ii, 312.
 Poeticae licentiae ratio et modus, ii, 311.
 Polius, Episcopus, ii, 4, 86.
 Pollinctor, ii, 279.
 Pollux, ii, 309.
 Polyandrium, ii, 382.
 Polycarpus, S., i, 4, 26, 29, 35, 36, 40, 147, 342, 350.
     POLYCARPI S., ad Philippenses EPISTOLA, i, 9-20.
     ANNOTATIONES, 21-31, 41.
 Polychronius, haereticus, ii, 153.
 Pompeius M., i, 273.
 Pontica diocesis, i, 391; ii, 69.
     Ponticus genere, i, 170.
     Ponticus nauclerus, i, 145.
 Pontina, Diaconus, i, 330, 341.
 Pontius Pilatus, i, 275, 338; ii, 345.
 Pontus, i, 238.
 Possibilitas nominis, vel numinis, sui, ii, 278.
 Posteritas, i, 147, 150.
 Potentatus, ii, 284.
 Potentiae interiores, ii, 276.
 Potius subauditur, ii, 305.
 Praedestinatio, i, 345.
 Praesentatio solita, i, 240, 258.
 Praeminister, i, 101.
 Praepositi, i, 234.
 Praescriptio, i, 122, 137, 138, 151.
     Praescriptiones, i, 151, 159.
 Praesidentis nomine Episcopus signatus, i, 256.
 Praevariatio divini nominis, i, 324.
 Praevariator, i, 289, 309.
 Pragmatica, Constitutiones Imperiales, ii, 60, 107.
 Praxas, haereticus, i, 172, 425.
 Presbyteri, i, 14, 50, 83, 156, 236, 239, 256.
     Presbyteri Apostolici, i, 35, 36.
     Presbyteri rursi, i, 258.
     Presbyterorum, qui, vel sine examine, vel peccata confessi,
     ordinati sunt, regula non admittit, i, 376, 408.
 Pressurae, i, 238.

- Pretiorum auctoritas prostrata, ii, 258.
 Priamus, ii, 308.
 Priapus, ii, 317.
 Primates, ii, 105. Vid. Exarchus.
 Primigenius, ii, 250, 292.
 in Primore, i, 147, 203.
 Principalitas veritati deputanda, i, 147.
 Prisca, i, 236.
 Priscillianus, haereticus, ii, 154.
 Probae Falconiae opusculum, i, 209.
 Προβολή, ii, 221.
 Probus, ii, 301.
 Processio modesta, i, 158, 213.
 Προχειρίζεσθαι, ii, 192.
 Proclus, ii, 198.
 Proclus, haereticus, i, 171.
 Proconnesius, i, 334.
 Προκρίνει, *praecipulat*, i, 376.
 Proculus, i, 270.
 Προλάβουτες, *praecedentes*, ii, 77.
 Prometheus, ii, 320.
 Promistio, h. e. permistio, ii, 82, 120.
 Promotio emerita, i, 158.
 Proon, Leon, i, 203.
 Prophetae, i, 245, 270; ii, 340—345, 349, 378, 379, 382.
 Προφητικός, ii, 221.
 Proseero, ii, 316, 335.
 Proserpina, ii, 271, 310, 317.
 Προσμονάριος, ii, 53, 103. Παραμονάριος, *ibid.*
 Προσφέρειν, *Eucharistiam celebrare*, i, 381.
 Προσφορά, ii, 32; Προσφορά ἡ θυσία, ii, 27.
     τῆς Προσφορᾶς μεταδίδωμι, i, 379.
 Πρόσωπον, ii, 235.
 Προθεσμία, ii, 19.
 Πρωτέδικος, ii, 111. Vid. Ἐκδικος.
 Πρωτότοκος, ii, 266; Πρωτότοκος τοῦ Σατανᾶ, i, 16, 26.
 Providentia, h. e. provisio Dei, i, 287, 295; ii, 373, 374.
     fabricatrix illa rerum, ii, 375.
     egregia Rigaltii de eadem observatio, i, 345.
 Providentiae probatio, ii, 304.
     de ea libros scripsit Chrysippus, ii, 325.
 Provinciae aliquot sui juris, i, 405.
 Psalmi, quorum clausulis respondent qui simul sunt, i, 119.
 Paultae, ii, 61.
 Pseudapostolus, i, 250, et Pseudochristus, i, 250, 263, 268.

- Ψυχολόγος, ii, 232.
 Πτωχία, Ptochodochia, ii, 57, 59.
 Ptolemaeus, haereticus, i, 168.
 Puniri *pro* punire, ii, 319.
 Pusey, Edvardus B., i, 427.
 Pustula, ii, 284.
 Pyrrhus, Monothelita, ii, 153, 161, 162, 233.
 Pythagoras, ii, 275, 306, 334.
 Pythium oraculum, i, 112; ii, 335.

Q.

- Quadragesima, i, 373.
 Quadriga, *pro* triumpho, vel potius, majorum magistratum
 honoribus et insignibus, i, 310, 354.
 Quasi non tantum unum Deum, *pro* Quasi non tantum non,
 &c. i, 232, 253.
 Querquerae, febres, ii, 281.
 Quindecim viri, ii, 307.
 Quirinus Martius, ii, 276.

R.

- Raphael, Angelus, i, 181, 283, 298, 299, 350.
 Raptores mulierum, ii, 68.
 Ratramnus, ii, 185, 186.
 Ravennae Exarchus, ii, 157.
 Reay, Stephanus, ii, 95.
 Rebaptizare, i, 229, 256, 413.
 Rebecca, i, 117, 185.
 Reditio, i, 315, 355.
 Reduvia, ii, 284.
 Refrigerium, i, 286. Vid. De Mortuorum Statu.
 Refrigeria et pabula spiritus, i, 119.
 Regeneratio lavaeri vitalis, i, 246; secundae nativitatis, 241.
 Regula, i, 124, 133, 143, 191.
 Regula fidei, i, 132.
 Regulus, i, 271; ii, 275.
 Religionis Christianae veritas probata, ii, 286, 287.
 Per illam feritatis mollita in mundo rabies, 254.
 Remissa = Remissio, i, 296.
 Remus, ii, 314.
 Reprobaverunt Christum, ii, 348.
 Reputamur, i, 107, 179.
 Responsales Papae Romani, ii, 152.
 Resurrectio animae tantum, i, 169.
 Resurrectio carnis alterius, i, 168.

- Revelationis Liber, ii, 341.
 Rex impius, Christi adversarius, ii, 380.
 Rhabanus Maurus. Locus ejus de Eucharistia, ii, 143.
 Rheginus, Cyprius Episcopus, ii, 10.
 Rhodus, ii, 317.
 Richerius, Edmundus, allatus, i, 403; ii, 102.
 Rigaltius, Nicolaus, verus Tertulliani hospitor, i, 175.
 Rogatianus, Diaconus, i, 230, 241.
 Roma nova, ii, 68, 69, 331.
 Romana Ecclesia, i, 97, 99, 147, 151, 205, 235, 243, 245.
 Episcopus, 248, 374, 391, 405, 406, 422; ii, 69, 70.
 Archiepiscopus, ii, 72.
 Sedes Apostolica, ii, 73, 78, 112, 113, 114, 119.
 non ea in omnibus observat quae sunt ab origine tra-
 dita, i, 235.
 Bibliotheca et archivus ejus, ii, 137, 147, 153.
 fieri posse, ut erret Papa Romanus, censet Papa ipse, ii,
 153, 157, 158.
 excommunicari potest Papa, si haereticus fautor fuerit,
 ii, 160, 161, 162.
 de mysterio Incarnationis recte sentiebant plerique om-
 nes Praesules Romani, ii, 163, 185, 193.
 Romanum Episcopum eligendi et confirmandi modus
 pristinus, ii, 157.
 Romana Synodus sub Celestino, ii, 18, 20.
 Romanensis Ecclesia, i, 145.
 Romani gemini, i, 237.
 in Romanis exercitibus Christianorum magnus semper nume-
 rus exstitit, i, 410.
 Romani veteres, i, 270, 271, 275; ii, 254, 309, 316, 317.
 Romulus, i, 270, 271; Romulus pater, ii, 276, 314.
 Rubigo, deus Romanus, ii, 315.
 Rufus, Martyr, i, 17, 27.

S.

- Sabbatius et Sabbatiani, i, 396, 423; ii, 155.
 Sabbato abstinent genibus nonnulli, i, 117.
 Sabellius, haereticus, ii, 154; Sabelliani, i, 425; ii, 224.
 Sabinae, ii, 270, 271.
 Sabinianus, Pari Episcopus, ii, 115.
 Sacerdotia illicita, i, 243.
 Sacramenta, i, 235.
 casti et inviolati cubiculi, ii, 371.
 veritatis absconditae, ii, 251, 252.

- Sacramentum, i, 137, 142, 143, 148, 155, 199.
   Sacramentum Baptismi, i, 238.
   Sacramentum Crucis, i, 327, 358; ii, 350.
   Sacramentum solitae praedicationis, i, 240, 258, 259.
 Sacrarium coelestium literarum, ii, 379.
 Sacrificium, h. e. Eucharistia, i, 112, 240; ii, 167, 168.
   Sacrificium, oblationes in Eucharistia, i, 305.
   Sacrificium placabile, ii, 372.
   Sacrificium verum et acceptum, officia misericordiae, ii, 370.
 Sadducaei, i, 148, 161.
 Saeculo obstricti, i, 156, 211.
 Sacculum aureum, cujusmodi, ii, 318.
 Salmasius, Claudius, i, 7.
 Salomon, i, 301; ii, 340, 343, 346.
 Samaria, i, 338.
 Sanctimonia Christi, i, 240.
 Sanctum = sancitum, ii, 317.
 Sanguis hic, Sanguen hoc, ii, 291.
 Sapientes apud inferos, ii, 327.
 Sapientiae definitio, ii, 327.
 Sapientiae Liber Solomoni ascriptus, i, 291; ii, 340, 344.
 Sapientiae studiosi, ii, 327.
 Sarabara, i, 111.
 Sardicensis Concilii Canones conjuncti interdum cum Canonibus Nicaenis, i, 404.
 Σαπίων, ii, 215.
 Σάρκωσις, ii, 237.
 Σαρκ ζωοποιόν, ii, 25, 32, 97.
 Satisfacientibus venia non negatur, ii, 355.
 Saturniae Civitatis auctor, ii, 271.
 Saturninus, haereticus, i, 162, 218.
 Saturnus, i, 269; ii, 310, 313, 315-318.
 Scansus, deus Romanus, i, 332.
 Scaurus, Grammaticus, ii, 291.
 Scena Liberi patris est, ii, 366.
 Schisma, i, 125, 157; schismatis gravissimum peccatum, 243, 248, 394.
 Schismaticus, i, 248.
 Schottus, Andreas, i, 7.
 Scioppius, Gaspar, Tertullianum emendavisse refertur, i, 99.
 Scortis meritoria sacra publice facta, ii, 266.
 Scripta coelestia incompta videntur, ii, 366.
 Scripturae S., i, 19, 64, 114, 327.
 Scripturarum adulteratio, i, 153.

Scripturarum S. loci aliquot expositi vel illustrati:—

Gen. xviv. 65.	i, 117.	Rom. xii. 12, 13.	i, 322.
Prov. viii. 22.	ii, 223, 227.	1 Cor. i. 30.	ii, 228.
Cantic. iv. 8; v. 1.	i, 241, 2.	— ii. 26.	i, 258.
Isai. xlv. 14, 15.	i, 52, 55, 56.	— x. 1.	ii, 174.
— lii. 5.	ii, 222.	— xi. 5.	i, 113, 115.
S. Matt. vii. 7.	i, 128–132.	— xi. 10.	i, 115.
— vii. 17.	i, 170, 223.	— xv. 23.	i, 59.
— xviii. 19.	i, 243.	— xv. 47.	i, 325, 358.
— — 28 sq.	i, 107.	2 Cor. ix. 12.	i, 302.
— xxvi. 28.	ii, 172.	Galat. ii. 11 sq.	i, 139.
S. Luc. ix. 48.	i, 322.	Ephes. iv. 6.	i, 72, 90.
— xii. 3.	i, 306.	— vi. 11.	ii, 212.
S. Joan. i. 1.	i, 68, 69.	Philipp. i. 18.	i, 245.
— i. 2.	i, 68, 88.	— i. 21.	i, 281.
— i. 10.	i, 68, 88.	Colosa. i. 15.	ii, 226.
— iii. 13.	i, 56.	— i. 16, 17.	ii, 225.
— x. 30.	i, 61.	— ii. 18.	i, 149.
— xiv. 8.	i, 62.	— iii. 1–4.	i, 325.
— xiv. 27.	ii, 75, 231.	1 Tim. iii. 2.	i, 210.
— xvi. 28.	i, 73, 93.	— iii. 16.	i, 93.
— xx. 22.	i, 243.	2 Tim. ii. 2.	i, 142.
Act. i. 25.	i, 28.	Titus, i. 6.	i, 210.
— ii. 8.	ii, 279.	— iii. 10.	i, 126, 135, 191.
— ii. 47.	i, 396, 423.	1 Joan. iv. 3.	i, 16.
— x. 36.	i, 69, 89.	— v. 20.	ii, 222.
— xx. 28.	i, 26.	Apoc. i. 8.	i, 59, 86.
Rom. i. 3, 4.	i, 337.	— ii. 17, 18.	i, 305.
— viii. 11.	i, 55, 85.	— xix. 11–13.	i, 71.
— ix. 5.	i, 52, 55.		

Scripturis sanctis tam veteribus quam novis, i, 297.

Scrupulositas, i, 143.

Scythiae Ecclesiae, i, 419; ii, 259.

Scythicae irruptiones, ii, 253.

Secundus, haereticus, i, 158.

Secundus, Ptolemaidis Episcopus, Arianus, ii, 190.

Sedentem ad dexteram Patris. Articulus non Symboli quidem Nicaeni, sed in CPTanum Symbolum ex aliqua formula vetustissima receptus, i, 401.

Semel, ii, 279.

Semel, h. e. tantum semel, ἀπαξ. i, 131, 158, 213.

pro prorsus et in perpetuum, i, 357.

Semi-Ariani, i, 390, 418.

Semini-Nestoriani, ii, 151.

Seminum minorum conglobatio, ii, 373.

Senatus seu Convocatio apud Concilium Chalcedonium, ii, 70, 72, 116.

Seneca, i, 345; ii, 306, 336.

Septuaginta Interpretes, ii, 226.

- Serapis idem qui Apis, ii, 272.
 Serenianus, Praeses Romanus, i, 238.
 Sergius, Monothelita, ii, 153, 160, 161, 233.
 Sermo otiosus, ii, 359.
 Serpens, i, 295; ii, 233.
 Serpens in Paradiso, i, 164; ii, 321, 322.
 Sesquipeda, ii, 154, 159.
 Seth, Sethoitae, Sethiani, i, 165, 219.
 Severus, ii, 301.
 Severus, Acephalus, ii, 152, 233.
 Sibylla, ii, 292, 340. Sibyllae decem, eujates, 307.
     Cumana, Erythraea, ibid. Sibyllae, 380, 328.
     Carmina Sibyllarum, ii, 334, 344, 378.
 Sicilia, ii, 319.
 Siculi, ii, 316.
 Sigillaria, i, 111.
 Signaculum orationis, i, 112.
 Similitudini proxime constitutum, ii, 292.
 Simon Cyrenaeus, i, 163.
 Simon Magus, i, 26, 131, 149, 161, 204, 216.
 Simonides, Jacobus, i, 6, 7.
 Sisinus, ii, 15.
 Sordani, Thomas, praeter Adnotationes ejus ad S. Polycarpi
     Epistolam, allatus, i, 6.
 Smyrna, i, 4, 9, 49, 82, 147.
 Soames, Henricus, ii, 180.
 Socrates, i, 272; ii, 275, 322, 327, 328, 335, 338, 339.
 Sol siderum princeps, ii, 250; Deus creditus, 267.
 Soli et coeli sui profugi. Genitivus pro ablativo, i, 274.
 Solocismorum reae apud Ethnicos Literae Sacrae, ii, 289-
     291.
 Σομαροφύατος, ii, 224.
 Sophia, Aeon, i, 222.
 Sorbonici censores, ii, 125.
 Soter, Romanus Episcopus, i, 99.
 Σαζόμενοι, i, 396.
 Spectacula, ii, 366, 367.
 Spem, Fidem, Concordiam, Pacem, Pudicitiam, Pietatem,
     deos senatus Romanus instituit, ii, 315.
 Σπράγης, Σπράγίσει, i, 396.
 Spiritus appellatus Christus, i, 73, 93; idem Spiritus S., 275.
 SPIRITUS SANCTUS, i, 63, 67, 87, 92, 109, 133, 144, 171,
     367, 396, 418; ii, 77, 347.
     de Patre procedens, de Filio accipiens, 149, 213;
     semper in manibus Patris mittentis, et ferentis Filii, 228.

- Sunma Deitas ejus**, ii, 149;
Processio a Patre Filioque, ii, 28;
per Prophetas loquutus est, ii, 211;
Dei villicus, Christi vicarius, i, 144.
Spondanus, Henricus, ii, 140, 141.
Spensae velari debent, i, 117.
Spensae Christi, i, 241, 259.
Stadium virtutum, i, 327.
Statio, i, 112, 113, 121; **Jejuniis et stationibus**, 118.
Stephanus, Monothelita, ii, 153, 233.
Stephanus, Romanus Episcopus, i, 229, 230, 232, 234, 235, 237, 240, 244, 245, 247, 250, 252, 253, 259, 226, 263.
Stereus, deus Romanus, ii, 315.
Stiltingus, Joannes, ii, 134.
Stoici, 127, 145; ii, 306, 320, 330, 336, 364, 375.
Στρατηγὸς insulae Cyprī, ii, 91.
Stribiligines, ii, 291.
Struor, vox Tertullianea, i, 195.
Stylus adulter, i, 153.
Subeinericius panis, i, 307.
Subintroductas mulieres, nisi cognatas, et in quas nulla suspicio cadat, clericis non licet habere, i, 372.
Subornantur, h. e. ornantur, instruuntur, augentur, i, 127, 192.
Subsicciva soboles, i, 326.
Suburbicariae Ecclesiae, i, 405.
Sufferentia, i, 105, 120.
Σύγκλητος, ii, 72, 73.
Συγχρηματίζω, ii, 24, 31, 40.
Summae totius gubernator Deus, ii, 306.
Summatim, ii, 280, 283.
Summum Bonum, quid sit, ii, 329-333.
Συναβδιος, ii, 29.
Συνάφεια, ii, 23, 197.
Συνείσακτος, i, 372, 402.
Συνεπίσκοπος, ii, 10, 19.
Σύνθεμα εὐσεβείας, ii, 76.
Superlativus pro Comparativo, ii, 289.
Suppositum, = ὑπόστασις, ii, 199.
Suspensio, expectatio, i, 105.
Suspiciabili in arte positum, ii, 281.
Σύστασις, i, 73.
Συστατικὰς ἐπιστολάς, ii, 60.
Susum jusum convertant, i, 198.
Syllogismorum libri Apellis, i, 171.

ἐν Συμβόλῃ, in figura, i, 71, 90.

Symbolum, seu regula fidei, i, 50, 83, 124, 132, 133; ii, 20, 78, 79, 149, 219, 238.

Symbolum Trinitatis in baptismo usurpatum, i, 240.

Symeon ille justus, i, 278.

Synagoga haereticorum, i, 241, 243.

in Synodis provincialibus magis tractabantur res ad disciplinam pertinentes, ii, 58.

Syria, i, 19, 40, 275, 338; ii, 345.

T.

Tabitha, i, 299, 351.

Taeniae in veterosis arboribus positae colebantur, ii, 274.

Taliter, tali modo, ii, 292. Vid. Totaliter.

Tamagni, J. B., Monothelitarum Historia, ii, 162.

Tarquinius, auctor, ii, 309.

Tarsus, i, 230.

Tatianus, haereticus, i, 171.

Tatius, i, 270; ii, 314.

Tauri, ii, 316.

Taxos, ii, 76, 117.

Tellus, ii, 317.

Templa felibus, scarabeis, buculis exstructa, ii, 266.

Terninus, deus Romanus, ii, 315.

TERTULLIANUS, i, 92-100.

a Cypriano allatus, 276, 338.

LIBER ejus DE ORATIONE, 102-121.

LIBER ejus DE PRAESCRPTIONE HAERETICORUM, 122-139.

ANONYMI ADVERSUS OMNES HAERETICOS LIBER, 161-172.

Libri adversus Haereticos Tertulliani non est, vel certe pars non est libri ejus de Praescriptione, 190, 201, 214-216.

liber Ambrosianus MS. de Oratione, 173.

Tertulliani editiones, 174, 175.

Apologiae ejus duo vel tres Codices MSti, 175.

Libri de Praescriptione orthodoxus, 189, 210.

Libri ejus adversus Marcionem diversis temporibus scripti, 189.

Tertulliani opinio de bello, 410.

Tessaradecatitae, i, 396, 424.

Τεσσαρακοστή, ἡ. Quadragesima Paschae, i, 373.

ΤΙΜΟΝΙΟΝ ΑΝΤΙQUITATΙΑ, Libellus ita inscriptus, ii, 168, 177-183, 185.

- Tetradiatae, i, 396, 424.
 Tenerus, ii, 316.
 Thales, ii, 306.
 Thallus, historicus, ii, 318.
 Tharasiaus, ii, 161.
 Thebanorum germanitas, ii, 273.
 Thebanus Hercules, ii, 271.
 Θεηγόρος, ii, 206, 236.
 Themistius, ii, 234.
 Theostatus, Presbyter Novatianus, i, 424.
 Theodoretus Cyri Episcopus, ii, 4, 87, 108.
     Deo Loci ejus de Eucharistia, 132.
     Scripta adversus Cyrillum Alex., 152, 197, 232.
 Theodorus, atheus, ii, 374.
 Theodorus Mopsuestiacus, ii, 8, 89, 151, 197, 232.
 Theodorus Pharanitanus, haereticus, ii, 153, 159, 162.
 Theodosius, et Theodosiani, ii, 149, 154, 159, 161.
 Theodosius M., Imperator, i, 387, 389; ii, 68, 149.
 Theodosius junior, Imperator, ii, 3, 85, 150.
 Theodotus Byzantius, haereticus, i, 4, 53, 84, 172.
 Theodotus alter, haereticus, i, 172.
 Theonas Marmaricae Episcopus, Arianus, ii, 190.
 Theophanius, ii, 118.
 Θεοφιλέστατος, i, 389; ii, 10, 11, 15, 68, 203-205.
 Θεοφόρος, ii, 22, 31, 197.
 Θεοπνευστός γραφή, ii, 30.
 Θεοπρεπώς, ii, 26.
 Theorianus, ii, 118, 119.
 Θεοσίβεια, i, 64.
 Θεοσόφως, ii, 231.
 Θεοτόκος, S. Maria Virgo, ii, 15, 79, 205; Dei genitrix, 150.
 Theseus, ii, 310.
 Thessalonicenses, i, 151.
 Thetis, ii, 311.
 Tiber, ii, 316.
 Tiberinus, deus Romanus, i, 270.
 Tiberius, Imperator, i, 338.
 Timotheus Presbyter a Cotelerio editus, i, 84.
 Tinctio, i, 237.
 Tinea animae, i, 320.
     Tingere, i, 129, 145, 246, 255.
 Titanes, ii, 276.
 Titanes Mauri, ii, 272.
 Tobit, seu Tobiae, liber adductus, i, 18, 282, 309, 350.
 Tomensis Episcopus, i, 419.

- Τόμος, i, 392, 420.
 Τοποτηρητής, *locum tenens, legatus*, ii, 70, 73.
 Totaliter, ex conjectura, ii, 292. Sed Lexica vide.
 Tractatus, homiliae, i, 302.
 Traditio Ecclesiae, ii, 213.
 Traducem fidei, i, 137; Traduces apostolici seminis, 148.
 Transcendere legem, ii, 322.
 Transubstantiatio, ii, 185, 186. Vid. Eucharistia.
 Trebonius, ii, 275.
 Τρίαις, i, 71, 233; ii, 235, 237.
 Tridentinum Concilium, ii, 185.
 Τριήμερος ἀρίστρατος, i, 78; ἀρεβίω, ii, 24.
 Τριμαερία, ii, 271.
 TRINITAS, S., i, 63, 64, 68-71, 80, 85, 98, 119, 236, 237,
 259, 392, 398, 425; ii, 76, 149-151, 194, 224.
 Trinitas hominis, i, 127, 192; nominum, 237.
 TRINITATIS Symbolum, i, 240.
 Triptolemus, ii, 273.
 Trismegistus. Vid. Hermes.
 Troja, ii, 308.
 Troicum bellum, ii, 307, 318, 334.
 Trullam Concilii Canon 95^{tus}, i, 423; Canon 94^{tus}, 424; Ca-
 non 29^{mus}, 425.
 Trullus, ii, 231.
 Tullius, ii, 306, 316.
 Tullus Hostilius, ii, 314.
 Τύπος περὶ τῆς πίστεως, ii, 76.
 Turrianus, Franciscus, S. Polycarpi Epistolam transcripsit,
 i, 6, 7; Antiocheni Concilii epistolam synodicam primus
 edidit, i, 230.
 Tyndaridae Castores, ii, 272.
 Tyrus ii, 70. Tyrius Hercules, ii, 271.

V.

- Valens, Presbyter, et conjux ejus, i, 18, 29.
 Valentinian, i, 144, 149, 223.
 Valentinianus, Imperator, ii, 3.
 Valentinianus Junior, Imperator, ii, 75, 102.
 Valentinus, i, 4, 38, 40, 67, 88, 127, 131, 145, 146, 148-
 150, 152, 154, 157, 167, 171, 200, 222, 223, 234, 255.
 Valentinii Evangelium, i, 168.
 Valetudo, videlicet, mala valetudo, i, 281, 345; ii, 283.
 Varro, ii, 307.
 Velus, magus, ii, 285.

- Venus, ii, 309, 310.
 Venus Calva, i, 271, 332.
 Dioncia proles, ii, 271.
 Veratrum hominibus venenum, ii, 257.
 Verba non natura sed usu sermonis formata, ii, 290, 291.
 Verba popularia et quotidiana, ii, 278.
 Veritas in puteo, ii, 339.
 Veritatis errore, i, 277, 341.
 Verminantium membrorum cruces, ii, 283.
 Verrius, Flaccus, Grammaticus, ii, 291, 314.
 Vertigo mundi, ii, 250.
 Vespasianus, Imperator, ii, 346.
 Vesta, ii, 317.
 Vezzosi, i, 189, 199.
 Via cognominatur Christiana Religio, i, 109, 180.
 Viaticum, i, 378, 410; ii, 168.
 Vicaria vis S. Spiritus, i, 133.
 Vicarius Christi, i, 144.
 Victima, acceptabilis, ii, 361; litabilior, 370.
 Victor, Episcopus Romanus, i, 255; ii, 161.
 Victor, scriptor Latinus, i, 97, 98.
 Victorinus, haereticus, i, 172, 225.
 Viduae, i, 13, 123.
 Viduus, deus Romanus, i, 332.
 Vigiliae, i, 121.
 Villicus Dei, i, 144.
 Vincentius Lirinensis, ii, 200.
Ἰστορία, ii, 224.
 Virbius, ii, 310.
 Virgilius, i, 154; allatus, ii, 305, 315.
 Virgines se Deo voventes, i, 116, 117, 123, 293.
 ne nubant istae, ii, 62.
 Virgines velandae, i, 113-117. Verum aliter disposita
 res fuisse videtur consuetudine plerarumque Ecclesia-
 rum, 184.
 Viro spoliatus, ii, 276.
 Virtus, dea Romana, ii, 314.
 Visu, h. e. *ὁράματι*, Apoc. vi. 9. i, 105.
 Visus coelestis Episcopo jam paene morienti concessus, i, 288.
 Vitiligines, ii, 278, 283.
 Vossius, J. G. ii, 90.
 τὰ ἐν Ἰστορίαις πρόσωπα, *viri honoratiores*, ii, 60.
 Ἰστορία, ii, 235.
 Uranus, Saturni pater, ii, 313.
 Usitatissimi in Ecclesia, i, 123, 196.

Uaserius, ii, 178.

in Usu habeo, *pro* utor, ii, 334.

Usuram exigentes clerici deponendi, i, 380.

item laicis vetitum, i, 412; ii, 368.

Utria, utres, ii, 291.

Vulcanus, ii, 305, 310.

Vulneratis auribus accipere, ii, 272.

W.

Wakius, Guilielmus, Archiepiscopus Cantuariensis, i, 28, 31;

ii, 125, 131.

Walkerus, Ricardus, i, 411.

Wanley, Humphredus, ii, 169, 181, 182.

Whartonus, ii, 178.

Wheleus, ii, 16, 80, 184.

Whistonii, Guil. et Georgius, i, 252.

Wilkins, David, ii, 181-183.

Wouwerius, Joannes, i, 177, 212.

Wulfsinus, ii, 179, 180-183.

Wulfstanus, Archiepiscopus Eboracensis, ii, 167, 169, 179,
180-183.

X.

Xenodochia, ii, 59.

Xenophanes, philosophus, ii, 337.

Xerxes, i, 334; mare terris immisit, ii, 254.

Xystus, i, 353.

Z.

Zabolus, h. e. diabolus, i, 357.

Zacharias, Propheta, ii, 346.

Zelus, malorum omnium radix, i, 319.

terminum non habet, i, 321.

diabolum angelica majestate subnixum eiecit, i, 318.

Zeno, Episcopus Cyprius, ii, 10.

Zeno, Imperator, ii, 74.

Zeno, Philosophus, i, 127; ii, 306, 327-329, 336, 338.

Zephyrinus, Episcopus Romanus, i, 99.

Zozara, haereticus, ii, 152.

Zona ignea, ii, 285.

Zonaras, ii, 89, 91.

τὰς Ζώρας ἀποδέμασι, *militiam respuentes*, i, 377.

Zoroastres, i, 234; ii, 254, 285.

Zosimus, Martyr, i, 17, 27.

Zwickerus, Daniel, i, 91.

BOOKS

PRINTED FOR THE UNIVERSITY OF OXFORD:

SOLD BY

JOHN HENRY PARKER, Oxford, and 377, Strand, London;

and E. GARDNER, 7, Paternoster Row, London.

*At the following Prices in boards.*VETUS TESTAMENTUM Græcum cum Variis Lectionibus, (Holmes et Parsons). Tomi V. fol. 1798, 1827. 10*l.* in sheets.————— ex versione LXX. 1848, 3 vols. 12mo. 14*s.*NOVUM TESTAMENTUM GRÆCUM (Milli). 18mo. 1851. 2*s.* 6*d.*——— *Aecedunt parallela S. Scripture Loca*, 12mo. 1856. 3*s.*——— *Greek and English*, by E. CARDWELL, D. D. 2 vols. 1837. crown 8vo. 9*s.*DIATHESSARON. Ed. J. WHITE. 1856. 12mo. 3*s.* 6*d.*EUSEBII *Eclogæ Propheticae*, GALSFORD. 8vo. 10*s.* 6*d.*——— *Evangelica Preparatio*, GALSFORD. Tomi IV. 2*l.* 10*s.*——— *Evangelica Demonstratio*, GALSFORD. Tomi II. 1*l.* 1*s.*——— *Contra Hieroclem et Marcellum*, GALSFORD. 1852. 10*s.* 6*d.*EUSEBII *Historia Ecclesiastica*, ed. E. BURTON, 1856. 8vo. 8*s.* 6*d.*——— *ANNOTATIONES*, Tomi II. 8vo. 1842. 17*s.*SOCRATIS *Ecclesiastica Historia*. Ed. HUSSEY. Tomi 3. 1853. 8vo. 31*s.* 6*d.*EVAORII *Historia Ecclesiastica*, VALESII. 8vo. 1844. 7*s.*THEODORETI *Historia Ecclesiastica*, GALSFORD, 1854. 10*s.* 6*d.*THEODORETI *Grisicarum Affectionum Curatio*, GALSFORD. 14*s.*

CATENA GRÆCORUM PATRUM in NOVUM Testamentum. Tomi VIII.

Ed. J. A. CRAMER, S. T. P. 1838-44. 8vo. 2*l.* 4*s.*PATRES APOSTOLICI. Ed. JACOBSON. Ed. 3. Tomi II. 1847. 8vo. 1*l.* 1*s.*ORIGENIS *Philosophumena sive omnium Hæresium Refutatio*. E codice*Parisiensi nunc primum edita* EMMANUEL MILLER. 1851. 8vo. 10*s.*ROUTH, *Reliquiæ Sacræ* 2*li* 3*ti*que sæculi. Ed. 2. Tomi V. 1846-48. 8vo.2*l.* 11*s.*B. ED. E. *Historia Ecclesiastica*, HUSSEY, 1846. 8vo. 7*s.* 6*d.*

BEVERIDGE on the XXXIX Article. Third complete edition. 1847.

8vo. 5*s.*BISCOE on the Acts of the Apostles. 1840. 8vo. 9*s.* 6*d.*BULL'S Works, by BURTON. 8 vols. 1846. 8vo. 2*l.* 9*s.*BURNET on the XXXIX Articles. 1846. 8vo. 7*s.*BURTON'S (Edward) *Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Divinity of Christ*. 1829. 8vo. 13*s.* 6*d.*——— *to the Doctrine of the Trinity and of the Divinity of the Holy Ghost*.1831. 8vo. 7*s.* 6*d.*BUTLER'S (Bp.) Works. 2 vols. 1849. 8vo. 11*s.*——— *Analogy of Religion*. 1833. 12mo. 4*s.* 6*d.*CLERGYMAN'S *Instructor*, Sixth edition. 1855. 8vo. 6*s.* 6*d.*COMBER'S *Companion to the Temple*, &c. 7 vols. 2*l.* 3*s.* 6*d.*ENCHIRIDION Theologicum Anti-Romanum. Vol. I. *Jer. Taylor's Dissuasive from Popery and Treatise on the Real Presence*. 1852. 8vo. 8*s.*——— Vol. II. *Barrow on Supremacy of the Pope; with Discourse on the Unity of the Church*. 1852. 8vo. 7*s.* 6*d.*——— Vol. III. *SELECTED TRACTS*. 1837. 8vo. 11*s.*

Books printed for the University of Oxford.

- FELL, (Bp.) upon St. Paul's Epistles. 1852. 8vo. 7s.
- GRESWELL'S Harmonia Evangelica. Ed. 5. 1856. 8vo. 9s. 6d. — Prolegomena, 8vo. 9s. 6d. — Dissertations, 5 vols. 8vo. 3l. 3s. — Fasti Temporis Cathol. 1852. 8vo. 60s. — Origines Kalend. Ital. 4 vols. 1854. 8vo. 42s.
- HAMMOND on the New Testament. 4 vols. 8vo. 1l. 10s.
- HAMMOND on the Psalms; by BRANCKER. 2 vols. 8vo. 1l. 1s.
- HOOKER'S Ecclesiastical Policy, etc., with Life by Walton, etc.; by Rev. JOHN KEHLER, M.A. 3d edition. 3 vols. 1844. 8vo. 1l. 11s. 6d.
- without Kehler's Notes. 2 vols. 1850. 8vo. 11s.
- *HOOPER'S (Bishop George) WORKS, 2 vols. 8vo. 16s.
- JACKSON'S (Dr. Thomas) WORKS. 12 vols. 1844. 8vo. 4l. 16s.
- JEWEL'S Works, by JELF. 5 vols. 1847. 8vo. 3l. 12s.
- LESLIE'S (C.) Theological Works. 7 vols. 1832. 2l. 16s.
- NEWCOMBE'S (Abp.) on our Lord's Conduct. 1852. 8vo. 8s.
- PEARSON on the Creed. Edited by BURTON. 1857. 8vo. 10s. 6d.
- Minor Theological Works, by CHURTON. 2 vols. 1844. 8vo. 14s.
- PRIDEAUX'S Connection of Sacred and Profane History. 2 vols. 8vo. 14s.
- SHUCKFORD'S Sacred and Profane History connected. 2 vols. 8vo. 16s.
- SANDERSON'S Works, now first collected by W. JACOBSON, D. D. 6 vols. 1854. 8vo. 1l. 19s.
- SHARP'S (Abp.) Theological Works. 5 vols. 1829. 1l. 16s.
- SHARP'S (Archd.) on the Rubric and Canons. 1834. 8vo. 5s.
- SMALDRIDGE'S (Bp.) SERMONS. 1852. 2 vols. 15s.
- SOUTH'S (Robert) Sermons. 5 vols. 1842. 8vo. 2l. 10s. 6d.
- STILLINGFLEET'S Origines Sacre. 2 vols. 1837. 8vo. 15s.
- Rational Account of the Grounds of Protestant Religion: being a Vindication of Abp. Laud's Relation of a Conference, &c. 2 vols. 1844. 8vo. 17s.
- WALL'S History of Infant Baptism, etc. New edition, by the Rev. H. COTTON, D.C.L. 4 vols. 1845. 8vo. 2l. 12s.
- WATERLAND'S Works, with Life by Bp. VAN MILDERT, and copious indexes. New edition. 6 vols. 1856. 8vo. 2l. 11s.
- WHEATLY on the Book of Common Prayer. 1846. 8vo. 5s.
- WYCLIFFE'S Version of the Whole Bible, edited by FORSHALL and MADDEN. 4 vols. 1850. royal 4to. 5l. 15s. 6d.
- CARDWELL'S Two Books of Common Prayer of K. Edwd. VI. Ed. 3. 8vo. 7s.
- DOCUMENTARY ANNALS OF the Reformed Church of England, from 1546 to 1716. 2 vols. 1843. 8vo. 18s.
- HISTORY OF CONFERENCES on the Book of Common Prayer, from 1551 to 1690. Third edition. 1849. 8vo. 7s. 6d.
- SYNODALIA. A Collection of Articles, Canons, and Proceedings of Convocations, from 1547 to 1717. 2 vols. 1842. 8vo. 19s.
- REFORMATIO LEGUM Ecclesiasticarum. As attempted under Henry VIII, Edward VI, and Elizabeth. 1850. 8vo. 6s. 6d.
- FORMULARIES of Faith during the reign of Henry VIII. 1856. 8vo. 7s.
- PRIMERS put forth under Henry VIII. New edition. 1848. 8vo. 9s.
- SYLLOGE Confessionum Eccles. Reform. 1827. 8vo. 8s.
- *BINGHAM'S Works, by Rev. R. BINGHAM. 10 vols. 1855. 8vo. 5l. 5s.
- FULLER'S Church History of Britain, edited by the Rev. J. S. BREWER. 6 vols. 1845. 8vo. 1l. 19s.
- STILLINGFLEET'S Origines Britannicæ, by PANTIN. 2 vols. 8vo. 1l. 1s.
- *INETT'S History of the English Church (in continuation of Stillingfleet.) New edition by the Rev. J. GRIFFITHS. 3 vols. 1855. 8vo. 1l. 11s. 6d.

Books printed for the University of Oxford.

- BURNET'S (Bp.) History of the Reformation. *New edition preparing.*
 STRYPE'S Works complete, with General Index. 27 vols. 1821-40. 8vo. 14l. 10s.
Separately—Cranmer, 2 vols. 1840. 8vo. 1l. 1s.—Parker, 3 vols. 1821. 8vo. 1l. 10s.—Grindal, 1821. 8vo. 14s.—Whitgift, 3 vols. 1822. 8vo. 1l. 10s.—Aylmer, 1820. 8vo. 7s. 6d.—Cheke, 1821. 8vo. 7s. 6d.—Smith, 1820. 8vo. 8s.—Ecclesiastical Memorials, 6 vols. 1822. 8vo. 3l. 3s.—Annals, 7 vols. 1824. 8vo. 4l. 4s.—General Index, 2 vols. 1828. 8vo. 1l. 5s.
 LEWIS'S Life of Wiclif. 8vo. 10s. 6d. — of Peacock. 8vo. 6s. 6d.
 KNIGHT'S Life of Dean Colet. 1823. 8vo. 14s. 6d.
 WALTON'S Lives of Donne, Wotton, &c. 1824. 8vo. 6s. 6d.
 CRANMER'S Works, collected by JENKYNs. 4 vols. 1834. 8vo. 1l. 10s.
 * LE NEVE'S Fasti Ecclesie Anglicanæ: *continued to the present time* by T. D. HARDY. 3 vols. 1854. 8vo. 1l. 17s. 6d.
 RALEGH'S (Sir W.) History of the World, etc. 8 vols. 8vo. 2l. 12s.
 CLARENDON'S HISTORY OF THE REBELLION, etc., *from the original MS.* 7 vols. 1849. 8vo. 2l. 10s.
 — 7 vols. 1839. 18mo. 1l. 5s.
 — with His Life, by himself. 1 vol. royal 8vo. 1842. 1l. 2s.
 — Life, and Continuation of his History, (written by himself,) with the suppressed passages. 3 vols. 1827. 8vo. 16s. 6d.
 * — — *from the original MS.* 2 vols. 8vo. 1857. 1l. 2s.
 CARLE'S Life of James Duke of Ormond. *A new edition carefully compared with the original MSS.* 6 vols. 8vo. 1851. 2l. 6s.
 MAY'S History of the Parliament which began November 3, 1640. *A new edition.* 1854. 8vo. 6s. 6d.
 SPRIGG'S *Anglia Rediviva*: being the History of the Army under Sir T. Fairfax. *A new edition.* 1854. 8vo. 6s.
 WHITELOCKE'S Memorials of English Affairs from 1625 to 1660. *A new edition.* 4 vols. 8vo. 1853. 1l. 10s.
 BURNET'S (Bp.) History of His Own Time, with the suppressed Passages and Notes. 6 vols. 1833. 8vo. 2l. 10s.
 — History of the Reign of King James II. Notes by Dartmouth, Onslow, and Swift. *Additional Observations now enlarged.* 1852. 8vo. 9s. 6d.
 — Memoirs of James and William Dukes of Hamilton. *A new edition.* 1852. 8vo. 7s. 6d.
 * LUTTRELL, a Brief Historical Relation of State Affairs. 1857. 8vo. 3l. 3s.
 CLINTON'S FASTI HELLENICI, from earliest Accounts to Death of Augustus. 3 vols. 4to. 4l. 17s. Each volume to be had separately.
 — Epitome of Chronology of Greece, from earliest Accounts to Death of Augustus. 1831. 8vo. 6s. 6d.
 — FASTI ROMANI, from Death of Augustus to Death of Justin II. — with Appendix, from Death of Augustus to Death of Heraclius. 2 vols. 4to. 3l. 9s. Each volume to be had separately.
 — Epitome of Chronology of Rome and Constantinople from Death of Augustus to Death of Justin II. 1854. 8vo. 7s.
 BACON'S Novum Organon, a new translation by the Rev. G. W. KITCHIN, M.A. 8vo. 1855. 9s. 6d.
 — The Latin Text, with notes. 8vo. 1855. 9s. 6d.
 ÆSCHYLUS DINDORFII. Ed. 2. 1851. 8vo. 5s. 6d.—ANNOTATIONES, Partes II. 1841. 16s.—Scholia Græca. 1851. 8vo. 8s. 6d.
 ARISTOPHANES DINDORFII. Tomi II. 1835. 8vo. 11s.—ANNOTATIONES, Partes II. 1837. 8vo. 19s.—Scholia Græca, Partes III. 1839. 8vo. 2l. 11s. 6d.
 EURIPIDES DINDORFII. Tomi II. 1834. 8vo. 14s.—ANNOTATIONES, Partes II. 1840. 1l. 1s.

Books printed for the University of Oxford.

- SOPHOCLES DINDORFII. Ed. 3. 5s. 6d. *Cum annotationibus*. Tomi II. 1849. Svo. 13s. :—ANNOTATIONES. 1836. Svo. 9s. 6d. :—Scholia, ELMSELEY, 1825. 8s. 6d. :—Scholia Vol. II. DINDORF. 1852. 8s. 6d.
- ORATORES ATTICI, BEKKERI, TOMUS I. Antiphon, Andocides, et Lysias. 1822. Svo. 7s. :—II. Isocrates, 1822. Svo. 7s. :—III. Isæus, Eschines, Lycurgus, etc. 1823. Svo. 7s. :—Indices Græcitalis a T. MITCHELL, A. M. Tomi II. 14s. :—Index Græcitalis Isocraticæ, MITCHELL. 1828. 7s.
- DEMOSTHENES DINDORFII. Tomi IV. 1846. Svo. 3l. 2s. :—Tomi V. VI. VII. ANNOTATIONES. 1849. 1l. 16s. :—Tomi VIII. IX. Scholia. 1851. 15s.
- SCHOLIA in Æschine et Isocratem, DINDORFII. 1852. 4s.
- HARPOCRATIONIS LEXICON, DINDORFII. Tomi II. 1l. 1s.
- ARISTOTELIS OPERA, BEKKERI. Tomi XI. Svo. 3l. 11s. 6d. Each volume to be had separately.
- HOMERI ILIAS cum brevi annotatione C. G. Heynii. Accedunt Scholia minima. Tomi II. 1834. Svo. 15s.
- * HOMERI ILIAS DINDORFII. Svo. 1856. 5s. 6d.
- * HOMERI ODYSSEA DINDORFII. Svo. 1855. 5s. 6d.
- * — Scholia Græca, 2 vols. Svo. 1855. 15s. 6d.
- HEPHÆSTIONIS ENCHIRIDION GAISFORDII. Tomi II. Svo. 1855. 1l. 5s.
- PLATO. Index Græcitalis Platonicæ, MITCHELL. Tomi II. 1832. Svo. 14s.
- PLOTINUS, editis F. CREUZER. Tomi III. 1835. 4to. 3l. 6s.
- STOBÆI FLORILEGIUM, GAISFORDII. Tomi IV. Svo. 2l. 10s.
- ECLOGÆ, GAISFORDII. Tomi II. 1850. Svo. 1l. 1s.
- * XENOPHONTIS EXPEDITIO CYRI, L. DINDORFII. 1855. 10s. 6d.
- Historia Græca, L. DINDORFII. 1853. Ed. 2. 10s. 6d.
- Memorabilia Socratis, ed. SCHNEIDER. 1826. Svo. 8s. :—(Economica, etc. SCHNEIDER. 1826. Svo. 8s. :—Opuscula Politica, etc. SCHNEIDER. 1817. Svo. 10s. 6d.
- A GREEK-ENGLISH LEXICON, by H. G. LIDDELL, D. D. and R. SCOTT, D. D. crown 4to. Ed. 4. 1855. 1l. 12s.
- A LEXICON abridged from the above. Ed. 5. sq. 12mo. 1855. 8s. bound.
- A COPIOUS GREEK-ENGLISH VOCABULARY, 24mo. Ed. 3s. 6d.
- GRÆCÆ GRAMMATICÆ RUDIMENTA, IN USUM SCHOLARUM. 12mo. 1857. *Eleventh edition*, 4s. bound.

Just Published.

- STUDIES ON HOMER AND THE HOMERIC AGE. By the Right Hon. W. E. GLADSTONE, D.C.L., M.P. 3 vols. Svo. 1l. 13s. or 11s. each volume.
- REGISTRUM SACRUM ANGLICANUM. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England, from the Records and Chronicles of the Church. By WILLIAM STUBBS, M.A. 8s. 6d.
- HARMONIA SYMBOLICA. A Collection of Creeds belonging to the Ancient Western Church, &c. By CHARLES A. HEURTLER, D.D. Svo. 6s. 6d.
- A TREATISE ON INFINITESIMAL CALCULUS, &c. By BARTHOLOMEW PRICH, M.A., F.R.S., F.R.S.A. Svo. 14s. 6d.

Nearly ready.

- THE WORKS OF THE RIGHT REV. SYMON PATRICK, D.D. Late Lord Bishop of Ely. Including his Autobiography. Edited by the Rev. A. TAYLOR, M.A. 9 vols. Svo.

January 1886.

Clarendon Press, Oxford

A SELECTION OF

BOOKS

PUBLISHED FOR THE UNIVERSITY BY

HENRY FROWDE,

AT THE OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AMEN CORNER, LONDON.

ALSO TO BE HAD AT THE

CLARENDON PRESS DEPOSITORY, OXFORD.

[Every book is bound in cloth, unless otherwise described.]

LEXICONS, GRAMMARS, &c.

ANGLO-SAXON.—*An Anglo-Saxon Dictionary*, based on the MS. Collections of the late Joseph Bosworth, D.D., Professor of Anglo-Saxon, Oxford. Edited and enlarged by Prof. T. N. Toller, M.A. (To be completed in four parts.) Parts I and II. A—HWISTLIAN (pp. vi, 576). 1882. 4to. 15s. each.

CHINESE.—*A Handbook of the Chinese Language*. By James Summers. 1863. 8vo. half bound, 1l. 8s.

ENGLISH.—*A New English Dictionary, on Historical Principles*: founded mainly on the materials collected by the Philological Society. Edited by James A. H. Murray, LL.D., President of the Philological Society; with the assistance of many Scholars and men of Science. Part I. A—ANT (pp. xvi, 321). Part II. ANT—BATTEN (pp. viii, 353-704). Imperial 4to. 12s. 6d. each.

— *An Etymological Dictionary of the English Language*. By W. W. Skeat, M.A. *Second Edition*. 1884. 4to. 2l. 4s.

— Supplement to the First Edition of the above. 1884. 4to. 2s. 6d.

— *A Concise Etymological Dictionary of the English Language*. By W. W. Skeat, M.A. *Second Edition*. 1885. Crown 8vo. 3s. 6d.

GREEK.—*A Greek-English Lexicon*, by Henry George Liddell, D.D., and Robert Scott, D.D. Seventh Edition, Revised and Augmented throughout. 1883. 4to. 1l. 16s.

— *A Greek-English Lexicon*, abridged from Liddell and Scott's 4th edition, chiefly for the use of Schools. *Twenty-first Edition*. 1884. Square 12mo. 7s. 6d.

— *A copious Greek-English Vocabulary*, compiled from the best authorities. 1840. 24mo. 3s.

— *A Practical Introduction to Greek Accentuation*, by H. W. Chandler, M.A. *Second Edition*. 1881. 8vo. 10s. 6d.

- HEBREW.—*The Book of Hebrew Roots*, by Abu 'I-Walid Marwān ibn Ja'nah, otherwise called Rabbi Yānah. Now first edited, with an Appendix, by Ad. Neubauer. 1875. 4to. 2l. 7s. 6d.
- *A Treatise on the use of the Tenses in Hebrew*. By S. R. Driver, D.D. Second Edition, Revised and Enlarged. 1881. Extra fcap. 8vo. 7s. 6d.
- *Hebrew Accentuation of Psalms, Proverbs, and Job*. By William Wickes, D.D. 1881. Demy 8vo. stiff covers, 5s.
- ICELANDIC.—*An Icelandic-English Dictionary*, based on the MS. collections of the late Richard Cleasby. Enlarged and completed by G. Vigfússon, M.A. With an Introduction, and Life of Richard Cleasby, by G. Webbe Dasent, D.C.L. 1874. 4to. 3l. 7s.
- *A List of English Words the Etymology of which is illustrated by comparison with Icelandic*. Prepared in the form of an APPENDIX to the above. By W. W. Skeat, M.A. 1876. stitched, 2s.
- *An Icelandic Prose Reader*, with Notes, Grammar and Glossary by Dr Guðbrand Vigfússon and F. York Powell, M.A. 1879. Extra fcap. 8vo. 10s. 6d.
- LATIN.—*A Latin Dictionary*, founded on Andrews' edition of Frost's Latin Dictionary, revised, enlarged, and in great part rewritten by Charlton T. Lewis, Ph.D., and Charles Short, LL.D. 1879. 4to. 1l. 5s.
- MELANESIAN.—*The Melanesian Languages*. By R. H. Codrington, D.D., of the Melanesian Mission, Fellow of Wadham College, Oxford. 8vo. 18s. *Just Published*.
- SANSKRIT.—*A Practical Grammar of the Sanskrit Language*, arranged with reference to the Classical Languages of Europe, for the use of English Students, by Monier Williams, M.A. Fourth Edition, 1877. 8vo. 15s.
- *A Sanskrit-English Dictionary*, Etymologically and Philologically arranged, with special reference to Greek, Latin, German, Anglo-Saxon, English, and other cognate Indo-European Languages. By Monier Williams, M.A. 1872. 4to. 4s. 14s. 6d.
- *Nalopakhyaṇam*. Story of Nala, an Episode of the Mahā-Bhārata: the Sanskrit text, with a copious Vocabulary and an improved version of Dean Milman's Translation, by Monier Williams, M.A. Second Edition, Revised and Improved. 1879. 8vo. 15s.
- *Sakuntalā*. A Sanskrit Drama, in Seven Acts. Edited by Monier Williams, M.A. Second Edition, 1876. 8vo. 21s.
- SYRIAC.—*Thesaurus Syriacus*: collegerunt Quatremère, Bernstejn, Lorschach, Arnaldi, Agrell, Field, Roodiger; editit E. Payne Smith, S.T.P. Pars. I-VI. 1868-83. sm. fol. each, 1l. 1s. Vol. I, containing Fasc. I-V, sm. fol. 5l. 5s.
- *The Book of Kahlāh and Dimnah*. Translated from Arabic into Syriac. Edited by W. Wright, LL.D. 1884. 8vo. 21s.

GREEK CLASSICS, &c.

- Aristophanes*: A Complete Concordance to the Comedies and Fragments. By Henry Dunbar, M.D. 4to. 1*l.* 1*s.*
- Aristotle*: *The Politics*, translated into English, with Introduction, Marginal Analysis, Notes, and Indices, by B. Jowett, M.A. Medium 8vo. 2 vols. 21*s.* *Just Published.*
- Heracliti Ephesii Reliquiae*. Recensuit I. Bywater, M.A. Appendixis locis additae sunt Diogenis Laertii Vita Heracliti, Particulae Hippocrati De Diaeta Libri Primi, Epistolae Heracliteae. 1877. 8vo. 6*s.*
- Herculaneum Voluminum*. Partes II. 1824. 8vo. 10*s.*
- Fragmenta Herculaneusia*. A Descriptive Catalogue of the Original copies of the Herculanean Rolls, together with the texts of several papers, accompanied by facsimiles. Edited by Walter Scott, M.A., Fellow of Merton College, Oxford. Royal 8vo. cloth, 21*s.* *Just Published.*
- Homer*: A Complete Concordance to the Odyssey and Hymns of Homer; to which is added a Concordance to the Parallel Passages in the Iliad, Odyssey, and Hymns. By Henry Dunbar, M.D. 1880. 4to. 1*l.* 1*s.*
- *Scholias Graeca in Iliadem*. Edited by Professor W. Dindorf, after a new collation of the Venetian MSS. by D. B. Monro, M.A., Provost of Oriel College. 4 vols. 8vo. 2*l.* 10*s.* Vols. V and VI. *In the Press.*
- *Scholias Graeca in Odysseam*. Edidit Guil. Dindorfus. Tomi II. 1855. 8vo. 15*s.* 6*d.*
- Plato*: *Apology*, with a revised Text and English Notes, and a Digest of Platonic Idioms, by James Kidell, M.A. 1878. 8vo. 8*s.* 6*d.*
- *Philebus*, with a revised Text and English Notes, by Edward Poste, M.A. 1860. 8vo. 7*s.* 6*d.*
- *Sophistes and Politicus*, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 1867. 8vo. 18*s.*
- *Theaetetus*, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. Second Edition. 8vo. 10*s.* 6*d.*
- *The Dialogues*, translated into English, with Analyses and Introductions, by B. Jowett, M.A. A new Edition in 3 volumes, medium 8vo. 1875. 3*l.* 10*s.*
- *The Republic*, translated into English, with an Analysis and Introduction, by B. Jowett, M.A. Medium 8vo. 12*s.* 6*d.*
- Thucydides*: Translated into English, with Introduction, Marginal Analysis, Notes, and Indices. By B. Jowett, M.A. 2 vols. 1881. Medium 8vo. 1*l.* 12*s.*

THE HOLY SCRIPTURES, &c.

STUDIA BIBLICA.—Essays in Biblical Archaeology and Criticism, and kindred subjects. By Members of the University of Oxford. 8vo. 10s. 6d.

ENGLISH.—*The Holy Bible in the earliest English Versions*, made from the Latin Vulgate by John Wycliffe and his followers, edited by the Rev. J. Foskell and Sir F. Madden. 4 vols. 1850. Royal 4to. 3*l.* 3s.

[Also reprinted from the above, with Introduction and Glossary by W. W. Skeat, M.A.]

— *The Books of Job, Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, and the Song of Solomon*: according to the Wycliffite Version made by Nicholas de Hereford, about A.D. 1381, and Revised by John Purvey, about A.D. 1388. Extra fcap. 8vo. 3*l.* 6d.

— *The New Testament in English*, according to the Version by John Wycliffe, about A.D. 1380, and Revised by John Purvey, about A.D. 1388. Extra fcap. 8vo. 6*l.*]

— *The Holy Bible*: an exact reprint, page for page, of the Authorised Version published in the year 1611. Demy 4to. half bound, 1*l.* 1*l.*

— *The Psalter, or Psalms of David, and certain Canticles*, with a Translation and Exposition in English, by Richard Rolle of Hampole. Edited by H. R. Bradley, M.A., Fellow of S. M. Magdalen College, Oxford. With an Introduction and Glossary. Demy 8vo. 1*l.* 1*l.*

— *Lectures on Ecclesiastes*. Delivered in Westminster Abbey by the Very Rev. George Granville Bradley, D.D., Dean of Westminster. Crown 8vo. 4*l.* 6d. *Just Published.*

GOthic.—*The Gospel of St. Mark in Gothic*, according to the translation made by Wulfila in the Fourth Century. Edited with a Grammatical Introduction and Glossarial Index by W. W. Skeat, M.A. Extra fcap. 8vo. 4*l.*

GREEK.—*Vetus Testamentum ex Versione Septuaginta Interpretum secundam exemplar Vaticanum Romae editum*. Accedit prior varietas Codicis Alexandrini. Tomi III. Editio Altera. 18mo. 18*l.*

— *Origenis Hexaplorum* quae supersunt; sive, Veterum Interpretum Graecorum in totum Vetus Testamentum Fragmenta. Edidit Fredericus Field, A.M. 2 vols. 1875. 4to. 5*l.* 5*l.*

— *The Book of Wisdom*: the Greek Text, the Latin Vulgate, and the Authorised English Version; with an Introduction, Critical Apparatus, and a Commentary. By William J. Deane, M.A. Small 4to. 1*2*l.** 6d.

— *Novum Testamentum Graece*. Antiquissimorum Codicum Textus in ordine parallelis dispositi. Accedit collatio Codicis Sinaitici. Edidit E. H. Haeussel, S.T.B. Tomi III. 1864. 8vo. half morocco, 3*l.* 1*2*l.** 6d.

GREEK.—*Novum Testamentum Græce*. Accedunt parallela S. Scripturarum loca, necnon vetus capitulorum notatio et canones Lusebii. Edidit Carolus Lloyd, S. T. P. R. 18mo. 3s.

The same on writing paper, with large margin, 10s.

— *Novum Testamentum Græce* juxta Exemplar Millianum. 18mo. 2s. 6d.

The same on writing paper, with large margin, 9s.

— *Evangelia Sacra Græce*. Fcap. 8vo. limp, 1s. 6d.

— *The Greek Testament*, with the Readings adopted by the Revisers of the Authorised Version:—

(1) Fica type, with Marginal References. Demy 8vo. 10s. 6d.

(2) Long Primer type. Fcap. 8vo. 4s. 6d.

(3) The same, on writing paper, with wide margin, 15s.

— *The Parallel New Testament*, Greek and English; being the Authorised Version, 1611; the Revised Version, 1881; and the Greek Text followed in the Revised Version. 8vo. 12s. 6d.

The Revised Version is the joint property of the Universities of Oxford and Cambridge.

— *Canon Muratorianus*: the earliest Catalogue of the Books of the New Testament. Edited with Notes and a Facsimile of the MS. in the Ambrosian Library at Milan, by S. P. Tregelles, LL.D. 1867. 4to. 10s. 6d.

— *Outlines of Textual Criticism applied to the New Testament*. By C. E. Hammond, M.A. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.

HEBREW, etc.—*The Psalms in Hebrew without points*. 1879. Crown 8vo. 3s. 6d.

— *A Commentary on the Book of Proverbs*. Attributed to Abraham Ibn Ezra. Edited from a MS. in the Bodleian Library by S. R. Driver, M.A. Crown 8vo. paper covers, 3s. 6d.

— *The Book of Tobit*. A Chaldee Text, from a unique MS. in the Bodleian Library; with other Rabbinical Texts, English Translations, and the Vulgata. Edited by Ad. Neubauer, M.A. 1878. Crown 8vo. 6s.

— *Horæ Hebraicæ et Talmudicæ*, a J. Lightfoot. A new Edition, by R. Candell, M.A. 4 vols. 1859. 8vo. 1l. 1s.

LATIN.—*Libri Psalmorum Versio antiqua Latina, cum Paraphrasi Anglo-Saxonica*. Edidit B. Thorpe, F.R.S. 1836. 8vo. 10s. 6d.

— *Old-Latin Biblical Texts: No. 1*. The Gospel according to St. Matthew from the St. Germain MS. (g). Edited with Introduction and Appendices by John Wordsworth, M.A. Small 4to., stiff covers, 6s.

OLD-FRENCH.—*Libri Psalmorum Versio antiqua Gallica e Cod. MS. in Bibl. Bodleiana adservato, una cum Versione Metrica alioque Monumentis pervetustis*. Nunc primum descripta et edita Franciscus Michel, Phil. Doc. 1860. 8vo. 10s. 6d.

FATHERS OF THE CHURCH, &c.

- St. Athanasius: Historical Writings*, according to the Benedictine Text. With an Introduction by William Bright, D.D. 1881. Crown 8vo. 10s. 6d.
- *Orations against the Arians*. With an Account of his Life by William Bright, D.D. 1873. Crown 8vo. 9s.
- St. Augustine: Select Anti-Pelagian Treatises*, and the Acts of the Second Council of Orange. With an Introduction by William Bright, D.D. Crown 8vo. 9s.
- Canons of the First Four General Councils* of Nicaea, Constantinople, Ephesus, and Chalcedon. 1877. Crown 8vo. 2s. 6d.
- *Notes on the Canons of the First Four General Councils*. By William Bright, D.D. 1882. Crown 8vo. 5s. 6d.
- Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas*. Edidit P. E. Pusey, A.M. Tomi II. 1868. 8vo. cloth. 1l. 2s.
- *in D. Joannis Evangelium*. Accedunt Fragmenta varia necnon Tractatus ad Tiberianum Diaconum duo. Edidit post Auberitum P. E. Pusey, A.M. Tomi III. 1872. 8vo. 2l. 5s.
- *Commentarii in Lucæ Evangelium* quæ supersunt Synacæ. E MSS. apud Mus. Britan. edidit R. Payne Smith, A.M. 1858. 4to. 1l. 1s.
- Translated by R. Payne Smith, M.A. 2 vols. 1859. 8vo. 14s.
- Ephraemi Syri, Rabulæ Episcopi Edesseni, Balaci, aliorumque Chæta Sincera*. E. Cæd. Synacæ MSS. in Museo Britannico et Bibliotheca Hædleriana asservatis primus edidit J. J. Overbeck. 1865. 8vo. 1l. 7s.
- Eusebius' Ecclesiastical History*, according to the text of Huxton, with an Introduction by William Bright, D.D. 1881. Crown 8vo. 8s. 6d.
- Irenæus: The Third Book of St. Irenæus*, Bishop of Lyons, against Heresies. With short Notes and a Glossary by H. Deane, B.D. 1874. Crown 8vo. 5s. 6d.
- Patrum Apostolicorum, S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, quæ supersunt*. Edidit Guil. Jacobson, S.T.P.R. Tomi II. Fourth Edition, 1863. 8vo. 1l. 1s.
- Socrates' Ecclesiastical History*, according to the Text of Hoarey, with an Introduction by William Bright, D.D. 1878. Crown 8vo. 7s. 6d.

ECCLESIASTICAL HISTORY, BIOGRAPHY, &c.

- Ancient Liturgy of the Church of England*, according to the uses of Sarum, York, Hereford, and Bangor, and the Roman Liturgy arranged in parallel columns, with preface and notes. By William Maskell, M.A. Third Edition. 1882. 8vo. 15s.
- Basileæ Historia Ecclesiastica*. Edited, with English Notes, by G. H. Moberly, M.A. 1881. Crown 8vo. 10s. 6d.
- Bright (W.). Chapters of Early English Church History*. 1878. 8vo. 12s.
- Burnet's History of the Reformation of the Church of England*. A new edition. Carefully revised, and the Records collated with the originals, by N. Pocock, M.A. 7 vols. 1865. 8vo. *Price reduced to 1l. 10s.*
- Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland*. Edited, after Spelman and Watkins, by A. W. Haddan, B.D., and W. Stubbs, M.A. Vols. I. and III. 1869-71. Medium 8vo. each 1l. 1s.
- Vol. II. Part I. 1873. Medium 8vo. 10s. 6d.
- Vol. II. Part II. 1878. Church of Ireland; Memorials of St. Patrick. Stiff covers, 3s. 6d.
- Hamilton (John, Archbishop of St. Andrews). The Catechism of 1527*, with Introduction and Glossary, by Thomas Graves Law. With a Preface by the Right Hon. W. E. Gladstone. 8vo. 12s. 6d.
- Hammond (C. E.). Liturgies, Eastern and Western*. Edited, with Introduction, Notes, and Liturgical Glossary. 1878. Crown 8vo. 10s. 6d.
- An Appendix to the above. 1879. Crown 8vo. paper covers, 1s. 6d.
- John, Bishop of Ephesus. The Third Part of his Ecclesiastical History*. [In Syriac.] Now first edited by William Cureton, M.A. 1853. 4to. 1l. 12s.
- Translated by R. Payne Smith, M.A. 1860. 8vo. 10s.
- Leofric Missal, The*, as used in the Cathedral of Exeter during the Episcopate of its first Bishop, A.D. 1050-1072, together with some Account of the Ead Book of Derby, the Missal of Robert of Juniper, and a few other early MS. Service Books of the English Church. Edited, with Introduction and Notes, by F. E. Warren, B.D. 4to. half morocco, 32s.
- Monumenta Ritualia Ecclesiae Anglicanae*. The occasional Offices of the Church of England according to the old use of Salisbury, the Prebend in English, and other prayers and forms, with dissertations and notes. By William Maskell, M.A. Second Edition. 1882. 3 vols. 8vo. 2l. 10s.
- Records of the Reformation*. The Divorce, 1527-1533. Mostly now for the first time printed from MSS. in the British Museum and other Libraries. Collected and arranged by N. Pocock, M.A. 1870. 2 vols. 8vo. 1l. 10s.

Shirley (W. W.). Some Account of the Church in the Apostolic Age. Second Edition, 1874. Fcap. 8vo. 3s. 6d.

Stubbs (W.). Registrum Sacrum Anglicanum. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England. 1858. Small 4to. 8s. 6d.

Warren (F. E.). Liturgy and Ritual of the Celtic Church. 1881. 8vo. 14s.

ENGLISH THEOLOGY.

Butler's Works, with an Index to the Analogy. 2 vols. 1874. 8vo. 11s.

Also separately,

Sermons, 5s. 6d.

Analogy of Religion, 5s. 6d.

Gresswell's Harmonia Evangelica. Fifth Edition. 8vo. 1855. 9s. 6d.

Hurtley's Harmonia Symbolica: Creeds of the Western Church. 1858. 8vo. 6s. 6d.

Homilies appointed to be read in Churches. Edited by J. Griffiths, M.A. 1859. 8vo. 7s. 6d.

Hooker's Works, with his life by Walton, arranged by John Keble, M.A. Sixth Edition, 1874. 3 vols. 8vo. 1l. 11s. 6d.

— the text as arranged by John Keble, M.A. 2 vols. 1878. 8vo. 11s.

Jewel's Works. Edited by R. W. Jelf, D.D. 8 vols. 1848. 8vo. 1l. 10s.

Pearson's Exposition of the Creed. Revised and corrected by E. Burton, D.D. Sixth Edition, 1877. 8vo. 10s. 6d.

Waterland's Review of the Doctrine of the Eucharist, with a Preface by the late Bishop of London. Crown 8vo. 6s. 6d.

— *Works*, with Life, by Bp. Van Mildert. A new Edition, with copious Indexes. 6 vols. 1856. 8vo. 2l. 11s.

Wheatly's Illustration of the Book of Common Prayer. A new Edition, 1846. 8vo. 3s.

Wyclif. A Catalogue of the Original Works of John Wyclif, by W. W. Shirley, D.D. 1863. 8vo. 3s. 6d.

— *Select English Works.* By T. Arnold, M.A. 3 vols. 1869-1871. 8vo. Price reduced to 1l. 1s.

— *Triologus.* With the Supplement now first edited by Gotthard Lechler. 1869. 8vo. Price reduced to 7s.

HISTORICAL AND DOCUMENTARY WORKS.

- British Barrowes*, a Record of the Examination of Sepulchral Mounds in various parts of England. By William Greenwell, M.A., F.S.A. Together with Description of Figures of Skulls, General Remarks on Pre-historic Caves, and an Appendix by George Kellestou, M.D., F.R.S. 1877. Medium 8vo. 2s.
- Britton*. *A Treatise upon the Common Law of England*, composed by order of King Edward I. The French Text carefully revised, with an English Translation, Introduction, and Notes, by F. M. Nichols, M.A. 2 vols. 1865. Royal 8vo. 1l. 16s.
- Clarendon's History of the Rebellion and Civil Wars in England*. 7 vols. 1839. 18mo. 1l. 1s.
- Clarendon's History of the Rebellion and Civil Wars in England*. Also his Life, written by himself in which is included a Continuation of his History of the Grand Rebellion. With copious Indexes. In one volume. royal 8vo. 1842. 1l. 2s.
- Clinton's Epitome of the Fasti Hellenici*. 1851. 8vo. 6s. 6d.
- *Epitome of the Fasti Romani*. 1854. 8vo. 7s.
- Corpus Poeticum Boreale*. The Poetry of the Old Northern Tongue from the Earliest Times to the Thirteenth Century. Edited, classified, and translated, with Introduction, Excursus, and Notes, by Guðbrand Vigfússon, M.A., and F. York Powell, M.A. 2 vols. 1883. 8vo. 42s.
- Freeman (E. A.)*. *History of the Norman Conquest of England, its Causes and Results*. In Six Volumes. 8vo 5l. 9s. 6d.
- Freeman (E. A.)*. *The Reign of William Rufus and the Accession of Henry the First*. 2 vols. 8vo. 1l. 16s.
- Gascoigne's Theological Dictionary* ("Liber Veritatum"): Selected Passages illustrating the condition of Church and State, 1403-1418. With an Introduction by James E. Thorold Rogers, M.P. Small 4to, 10s. 6d.
- Magna Carta*, a careful Reprint. Edited by W. Stubbs, M.A. 1879. 4to. stitched, 1s.
- Passio et Miracula Beati Olavi*. Edited from a Twelfth-Century MS. in the Library of Corpus Christi College, Oxford, with an Introduction and Notes, by Frederick Metcalfe, M.A. Small 4to. stiff covers, 6s.
- Protests of the Lords*, including those which have been exchanged from 1624 to 1874; with Historical Introductions. Edited by James E. Thorold Rogers, M.A. 1878. 3 vols. 8vo. 2l. 2s.
- Rogers (J. E. T.)*. *History of Agriculture and Prices in England, A.D. 1850-1793*.
 Vols. I and II (1250-1400). 1866. 8vo. 2l. 2s.
 Vols. III and IV (1401-1850). 1882. 8vo. 2l. 10s.

Saxon Chronicles (Two of the) parallel, with Supplementary Extracts from the Others. Edited, with Introduction, Notes, and a Glossarial Index, by J. Earle, M.A. 1865. 8vo. 16s.

Sturlunga Saga, including the *Islendinga Saga* of Lawman Sturla Thordsson and other works. Edited by Dr. Guðbrand Vigfússon. In 2 vols. 1878. 8vo. 2l. 2s.

York Plays. The Plays performed by the Crafts or Mysteries of York on the day of Corpus Christi in the 14th, 15th, and 16th centuries. Now first printed from the unique manuscript in the Library of Lord Ashburnham. Edited with Introduction and Glossary by Lucy Toulmin Smith. 8vo. 21s.

Statutes made for the University of Oxford, and for the Colleges and Halls therein, by the University of Oxford Commissioners. 1882. 8vo. 12s. 6d.

Statuta Universitatis Oxoniensis. 1885. 8vo. 5s.

The Examination Statutes for the Degrees of B.A., B. Mus., B.C.L., and B.M. Revised to Trinity Term, 1885. 8vo. bound, 1s.

The Student's Handbook to the University and Colleges of Oxford. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.

The Oxford University Calendar for the year 1886. Crown 8vo. 4s. 6d.

The present Edition includes all Class Lists and other University distinctions for the five years ending with 1885.

Also, supplementary to the above, price 5s. (pp. 609).

The Honours Register of the University of Oxford. A complete Record of University Honours, Officers, Distinctions, and Class Lists, of the Heads of Colleges, &c., &c., from the Thirteenth Century to 1883.

MATHEMATICS, PHYSICAL SCIENCE, &c.

Acland (H. W., M.D., F.R.S.) Synopsis of the Pathological Series in the Oxford Museum. 1867. 8vo. 2s. 6d.

Astronomical Observations made at the University Observatory, Oxford, under the direction of C. Pritchard, M.A. No. 1. 1878. Royal 8vo. paper covers, 3s. 6d.

De Bary (Dr. A.) Comparative Anatomy of the Vegetative Organs of the Pteridophytes and Ferns. Translated and Annotated by F. O. Brown, M.A., F.L.S., and D. H. Scott, M.A., Ph.D., F.L.S. With two hundred and forty-one woodcuts and an Index. Royal 8vo, half morocco, 1l. 2s. 6d.

Muller (J.). On certain Variations in the Vocal Organs of the Primates that have hitherto escaped notice. Translated by F. J. Bell, B.A., and edited, with an Appendix, by A. H. Garrod, M.A., F.R.S. With Plates. 1878. 4to. paper covers, 7s. 6d.

Price (Bartholomew, M.A., F.R.S.). Treatise on Infinitesimal Calculus.

Vol. I. Differential Calculus. Second Edition. 8vo. 14s. 6d.

Vol. II. Integral Calculus, Calculus of Variations, and Differential Equations. Second Edition, 1865. 8vo. 18s.

Vol. III. Statics, including Attractions; Dynamics of a Material Particle. Second Edition, 1868. 8vo. 16s.

Vol. IV. Dynamics of Material Systems; together with a chapter on Theoretical Dynamics, by W. F. Donkin, M.A., F.R.S. 1862. 8vo. 16s.

Rigaud's Correspondence of Scientific Men of the 17th Century, with Table of Contents by A. de Morgan, and Index by the Rev. J. Rigaud, M.A. 2 vols. 1841-1862. 8vo. 18s. 6d.

Kelleston (George, M.D., F.R.S.). Scientific Papers and Addresses. Arranged and Edited by William Turner, M.B., F.R.S. With a Biographical Sketch by Edward Tylor, F.R.S. With Portrait, Plates, and Woodcuts. 2 vols. 8vo. 11. 4s.

Sachs' Text-Book of Botany, Morphological and Physiological. A New Edition. Translated by S. H. Vines, M.A. 1882. Royal 8vo., half morocco, 11. 11s. 6d.

Westwood (J. O., M.A., F.R.S.). Thesaurus Entomologicus Hispanicus, or a Description of the rarest Insects in the Collection given to the University by the Rev. William Hope. With 40 Plates. 1874. Small folio, half morocco, 7l. 10s.

The Sacred Books of the East.

TRANSLATED BY VARIOUS ORIENTAL SCHOLARS, AND EDITED BY
F. MAX MÜLLER.

[Demy 8vo. cloth.]

Vol. I. The Upanishads. Translated by F. Max Müller.
Part I. The *Atcharya-upanishad*, The *Taittiriya-upanishad*, The *Aitareya-
brāhmya*, The *Kausitaki-brāhmya-upanishad*, and The *Vāgasaneyi-saṁhitā-
upanishad*. 10s. 6d.

Vol. II. The Sacred Laws of the Āryas, as taught in the
Schools of Apastamba, Gautama, Viśiṣṭka, and Baudhāyana. Translated by
Prof. Georg Bühler. Part I. Apastamba and Gautama. 10s. 6d.

- Vol. III. The Sacred Books of China. The Texts of Confucianism. Translated by James Legge. Part I. The Shih King, The K'eh-giuss portions of the Shih King, and The Hsiao King. 12s. 6d.
- Vol. IV. The Zend-Avesta. Translated by James Darmesteter. Part I. The Vendidad. 10s. 6d.
- Vol. V. The Pahlavi Texts. Translated by E. W. West. Part I. The Bundahiz, Bahman Yasht, and Shâyast lâ shâyast. 12s. 6d.
- Vols. VI and IX. The Qur'an. Parts I and II. Translated by E. H. Palmer. 31s.
- Vol. VII. The Institutes of Vishnu. Translated by Julius Jolly. 10s. 6d.
- Vol. VIII. The Bhagavadgîtâ, with The Sanatsugâtîya, and The Anugîtâ. Translated by Kâshinâth Trimbak Telang. 10s. 6d.
- Vol. X. The Dhammapada, translated from Pâli by F. Max Muller; and The Sutta-Nipâta, translated from Pâli by V. Faustoll; being Canonical Books of the Buddhists. 10s. 6d.
- Vol. XI. Buddhist Suttas. Translated from Pâli by T. W. Rhys Davids. 1. The Mahâjâlamâhâ Suttanta; 2. The Dhamma-dâkka-ppavattana Sutta; 3. The Tosiya Suttanta; 4. The Akâshâbhaya Sutta; 5. The Ketakâya Sutta; 6. The Mahâ sudassana Suttanta; 7. The Sakkâya Sutta. 10s. 6d.
- Vol. XII. The Satapatha-Brahmava, according to the Text of the Mâhârâshtra School. Translated by Julius Eggeling. Part I. Books I and II. 12s. 6d.
- Vol. XIII. Vinaya Texts. Translated from the Pâli by T. W. Rhys Davids and Hermann Oldenberg. Part I. The Pâtimokkha. The Mahāvagga, I-IV. 10s. 6d.
- Vol. XIV. The Sacred Laws of the Āryas, as taught in the Schools of Apastamba, Gautama, Vāśiṣṭha and Baudhāyana. Translated by Georg Bühler. Part II. Vāśiṣṭha and Baudhāyana. 10s. 6d.
- Vol. XV. The Upanishads. Translated by F. Max Muller. Part II. The Kathâ-upanishad, The Mundaka-upanishad, The Taiteiryakâ-upanishad, The Brhadâranyaka-upanishad, The Svetaśvatara-upanishad, The Prasna-upanishad, and The Maitrâyaṇa-Brahmava-upanishad. 10s. 6d.
- Vol. XVI. The Sacred Books of China. The Texts of Confucianism. Translated by James Legge. Part II. The Yi King. 10s. 6d.
- Vol. XVII. Vinaya Texts. Translated from the Pâli by T. W. Rhys Davids and Hermann Oldenberg. Part II. The Mahāvagga, V-X. The Âhâlavagga, I-III. 10s. 6d.

- Vol. XVIII. Pahlavi Texts. Translated by E. W. West.
Part II. The *Dāstān-i Dīnīk* and The Epistles of *Mānōshkar*. 12s. 6d.
- Vol. XIX. The *Fo-sho-hing-tsan-king*. A Life of Buddha
by *A-vaghoṣha* *Bodhisattva*, translated from Sanskrit into Chinese by *Dharmarakṣa*, A.D. 420, and from Chinese into English by Samuel Beal. 10s. 6d.
- Vol. XX. Vinaya Texts. Translated from the Pāli by T. W.
Rhys Davids and Hermann Oldenberg. Part III. The *Kullavagga*, IV-XII.
10s. 6d.
- Vol. XXI. The *Saddharma-puṇḍarīka*; or, the Lotus of the
True Law. Translated by H. Kern. 12s. 6d.
- Vol. XXII. *Gāyā-Sūtras*. Translated from Prakrit by Her-
mann Jacobi. Part I. The *Ākīraṅga-Sūtra*. The *Kalpa-Sūtra*. 10s. 6d.
- Vol. XXIII. The *Zend-Avesta*. Translated by James Dar-
mesteter. Part II. The *Štōzahs*, *Yasts*, and *Nyāyis*. 10s. 6d.
- Vol. XXIV. Pahlavi Texts. Translated by E. W. West.
Part III. *Dīnā i Mānōg-i Kīrad*, *Sikand-gūmāstīk*, and *Sad-Dar*. 10s. 6d.

Second Series.

- Vol. XXVI. The *Satapatha-Brāhmaṇa*. Translated by
Julius Eggeling. Part II. 12s. 6d. *Just Published*.
- Vols. XXVII and XXVIII. The Sacred Books of China.
The Texts of Confucianism. Translated by James Legge. Parts III and IV.
The *Lǐ*. *Li*. or *Collection of Treatises on the Rules of Propriety, or Ceremonial*
Usages. 25s. *Just Published*.

The following Volumes are in the Press:—

- Vol. XXV. *Manu*. Translated by Georg Buhler.
- Vols. XXIX and XXX. The *Gr̥hya-sūtras*. Rules of Vedic
Domestic Ceremonies. Translated by Hermann Oldenberg. Parts I and II.
- Vol. XXXI. The *Zend-Avesta*. Part III. The *Yazna*,
Vīspərəd, *Ahigān*, and *Gāthā*. Translated by the Rev. L. H. Mills.
- Vol. XXXII. *Vedic Hymns*. Translated by F. Max Müller.
Part I.

•• The Second Series will consist of Twenty-Four Volumes.

Clarendon Press Series

I. ENGLISH.

- A First Reading Book.* By Marie Eichens of Berlin; and edited by Anne J. Clough. Extra fcap. 8vo. stiff covers, 4d.
- Oxford Reading Book, Part I.* For Little Children. Extra fcap. 8vo. stiff covers, 6d.
- Oxford Reading Book, Part II.* For Junior Classes. Extra fcap. 8vo. stiff covers, 6d.
- An Elementary English Grammar and Exercise Book.* By O. W. Tancock, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 1s. 6d.
- An English Grammar and Reading Book, for Lower Forms in Classical Schools.* By O. W. Tancock, M.A. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- Typical Selections from the best English Writers,* with Introductory Notices. Second Edition. In Two Volumes. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d. each.
- Vol. I. Latimer to Berkeley. Vol. II. Pope to Macaulay.
- Shairp (J. C., LL.D.). Aspects of Poetry;* being Lectures delivered at Oxford. Crown 8vo. 10s. 6d.
-
- A Book for the Beginner in Anglo-Saxon.* By John Earle, M.A. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- An Anglo-Saxon Reader.* In Prose and Verse. With Grammatical Introduction, Notes, and Glossary. By Henry Sweet, M.A. Fourth Edition, Revised and Enlarged. Extra fcap. 8vo. 8s. 6d.
- An Anglo-Saxon Primer, with Grammar, Notes, and Glossary.* By the same Author. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Old English Reading Primers;* edited by Henry Sweet, M.A.
- I. Selected Homilies of Ælfric. Extra fcap. 8vo., stiff covers, 1s. 6d.
- II. Extracts from Alfred's Orosius. Extra fcap. 8vo., stiff covers, 1s. 6d.
- First Middle English Primer, with Grammar and Glossary.* By the same Author. Extra fcap. 8vo. 2s.
- The Philology of the English Tongue.* By J. Earle, M.A. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 7s. 6d.
- A Handbook of Phonetics,* including a Popular Exposition of the Principles of Spelling Reform. By H. Sweet, M.A. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Elementarbuch des Gesprochenen English.* Grammatik, Texte und Glossar. Von Henry Sweet. Extra fcap. 8vo., stiff covers, 2s. 6d.

- The Ormulum*; with the Notes and Glossary of Dr. R. M. White. Edited by R. Holt, M.A. 1878. 2 vols. Extra fcap. 8vo. 212.
- English Plant Names* from the Tenth to the Fifteenth Century. By J. Earle, M.A. Small fcap. 8vo. 5s.
- Specimens of Early English*. A New and Revised Edition. With Introduction, Notes, and Glossarial Index. By R. Morris, LL.D., and W. W. Skeat, M.A.
- Part I. From Old English Homilies to King Horn (A.D. 1150 to A.D. 1300). Second Edition. Extra fcap. 8vo. 9s.
- Part II. From Robert of Gloucester to Gower (A.D. 1298 to A.D. 1393). Second Edition. Extra fcap. 8vo. 7s. 6d.
- Specimens of English Literature*, from the 'Ploughmans' Cude' to the 'Shepheardes Calender' (A.D. 1304 to A.D. 1579). With Introduction, Notes, and Glossarial Index. By W. W. Skeat, M.A. Extra fcap. 8vo. 7s. 6d.
-
- The Vision of William concerning Piers the Plowman*, by William Langland. Edited, with Notes, by W. W. Skeat, M.A. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Chaucer*. I. *The Prologue to the Canterbury Tales*; the Knight's Tale; The Nun's Priest's Tale. Edited by R. Morris, Editor of *Specimens of Early English*, &c., &c. Fifty-first Thousand. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- II. *The Prioresses Tale*; *Sir Thopas*; The Monks Tale; The Clerk's Tale; The Squire's Tale, &c. Edited by W. W. Skeat, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- III. *The Tale of the Man of Lawe*; The Pardoner's Tale; The Second Nun's Tale; The Chaucerian Yeman's Tale. By the same Editor. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Gamelyn, The Tale of*. Edited with Notes, Glossary, &c., by W. W. Skeat, M.A. Extra fcap. 8vo. Staff covers, 1s. 6d.
- Spenser's Fairy Queen*. Books I and II. Designed chiefly for the use of Schools. With Introduction, Notes, and Glossary. By G. W. Kirchin, D.D.
- Book I. Tenth Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Book II. Sixth Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Hooker, Ecclesiastical Polity, Book I*. Edited by R. W. Church, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s.
- Marlowe and Greene. Marlowe's Tragical History of Dr. Faustus, and Greene's Honourable History of Friar Bacon and Friar Bungay*. Edited by A. W. Ward, M.A. 1878. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Marlowe, Edward II*. With Introduction, Notes, &c. By O. W. Tancock, M.A. Extra fcap. 8vo. 2s.

Shakespeare. Select Plays. Edited by W. G. Clark, M.A., and W. Aldis Wright, M.A. Extra fcap. 8vo. stiff covers.

The Merchant of Venice. 1s. Macbeth. 1s. 6d.
Richard the Second. 1s. 6d. Hamlet. 2s.

Edited by W. Aldis Wright, M.A.

The Tempest. 1s. 6d. A Midsummer Night's Dream. 1s. 6d.
As You Like It. 1s. 6d. Coriolanus. 2s. 6d.
Julius Cæsar. 2s. Henry the Fifth. 2s.
Richard the Third. 2s. 6d. Twelfth Night. 1s. 6d.
King Lear. 1s. 6d. King John. 1s. 6d. *Just Published.*

Shakespeare as a Dramatic Artist: a popular Illustration of the Principles of Scientific Criticism. By Richard G. Moulton, M.A. Crown 8vo. 5s.

Bacon. I. Advancement of Learning. Edited by W. Aldis Wright, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.

— II. *The Essays.* With Introduction and Notes. By S. H. Reynolds, M.A., late Fellow of Brasenose College. *In Preparation.*

Milton. I. Arcopagitica. With Introduction and Notes. By John W. Hales, M.A. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.

— II. *Poems.* Edited by R. C. Browne, M.A. 2 vols. Fifth Edition. Extra fcap. 8vo. 6s. 6d. Sold separately, Vol. I. 4s.; Vol. II. 3s.

In paper covers:—

Lycidas, 3d. L'Allegro, 3d. Il Penseroso, 4d. Comus, 6d.
Samson Agonistes, 6d.

— III. *Samson Agonistes.* Edited with Introduction and Notes by John Churton Collins. Extra fcap. 8vo. stiff covers, 1s.

Bunyan. I. The Pilgrim's Progress, Grace Abounding, Relation of the Imprisonment of Mr John Bunyan. Edited, with Biographical Introduction and Notes, by E. Venables, M.A. 1879. Extra fcap. 8vo. 5s.

— II. *Holy War, &c.* Edited by E. Venables, M.A. *In the Press.*

Dryden. Select Poems. Stanzas on the Death of Oliver Cromwell; Astræa Redux; Annus Mirabilis; Absalom and Achitophel; Religio Læta; The Hind and the Panther. Edited by W. D. Christie, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.

Locke's Conduct of the Understanding. Edited, with Introduction, Notes, &c., by T. Fowler, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s.

- Addison. Selections from Papers in the Spectator.* With Notes. By T. Arnold, M.A. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Steele. Selections from the Tatler, Spectator, and Guardian.* Edited by Austin Dobson. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d. In white Parchment, 7s. 6d.
- Pope.* With Introduction and Notes. By Mark Pattison, B.D.
- I. *Essay on Man.* Extra fcap. 8vo. 1s. 6d.
- II. *Satires and Epistles.* Extra fcap. 8vo. 2s.
- Parnell. The Hermit.* Paper covers, 2d.
- Johnson. I. Rasselas; Lives of Dryden and Pope.* Edited by Alfred Milnes, M.A. (London). Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- *Lives of Pope and Dryden.* Stiff covers, 2s. 6d.
- II. *Vanity of Human Wishes.* With Notes, by E. J. Payne, M.A. Paper covers, 4d.
- Gray. Selected Poems.* Edited by Edmund Gosse, Clark Lecturer in English Literature at the University of Cambridge. Extra fcap. 8vo. Stiff covers, 1s. 6d. In white Parchment, 3s.
- *Elegy and Ode on Eton College.* Paper covers, 2d.
- Goldsmith. The Deserted Village.* Paper covers, 2d.
- Cowper.* Edited, with Life, Introductions, and Notes, by H. T. Griffith, B.A.
- I. *The Didactic Poems of 1782,* with Selections from the Minor Pieces, A.D. 1779-1783. Extra fcap. 8vo. 3s.
- II. *The Task, with Tirocinium,* and Selections from the Minor Poems, A.D. 1784-1799. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.
- Burke. Select Works.* Edited, with Introduction and Notes, by E. J. Payne, M.A.
- I. *Thoughts on the Present Discontents; the two Speeches on America.* Second Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- II. *Reflections on the French Revolution.* Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.
- III. *Four Letters on the Proposals for Peace with the Regicide Directory of France.* Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.
- Keats. Hyperion, Book I.* With Notes by W. T. Arnold, B.A. Paper covers, 4d.
- Byron. Child Harold.* Edited, with Introduction and Notes, by H. F. Tupper, M.A. Extra fcap. 8vo. Cloth, 3s. 6d. In white Parchment, 5s. Just Published.
- Scott. Lay of the Last Minstrel.* Introduction and Canto I, with Preface and Notes by W. Minto, M.A. Paper covers, 6d.

II. LATIN.

- Rudimenta Latina.* Comprising Accidence, and Exercises of a very Elementary Character, for the use of Beginners. By John Barrow Allen, M.A. Extra fcap. 8vo. 2s.
- An Elementary Latin Grammar.* By the same Author. Forty-second Thousand. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- A First Latin Exercise Book.* By the same Author. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- A Second Latin Exercise Book.* By the same Author. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- Reddenda Minora,* or Easy Passages, Latin and Greek, for Unseen Translation. For the use of Lower Forms. Composed and selected by C. S. Jerram, M.A. Extra fcap. 8vo. 1s. 6d.
- Anglice Reddenda,* or Easy Extracts, Latin and Greek, for Unseen Translation. By C. S. Jerram, M.A. Third Edition, Revised and Enlarged. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Passages for Translation into Latin.* For the use of Passmen and others. Selected by J. Y. Sargent, M.A. Fifth Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Exercises in Latin Prose Composition; with Introduction, Notes, and Passages of Graduated Difficulty for Translation into Latin.* By G. G. Ramay, M.A., LL.D. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Hints and Helps for Latin Elegiacs.* By H. Lee-Warner, M.A., late Fellow of St. John's College, Cambridge, Assistant Master at Rugby School. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d. *Just Published.*
- First Latin Reader.* By T. J. Nunns, M.A. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 2s.
- Caesar. The Commentaries (for Schools).* With Notes and Maps. By Charles E. Moberly, M.A.
- Part I. *The Gallic War.* Second Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Part II. *The Civil War.* Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- The Civil War.* Book I. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s.
- Cicero. Selection of interesting and descriptive passages.* With Notes. By Henry Waldard, M.A. In three Parts. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Each Part separately, limp, 1s. 6d.
- Part I. Anecdotes from Grecian and Roman History. Third Edition.
- Part II. Omens and Dreams: Beauties of Nature. Third Edition.
- Part III. Rome's Rule of her Provinces. Third Edition.
- Cicero. Selected Letters (for Schools).* With Notes. By the late C. E. Pritchard, M.A., and E. R. Bernard, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.

- Cicero. Select Orations* (for Schools). In Verrem I. De Imperio Gr. Pompeii. Pro Archia. Philippica IX. With Introduction and Notes by J. R. King, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Cornelius Nepos.* With Notes. By Oscar Browning, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Livy. Selections* (for Schools). With Notes and Maps. By H. Lee-Warner, M.A. Extra fcap. 8vo. In Parts limp, each 1s. 6d.
- Part I. The Caudine Disaster.
Part II. Hannibal's Campaign in Italy.
Part III. The Macedonian War.
- Livy. Books V-VII.* With Introduction and Notes. By A. R. Cluer, B.A. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- Ovid. Selections for the use of Schools.* With Introductions and Notes, and an Appendix on the Roman Calendar. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 5s. 6d.
- Ovid. Tristia.* Book I. The Text revised, with an Introduction and Notes. By S. G. Owen, B.A. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- Pliny. Selected Letters* (for Schools). With Notes. By the late C. E. Pichard, M.A., and E. R. Bernard, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.
- Tacitus. The Annals.* Books I-IV. Edited, with Introduction and Notes for the use of Schools and Junior Students, by H. Furness, M.A. Extra fcap. 8vo. 5s.
- Terence. Andria.* With Notes and Introductions. By C. E. Freeman, M.A., and A. Sloman, M.A. Extra fcap. 8vo. 3s.

Catulli Veronensis Liber. Iterum recognovit, apparatus criticismum prolegomena appendices adhibuit, Robinson Ellis, A.M. 1878. Demy 8vo. 16s.

— *A Commentary on Catullus.* By Robinson Ellis, M.A. 1876. Demy 8vo. 16s.

— *Veronensis Carmina Selecta,* secundum recognitionem Robinson Ellis, A.M. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.

Cicero de Oratore. With Introduction and Notes. By A. S. Wilkins, M.A.

Book I. 1879. 8vo. 6s. Book II. 1881. 8vo. 5s.

— *Philippic Orations.* With Notes. By J. R. King, M.A. Second Edition. 1879. 8vo. 10s. 6d.

- Cicero. Select Letters.* With English Introductions, Notes, and Appendices. By Albert Watson, M.A. Third Edition. 1881. Demy 8vo. 18s.
- *Select Letters.* Text. By the same Editor. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 4s.
- *pro Cluentio.* With Introduction and Notes. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- Horace.* With a Commentary. Volume I. The Odes, Carmen Seculare, and Epodes. By Edward C. Wickham, M.A. Second Edition. 1877. Demy 8vo. 12s.
- A reprint of the above, in a size suitable for the use of Schools. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- Livy, Book I.* With Introduction, Historical Examination, and Notes. By J. R. Seeley, M.A. Second Edition. 1881. 8vo. 6s.
- Ovid. P. Ovidii Nasonis Ibis.* Ex Novis Codicibus edidit, Scholia Vetera Commentarium cum Prolegomenis Appendice Indice addidit, R. Ellis, A.M. 8vo. 10s. 6d.
- Persius. The Satires.* With a Translation and Commentary. By John Conington, M.A. Edited by Henry Nettleship, M.A. Second Edition. 1874. 8vo. 7s. 6d.
- Plautus. The Trinummus.* With Notes and Introductions. Intended for the Higher Forms of Public Schools. By C. E. Freeman, M.A., and A. Sloman, M.A. Extra fcap. 8vo. 3s.
- Sallust.* With Introduction and Notes. By W. W. Capes, M.A. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Tacitus. The Annals.* Books I-VI. Edited, with Introduction and Notes, by H. Furneaux, M.A. 8vo. 18s.
- Virgil.* With Introduction and Notes. By T. L. Papillon, M.A. Two vols. Crown 8vo. 10s. 6d.
-
- Nettleship (H., M.A.). Lectures and Essays on Subjects connected with Latin Scholarship and Literature.* Crown 8vo. 7s. 6d.
- *The Roman Saturna: its original form in connection with its literary development.* 8vo. sewed, 1s.
- *Ancient Lives of Vergil.* With an Essay on the Poems of Vergil, in connection with his Life and Times. 8vo. sewed, 2s.
- Papillon (T. L., M.A.). A Manual of Comparative Philology.* Third Edition, Revised and Corrected. 1881. Crown 8vo. 6s.
- Pinder (North, M.A.). Selections from the less known Latin Poets.* 1869. 8vo. 13s.

- Sellar (W. Y., M.A.). Roman Poets of the Augustan Age.*
 VIROBTL. New Edition. 1883. Crown 8vo. 9s.
- *Roman Poets of the Republic.* New Edition, Revised
 and Enlarged. 1881. 8vo. 14s.
- Wordsworth (J., M.A.). Fragments and Specimens of Early
 Latin.* With Introductions and Notes. 1874. 8vo. 18s.

III. GREEK.

- A Greek Primer*, for the use of beginners in that Language.
 By the Right Rev. Charles Wordsworth, D.C.L. Seventh Edition. Extra fcap.
 8vo. 11. 6d.
- Græcæ Grammaticæ Rudimenta* in usum Scholarum. Auc-
 tore Carolo Wordsworth, D.C.L. Nineteenth Edition, 1882. 12mo. 4s.
- A Greek-English Lexicon*, abridged from Liddell and Scott's
 4th edition, chiefly for the use of Schools. Twenty-first Edition. 1884.
 Square 12mo. 7s. 6d.
- Greek Verbs, Irregular and Defective*; their forms, meaning,
 and quantity, embracing all the Tenses used by Greek writers, with references
 to the passages in which they are found. By W. Veitch. Fourth Edition.
 Crown 8vo. 10s. 6d.
- The Elements of Greek Accentuation* (for Schools); abridged
 from his larger work by H. W. Chandler, M.A. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- A SERIES OF GRADUATED GREEK READERS:—
- First Greek Reader.* By W. G. Rushbrooke, M.L. Second
 Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Second Greek Reader.* By A. M. Bell, M.A. Extra fcap.
 8vo. 3s. 6d.
- Fourth Greek Reader; being Specimens of Greek Dialects.*
 With Introductions and Notes. By W. W. Merry, M.A. Extra fcap. 8vo.
 4s. 6d.
- Fifth Greek Reader.* Selections from Greek Epic and
 Dramatic Poetry, with Introductions and Notes. By Evelyn Abbott, M.A.
 Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- The Golden Treasury of Ancient Greek Poetry*; being a Col-
 lection of the finest passages in the Greek Classic Poets, with Introductory
 Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A. Extra fcap. 8vo. 8s. 6d.
- A Golden Treasury of Greek Prose*, being a Collection of the
 finest passages in the principal Greek Prose Writers, with Introductory Notices
 and Notes. By R. S. Wright, M.A., and J. E. L. Shadwell, M.A. Extra fcap.
 8vo. 4s. 6d.

- Aeschylus. Prometheus Bound* (for Schools). With Introduction and Notes, by A. O. Peckard, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 22.
- *Agamemnon*. With Introduction and Notes, by Arthur Sidgwick, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 32.
- *Choephorei*. With Introduction and Notes by the same Editor. Extra fcap. 8vo. 34.
- Aristophanes. In Single Plays*. Edited, with English Notes, Introductions, &c., by W. W. Merry, M.A. Extra fcap. 8vo.
- I. *The Clouds*, Second Edition, 22.
- II. *The Acharmans*, 22.   III. *The Frogs*, 22.
- Cebes. Tabula*. With Introduction and Notes. By C. S. Jerram, M.A. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.
- Euripides. Alcestitis* (for Schools). By C. S. Jerram, M.A. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.
- *Helena*. Edited, with Introduction, Notes, and Critical Appendix, for Upper and Middle Forms. By C. S. Jerram, M.A. Extra fcap. 8vo. 32.
- *Iphigenia in Tauris*. Edited, with Introduction, Notes, and Critical Appendix, for Upper and Middle Forms. By C. S. Jerram, M.A. Extra fcap. 8vo. cloth. 32.
- Herodotus, Selections from*. Edited, with Introduction, Notes, and a Map, by W. W. Merry, M.A. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.
- Homer. Odyssey, Books I-XII* (for Schools). By W. W. Merry, M.A. Twenty-seventh Thousand. Extra fcap. 8vo. 42. 6d.
- Book II, separately, 12. 6d.
- *Odyssey, Books XIII-XXIV* (for Schools). By the same Editor. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 32.
- *Iliad, Book I* (for Schools). By D. B. Monro, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 22.
- *Iliad, Books I-XII* (for Schools). With an Introduction, a brief Homeric Grammar, and Notes. By D. B. Monro, M.A. Extra fcap. 8vo. 62.
- *Iliad, Books VI and XXI*. With Introduction and Notes, by Herbert Hallstone, M.A. Extra fcap. 8vo. 12. 6d. each.
- Lucian. Vera Historia* (for Schools). By C. S. Jerram, M.A. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 12. 6d.
- Plato. Selections from the Dialogues* [including the whole of the *Apology* and *Crito*]. With Introduction and Notes by John Purves, M.A., and a Preface by the Rev. B. Jowett, M.A. Extra fcap. 8vo. 62. 6d.

- Sophocles.* For the use of Schools. Edited with Introductions and English Notes. By Lewis Campbell, M.A., and Evelyn Abbott, M.A. *New and Revised Edition.* In two Volumes. Vol. I. Text; Vol. II. Notes. Extra fcap. 8vo. 10s. 6d. *Just Published.*
- Sophocles.* In Single Plays, with English Notes, &c. By Lewis Campbell, M.A., and Evelyn Abbott, M.A. Extra fcap. 8vo. limp.
- Oedipus Tyrannus, Philoctetes. New and Revised Edition, 2s. each.
- Oedipus Coloneus, Antigone, 1s. 9d. each.
- Ajax, Electra, Trachiniae, 2s. each.
- *Oedipus Rex:* Dindorf's Text, with Notes by the present bishop of St. David's. Extra fcap. 8vo. limp. 1s. 6d.
- Theocritus* (for Schools). With Notes. By H. Kynaston, D.D. (late Snow). Third Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Xenophon, Easy Selections.* (for Junior Classes). With a Vocabulary, Notes, and Map. By J. S. Philpotts, B.C.L., and C. S. Jerram, M.A. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- *Selections* (for Schools). With Notes and Maps. By J. S. Philpotts, B.C.L. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.
- *Anabasis, Book I.* Edited for the use of Junior Classes and Private Students. With Introduction, Notes, and Index. By J. Marshall, M.A., *Teacher of the Royal High School, Edinburgh.* Extra fcap. 8vo. 2s. 6d. *Just Published.*
- *Anabasis, Book II.* With Notes and Map. By C. S. Jerram, M.A. Extra fcap. 8vo. 2s.
- *Cyropaedia, Books IV and V.* With Introduction and Notes by C. Begg, D.D. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.

- Aristotle's Politics.* By W. L. Newman, M.A. [*In the Press.*]
- Aristotelian Studies.* I. On the Structure of the Seventh Book of the Nicomachean Ethics. By J. C. Wilson, M.A. 1879. Medium 8vo. stiff, 5s.
- Demosthenes and Aeschines.* The Orations of Demosthenes and Aeschines on the Crown. With Introductory Essays and Notes. By G. A. Simcox, M.A., and W. H. Simcox, M.A. 1872. 8vo. 12s.
- Geldart (E. M., B.A.).* *The Modern Greek Language* in its relation to Ancient Greek. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.
- Hicks (E. L., M.A.).* *A Manual of Greek Historical Inscriptions.* Demy 8vo. 10s. 6d.
- Homer. Odyssey, Books I-XII.* Edited with English Notes, Appendixes, &c. By W. W. Murray, M.A., and the late James Kiddle, M.A. 1886. Second Edition. Demy 8vo. 16s.

Homer. A Grammar of the Homeric Dialect. By D. B. Monro, M.A. Demy 8vo. 10s. 6d.

Sophocles. The Plays and Fragments. With English Notes and Introductions, by Lewis Campbell, M.A. 2 vols.

Vol. I. *Oedipus Tyrannus. Oedipus Coloneus. Antigone.* Second Edition. 1879. 8vo. 16s.

Vol. II. *Ajax. Electra. Trachiniae. Philoctetes. Fragments.* 1881. 8vo. 16s.

Sophocles. The Text of the Seven Plays. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.

IV. FRENCH AND ITALIAN.

Brachet's Etymological Dictionary of the French Language, with a Preface on the Principles of French Etymology. Translated into English by G. W. Kitchin, D.D. Third Edition. Crown 8vo. 7s. 6d.

— *Historical Grammar of the French Language.* Translated into English by G. W. Kitchin, D.D. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.

Works by **GEORGE SAINTSBURY, M.A.**

Primer of French Literature. Extra fcap. 8vo. 2s.

Short History of French Literature. Crown 8vo. 10s. 6d.

Specimens of French Literature, from Villon to Hugo. Crown 8vo. 9s.

Cornuille's Horace. Edited, with Introduction and Notes, by George Saintsbury, M.A. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.

Molière's Les Précieuses Ridicules. Edited, with Introduction and Notes, by Andrew Lang, M.A. Extra fcap. 8vo. 1s. 6d.

Baumarchais' Le Barbier de Séville. Edited, with Introduction and Notes, by Austin Dobson. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.

Voltaire's Mérope. Edited, with Introduction and Notes, by George Saintsbury. Extra fcap. 8vo. cloth, 2s.

Musset's On ne badine pas avec l'Amour, and Fantasio. Edited, with Prolegomena, Notes, etc., by Walter Henries Pollock. Extra fcap. 8vo. 2s.

Sainte-Beuve. Selections from the Causeries du Lundi. Edited by George Saintsbury. Extra fcap. 8vo. 2s.

Quinet's Lettres à sa Mère. Selected and edited by George Saintsbury. Extra fcap. 8vo. cloth, 2s.

L'Éloquence de la Chaire et de la Tribune Françaises. Edited by Paul Blonot, B.A. (Univ. Gallie). Vol. I. French Sacred Oratory. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.

Edited by GUSTAVE MASSON, B.A.

Cornuille's Cinna, and *Molière's Les Femmes Savantes.* With Introduction and Notes. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.

Louis XIV and his Contemporaries; as described in Extracts from the best Memoirs of the Seventeenth Century. With English Notes, Genealogical Tables, &c. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.

Maistre, Xavier de. Voyage autour de ma Chambre. Ourika, by *Madame de Pucier*; *La Dot de Suzette*, by *Ficelle*; *Les Jumeaux de l'Hôtel Comaille* by *Edmond About*; *Mémoires d'un Écolier*, by *Konrad Toppfer*. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.

Molière's Les Fourberies de Scapin. With Voltaire's Life of Molière. Extra fcap. 8vo. stiff covers, 12. 6d.

Molière's Les Fourberies de Scapin, and *Racine's Athalie.* With Voltaire's Life of Molière. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.

Racine's Andromaque, and *Cornuille's Le Menteur.* With Louis Racine's Life of his Father. Extra fcap. 8vo. 22. 6d.

Regnard's Le Joueur, and *Brueys and Palaprat's Le Groudeur.* Extra fcap. 8vo. 22. 6d.

Sévigné, Madame de, and her chief Contemporaries, Selections from the Correspondence of. Intended more especially for Girls' Schools. Extra fcap. 8vo. 3s.

Dante. Selections from the Inferno. With Introduction and Notes. By H. B. Cotterill, B.A. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.

Tasso. La Gerusalemme Liberata. Cantos i, ii. With Introduction and Notes. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. 12. 6d.

V. GERMAN.

Scherer (W.). A History of German Literature. Translated from the Third German Edition by Mrs. F. Conybeare. Edited by F. Max Müller. 2 vols 8vo. 21s. Just Published.

GERMAN COURSE. By HERMANN LANGE.

The Germans at Home; a Practical Introduction to German Conversation, with an Appendix containing the Essentials of German Grammar. Second Edition. 8vo. 22. 6d.

The German Manual; a German Grammar, Reading Book, and a Handbook of German Conversation. 8vo. 7s. 6d.

Grammar of the German Language. 8vo. 3s. 6d.

This "Grammar" is a reprint of the Grammar contained in "The German Manual" and, in this separate form, is intended for the use of Students who wish to make themselves acquainted with German Grammar chiefly for the purpose of being able to read German books.

German Composition; A Theoretical and Practical Guide to the Art of Translating English Prose into German. 8vo. 4s. 6d.*Lessing's Laokoon.* With Introduction, English Notes, etc. By A. Hamann, Phil. Doc., M.A. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.*Schiller's Wilhelm Tell.* Translated into English Verse by E. Massie, M.A. Extra fcap. 8vo. 5s.

Also, Edited by C. A. BUCHHEIM, Phil. Doc.

Goethe's Egmont. With a Life of Goethe, &c. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.— *Iphigenie auf Tauris.* A Drama. With a Critical Introduction and Notes. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 3s.*Heine's Prosa,* being Selections from his Prose Works. With English Notes, etc. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.*Lessing's Minna von Barnhelm.* A Comedy. With a Life of Lessing, Critical Analysis, Complete Commentary, &c. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.— *Nathan der Weise.* With Introduction, Notes, etc. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.*Schiller's Historische Skizzen; Egmont's Leben und Tod,* and *Begehrung von Anstehen.* Third Edition, Revised and Enlarged. With a Map. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.— *Wilhelm Tell.* With a Life of Schiller; an historical and critical Introduction, Arguments, and a complete Commentary, and Map. Sixth Edition. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.— *Wilhelm Tell.* School Edition. With Map. Extra fcap. 8vo. 2s.*Halm's Griseldis.* In Preparation.*Modern German Reader.* A Graduated Collection of Extracts in Prose and Poetry from Modern German writers —

Part I. With English Notes, a Grammatical Appendix, and a complete Vocabulary. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.

Part II. With English Notes and an Index. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d. *Just Published.*

Part III in Preparation.

VI. MATHEMATICS, PHYSICAL SCIENCE, &c.

By LEWIS HENSLEY, M.A.

- Figures made Easy*: a first Arithmetic Book. Crown 8vo. 6d.
- Answers to the Examples in Figures made Easy*, together with two thousand additional Examples, with Answers. Crown 8vo. 1s.
- The Scholar's Arithmetic*: with Answers. Crown 8vo. 4s. 6d.
- The Scholar's Algebra*. Crown 8vo. 4s. 6d.
-
- Baynes (R. E., M.A.)*. *Lessons on Thermodynamics*. 1878. Crown 8vo. 7s. 6d.
- Chambers (G. F., F.R.A.S.)*. *A Handbook of Descriptive Astronomy*. Third Edition. 1877. Demy 8vo. 2s.
- Clarke (Col. A. R., C.B., R.E.)*. *Geodesy*. 1880. 8vo. 12s. 6d.
- Cremona (Luigi)*. *Elements of Projective Geometry*. Translated by C. Leudesdorf, M.A. 8vo. 12s. 6d.
- Donkin*. *Acoustics*. Second Edition. Crown 8vo. 7s. 6d.
- Galton (Douglas, C.B., F.R.S.)*. *The Construction of Healthy Inoculations*. Demy 8vo. 10s. 6d.
- Hamilton (Sir R. G. C.)*, and *J. Ball*. *Book-keeping*. New and enlarged Edition. Extra fcap. 8vo. limp cloth, 2s.
- Harcourt (A. G. Vernon, M.A.)*, and *H. G. Madan, M.A.* *Exercises in Practical Chemistry*. Vol. I. Elementary Exercises. Third Edition. Crown 8vo. 9s.
- Maclaren (Archibald)*. *A System of Physical Education*: Theoretical and Practical. Extra fcap. 8vo. 7s. 6d.
- Madan (H. G., M.A.)*. *Tables of Qualitative Analysis*. Large 4to. paper, 4s. 6d.
- Maxwell (J. Clerk, M.A., F.R.S.)*. *A Treatise on Electricity and Magnetism*. Second Edition. 2 vols. Demy 8vo. 12. 11s. 6d.
- *An Elementary Treatise on Electricity*. Edited by William Garnett, M.A. Demy 8vo. 7s. 6d.
- Minchin (G. M., M.A.)*. *A Treatise on Statics*. Third Edition, Corrected and Enlarged. Vol. I. *Equilibrium of Coplanar Forces*. 8vo. 9s. Just Published. Vol. II. *In the Press*.
- *Uniplanar Kinematics of Solids and Fluids*. Crown 8vo. 7s. 6d.

- Phillips (John, M.A., F.R.S.). Geology of Oxford and the Valley of the Thames.* 1871. 8vo. 21s.
- *Vesuvius.* 1869. Crown 8vo. 10s. 6d.
- Prestwich (Joseph, M.A., F.R.S., F.G.S.). Geology, Chemical, Physical, and Stratigraphical.* Vol. I. Chemical and Physical. Royal 8vo. 25s. *Just Published.*
- Rolleston's Forms of Animal Life.* Illustrated by Descriptions and Drawings of Dissections. New Edition in the Press.
- Smyth. A Cycle of Celestial Objects.* Observed, Reduced, and Discussed by Admiral W. H. Smyth, R.N. Revised, condensed and greatly enlarged by G. F. Chambers, F.R.A.S. 1851. 8vo. *Price reduced to 12s.*
- Stewart (Halfour, LL.D., F.R.S.). A Treatise on Heat,* with numerous Woodcuts and Diagrams. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 7s. 6d.
- Vernon-Harcourt (L. F., M.A.). A Treatise on Rivers and Canals,* relating to the Control and Improvement of Rivers, and the Design, Construction, and Development of Canals. 2 vols. (Vol. I, Text. Vol. II, Plates.) 8vo. 21s.
- *Harbours and Docks; their Physical Features, History, Construction, Equipment, and Maintenance; with Statistics as to their Commercial Development.* 2 vols. 8vo. 25s.
- Watson (H. W., M.A.). A Treatise on the Kinetic Theory of Gases.* 1876. 8vo. 3s. 6d.
- Watson (H. W., D. Sc., F.R.S.), and S. H. Burbury, M.A.*
- I. *A Treatise on the Application of Generalized Coordinates to the Kinetics of a Material System.* 1879. 8vo. 6s.
  - II. *The Mathematical Theory of Electricity and Magnetism.* Vol. I. Electrostatics. 8vo. 10s. 6d.
- Williamson (A. W., Phil. Doc., F.R.S.). Chemistry for Students.* A new Edition, with Solutions. 1873. Extra fcap. 8vo. 8s. 6d.

VII. HISTORY.

- Bluntschli (J. K.). The Theory of the State* By J. K. Bluntschli, late Professor of Political Sciences in the University of Heidelberg. Authenticated English Translation from the Sixth German Edition. Demy 8vo. half-bound, 12s. 6d.
- Finlay (George, LL.D.). A History of Greece from its Conquest by the Romans to the present time, B.C. 146 to A.D. 1864.* A new Edition, revised throughout, and in part re-written, with considerable additions, by the Author, and edited by H. F. Tozer, M.A. 7 vols. 8vo. 3l. 10s.

- Fortescue (Sir John, Kt.). The Governance of England:* otherwise called *The Difference between an Absolute and a Limited Monarchy. A Famous Treatise.* Edited, with Introduction, Notes, and Appendices, by Charles Plummer, M.A. 8vo. half-bound, 12s. 6d.
- Freeman (E.A., D.C.L.). A Short History of the Norman Conquest of England.* Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- *A History of Greece.* In preparation.
- George (H. B., M.A.). Genealogical Tables illustrative of Modern History.* Second Edition, Revised and Enlarged. Small 4to. 12s.
- Hodgkin (T.). Italy and her Invaders.* Illustrated with Plates and Maps. Vols. I and II, A.D. 476-476. 8vo. 1l. 12s.
Vols. III and IV. *The Ostrogothic Invasion, and The Imperial Restoration.* 8vo. 1l. 16s.
- Kitchin (G. W., D.D.). A History of France.* With numerous Maps, Plans, and Tables. In Three Volumes. Second Edition. Crown 8vo. each 17s. 6d.
Vol. 1. Down to the Year 1453.
Vol. 2. From 1453-1624. Vol. 3. From 1624-1793.
- Payne (E. F., M.A.). A History of the United States of America.* In the Press.
- Ranke (L. von). A History of England* principally in the Seventeenth Century. Translated by Resident Members of the University of Oxford, under the superintendence of G. W. Kitchin, D.D., and C. W. Boase, M.A. 1875. 6 vols. 8vo. 3l. 3s.
- Rawlinson (George, M.A.). A Manual of Ancient History.* Second Edition. Demy 8vo. 14s.
- Select Charters and other Illustrations of English Constitutional History, from the Earliest Times to the Reign of Edward I.* Arranged and edited by W. Stubbs, D.D. Fifth Edition. 1883. Crown 8vo. 8s. 6d.
- Stubbs (W., D.D.). The Constitutional History of England, in its Origin and Development.* Library Edition. 3 vols. demy 8vo. 2l. 8s.
Also in 3 vols. crown 8vo. price 11s. each.
- Wellesley. A Selection from the Despatches, Treaties, and other Papers of the Marquess Wellesley, K.G., during his Government of India.* Edited by S. J. Owen, M.A. 1877. 8vo. 1l. 4s.
- Wellington. A Selection from the Despatches, Treaties, and other Papers relating to India of Field-Marshal the Duke of Wellington, K.G.* Edited by S. J. Owen, M.A. 1880. 8vo. 24s.
- A History of British India.* By S. J. Owen, M.A., Reader in Indian History in the University of Oxford. In preparation.

VIII. LAW.

Alberici Gentilis, I.C.D., I.C. Professoris Regii, De Iure Belli Libri Tres. Edited Thomas Esckine Holland, I.C.D. 1877. Small 4to. half morocco. 21s.

Anson (Sir William R., Bart., D.C.L.) *Principles of the English Law of Contract, and of Agency in its Relation to Contract*. Second Edition. Demy 8vo. 10s. 6d.

Bentham (Jeremy). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Crown 8vo. 6s. 6d.

Digby (Kenelm F., M.A.). *An Introduction to the History of the Law of Real Property*. Third Edition. Demy 8vo. 10s. 6d.

Gaii Institutionum Juris Civilis Commentarii Quattuor; or, Elements of Roman Law by Gaius. With a Translation and Commentary by Edward Poste, M.A. Second Edition. 1875. 8vo. 18s.

Hall (W. E., M.A.). *International Law*. Second Edition. Demy 8vo. 21s.

Holland (T. E., D.C.L.). *The Elements of Jurisprudence*. Second Edition. Demy 8vo. 10s. 6d.

— *The European Concert in the Eastern Question*, a Collection of Treaties and other Public Acts. Edited, with Introductions and Notes, by Thomas Esckine Holland, D.C.L. 8vo. 12s. 6d.

Imperatoris Justiniani Institutionum Libri Quattuor; with Introductions, Commentary, Excursus and Translation. By J. E. Moyle, B.C.L., M.A. 2 vols. Demy 8vo. 21s.

Justinian, The Institutes of, edited as a recension of the Institutes of Gaius, by Thomas Esckine Holland, D.C.L. Second Edition, 1881. Extra fcap. 8vo. 5s.

Justinian, Select Titles from the Digest of. By T. E. Holland, D.C.L., and C. L. Shadwell, B.C.L. 8vo. 14s.

Also sold in Parts, in paper covers, as follows:—

Part I. Introductory Titles. 2s. 6d. Part II. Family Law. 1s.

Part III. Property Law. 2s. 6d. Part IV. Law of Obligations (No. 1). 3s. 6d.

Part IV. Law of Obligations (No. 2). 4s. 6d.

Markby (W., D.C.L.). *Elements of Law* considered with reference to Principles of General Jurisprudence. Third Edition. Demy 8vo. 12s. 6d.

Twiss (Sir Travers, D.C.L.). *The Law of Nations* considered as Independent Political Communities.

Part I. On the Rights and Duties of Nations in time of Peace. A new Edition, Revised and Enlarged. 1884. Demy 8vo. 15s.

Part II. On the Rights and Duties of Nations in Time of War. Second Edition Revised. 1875. Demy 8vo. 21s.

IX. MENTAL AND MORAL PHILOSOPHY, &c.

Bacon's Novum Organum. Edited, with English Notes, by G. W. Kitchin, D.D. 1855. 8vo. 9s. 6d.

— Translated by G. W. Kitchin, D.D. 1855. 8vo. 9s. 6d.

Berkeley, The Works of George Berkeley, D.D., formerly Bishop of Cloyne; including many of his writings hitherto unpublished. With Prefaces, Annotations, and an Account of his Life and Philosophy, by Alexander Campbell Fraser, M.A. 4 vols. 1871. 8vo. 2l. 18s.

The Life, Letters, &c. 1 vol. 16s.

— *Selections from.* With an Introduction and Notes. For the use of Students in the Universities. By Alexander Campbell Fraser, LL.D. Second Edition. Crown 8vo. 7s. 6d.

Fowler (T., M.A.). The Elements of Deductive Logic, designed mainly for the use of Junior Students in the Universities. Eighth Edition, with a Collection of Examples. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.

— *The Elements of Inductive Logic*, designed mainly for the use of Students in the Universities. Fourth Edition. Extra fcap. 8vo. 6s.

Edited by T. FOWLER, M.A.

Bacon, Novum Organum. With Introduction, Notes, &c. 1878. 8vo. 14s.

Locke's Conduct of the Understanding. Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s.

Green (T. H., M.A.). Prolegomena to Ethics. Edited by A. C. Bradley, M.A. Demy 8vo. 12s. 6d.

Hegel, The Logic of Hegel; translated from the *Encyclopaedia of the Philosophical Sciences*. With Prolegomena by William Wallace, M.A. 1874. 8vo. 14s.

Lotze's Logic, in Three Books; of Thought, of Investigation, and of Knowledge. English Translation; Edited by H. Bosanquet, M.A., Fellow of University College, Oxford. 8vo. cloth, 12s. 6d.

— *Metaphysic*, in Three Books; Ontology, Cosmology, and Psychology. English Translation; Edited by H. Bosanquet, M.A. 8vo. cloth, 12s. 6d.

Martineau (James, D.D.). Types of Ethical Theory. 2 vols. 8vo. 24s.

Rogers (J. E. Thorold, M.A.). A Manual of Political Economy, for the use of Schools. Third Edition. Extra fcap. 8vo. 4s. 6d.

Smith's Wealth of Nations. A new Edition, with Notes, by J. E. Thorold Rogers, M.A. 3 vols. 8vo. 1883. 21s.

X. ART, &c.

- Hullah (John). The Cultivation of the Speaking Voice.*
Second Edition. Extra fcap. 8vo. 2s. 6d.
- Ouseley (Sir F. A. Gore, Bart.). A Treatise on Harmony.*
Third Edition. 4to. 10s.
- *A Treatise on Counterpoint, Canon, and Fugue*, based upon that of Cherubini. Second Edition. 4to. 16s.
- *A Treatise on Musical Form and General Composition.*
4to. 10s.
- Robinson (J. C., F.S.A.). A Critical Account of the Drawings by Michel Angelo and Raffaello in the University Galleries, Oxford.* 1870. Crown 8vo. 4s.
- Ruskin (John, M.A.). A Course of Lectures on Art*, delivered before the University of Oxford in Hilary Term. 1870. 8vo. 6s.
- Troubeck (J., M.A.) and R. F. Dale, M.A. A Music Primer* (for Schools). Second Edition. Crown 8vo. 1s. 6d.
- Tyrwhitt (R. St. J., M.A.). A Handbook of Pictorial Art.* With coloured Illustrations, Photographs, and a chapter on Perspective by A. Maundrell. Second Edition. 1875. 8vo. half morocco, 18s.
- Vaux (W. S. W., M.A., F.R.S.). Catalogue of the Castellani Collection of Antiquities in the University Galleries, Oxford.* Crown 8vo. stiff cover, 1s.

The Oxford Bible for Teachers, containing supplementary HELPS TO THE STUDY OF THE BIBLE, including Summaries of the several Books, with copious Explanatory Notes and Tables illustrative of Scripture History and the characteristics of Bible Lands; with a complete Index of Subjects, a Concordance, a Dictionary of Proper Names, and a series of Maps. Prices in various sizes and bindings from 3s. to 2l. 5s.

Helps to the Study of the Bible, taken from the OXFORD BIBLE FOR TEACHERS, comprising Summaries of the several Books, with copious Explanatory Notes and Tables illustrative of Scripture History and the Characteristics of Bible Lands; with a complete Index of Subjects, a Concordance, a Dictionary of Proper Names, and a series of Maps. Crown 8vo. cloth, 3s. 6d.; 16mo. cloth, 1s.

LONDON: HENRY FROWDE,
OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE, AMEN CORNER,
OXFORD: CLARENDON PRESS DEPOSITORY,
116 HIGH STREET.

The DELEGATES OF THE PRESS invite suggestions and advice from all persons interested in education, and will be thankful for hints, &c. addressed to the SECRETARY TO THE DELEGATES, Clarendon Press, Oxford.

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

